

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KAMU YARARININ ANALİZİ: KAMU
MALLARI SORUNSAĞI**

87607

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Metin Saraçoğlu

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Tezer Öçal

T 87607

Ankara-1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Metin Saraçoğlu'na ait "Kamu Yararının Analizi: Kamu Malları Sorunsalı" adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı.....

Üye.....

Üye.....

Onay:

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

....../....../ 1999

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Kamu Yararının Analizi; Kamu Malları Sorunsalı” konulu tez çalışmamızın ana eksenini karar alma süreçlerinin ekonomik analizi oluşturmaktadır. Bu yapılırken çalışma iki temel üzerine oturtulmuştur. Bunlar sırasıyla, kamu yararının analizi ve bu analiz çerçevesinde kamu malları sorunsalının incelenmesidir.

Özellikle 1970'lerden bu tarafa bu alandaki teorik tartışmalar şu sorular etrafında sürdü ve sürmektedir. Kamu kesiminin ekonomi içindeki payının ne olması gerektiği, kamu kesimi payının büyümesinin kaynak dağılımı üzerinde olumsuz etkilerinin olup olmadığı ve Devletin mal ve hizmetler üretiminden vazgeçip vazgeçmemesi v.b. sorulara cevap aranmıştır. Bütün bunların teorik bir temele oturtulmasını temel amaç olarak belirledik. Bunu yaparken “Kamu Yararı” kavramının anlatılması ve anlaşılmasının gerektiğine inandık. Dolayısıyla bununla ilgili teorik tartışmaya daha çok yer verdik.

Türkiye'ye yönelik tartışmayı bir gözlemle sınırlandırmamızın nedeni, bu alandaki yapılacak ampirik bir araştırmanın, güvenilir veri tabanının olmayışı ve yüksek maliyet içermesi gibi kısıtlılıklar altında olmasıdır.

Bu çalışmamızın akademik alana katkıda bulunacağını ümit etmekteyiz. Çalışmamızda düşünce ve önerileriyle katkıda bulunan başta tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Tezer Öçal'a, Sn. Prof. Dr. Coşkun İçöz'e ve Sn. Yrd. Doç. Dr. M. Akif Bakır'a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Kamusal bir malın optimumdan saptırıcı olmayan vergilerle finanse edilmesi halinde Pareto-etkin düzeyde sağlanmasına ilişkin şartlar literatürde ilk olarak Samuelson tarafından ortaya konmuş olup, artık iyi bilinmektedir. Bu şartlar Stiglitz-Dasgupta tarafından 1971 yılında saptırıcı finansman hali için daha kapsamlı hale getirilmiştir. Ancak aynı şartların “simetrik olmayan bilgi akışı”nın bir parçası sayılan “tercihlerin açığa vurulması” problemi sebebiyle pratik bir anlam taşımadığı uzun süredir bilinmektedir. O kadar ki çeşitli yazarlarca önerilen teşvik tutarlı vergi sistemleri dahi hipotetik olmaktan öteye geçememiş, üstelik demokratik olmadığı anlaşılmıştır. Tercihlerin açığa vurulması problemine kamusal malların hangi niteliklerinin yol açtığı araştırıldığında görülmüştür ki “rakibi bulunmamak” yeterli bir şart değildir, ayrıca “malın kullanımının bazı tüketicilere dışlanamaması” da birlikte düşünülmelidir. Bu durum kamusal malların iki geniş sınıfa ayrılmasına yol açmıştır: Salt kamusal mallar, devletçe sağlanan özel mallar. Günümüzde devletin sağladığı mallardan çoğu özel mal karakterinde olup, başta gelen örneklerinden biri “yerel mallardır”.

Buradan hareketle Klüp Teorisine sıçramak için ufak bir adım yeterli olmuştur. Bu teorinin gerekçeleri arasında en önemlileri şunlardır : birlikte hareket etmeğe verilen önem, ölçek tasarruflarına bağlı olarak maliyetin azaltılabilmesi, üretimin eşgüdümlü bir toplulukça yapılmasına bağlı maliyet tasarrufu, kamusal malların ya da faktörlerin ortak paylaşımından kaynaklanan avantajlar. Klüp teorisi saf olmayan kamusal malların dağıtımsal etkinliğinin incelenmesi için teorik bir temel oluşturur. Üstelik, Oyun Teorisiyle, Kamusal Finansmanla ve Refah Teorisiyle güçlü bir köprü kurulmasına izin verir. Tezimizde Buchanan tarafından ortaya atılan öncü model ile onun uzantıları incelenmiştir.

Bir çok iktisatçı özgürlük ve serbestlik gibi amaçların da içerildiği bir çerçeve içinde refah teorisini ötesine geçilme gereğini vurgulamışlardır. Böyle bir yaklaşımda fiskal anayasanın kurucu ilkelerinden birinin başkalarının hürriyetiyle sınırlı ve uyumlu şahsi hürriyet olduğu esasta benimsenmiş bulunmaktadır. Bu ilkeyi ilk olarak formüle eden Rawls'dur. Fakat bu yeni yaklaşım kolektif tercihler ve kamusal tercih teorisiyle ilişkili yeni meselelere de pencereyi açmış bulunmaktadır. Arrow tarafından geliştirilen fikirleri konu alan ve daha soyut karakter taşıyan kolektif tercihler teorisi bir küme kişisel tercihlerin hangi şartlarda kendi içinde tutarlı bir sosyal tercihler sıralamasına imkan verdiğini araştırır. Sonuçta ispatlanan İmkansızlık Teoremi olumsuz bir sonuca yazarı götürmüş olup, bu açmazdan kurtulabilmek için sosyal tercihlerin tek tepelilik denilen çok özel bir yapıda olması gerekmektedir. Fakat Black'in gösterdiği üzere tek tepelilik bizi zorunlu olarak medyan seçmen teorisine getirip bırakmaktadır. Bundan dolayı tezimizde medyan seçmen teorisini tüm ayrıntılarıyla ve şekilleriyle incelemek durumunda kaldık. Ancak bu teorinin içinde bulunduğu pek de tatmin edici sayılmayan durum bizi yeni gerekçeler aramağa sevketmiştir. Örneğin piyasanın başarısızlığı söz konusu olmasa dahi demokratik bir sürece bağlı kalındığında dağıtımı kolektif olarak yapılan bir malın aşırı üretimi engellenememektedir.

Kamusal tercih teorisi siyasal ve fiskal tercihlerin yapıldığı sosyal kurumlara ağırlık verdiğinden kolektif tercihler teorisinden daha kapsamlı bir teoridir. Bu itibarla yeni kamusal tercih teorisini incelemekle bir ipucu yakalamayı ummamız normaldir. Bu tür teorilerin dayandığı başlıca varsayım oldukça basit olup, devletin çeşitli kurumlarında çalışan ve onları yöneten kişilerin aynı zamanda diğer kurumlarda da bir takım sosyal ve ekonomik roller sahibi bulunduğu gerçeğini vurgular. Bu sebeple önde gelen aktörler oldukça karmaşık ve karşılıklı etkileşimi bulunan eylemler içindedirler. Devlet politikaları, vergi ve kamusal harcama kararları ancak bu oyunlar analiz edilerek kavranabilir. Buchanan'ın ilk çalışmaları iktisat bilminde yeni bir düşünce ekolünün doğmasına önderlik etmiş, iktisatla siyaset bilmi arasında

bazı bağlar kurulmasına yardımcı olmuştur. Ne var ki bu yaklaşımın ilk şekillerinde medyan seçmen hala merkezi bir yer işgal etmiş ve zamanla teorisinin bu kavramdan arındırılması şart olmuştur, zira o , siyasal davranışın incelenmesinde sadece bir ilk yaklaşımı teşkil etmekte idi. İktisatçılar her ne kadar medyan seçmen yaklaşımını gerek teorik, gerekse ampirik çalışmalarında yaygın biçimde kullanmış olsalar dahi, fiili kamu harcamalarının medyan seçmence tercih edilenlere yakın olduğunu gösterememişlerdir. Niskanen bürokratik kararları içselleştirmekle kamusal tercihler teorisinin ufkunu genişletmiştir. Bununla birlikte, bazı yazarlar bu yeni yönelimi Neoklasik teoriyi tamamlayan bir gelişme olarak düşünmeyi tercih ederler. Politikacıları makroekonomik fiskal çerçeve içine içselleştirme gayreti “siyasal konjonktür” adı verilen bir gelişmeyi gündeme getirmiştir. Fakat siyasal konjonktürün varlığını doğrulamağa yarayan verilerin bu hususta belirleyici bir işlev göremediğini belirtmek zorundayız. Üstelik, oy kullanma uzayına iki veya üç boyutlu hale getirince çoğunluk oyu dengesinin varlığı kuşku götürür olmaktadır. Sanayi demokrasilerinde kamu sektörü II.Dünya Savaşından bu yana hızla büyümüştür. Kamu harcamalarını açıklamak amacıyla ortaya atılan temel teori Niskanen ve diğerlerince düşünülen siyasal teşvikler ve yapılar üzerine inşa edilmiştir. Kamu sektörü genişledikçe siyasal ve bürokratik özçikara, aktif çıkar gruplarına ve global karşılıklı etkileşim ağının varlığı nedeniyle ekzojen aktörlere çok daha duyarlı hale gelmiştir. Giderek seçmen isteklerine daha az tepki göstermeğe başlayan kamusal eylemlere karşı duyulan tatminsizliği açıklarken halkın gösterdiği protesto ana faktör haline gelmiş olmasına olmasına rağmen, devletin demokratik bir toplumda nasıl davrandığını henüz tam olarak izah edebilmiş değiliz.

Son bölümde bütçeyle ilgili siyasal-ekonomik teori konusundaki arayışımızda Kantın zamanına geri dönerek kamu çıkarının her yanıyla incelendiği o ünlü tartışmada kendimizi buluyoruz. Ve öyle görünüyor ki o tartışmayı desteğimize almadan salt iktisadi argümanlarla yetinmek bizi yarı yolda bırakacaktır.

ABSTRACT

The conditions that must hold if a public good is to be provided at a Pareto-efficient level when it is financed out of non-distortionary taxation are well established in the literature and were first set out formally by Samuelson. Then these conditions were amended by Stiglitz-Dasgupta for the case of distortionary taxation in 1971. Yet the same conditions have long been considered impractical due to the well-known “preference revelation” problem which arises as part of the “asymmetric information”. Even the incentive-compatible tax systems proposed by several authors are found hypothetical and undemocratic. Search for the characteristics of public goods that leads to the preference revelation problem has brought out that non-rivalry is not a sufficient condition for being considered as a public good, but also non-excludability is required. This has led to the classification of the public goods into two broad classes: public goods and publicly provided private goods. Nowadays many goods that governments actually provide are essentially private goods, an example of which is given by the so-called “local goods”.

It was only a minor step from here to the theory of clubs , justifications for which have been based on a pure taste for association, cost reductions from scale economies, cost reductions from team production, the sharing of public goods or factors. Club theory provides the theoretical foundation for the study of allocative efficiency of impure public goods. In addition, an important linkage between welfare economics, public finance and game theory is provided by club theory. Buchanan’s pioneering model and its extensions are covered in our thesis.

Many argue that economists need to go beyond considering pure welfare objectives by covering non-welfarist goals such as liberty and freedom. Within this new approach a basic principle which a fiscal

constitution might embody is a principle of liberty compatible with a similar liberty of others along the lines of a proposition made by Rawls. But this new avenue opens up new questions related to collective choice and public choice theories. The more abstract topic of collective choice develops the ideas set out by Arrow and examines the conditions under which a set of individual preferences can be aggregated into a consistent social preference ordering. The negative result formalized by the Impossibility Theorem can only be overcome by a special form of social preferences, e.g. the single peakedness. But as Black has shown single peakedness is apt to lead to the "median voter" theorizing. Thus the median voter theory has to be analysed in our thesis with all its ramifications. But the unsatisfactory state of this theory forces us to extend our search for new justifications. For instance, in the absence of market failure, resorting to the democratic process can result in the excessive production of a collectively distributed commodity.

Public choice theory is wider in its scope than the social choice theory which emphasizes social institutions within which political and fiscal choices are made. , So we can hope to find a clue in the study of the new public choice theories. The main tenet of these theories is the simplifying assumption that the institutions of government are peopled by individuals who occupy roles in other institutions. Thus the principal actors would play complex interactive games. Public policies, tax decisions and public expenditure decisions could only be understood as the outcome of the games. Buchanan's early work has initiated a new school of thought within economics and has helped to forge some links between economic and political science. Yet in the early versions of this theory median voter still occupied a central position which was what to be discarded later on since it was only a first approximation to political behaviour. Though economists have used the median voter framework extensively both in theoretical work and in empirical analysis, they have failed to prove that actual expenditures correspond in general to those desired by the median voter. Niskanen by endogenising bureaucratic decisions extended the public choice model.

However, some might tend to consider this new direction as complementary to the neoclassical approach. Endogenising politicians into macro-economic fiscal decisions resulted in the literature of the “political business cycle”. But evidence for the existence of political business cycle is not conclusive. Moreover, once two or three dimensions are added to the voting space then the existence of majority voting equilibrium becomes doubtful. In the industrial democracies, the public sector has grown rapidly in the postwar years. The central theory advanced is based on the political incentives and structures as perceived by Niskanen and others. As governments have grown, they have become more responsive to political and bureaucratic self-interest, to influential interest groups, and, because of global interdependence, to exogenous actors. Though tendency to protest seems to be a major factor in accounting for the dissatisfaction with government actions which have become less responsive to voters, we have still to deal with the question of how governments behave in a democratic society.

In the last chapter our search for a theory on politico-economic action related to budget processes falls back to the analysis of the Kantian dictum, where the meaning of public interest is explored.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	
Özet	i
Abstract	iv
Tablolar Listesi	ix
Şekiller Listesi	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1**KAMUSAL MALLAR**

1.1	Giriş	7
1.2	Samuelson'un Grafiksel Sunumu	9
1.3	Kamu Malının Finansmanı	13
1.4	Pareto-Etkinlikte Yeterli Şartın Belirlenmesi	19
1.5	Kamusal Malların Sınıflandırılması	22
1.6	Klüp Teorisi	25

BÖLÜM 2**MEDYAN SEÇMEN TEORİSİ**

2.1	Giriş	41
2.2	Arrow Teoremi	46
2.3	Çoğunluk Oylaması Pareto-Etkin midir?	56
2.4	Medyan Seçmen Teorisi ve Yerel Kamusal Mallar	59
2.5	Seçmen Tercihlerinin Doğru Belirlenmesi	75
2.6	Kamusal Mal Olan Tercihin Doğru Belirlenmesi	81

BÖLÜM 3**KAMU YARARININ ANALİZİ**

3.1	Giriş	87
3.2	Seçmen-Parti-Çıkar Grubu-Bürokrat ve Politikacı	91
3.3	Stratejik Oylama	101
3.4	Buchanan ve Anayasalcılık	109
3.5	Rant Kollama	116
3.6	Niskanen ve Doğrudan Demokrasi	128
3.7	Kamu Harcamalarının Bir Açıklaması	135

BÖLÜM 4**KAMU YARARININ FARKLI BİR YORUMU**

4.1	Thatcher Döneminde Politika	139
4.2	Çıkar Gruplarıyla İlgili Bazı Düşünceler	147
4.3	Kamu Yararı ve Devlet	153
4.4	Özelleştirme-İktidar Dönüşümü ve Kamu Yararı: Türkiye	
	Üzerine Bir Gözlem	159
4.4.1	Özelleştirme ve İktidar Dönüşümü	161
4.4.1.1	Özelleştirme İçin Bir Örnek	163
4.4.1.2	İktidar Dönüşümü ve Devlet	166
SONUÇ		169
KAYNAKÇA		180

TABLolar LİSTESİ

Tablo. 1	Ters Bir Örnek	49
Tablo. 2	Sosyal Tercihde Çelişki	50
Tablo. 3	Tek Tepeli Tercihler	52
Tablo. 4	Beş Kişilik Toplum	54
Tablo. 5	Yol Yapımında Net Yararlar	68
Tablo. 6	Clark-Groves Seçimi	84
Tablo. 7	TEAŞ' ın Özelleştirilen 12 Termik Santrali ile İlgili Değerlendirme	164
Tablo. 8	İşletme Hakkı 20 Yıllığına Devredilecek 10 Termik Santralla İlgili Bazı Bilgiler	165

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil. 1	Samuelson'Grafiği	11
Şekil. 2	Fayda İmkanları Eğrisi ve Sosyal Refah	12
Şekil. 2.1	Verginin Fazladan Yükü	15
Şekil. 3	Buchanan Grafiği	29
Şekil. 4	Klüp Çapı	37
Şekil. 5	Tek Tepelilik	54
Şekil. 6	Tüketici Dengesi: Özel-Kamu Malları	57
Şekil. 7	Çoğunluk Oylaması ve Kamu Harcamaları	58
Şekil. 8	Gündem Tespitinin Etkisi	61
Şekil. 9.1	Şiddet Yoğunluklu Modelde Denge: X_2 Sabit	63
Şekil. 9.2	Şiddet Yoğunluklu Modelde Denge: X_2 Sabit	63
Şekil. 9.3	Genel Denge	64
Şekil. 10.1	Fiyat Ayarlaması	74
Şekil. 10.2	Fiyat Ayarlaması + Maktu Yardım	74
Şekil. 11	Rekabetçi Rant Kullanımı	115
Şekil. 12	Seçmenin Tercihi ve Kamu Harcaması	129
Şekil. 13	Yerel Bütçe Dengesi	132
Şekil. 14.1	Nüfus İki Katına Çıkınca Talep: Özel Mal	132
Şekil. 14.2	Nüfus İki Katına Çıkınca Talep: Kamu Malı	133

GİRİŞ

Türkiye ekonomisinde istikrarsızlık giderek tehlikeli bir boyuta doğru uzanmaktadır. Kamu bütçesi açığının bu gidişte oynadığı belirleyici rol hemen herkesin görüş birliği içinde olduğu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyümeden fazla fedakarlık etmeden dizginleri yavaş yavaş çekme esprisindeki 1998 istikrar programı dünyayı etkisi altına alan Asya, Rusya krizi gibi etmenlerin de etkisiyle amacından uzaklaşmaya başlamıştır. Bu gerçek kısmen başarılı para politikamızı gölgelemese dahi, tehlikeli bir trendsel yönelimi gizleyememektedir. Öte yanda yapısal değişim geçirmekte olan ve sanayileşmesini ve gelişmesini sürdüren Türk ekonomisinde ve toplumunda hem kamusal ihtiyaçlar çoğalıp genişlemekte , hem de eskimekte olan sosyal ve ekonomik altyapının yenilenme ihtiyacı ülkenin çok sayıdaki yerleşim biriminde kesin bir zorunluluk durumuna gelmektedir. Bağlandığı büyüme stratejisine olan tutkunluğu nedeniyle bir türlü soluk alamayan Türk Devleti vergi koymakta ve toplamakta aşırı tutukluk gösteren ender devletlerden biridir. 1998 vergi reformu dahi, iyi bir başlangıç sayılmasına rağmen, toplumdaki sert direnmeler sonucu delinmiş bulunmaktadır. Malum sosyal sorunlar ve siyasal kilitlenmişlik kamu harcamalarını kısımağa izin vermemektedir.

Bir yanda büyüyen ve gelişen bir ekonominin kabaran ihtiyaçlarına cevap verirken, öte yanda siyasal bağımsızlığı daha doğru yansıtan bir stratejinin frenleyici ekonomi politikasına bağlı kalmaya çalışmak zıt yönlü kuvvetleri harekete geçirmektedir. Bu kuvvetlerin bileşkesini olumlu yön ve şiddette bir çekim gücüne dönüştürmek için “dünya ekonomisinden”, hatta “ekonomik bloklamadan” gelen desteklere gereksinim olduğu apaçıktır. Ancak bu da tek başına bir teminat teşkil etmemekte, savurganlığı bırakarak etkin bir bütçe çizgisine yaklaşmamız kaçınılmaz olmaktadır. Tezimizde dünya ekonomisi destekleri üzerinde durulmayacaktır, zira o apayrı bir tezin konusunu teşkil etmektedir. Fakat hemen belirtelim ki istikrarlı bir büyümeye hizmet eden bütçenin tanımlanması için öncelikle Türk ekonomisi ve

toplumunun globalleşen dünyadaki yerinin iyice açıklığa kavuşturulması gereklidir. Ne var ki Avrupa Birliği ile ilişkilerimizde yaşamakta olduğumuz kaypak zemin bu konuyu şimdilik duygusallıklarla dolu bir çevre dışında ele alıp, bazı kabuller yapmamızı engellemektedir. O bakımdan tezimizde meselenin sadece öteki yanı işlenecektir.

Bu durumda kamu bütçesinin köklü bir reforma tabi tutulması şarttır. Fakat kamu bütçesinde reform zorunlu olarak bizi kamu yararı konusuna getirir. Kamu yararını çağdaş normlarda gözeten bir harcama ve üretim politikasıyla kamu harcamalarının finansmanı tezimizin odak noktasını teşkil edecektir. Bu konuları incelemek demek, kamusal malları hareket noktası alan kamu ekonomisi teorilerini incelemek demektir.

Bölüm 1 de kamusal malların tanımına ağırlık verilmiştir. Bu yaklaşıma yaptığı katkılar sebebiyle Samuelson'un görüşlerini aktardık. Samuelson konuyu Pareto etkin halin marjinal ilişkileri bağlamında incelediğinden, biz de optimum eşitlikleri grafikleriyle birlikte anlatmayı uygun bulduk. Dolayısıyla toplum refahını ençoklaştırmayı amaçlayan bir yaklaşım çerçevesinde salt kamusal mallara olan talep ile üretimin vergilerle finansmanı bu bölümün ana konularını oluşturmaktadır.

Ancak devletin varlığını salt kamusal malın üretim ve dağıtımına bağlayan bir görüşün ne kadar zayıf kaldığı ortadadır. Kaldı ki salt kamusal mal kural değil, istisnadan ibarettir. Realitede kamusal malların çoğu yerel yönetimlerin denetiminde olup, yasal olarak değilse bile fiilen tüm halkın kullanımına elverişli değildir. Elverişli olsa bile, pratik olarak buna imkan yoktur. Tüketimi kısıtlayan faktörler mevcuttur. Üstelik, hakim ekonomik felsefenin gereği olarak halkın bir kısmı bazı malların tüketimini diğerlerine yasaklayabilir veya sınırlandırabilir. Realitede bu türden engellere sık sık rastlanır. Öyleyse soruna, kullanıma getirilen piyasa kısıtları ve coğrafi engeller yönünden yaklaşmak daha doğru olacaktır. Bu düşünüş bizi özelliği olan bazı kamusal mallarda geçerli klüp teorisini incelemeye sevkeder.

Böylece rekabet koşulu ile dışlanabilirlik koşulu çeşitli kombinezonlara tabi tutularak kamusal mal kavramı zenginleştirilmiş, çeşitlenmiştir. Daha sonraki gelişmeler en başta bu noktayla ilgili çeşitlemeler olarak değerlendirilebilir. Ve çeşitli kamusal mallara hep aynı kuralın uygulanması da akla yatkın değildir. Bu teoride klübe katılma şartları, maliyeti paylaşma ilkesinin önemi ve şekilleri, maliyetin klüp büyüklüğünün nasıl bir fonksiyonu olduğu konuları incelenmiş ve buradan bazı kamusal mallara uyarlanabilen sonuçlar elde edilmiştir. Klüp teorisinin çekici bir yanı, Pareto şartlarının kullanımına izin vermesidir.

Ne var ki klüp teorisi, derine inildiğinde, karını ençoklaştırmaya çalışan tekeli rekabet kapsamına girer. Bu yanıyla kimi yazarlar onun bir örnek alınmasına karşı çıkarlar. Alternatif arayışlar bizi Bölüm 2. nin konularına getirir. Bölüm 2 Arrow'un İmkansızlık Teoremiyle işe başlamakta ve bu çıkmaz yoldan kurtulmak için aranan çözümlerden özellikle Medyan Seçmen Teorisini konu almaktadır. Ayrıca, yerel kamusal mallarla ilgili son teorik gelişmeler incelenmiştir. Medyan seçmen teorisi esasında siyaset bilminin egemen olması beklenen bir dalda ortodoks iktisatçının küçük bir manevra ile yine ipleri ele geçirmesinden ibarettir. İktisatçı durumunu güçlendirme amacıyla koalisyonlara göz yummuş, orta sınıfın siyasal üstünlüğe sahip olduğu düşünülen toplumsal yapıların sonsuza dek süreceği inancını korumuştur. Oysa, en başta teknik gelişmeler kamusal mal kavramını yıpratmış, karlı özel tüketim imkanını doğurmuştur. Ayrıca, orta sınıfın kendine özgü bir "zevk" modelinin bulunup bulunmadığı, varsa bile onun evrenselliği tartışılmağa başlanmış, toplumsal tercihlerin orta sınıfın tüketim alışkanlıklarına olan bağlılık derecesi eleştiriye konu edilmiştir. Zaten orta sınıf ile medyan seçmeni bir tutmanın sakıncaları da zamanla daha iyi kavranmıştır.

Bu eğilim bizi Bölüm 3 ün konularına getirir. Bu bölümde aynı yolda ilerleyerek piyasa benzeri demokratik çözümler üzerinde durulmaktadır. Kamu yararına Pigou'dan bu yana tercih edilen normatif yaklaşım refah

teorisinin malum kilitlerinde tıkanınca Buchanan gibi yazarlar Wicksell-Lindahl çizgisine kayarak devletçe alınan kararların ekzojenliğini sorgulamışlar, demokratik yönetimde halka ve sivil örgütlere daha fazla ağırlık tanıyarak çok kademeli karar süreçlerini ön plana çıkarmışlardır. Bu amaçla hükümetleri ve hatta parlamentoyu mali anayasa ile bağlamak istemişlerdir. Böylece kısıtlı optimizasyonu amaç edinen devlet yerine kendi öz çıkarlarını kollayan politikacılar, bürokratlar, seçmenler, baskı grupları v.b. sahnenin yeni aktörleri haline gelmiş, aralarında karşılıklı etkileşimi güçlü bir takım karmaşık oyunlar oynamaya başlamışlardır. Downs'un azami oy peşindeki politikacı tipi, Niskanen'in bütçeyi optimize eden bürokrat karakteri bu yoldan gündeme girmiş bulunmaktadır. Buchanan'ın açtığı pencere iktisatla siyasetin birlikteliğine elverişli olup , çıkar grupları ve rant kollama yaklaşımlarının serpilmesine yol açmıştır. Ortaya atılan farklı yaklaşımların henüz bizi kesin bir sonuca ulaştırdığını söyleyemiyoruz. Nitekim ileri sürülen eleştiriler de bu kanıyı güçlendirmektedir.

İşte, bölümün sonunda ne piyasa demokrasisinin, ne de Pareto optimaliteye sadık önerilerin bizi pratik bir çözüme kavuşturmadığını göstermeğe çalıştık. Böylece kamu menfaatine farklı bir açıdan bakma zarureti ortaya çıktı. Son bölümde bu ihtiyacı nasıl formüle edebileceğimizi tartışıyoruz. Tam kapsamlı bir tartışma yerine İngiltere'yi örnek alan bir karşılaştırmadan hareket ederek bazı ipuçlarını yakalamaya çalıştık. Yeni ideoloji "bireysellelikle" "sosyal muhafazakarlığın" bir sentezi olmaktadır. Muhafazakarlık öncelikle seks, suç, çocuk düşürme, esrar gibi konularda yoğunlaşıyor, "aile değerleri ve erdemleri" bir silah olarak kullanılıyordu. Vatanseverlik duygusu ve dinsel inançlar yeni ideolojinin temel direkleri haline gelmekteydi. Hatta ırkçı kokular taşıyan bir azınlık düşmanlığı yeni ideolojinin bel bağladığı tehlikeli alanlardan biriydi. Thatcher iktidarının hangi amaçlarla yola çıkıp, nerelerde tökezlediği iyi incelendiği zaman "siyasal müteşebbislik" fikrinin tek başına olayları açıklamakta yetersiz kaldığı daha iyi anlaşılmaktadır. Bu durumda çıkar gruplarının demokratik toplumun ortak ve önemli bir siyasal ve ekonomik özelliği olduğunu reddetme noktasında

kendimizi bulmamalıyız. Bütün problem, bu fikre işlevsellik kazandırma gayretinde ortaya çıkmaktadır.

Siyasal sistemi salt kişisel çıkarlar arasında kendiliğinden oluşan uyuma dayandırmak isteyen eski faydacıların bu ülküsüne inanan Buchanan ve benzerleri öz-çıkâr ve piyasa kavramlarıyla kamu menfaatine ulaşamadıklarını anlayınca "...genel menfaati paylaşılan bir moral norm.." olarak kabullenmek durumunda kalmışlardır. Bu da, muhafazakar ruhumuzu bir çırpıda söküp atamayacağımızı göstermektedir.

Siyasal inançlarımız tercihlerimizin estetik yanını oluşturmaz. Her norm gibi, sosyal ortamda öğrenilirler ve kuşaktan kuşağa devredilirler. Ayrıca, devamlı bir değişmeye konu olurlar, sabit değildirler. Doktrinleştirilmeyen siyasal değerler uygulama kabiliyetini kaybederler. Üstelik, rasyonel kişinin ahlaki normlardan dışlanmış olması gerekmez. Kişisel özgürlüklerle devletin toplumsal sorumluluklarını bağdaştıran bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu yöndeki arayışlar çok eskilere uzanmaktadır. Ancak ekonomik özgürlükler konusunda Kant'ın ünlü "amaçlar krallığı" üzerinde önemle durulması gereken bir kaynaktır düşüncesindeyiz. Hümanist düşüncenin sahip çıktığı bu ilkeye göre, her insan diğerlerinin saygı ve ilgisine eşit şekilde hak kazanmalıdır. Ve "Temel ihtiyaçlar" esas alındığında her vatandaşın eşit haklara sahip olmasını savunabiliriz. Bütün sorun, bu listenin hazırlanmasında ortaya çıkmaktadır. Eğer teknolojik gelişmeyi bir takım yapaylıklardan soyutlayarak "dönemsel temel ihtiyaçları karşılayan mal ve hizmetlerin" çevre tahribatını önleyecek şekilde üretilmesinde ve bu outputun dünya çapında yaygınlaştırılmasında asli rol oynar şekilde kullanabilirsek, temel ihtiyaçlar listesini hazırlamak ve hangi mal ve hizmeti devletin üreteceğini kararlaştırmak da kolaylaşacaktır.

Bu tez çalışmamızın ampirik bir çalışmayı içermemesi iki temel nedene dayanmaktadır. Birincisi çalışmanın çerçevesinin teorik olarak sınırlanma isteğidir. Çünkü, özellikle Türkiye'deki literatürde bu yöndeki

Çalışmaların fazla olmadığı görülmektedir. Bu durumda teorik bir çalışmanın bu yöndeki eksikliği gidermede önemli katkıda bulunacağı ümidimizi artıran bir olgudur.

İkinci temel neden ise uluslar arası literatürde bu yönde ampirik çalışmalara yön verecek çok sayıda modeller olmasına karşılık, bunlara Türkiye leğinde işlerlerlik kazandırmanın güçlüklerle dolu olduğu gerçeğidir. Bu da kendi içinde iki nedenden kaynaklanmaktadır. Merkezi yönetim gerekse yerel yönetimleri baz alan ampirik bir çalışmanın veri tabanının eksikliği ve yüksek maliyet kısıtı ile karşı karşıya kalınmasıdır.

BÖLÜM 1

KAMUSAL MALLAR

1.1 Giriş

Kaynağını 19. Yüzyıl liberal felsefesinden alan bireysellik ve bunun bir ifade şekli sayılan ordinal faydacılık ve optimizasyonun doğrudan sonucu olan marjinal fayda yaklaşımı II. Dünya Savaşı gibi devletçiliğin toplumu sardığı bir dönemden hemen sonra tekrar egemen ideolojinin yarar umduğu bir alan olmağa başlamıştır. Mesleki incelikleri, hiç olmazsa başlangıçta, keskin matematiksel mantığın iktisada uygulanmasından kazanmış olan Samuelson gibi yazarlar daha önce Refah Teorisinin tam yanıtlayamadığı önemli bir soruya (devlet ne üretmelidir, ürettiği şeyin piyasa malından farkı nedir?) el atarak, boşlukta kalan bir alana Pareto Refah çerçevesinde tutarlı bir karşılık bulmağa çalışmışlardır. Devletin piyasaya müdahalesini marjinal eşitlikleri bozmamak şartına bağlayan görüşü destekleyen Samuelson çözümü kamusal malın da tanımında modern yaklaşımın bir ilk adımını teşkil etmiştir.

Salt kamusal mal tüketimi bireysel denetim altında tutulamayan bir mal olarak algılanmıştır. O yılların en geçerli örneği “radyo yayını” radyoyu açtığımız anda milyonların aynı anda yararlandığı bir hizmet idi. Onu özelleştiremiyorlardı. Ve yayın programı halkına eşit davrandığı düşünülen devletin kontrolünde idi. Bu hizmeti üretmek için devlet halktan topladığı vergileri finansman kaynağı olarak kullanıyordu. Tabii ki bu düşünce o dönemin teknolojik gelişme düzeyinin doğrudan bir sonucu idi. Bütün sorun adil devlete yakışan finansman usulünün bulunup, pratiğe geçirilmesi idi. Bunun da yolu, verginin “saptırıcı olmayan” (non-distortionary) nitelikte olması idi. Bu şart altında Samuelson aşağıda (1.1) denkleminde ifade edilen yeni bir marjinal eşitliğin Pareto optimaliteyi bozmayacağını ispatladı.

Buna göre kamusal mal ile özel mal arasındaki bireysel marjinal ikame oranlarının toplamı o iki mal arasında üretimde geçerli marjinal teknik ikame oranına eşit olmalı idi.

Ancak liberal bir iktisatçı dahi şu iki gerçeğin farkında olmuşlardır. Birincisi, salt kamusal mal ender rastlanan bir maldır. Ve o ülkede benimsenen devlet organizasyonuna göre ağırlığı değişmektedir. Federal devlet ile merkezci devlet arasında bu bakımdan önemli bir fark vardır, zira her teknik gelişmeden öncelikle yararlanma hakkı özel teşebbüse tanınmaktadır. İkincisi, ve belki daha önemlisi, mevcut vergilerden hemen hiçbirisi saptıcı olmama karakterinde değildir. Bu durumda devleti sadece salt kamusal malın üretimine yönlendirmek devletin ekonomideki rolünü küçümsemek olmaktadır. Bu olgular Buchanan'ı, salt kamusal mal için Samuelson çözümünü benimserken, karma kamusal malları daha dikkatli biçimde incelemeğe yöneltmiştir. Bu şekilde kamusal malın tanımına "yararlanmaktan dışlanabilirlik" unsuru eklenmiştir. Özellikle pek çok kamusal malın üretim ve tüketiminin büyük ölçüde "yerel" nitelik taşıması bu boyutun pratik önemini arttırmıştır. Kamusal maldan bireyin istifade etmesini kısıtlamak mümkündür. Başta malın teknik özellikleri olmak üzere o mal üzerinde özel mülkiyet hakkının tesis edilememesi ya da sosyal gereklerle edilmek istenmemesi kısıtlamanın şartlarını meydana getirir. Salt kamusal mal yararlanmanın kısıtlanmadığı rakip tanımayan bir maldır. Kısıtlanmağa elverişli mallar, rakipleri bulunmasa dahi, yine de belli bir topluluğun istifadesine sunulacaktır. İşte, daha dar bir topluluk düşüncesi iktisatçıyı klüp teorisine itmiştir. Bu teoride kısıtlanmanın hangi noktada başlatılacağı ve fiilen nasıl gerçekleştirileceği kapsamlı tartışılmaktadır. Böylece rekabet koşulu ile dışlanabilirlik koşulu çeşitli kombinezonlara tabi tutularak kamusal mal kavramı zenginleştirilmiş ve çeşitlenmiştir. Daha sonraki gelişmeler en başta bu noktayla ilgili detaylandırmalar olarak değerlendirilebilir. Ve çeşitli kamusal mallara hep aynı kuralın uygulanması da akla yatkın değildir. Örneğin, Barnett'in "devletçe temin edilen özel mal" dediği malın kullanım noktasında bedava sunulması uygun görülür. Klüp teorisinde ölçek

tasarruflarının önemini ilk farkedenden yazar Olson olmuştur. Bu teoride klübe katılma şartları, maliyeti paylaşma ilkesinin önemi ve şekilleri, maliyetin klüp büyüklüğünün nasıl bir fonksiyonu olduğu konuları incelenmiş ve buradan bazı kamusal mallara uyarlanabilen sonuçlar elde edilmiştir. Klüp teorisinin diğer çekici bir yanı ise Pareto şartlarının kullanımına izin vermesidir. Bu ve diğer konular ilgili alt başlıkta incelenmiştir.

Ne var ki klüp teorisi , derine inildiğinde, karını ençoklaştırmağa çalışan tekerci rekabet kapsamına girer. Bu konudaki alternatif yaklaşımlar 2. Bölümde ele alınacaktır.

1.2. Samuelson'un Grafiksel Sunumu

Samuelson 1954 yılında “son 75 yılda İtalyan, Avusturyalı ve İskandinav yazarların¹ geliştirdiği kamu harcamaları teorisinin matematiksel sunumunu”² Pareto Refah Teorisi kapsamında yaptıktan sonra, ertesi yıl³ ulaştığı sonuçları grafiğe dökmüştür. Yazar⁴, “aşırı kutupsal bir bireyselci ekonomiyi” ele alarak tüketim mallarını ikiye ayırıyor :

X_1 özel mal : “ ..., ekmek gibi, toplam miktarı iki ya da daha çok kişi arasında bölüştürülebilen ,, (dolayısıyla) bireysel miktarların toplamı eşittir toplam miktar diyebileceğimiz, $X_1 = X_{11} + X_{12}$, maldır.”

X_2 kamusal mal : “.... ulusal savunma gibi, kişilerden herbirine, zevklerine bağlı olarak, ondan ya (tamamen) yararlanılması ya da (hiç) yararlanmaması için sunulan mal (olup)....., özel maldan toplam miktarın (X_2)

¹ Yazar özellikle şu iktisatçılara atıfta bulunuyor : Sax, De Viti de Marco, Wicksell, Lindahl, Musgrave.

² Samuelson, P. , “The Pure Theory of Public Expenditure”, **The Review of Economics and Statistics**, 1954, Nov.,s.350 ve 387-9.

³ Samuelson, P. , “Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure”, **The Review of Economics and Statistics**, 1955, Nov., s.350-6.

⁴ bkz. Dipnot 4.

bireysel tüketim miktarlarının (X_{21} ve X_{22}) herbirine eşit olması ... bakımından ayrılır. Tanım gereği, $X_{21} = X_2$ ve $X_{22} = X_2$ ”

Gerçek hayatta karşılaştığımız malların bu iki uç tip arasında bir yerde bulunduğuna işaret eden yazar bulgularını, önce Pareto-etkin noktaların tespitine yönelik ve bireysel fayda grafikleri ile üretim-imkanları grafiğinde açıkladıktan sonra, Pareto-etkin noktalardan hangisinin optimum olduğunu göstermek üzere fayda-imkanları eğrisinin sosyal refah fonksiyonu eğrisine teğet olduğu bilinen grafiği kullanmaktadır⁵.

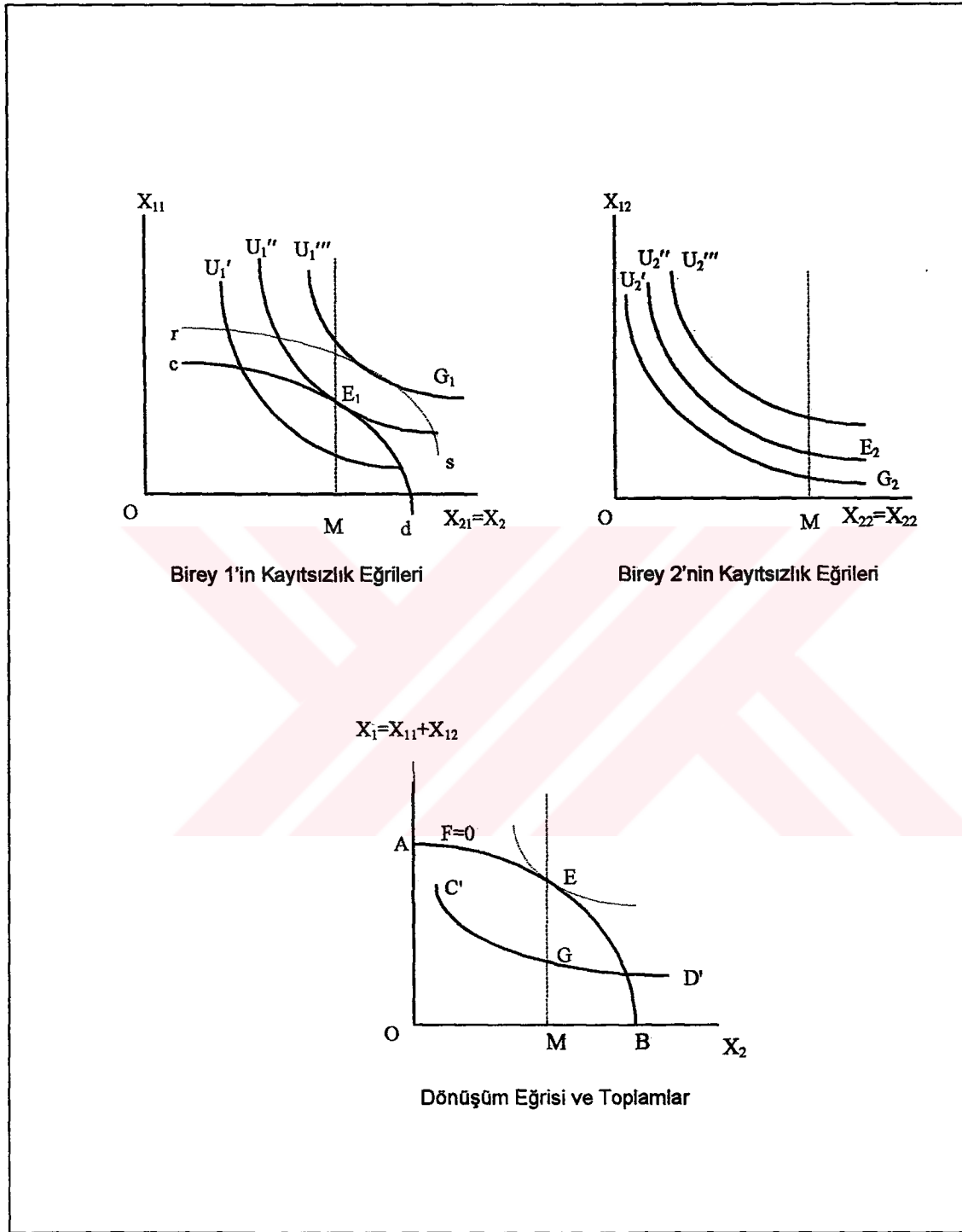
Kişilerin fayda paftasını orijine göre dışbükeylik varsayımına⁶ göre çizen yazar üretim alanında “genel azalan verimi” esas alıyor. Etkin noktaların bulunuşunda ise Pareto Refah Teorisinde başvurulmuş ön ençoklaştırma probleminin çözümlerini kullanmaktadır. Buna göre, kişilerden birini belirli bir eş-fayda eğrisinde sabit tutup, diğer kişinin üretim imkanları fonksiyonunun sağladığı kısıt altında faydayı ençoklaştırdığını düşünürsek, bulunacak çözüm bireysel marjinal ikame oranları ile marjinal teknik ikame oranının eşitliği şeklindeki bir marjinal eşitliğin çözümü olacağından ve ilk kişiyi diğer bir eş-fayda eğrisine geçirerek benzer bir ençoklaştırma problemini tekrar çözdüğümüzde aynı tür marjinal eşitliği elde edeceğimizden, bu şekilde devam ederek (birey 1 mümkün tüm eş-fayda eğrilerine sırayla kaydırılarak) sonsuz sayıda ön ençoklaştırma probleminin marjinal eşitlikler olarak beliren çözümlerini grafiğe döktüğümüzde, aşağıdaki şekli elde ederiz. Şekil 1’in elde edilmesinde Samuelson’un önerdiği⁷ şu yöntem o günden beri standart bir yol kabul edilmektedir.

- Eksenleri X_1 ve X_2 olan üretim imkanları $F(X_1, X_2) = 0$ fonksiyonuna ait grafiğin (AB eğrisi) üzerinde bir nokta seçilir : $X_{1,0}$, $X_{2,0}$,

⁵ Samuelson, a.g.e., 1954, s.350.

⁶ A.g.e. s.351 , dipnot 1 de bu varsayımın gevşetilebileceğini belirtiyor.

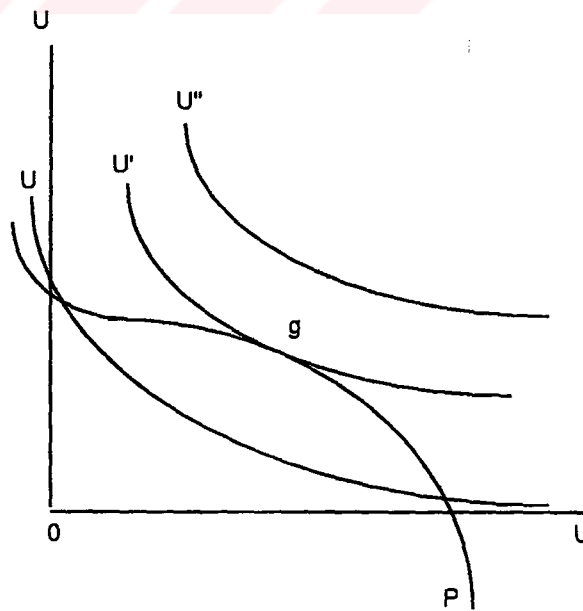
⁷ Samuelson, 1955 , s.352, dipnot 2.

Şekil 1. Samuelson'un Grafiği

- Kişi 1 ve 2 nin eş-fayda eğrileri grafiklerinin yatay eksenlerinde $X_{2,0}$ noktasından birer dik çizilir,
- Kişi 2 nin eş-fayda eğrileri grafiğinde belli bir eş-fayda eğrisini (CD) seçilir ve söz konusu dik doğru ile kesiştiği nokta (E_2) bulunarak, $X_{2,0} - E_2 = X_{1,01}$ uzaklığı ölçülür,
- $X_{1,0} - X_{1,01} = X_{1,02}$ olacaktır. Kişi 2 nin CD eş-fayda eğrisini üretim imkanları grafiğine çizilir ve AB ile CD eğrileri arasındaki uzaklıkları ölçülür, bunu CD noktaları kümesi ile gösteririz,
- Kişi 1 in eş-fayda grafiğinde yatay eksenden başlayarak CD uzaklıklarını işaretlenir ve o noktaları birleştirerek CD eğrisini çizilir,
- CD nin teğet olduğu 1,0 eğrisi bulunur, teğet noktasını E_1 ile gösterilir,
- İspatlanabilir ki E_1 noktası $X_{2,0}$ den çizilen dik doğru üzerindeki bir noktadır.

Bu işlemler her $(X_{1,1}, X_{2,1})$ noktası için tekrarlanırsa Pareto-etkin dağıtımlar elde edilir. Burada önemli olan husus , herhangi bir piyasa fiyat vektörünün kullanılmaması ve kamusal mala ait eksende yatay toplam alınmazken, özel mala ait eksende dikey toplam alınarak sonuca gidilmesidir.

Şekil 2. Fayda İmkanları Eğrisi ve Sosyal Refah

Fayda imkanları eğrisi ile sosyal refah fonksiyonunu biraraya getiren analiz kamusal mal ile özel mal arasında bir fark gözetmediğinden burada daha fazla üzerinde durulmayacak, sadece grafiği vermekle yetineceğiz. Açıktır ki denge, grafiğin g noktasında oluşmaktadır. (Şekil 2).

Samuelson'un kamusal mal için ulaştığı marjinal eşitlikler matematiğin ikilik (duality) teoreminden hareketle ispatlanmıştır. Buna göre Pareto-etkin noktada, eğer kamusal malı temin etmenin finansmanı "saptırıcı olmayan" (non-distortionary taxation) vergilerle yapılıyorsa, kamu malı ile özel mal arasındaki bireysel marjinal ikame oranları (MRS_{gx}^j) toplamının o iki mal arasındaki marjinal teknik ikame oranına (MRT_{gx}), bunun da marjinal sosyal maliyete (MSC) eşit olması gerekmektedir. Bu eşitlik optimizasyonun gerekli şartı olup, yeterli şart ayrıca incelenmelidir⁸ :

$$\sum_{j=1}^N MRS_{gx}^j = MRT_{gx} = MSC \quad [1.1]$$

[1.1] de N kişi bulunduğu varsayılıyor. Bu eşitliğin iktisadi yorumunda vergileme yönteminin önem arzettiği Pigou'dan bu yana iktisatçılar arasında tartışılan bir konu olmuştur. Bu tartışmaya değinmekte yarar vardır.

1.3 Kamu Malının Finansmanı

Pigou⁹ kamusal malın miktarında birim artışın doğurduğu marjinal yararın marjinal sosyal maliyete eşit olmasını savunurken üretim ve dağıtım maliyetinin maktu (lump-sum) vergi ve transferlerle finanse edilmesini temel şart olarak kabul etmektedir. Mal miktarındaki artışı finanse eden vergi de

⁸ Samuelson bu şartın bir benzerinin başkaları tarafından da elde edildiğini yazıyor. Bkz. E.Lindahl, *Die Gerechtigkeit in der Besteuerung*, Lund, 1919 ve H.R.Bowen, "The Interpretation of Voting in the Allocation of Economic Resources", *Quarterly Journal of Economics*, Nov. , 1943, s. 27-49.

⁹ A.C. Pigou, *A Study in Public Finance*, MacMillan, 1947

dahil olmak üzere, eğer gerçek hayattaki gibi maktu vergilerle yetinmek mümkün değilse, vergilemenin yarattığı "...kaynakların marjinal miktarının (özel) üretimden çekilmesine bağlı yarar kaybının da dolaysız maliyete eklenmesi..."¹⁰ gereğine değinmektedir. Fakat yazar bu düşüncesini matematiksel bir kesinlik¹¹ içinde ifade etmediğinden, kullandığı terimler çeşitli yorumlara yol açmıştır. Konu daha ileride Atkinson-Stern ve diğerleri tarafından¹² tekrar ele alınarak Pigou'nun ifadesine bir yorum kazandırılmak istenmiştir. Tartışılan konu fayda-maliyet analizinde kullanılması gereken gölge fiyatların tespitinden gelire dayalı vergilerde vergi haddinin gelir dilimine göre farklılaştırılmasında ortaya çıkan "mübadele etkinsizliğine" kadar değişik alanları ilgilendirdiğinden, söz konusu tartışmaya değinilmesi gerekir.

Tartışmada sık sık geçen bazı terimler şu şekilde açıklanır. "Verginin fazladan yükü (deadweight loss veya excess burden) deyimini anlatmak için basit bir grafikten yararlanalım. (Şekil 2.1). Bir malın arz-talep dengesinin kurulduğunu ve devletin fiyatın belli bir yüzdesini "mal vergisi"¹³ olarak aldığını düşünelim. Tüketicinin ödediği fiyat yükselirken, üretici fiyatı düşecek, piyasa artık eski denge output miktarını üretmeyecektir. Outputun azalışı nedeniyle doğan "tüketici rantı" cinsinden refah kaybı A+B+C alanına, "üretici rantı" cinsinden kayıp ise D+E+F alanına eşittir. Fakat devlet bu vergiyi tamamıyla tüketiciler ve üreticiler lehinde kullanırsa, vergi hasılatı A+B+D+E olduğundan, net kayıp C+F ye eşit olmalıdır. İşte, bu net kayba "verginin fazladan yükü" denir. Tüketici rantını "vergiden kurtulmak için tüketicilerin ödemeye razı olduğu tutar", üretici rantını ise "vergiden kurtulmak için

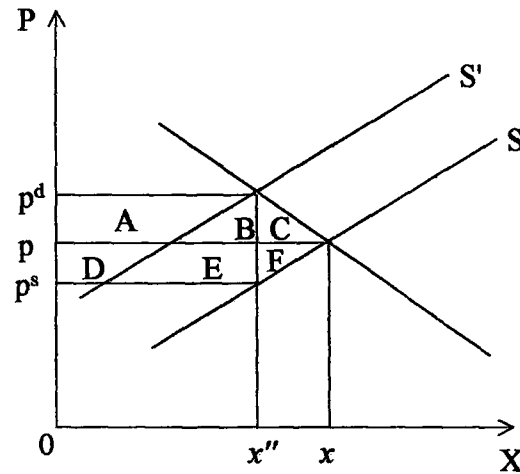
¹⁰ A.g.e. dipnot 3, s.34.

¹¹ Stiglitz, J.E. ve Dasgupta, P., "Differential Taxation, Public Goods, and Economic Efficiency", *Review of Economic Studies*, 1971, s. 158, "akıseliminbazen muğlak olabileceğine" dikkatimizi çekerek bir yorum yapıyorlar.

¹² A.B. Atkinson ve N.H. Stern, "Pigou, Taxation and Public Goods", *Review of Economic Studies*, 1974, s.119-28 ; .E. Stiglitz ve P. Dasgupta, "Differential Taxation, Public Goods, and Economic Efficiency", *Review of Economic Studies*, 1971, s.151-74 ; P.A. Diamond ve J.A. Mirrlees, "Optimal Taxation and Public Production", *American Economic Review*, 1971, March ve June.

¹³ Bunu Türkiye'de bir zamanlar yürürlükte olan "mal varlığı" veya "varlık" vergisiyle karıştırmamalıyız.

üreticilerin ödemeye razı olduğu tutar” şeklinde yorumlarsak, fazladan kelimesinin anlamı kavranılmış olacaktır.

Şekil 2.1. Verginin Fazladan Yükü

Roy'un “dolaylı fayda fonksiyonu”¹⁴ optimizasyon sonucu bulunan talep fonksiyonlarının fayda fonksiyonuna yerleştirilmesiyle elde edilen ve azami faydayı veren fayda fonksiyonu olup, sadece fiyatların ve gelirin bir fonksiyonudur.

Slutsky denklemi ¹⁵, elastikiyetler cinsinden yazılırsa

$$\varepsilon_{jj} = \delta_{jj} - \alpha_j \eta_j$$

olup, fiyat etkisinin “ikame etkisi” ile “gelir etkisinin ” toplamı olarak yazılabileceğini gösterir. Burada ikame etkisi tüketicuyu fiyat değişikliğinden önceki eş-fayda eğrisi üzerinde tuttuğumuzda meydana gelen ikameyi göstermektedir.

Stiglitz-Dasgupta ve Diamond-Mirrlees modellerinde sadece ad valorem mal ve faktör vergilerinin kullanıldığı varsayımı altında tek bir kamusal malın

¹⁴ Optimizasyonda bulunan talep fonksiyonunun fayda fonksiyonuna yerleştirilmesiyle elde edilen fonksiyon.

¹⁵ Tüketici teorisinde fiyat değişikliğinin etkilerini analiz etmek için kullanılan denklem.

tek bir üretim tekniği ile üretilmesi halinde¹⁶ problem şu şekilde formüle edilebilir.

Varsayımlar :

- k tane birbirinin aynı tüketici bulunuyor,
- Kamusal mal z ile, özel mallar x_j , $j = 1, \dots, n$ ile gösteriliyor,
- Bireyler itibariyle toplam mal miktarı $x_j = \sum_h x_{jh} = kx_{jh}$, $j = 1, \dots, n$. Tüm malları bir arada x vektörü ile gösteriyoruz, $x = (x_1, \dots, x_n)$, üretici fiyatlarını $p = (p_1, \dots, p_n)$ vektörüyle , tüketici fiyatlarını ise $q = (q_1, \dots, q_n)$ vektörüyle, mal vergilerini $t = (t_1, \dots, t_n)$ vektörüyle gösteriyoruz; $t = q - p$
- Bireylerin fayda fonksiyonu aynı olup, $U(x, z)$ ile gösteriliyor ve U malum özelliklere sahip, dolaylı fayda fonksiyonu ise $V(q, z, y)$, $y = (y_1, \dots, y_k)$ gelir vektörü, olmasına rağmen bireyin arzettiği faktör miktarı x_{jh} nin negatif değerlisi olarak gösterildiğinden ve ad valorem haricinde bir vergi veya transfer söz konusu olmadığından, z nin sıfır fiyatla halka sunulması halinde bütçe kısıtı

$$q \cdot x = 0 \quad [1.3]$$

olduğundan, dolaylı fayda fonksiyonu $V(q, z)$ şeklinde yazılabilir,

- Üretim olanakları fonksiyonu

$$F(x, z) = 0 \quad [1.4]$$

diğer bilinen özellikleri yanında ölçeğe sabit getiri varsayımına uyuyor; kolaylık olsun diye,

$F_1=1$ alınıyor ki $F_1 = p_1$ eşitliğinden yararlanabilelim,

- Birinci malın vergiye tabi tutulmadığı (numeraire) mal varsayılıyor, aksi halde tüm mallara bindirilen orantısal bir vergi hasılat

¹⁶ Esasında, Stiglitz-Dasgupta s farklı kamusal malın m farklı üretim sürecinde üretildiği daha genel durumu incelemiş olmasına rağmen, Atkinson-Stern'in burada benimsediğimiz basitleştirici varsayımı meselenin özünü yansıtmaması bakımından yeterlidir.

getirmezdi; Öyleyse, $p_1 = q_1 = 1$ alınabilir ki buradan dengede $F_j = p_j$ bulunur.

Buna göre devletin problemi sosyal refah fonksiyonunu [1.4] kısıtı altında ençoklaştırmak şeklinde ortaya konabilir:

$$\max_k V(q, z) \text{ öyle ki } F(x, z) = 0.$$

Lagrange fonksiyonunu kurup, ilk türevlerini sıfıra eşitlersek

$$L = k V(q, z) - \lambda F(x(q, z), z)$$

$$k \frac{\partial V}{\partial z} = \lambda \left[\sum_{j=1}^n F_j \frac{\partial x_j}{\partial z} + F_z \right] \quad [1.5]$$

olur. Gelirin marjinal faydasını, $\partial U / \partial y = \alpha$ ile gösterir, [1.5] in iki yanını $\frac{1}{a} q_1$ ile çarparsak

$$\frac{F_z}{F_1} = \frac{\alpha}{\lambda} \left[\frac{k \partial V / \partial z}{a} \right] + \sum_{j=1}^n (t_j - q_j) \frac{\partial x_j}{\partial z}$$

bulunur ki soldaki terim mal 1 ile z arasındaki MRT ye, sağda parantez içindeki terim MRS ler toplamına eşit, bütçe kısıtı da $\sum q_j (\partial x_j / \partial z) = 0$ olduğundan

$$MRT = (\alpha / \lambda) \sum MRS + \frac{\partial \left[\sum_j t_j x_j \right]}{\partial z} \quad [1.6]$$

elde edilir. Son denklemden türevle ilgili parantezi yok varsayar, $\alpha = \lambda$ kabul edersek, geleneksel marjinal eşitliğe ulaşırız. Fakat ad valorem verginin

varlığı geleneksel eşitlikten farklı bir denkleme bizi ulaştırıyor¹⁷. Sağda parantez içindeki terim kamusal malın bir birim artırılması nedeniyle vergilendirilmiş özel malların tüketiminde meydana gelen artışlardan elde edilecek ek vergi hasılatını gösterir. Mallar arası tamamlayıcılıktan kaynaklanan bu terimi Pigou'nun ihmal ettiği anlaşılmaktadır.

Geleneksel eşitliği bozan α / λ oranı 1den büyük olabileceği gibi küçük veya eşit de olabilir. λ terimi devletin hasılat elde ederken toplumun katlandığı sosyal marjinal maliyete eşittir. Bu maliyet gelirin marjinal faydasından büyük olduğunda - ki verginin saptırıcı olması bu sonucu doğurur - gerçek yarar MRS ler toplamından küçük olacaktır. Stiglitz-Dasgupta geleneksel kuralın kamusal mal arzı fazlasına veya açığına sebep oluşunu birbirinin muadili şu iki koşuldan birine indirgemişti:

Koşul1, j malına bir birim daha çok vergi bindirmenin getirdiği marjinal hasılanın x_j den büyük veya küçük olmasına bağlı olarak,

Koşul2, ek vergi nedeniyle tüketimin daha yüksek vergili mallara mı, yoksa daha düşük vergili mallara mı kaydığı ki bunun sonucunda mevcut vergilerin getirdiği hasılat artacak veya azalacaktır.

Atkinson-Stern bu sonucun belirli bir yoruma bağlı olduğunu göstermek amacıyla α/λ oranını şu şekilde açmıştır. Önce, α/λ nın Stiglitz-Dasgupta'nın denklemindeki eşitliği bulan yazarlar

$$\frac{\alpha}{\lambda} = \frac{\frac{\partial \left(\sum_j t_j x_j \right)}{\partial t_k}}{x_k}$$

¹⁷ Arz = talep eşitliğinin her mal için sağlandığını varsaydığımızdan üretilen miktar ile tüketilen miktar arasında fark gözetmedik.

türevi alırken, Slutsky denklemini kullanarak

$$\frac{\alpha}{\lambda} = 1 - \sum_j t_j \frac{\partial x_j}{\partial y} + \sum_j t_j \left(\frac{s_{jk}}{x_k} \right) \quad [1.7]$$

elde etmektedirler. Buradan α nın λ dan büyük veya küçük olmasının şu iki etkiye bağlı olduğu görülüyor:

Etki1, saptırıcı etki : [1.7] nin sağındaki üçüncü terim olup , onu $t_k x_k$ ile çarpıp bölersek ve toplamını alırsak, $R = \sum t_k x_k$ yazdığımızda,

$$\frac{\alpha}{\lambda} - 1 + \sum_j t_j \frac{\partial x_j}{\partial y} = \sum_k t_k \sum_j t_j s_{jk} / R$$

olduğu görülür ki Slutsky matriksi negatif yarı tanımlı (semi-definite) olduğundan, sağdaki ikinci toplamın sıfırdan büyük olamayacağı açıktır. Bu durumda , [1.7] nin sağındaki son iki terimin toplamı negatif olacağından, sağ yanın tümü “bir”den küçüktür; dolayısıyla, $\alpha < \lambda$ olmalıdır. Bu durumda, Pigou’nun “verginin fazladan yükü” argümanı doğru olmaktadır.

Etki2, hasılat etkisi: [1.7] nin sağındaki ikinci terim Pigou’da ihmal edilmektedir. Eğer gelir arttığında bazı mallara olan talep azalıyorsa ve bu mallar toplama hakim geliyorsa, o zaman bu ikinci terim negatif olacağından her zaman $\alpha < \lambda$ olduğu ileri sürülemez. Üstelik, o terimin işareti hangi mallara vergi konulduğuna bağlıdır.

1.4 Pareto Etkinlikte Yeterli Şartın Belirlenmesi

Yukarıda yeterli şarta değinilmiş ancak açıkça belirtilmemiştir. Bu şartı basit bir model yardımıyla ele alacağız. İki mal ve iki kişinin bulunduğu bir

ekonomide başlangıç servetleri y_1 ve y_2 , kamusal mala kişilerce yapılan katkılar v_1 ve v_2 , özel mala harcanan miktarları x_1 ve x_2 ile gösterirsek, bütçe kısıtları;

$$x_1 + v_1 = y_1$$

$$x_2 + v_2 = y_2$$

olarak yazılır. Kamusal malın birim maliyeti c olsun. Onun üretilmesi için bu maliyetin karşılanması gerek :

$$v_1 + v_2 \geq c$$

Bireylerin fayda fonksiyonları $u_1(x_1, z)$ ve $u_2(x_2, z)$ olsun. Kişiler kamusal mala farklı değer vermekteler. Bunu rezervasyon fiyatı ile gösteriyoruz. Şöyle ki;

r_1 = birey 1'in kamusal malın üretilmesi için ödemeye razı olduğu azami fiyat,

r_2 = birey 2'nin kamusal malın üretilmesi için ödemeye razı olduğu azami fiyat.

Diğer bir ifadeyle, birey rezervasyon fiyatını ödeyerek kamusal malı tüketme ile kamusal malın üretilmemesi arasında kayıtsız kalıyor :

$$u_j(y_j - r_j, 1) = u_j(y_j, 0) \quad , \quad j = 1, 2$$

Eğer kamusal malın üretilmesi iki bireyi de üretilmediği hale göre daha mutlu ediyorsa

$$u_j(y_j, 0) < u_j(x_j, 1) \quad , \quad j = 1, 2$$

olmalıdır. Yukarıda yazılı denklemlerden

$$u_j(y_j - r_j,) = u_j(y_j, 0) < u_j(x_j, 1) = u_j(y_j - v_j, 1), j = 1, 2$$

bulunduğundan, fayda fonksiyonunun özel malın monoton artan bir fonksiyonu olduğu hatırlandığında, en soldaki terimle en sağdakini karşılaştırarak

$$y_j - r_j < y_j - v_j \quad j = 1, 2$$

elde edilir ki , buradan

$$r_j > v_j \quad j = 1, 2$$

yazılır. Son eşitsizlik kamusal malın üretilmediği halin Pareto-etkinsiz olduğunu görülmektedir. Eğer, her birey kamusal maldan yararlanmak için ödemeye razı oldukları azami fiyattan daha ucuza o malı temin edebilselerdi, malın üretimi Pareto ölçütüne göre bir “iyileştirme” olacaktı. Bunun anlamı, son eşitsizliklerin, z nin üretiminde Pareto-etkinliğin gerekli şartı olmasıdır. Problemin yeterli şartı ise şöyle yazılabilir :

$$r_1 + r_2 > v_1 + v_2 = C$$

Çünkü, eğer bireylerin rezervasyon fiyatlarının toplamı kendilerinden istenen katkıların toplamından büyükse, z nin maliyetinin finansmanı imkan dahiline girer. Bu durumda z üretildiği zaman toplumun refahı artar.

Demek ki z nin üretiminin toplumu Pareto-etkin duruma getirmesi için servet dağılımının rezervasyon fiyatlarına göre bir finansman planını mümkün kılması şarttır. Bunun bir istisnası fayda fonksiyonlarının yarı linear olması halinde karşımıza çıkar:

$$u_j(x_j, z) = x_j + w_j(z), j = 1, 2$$

Bu durumda rezervasyon fiyatları servetten bağımsız olur :

$$r_j = w_j$$

1.5 Kamusal Malların Sınıflandırılması

Samuelson kamusal malı tanımlarken aşırı uç bir hali gözönünde bulundurduğunu vurgulamaktadır. Malın tüketiminde rekabet bulunmadığı düşüncesinden hareketle benim tükettiğim eşittir senin tükettiğin gibisinden bir sonucu temel almaktadır. Mallar bu varsayım sayesinde iki kutupsal sınıfa ayrılabilmiş, kamusal malın üretim miktarı “ya hep, ya hiç” olarak ikili (binary) (1,0) şeklinde modellerde gösterilmiştir.

Ancak, gerçek hayatta bu türden “saf” kamusal mala ender rastlanıldığı bilinen bir gerçektir. Hatta devletçe üretilen ya da temin edilen malların çoğunun özel malın bazı niteliklerini paylaştığı görüldüğünden, kamusal malın tanımına yeni boyutlar eklenmiştir. Bu hususta Buchanan'ın¹⁸ çalışmaları daha sonraki gelişmelere önderlik etmiştir.

Buchanan, Samuelson'un “salt kolektif” malının fertler arasında “bölüşdürülemez” olmasına dikkati çektikten sonra, malların hangisinin bölüşdürülebilir, hangisinin bölüşdürülemez olduğuna önceden karar vermek yerine, sınıflandırmayı, optimizasyon probleminin çözümüne bırakmıştır. “Son noktada bireyin tüketimine hazır tutulan mallarla” üyelerin oluşturduğu “birimin mülkiyetine konu olan mallar” arasında ayırım yapan yazar, malın temini ile tüketimi arasına mülkiyet ve tasarruf hakkı bakımından önem arzeden bir aşama daha getirerek, “maldan ortaklaşa yararlanma rejimini” malın tüketim ve üretimini önemli derecede etkileyen kurallar olarak belirlemiştir. Fakat “eşit yararlanma” kuralını esas alarak Pareto-etkinlik

¹⁸ J.M.Buchanan, “An Economic Theory of Clubs”, *Economica*, 1965, s. 1-14.

şartlarını genişleten yazar ufuk açıcı düşüncesinde fazla ileri gidememiş, ortaklaşa yararlanmanın bir başkasına kalan potansiyel kullanım miktarını azalttığını ve bu hususta ortaklaşa kullanım hakkına sahip birimin “büyüklüğünün” tek başına belirleyici bir değişken alınmasıyla yetinilebileceğini düşünmüştür. Böylece, “klübün çapı” adını verdiği bir değişkeni mallar itibariyle farklılaştırdıktan sonra bireysel fayda fonksiyonuna mal miktarlarının yanında ek birer değişken olarak sokmuştur. Bu tür çap değişkenleri yazara şu avantajlardan yararlanma imkanını sağlamıştır:

- i) Üretim alanında : Klubün üyeler sayısına eklenen her birey kamusal malın temininde kullanılan tesisin kapasitesi sabit kaldığı sürece üye başına “finansmana katılma payının” düşmesine yol açtığından, maldan yararlananların sayısını da üretim imkanları fonksiyonuna kattığımızda, Pareto-etkinlikte “optimum klüp çapının” belirlenmesi de gerekecektir.
- ii) Tüketim alanında : Üyeliğe alınan her yeni birey mevcut üyelerin kamusal maldan yararlanırken elde ettiği faydayı , kalabalıklaşma sebebiyle, bir noktadan sonra azaltacaktır. Böylece optimizasyon problemi ek bir kısıtlayıcı etkenle karşılaşmış olacak, “yerelselleştirilmiş hizmet” kavramı güç kazanmış olacaktır.

Buchanan'ın ufuk genişletici bu gayreti kamusal malı tanımlarken, enazından, şu özelliğin de dikkate alınmasına yol açmıştır. “Dışlanabilirlik (excludability)” olarak adlandırılan bu özelliğe göre, bireyin o maldan yararlanmasını başkaları ya önleyememekte ya da önlemenin maliyeti aşırı derecede yüksek olmaktadır. Kullanımı önlenemediği için kişiden katkı payı istemek de pratik olmamaktadır. Maliyetine katılmadan maldan yararlanabilen her bireyde, kendisinden katkı payı istense dahi, onu ödememe eğilimi hakim olacaktır. Demek ki “beleşçilik (free rider)” ortak bir karakter kazanacaktır. Fakat işin kötü yanı, beleşçiliğe kayan bireyin o mala önem atfetmediği için değil, önlem alınamadığı için bunu yapmasıdır. Bu durum aşağıda “gerçek tercihin açığa vurulmaması” başlığı altında incelenecektir.

Dışlanabilirliğin altında yatan faktörler araştırıldığında başlıca üç etkenin kendini belli ettiği görülür. Birincisi, malın teknik mahiyeti olup, örnek olarak “ulusal savunma hizmeti” verilebilir. İkincisi, özel mülkiyet hakkının uygulamaya elverişli olmamasıdır. Örneğin, devlete ait ormanlardan eğlence ve dinlence amacıyla yararlanmak, ormana zarar vermemek kaydıyla, kısıtlanamaz. Son faktör, devletin bağlı kaldığı bir politik tercih sonucu kısıtlama yapılamamasıdır. Örneğin, o toplumda her vatandaşın ilköğretimi bedava okuması gerektiği gibi bir ortak inanç varsa, bu hak kısıtlanamaz.

Hemen belirtelim ki tüketimde rakip olmamak ile dışlanamamak birbirinden bağımsız nitelikler olup, bir malın kamusal mal sayılması için ikisinin birden bulunması şarttır. Eğer tüketimde rekabet imkanı bulunmayan bir malın kullanımı dışlanabiliyorsa, o mal Samuelson eşitliğinin geçerli olduğu bir maldır. Böyle bir malın kullanımı karşılığında bir fiyat talep edilebilir. Öyleyse, özelleştirilmeğe en elverişli mal türüdür. Bu nevi mallar Klüp Teorisinde incelenmektedir. Ayrıca, Samuelson şartı geleneksel kamu için de geçerlidir.

Rakip kabul etmeyen ve teknik sebeplerle dışlanamayan mal kamusal malın en geleneksel şeklini teşkil eder. Böyle bir mala olan gerçek talebin açığa vurulmasında ciddi bir sorunun bulunduğu düşünülür.

Rakip kabul eden ve sadece teknik nedenlerle dışlanabilir özel mallara Barnett devletçe temin edilen özel mal demektir. Bu tür mal, genellikle, kullanım noktasında bedeva olarak kullanıcıya sunulmaktadır. ABD eyalet yönetiminin denetimi altında sağlanan eğitim iyi bir örnek olarak gösterilmektedir. Barnett geleneksel kamusal mal ile devletçe temin edilen özel malların tümünü devletçe temin edilen mallar başlığında toplar.

Kamusal bir maldan yararlanma imkanı coğrafi bir şartla kısıtlanmışsa, o mala “yerel mal” denilir. Mesela sokakların ışıklandırılması, deniz feneri, köy

meralarının korunması yerel mallara verilen örnekler arasında yer alır. Yerel kamusal malın kullanımı sadece o mahallin dışında yaşayanlar için kısıtlanmıştır. ABD'de eyalet okullarında verilen eğitim, Türkiye'de semt devlet okullarındaki eğitim benzer özellikler gösterir. Kuşkusuz, otoların sokak park yerinden yararlanması kent merkezlerinde, özellikle iş merkezinin bulunduğu yerlerde, yerel kamusal mala çok benzemektedir. Bu nevi mallar için ulus çapında geçerli tek bir Pareto-etkin kural vermek yerine, tercihlerin bir yerden diğerine değiştiğini kabul ederek, değişik kurallar ortaya koymak daha doğru olacaktır. Gerçek talebin açığa vurulması problemi bu mallarda özel bir nitelik taşır ve Tiebot ¹⁹ tarafından incelenmiştir.

Kamusal malların sınıflandırılmasında teknolojinin sunduğu imkanlar kadar toplumun değer yargılarının ve yerel şartların da önem taşıdığı görülmektedir. Teknik gelişme giderek özel mal niteliğini güçlendirici ve yaygınlaştırıcı yönde etki gösterirken, ekonomik zorunluluklar ve sosyal tercihler malın kamusal yanını sağlamlaştırma doğrultusunda çalışmaktadır. Zıt etkenlerin belirlediği bu yönelim toplumun büyüklüğüne ve birlikte yaşayıp karar verebilme geleneğine bağlı olarak özelleşme ya da kamusallaşma net sonucunu doğurmaktadır. Devlet yönetiminin şekli söz konusu geleneğin oluşmasında uygarlık düzeyi kadar önemli rol oynamaktadır. Demokratikleşme özelemlerinin çok merkezli karar ve yönetim şeklini ön plana çıkardığı söylenebilir. Fakat nüfus baskısının bunu her zaman desteklediği iddia edilememektedir.

1.6 Klüp Teorisi

Sandler-Tschirkart²⁰ klüp teorisinin Buchanan'ın yukarıda değinilen

¹⁹ Tiebout, C.M., "A Pure Theory of Local Expenditures", *Journal of Political Economy*, 1956, s.416-24.

²⁰ Sandler, T. ve J.T. Tschirkart, "The Economic Theory of Clubs : An Evaluative Survey", *Journal of Economic Literature*, 1980, Dec., s.1481-1521.

makalesiyle rayına oturduğunu ama kökeninin Pigou ve Knight'a²¹ kadar uzandığını yazmıştır. Bu teoride önemli yer tutan maliyeti paylaşma ve maliyetin klüp çapının azalan fonksiyonu olduğu hususlarını Tiebout²² ve Wiseman'ın²³ ilk olarak ele aldığı bilinmektedir. Fakat klübün kuruluşunda ölçek tasarruflarından yararlanma faktörü üzerinde ilk duran Olson'dur²⁴. Olson, aynı zamanda, saf olmayan kamusal malda dışlanabilirliği savunan bir yazar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Saf olmayan kamusal malın kısmen rakip bir mal olduğu kabul edilir. Öyle ki malın bir biriminin belli biri tarafından tüketilmesi başkalarının tüketim olanağını bir ölçüde kısıtlar. Buchanan'ın da bu nevi malı esas aldığı yukarıda belirtilmiştir.

Klüp kurmanın değişik gerekçeleri vardır. Sadece birarada olmanın yarattığı zevk²⁵, ölçek tasarruflarından yararlanma²⁶, kamusal mal ve faktörden ortak yararlanma²⁷ en başta sayılabilecek olanlardır.

Paylaşılan şeyin mahiyetine bağlı olarak klübün tanımı da değişmektedir.²⁸ Birleştirici bir tanımı Sandler-Tschirkart'da görmekteyiz. Aşağıda sayılanların birinden veya daha fazlasından karşılıklı ve beraberce fayda sağlamak üzere gönüllü grublaşma: Üretim maliyeti, üyelerin karakteristikleri, dışlanabilir mallar.

²¹ Pigou, A.C., *The Economics of Welfare*, MacMillan, 1920 ; Knight, F., "Some Fallacies in the Interpretation of Social Cost", *Quarterly Journal of Economics*, Aug. 1924.

²² Tiebout, a.g.e.

²³ Wiseman, J., "The Theory of Public Utility Price - An Empty Box", *Oxford Economic Papers*, 1957, Feb., s.56-74.

²⁴ Bkz. M.Olson, *The Logic of Collective Action : Public Goods and the Theory of Groups*, 1965, Harvard University Press.

²⁵ Schelling, T., "Models of Segregation", *American Economic Review*, 1969, May, s.488-93.

²⁶ McGuire, M., "Private Good Clubs and Public Good Clubs : Economic Models of Group Formation", *Swedish Journal of Economics*, 1972, March, s.84-99.

²⁷ Hillman, A.L., "Symmetries and Asymmetries Between Public Good Equilibria", *Public Finance*, 1978, s.269-79.

²⁸ Bkz. M.Pauly, "Optimality, Public Goods and Local Governments : A General Theoretical Analysis", *Journal of Political Economy*, 1970, Fall, s.53-65; E.Helpman ve A.L.Hillman, "Two Remarks on Optimal Club Size", *Economica*, 1977, August, s.293-6; T.Sandler, "A Theory of Intergenerational Clubs", mimeograf, 1979; A.C.De Serpa, "A Theory of Discriminatory Clubs", *Scottish Journal of Political Economy*, 1977, Feb., s.35-41.

Klüp teorilerini üçe ayırmak mümkündür: Üye gözüyle klüp, tüm ekonomi açısından klüp, oyun teorisi. Bunlar sırayla şu şekilde özetlenebilir.

Buchanan'ın klübü merkezîyetçi olmayan gönüllü bir örgütlenme şekli olup, işlem maliyeti (transaction costs) üyeye yüklenmez. Klübün üyeleri homojendir ve eşit paylaşım geçerlidir. Üyeler arasında farklılık gözetilmez ve üye olmayanlar herhangi bir maliyet söz konusu olmadan klüpten yararlanmanın dışında tutulabilirler. Yani, tipik bir üyenin problemi, tüm klübün problemi olarak algılanır.

Tipik bir üyenin problemi şöyle ortaya konabilir. Özel mal y nin numeraire alındığı ve kamusal malın x ile, üye sayısının s ile gösterildiği durumda j nci üye refahını üretim kısıtı altında ençoklaştırmağa çalışır :

$$\max U_j(y_j, x, s) \quad \text{öyle ki} \quad F_j(y_j, x, s) = 0 \quad [1.9]$$

Klüp çapı küçükken, ek bir üyenin alınması mevcut üyenin tatminini azaltmaz, ancak büyük klüplerde kalabalıklaşmanın yarattığı tatmin azalışıyla karşılaşılır. Marjinal maliyet normalde yükselen bir seyir izler. Fakat üye sayısı artınca, maliyet daha çok üye arasında paylaşıldığından, üye başına maliyet düşer. Eğer U ile F malum dışbükeylik ve türevi alınabilirlik varsayımlarına uyuyorsa, optimizasyonun birinci dereceden şartları

$$MRS_{xyj} = MRT_{xyj} \quad , \quad j = 1, \dots, s \quad [1.10]$$

$$MRS_{syj} = MRT_{syj} \quad [1.11]$$

olur. [1.10] da üye, marjinal maliyeti marjinal faydaya eşitlemektedir. Eğer marjinal üye için klübün bütçesi açık ya da fazla vermiyorsa, üyelerin marjinal maliyetlerinin toplamı klübün marjinal maliyetine eşit olmalıdır:

$$\sum_j MRT_{xyj} = MRT_{xy} \quad [1.12]$$

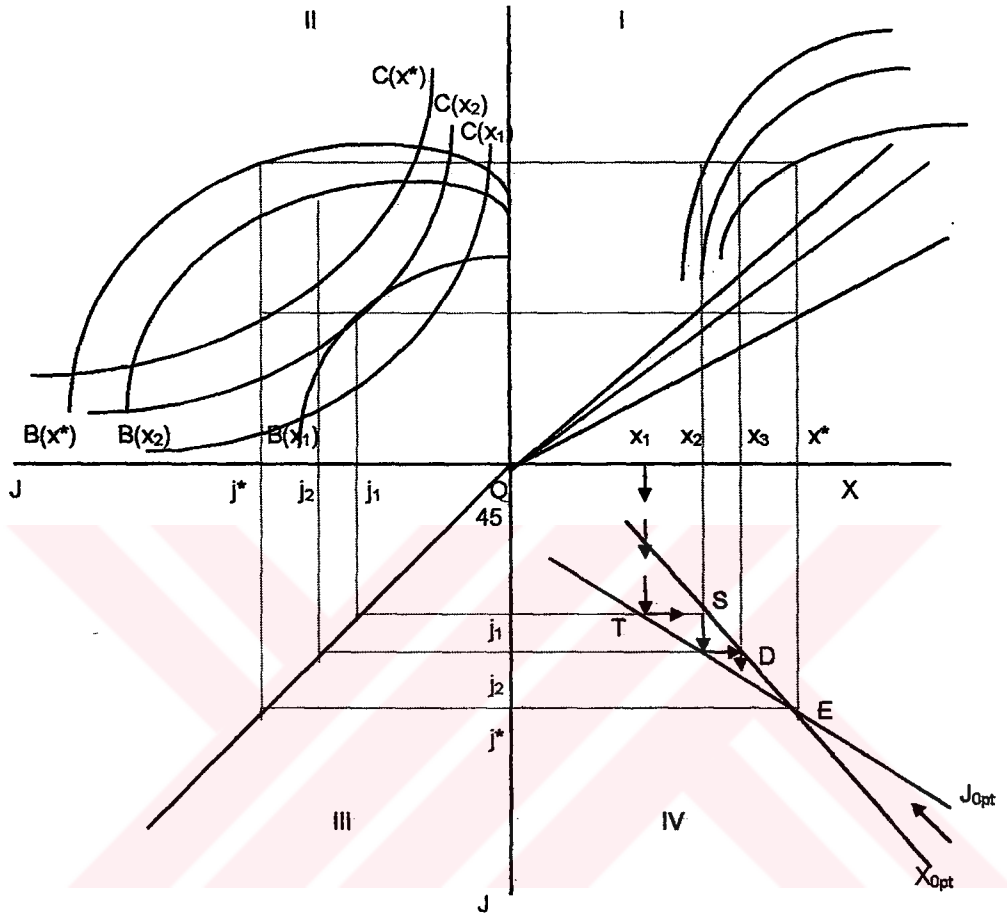
Bu durumda, Samuelson eşitliği [1.10] dan şu şekilde elde edilir:

$$\sum_j MRS_{xyj} = MRT_{xy} \quad [1.13]$$

[1.11] de klübe yeni bir üye kabul etmenin doğurduğu marjinal yarar ile marjinal maliyet eşitlenmektedir. Kalabalıklaşma bireyin elde ettiği yararı azalttığından sol taraf, ama katkı payını da azalttığından sağ taraf negatif işaretlidir. Üye sayısı kesikli değişken olduğundan [1.11] eşitlik olarak gerçekleşmeyecek, eşitsizlik haline dönüşecektir. Optimum için eşitsizliğin sol yanı sağ yandan küçük olmamalıdır. Daha doğrusu, eşitsizliğin $\leq$ şeklinden $\geq$ şekline en son dönüştüğü (s) değeri optimum üye sayısını verir. (s) nin kesikli bir değişken olması optimizasyonda sorun çıkardığından bazı yazarlar üye sayısı yerine, “hizmetten yararlanma derecesi” gibi sürekli değişmeye konu bir değişkeni kullanmağı tercih ederler. Bu model saf kamusal mala uygulandığında yeni üyenin marjinal yararı sıfır olacağından marjinal maliyeti de sıfır kabul edilir ve [1.11] şartına gerek kalmaz. Bu durumda optimal klüp çapı sonsuza kadar uzanacaktır. Rakibi olmayan fakat dışlanabilir bazı mallar (telefon hizmeti gibi) klübe yeni bir üyenin alınması halinde ek bir maliyetin doğmasına yol açar (telefon hattının ana kutudan çekilmesi gibi) . Bu halde [1.11] deki marjinal maliyet bu gibi giderleri içerir. Fakat ek bir üyenin katılımından kaynaklanan marjinal yararı (daha doğrusu, finansmana katılma payındaki azalma) hesaplamanın problemlili olduğu hallerde sadece marjinal maliyetin positif olması üye sayısının sınırlı tutulması için yeterli olmaktadır. Değinen marjinal yarar hesaplanabiliyorsa, onu marjinal maliyetten indirerek netleştirdiğimiz zaman dahi bu net tutarın positif olduğu bir aralık mevcut olacağından, üye sayısı yine sonlu kalacaktır.²⁹

Buchanan modelini yazarın grafiklerini tek bir grafikte birleştirerek özetleyebiliriz. Birleştirilen bu grafikler Şekil 3’de görülmektedir.

²⁹ Bu hususta bkz. B.Ellickson, “A Generalization of the Pure Theory of Public Goods”, *American Economic Review*, 1973, June, s.417-32.

Şekil 3. Buchanan Grafiği

Kadran I de z nin optimal miktarı üç farklı üye sayısı için verilmiştir. Üye başına yarar fonksiyonu $B(s)$ azalarak artan fayda fonksiyonunu, maliyet fonksiyonu $C(s)$ ise ölçeğe sabit getiriye yansıtır. s sabitken, bu iki eğri arasındaki uzaklığı azami yapan (ya da iki eğriye çizilen teğetlerin paralel olduğu noktadaki) z miktarı optimum miktar olmaktadır. s artınca, $B(s)$ eğrisi aşağı kaymakta, $C(s)$ eğrisi ise orantısız olarak aşağı doğru yön değiştiriyor. Bu optimum z ler kadran IV de tekabül ettikleri s miktarları ile eşleştirilerek ZO doğrusu çiziliyor. Kadran II de, z verilmişken, üye başına net yararı $B(z)$ eğrileri, katkı payındaki azalışı $C(z)$ eğrileri gösteriyor. C eğrileri birer ikizkenar hiperbol olup, üretim tesisinin genişlemesiyle yukarı kayıyorlar. B

eğrisi ise, tesis kapasitesi sabitken, kalabalıklaşmanın doğurduğu tatminsizliği veriyor; üye başına yarar önce bir doruğa doğru artıyor, sonra tatminsizlik hakim geliyor. Tesis kapasitesinin genişlemesi B yi de yukarı kaydırıyor, öyle ki doruk nokta sola doğru büyüyor.

[1.11] denkleminin karşıtı olan bu eğrilere çizilen teğetler paralel olunca optimum s miktarı bulunuyor. Her z için farklı bir optimum z mevcut olduğundan, kadran IV de yatay eksendeki optimum z ler 45 derece doğrusu ile dikey eksene aktarılıyor ki kadran IV de optimum (z, s) eşleştirilmeleri yapılabilir. Böylece SO eğrisi elde ediliyor. [1.10] ile [1.11] in birlikte sağlanması demek, SO ile ZO nun kesişmesi demek olduğundan, Buchanan probleminin çözümü E noktasında gerçekleşir. Herhangi bir başlangıç noktasından E ye doğru iteratif bir erişme akla gelebilir ki bunu oklarla gösterdik. İteratif erişme dinamik hareketi simgeler. Dinamik hareket ise, eğer istikrarlı değilse, E ye götürmez. İstikrarlılık ZO ile SO nun eğimlerinin şekildeki gibi olmasını ister.³⁰

Buchanan modeli başka yazarlarca şu konularda genişletilmiş ve geliştirilmiştir :

- i) Türdeş olmayan üyeler³¹
- ii) Üyeye göre farklı muamele
- iii) z den yararlanma derecesinin değişken oluşu³²

³⁰ Benzer bir şekil için bkz. L.Allen, R.C.Amacher ve R.D.Tollison, "The Economic Thory of Clubs : A Geometric Exposition", **Public Finance**, 1974, s.386-91.

³¹ Bu hususta bkz. A.M.Freeman ve R.H.Haveman, "Congestion, Quality Deteriotaion, and Heterogeneous Tastes", **Journal of Public Economics**, 1977, Oct., s. 225-32; Y.K. Ng, "The Economic Theory of Clubs : Pareto Optimality Conditions", **Economica**, 1973, August., s.291-8; Y.K.Ng, "The Economic Theory of Clubs : Optimal Tax/Subsidy", **Economica**, 1974, August, s.308-21; Y.K. Ng, "Optimal Club Size : A Reply", **Economica**, 1978, Nov., s.407-10; A.C.De Serpa, "A Theory of Discriminatory Clubs", **Scottish Journal of Political Economy**, 1977, Feb. Ve "Congestion, Pollution and Impure Public Goods", **Public Finance**, 1978, s.68-83.

³² Ng a.g.e. 1973,1974 ve 1978; Helpmann-Hillman 1977 a.g.e.; Helpman-Hillman, "On Optimal Club Size", **Working Paper No.91**, Foerder Institute for Economic Research, Ramat Tel Aviv, 1976.

iv) Tüm ekonomi bakış açısı³³

Aşağıda tez konumuzla ilişkisi itibariyle tüm ekonomi bakış açısını benimseyen modellerden Sandler-Tschirkart'ın modelini³⁴ ele alacağız. Bu modelin varsayımları şu şekildedir:

- i) Numeraire olarak kullanılan özel mal y ,
- ii) Saf olmayan bir kamusal mal Z ,
- iii) Pareto şartları hem üyeler , hem de ye olmayanlar iin veriliyor,
- iv) Sabit bir nüfus var, S . Bunun bir kısmı, s , merkezi bir kararla ye yapılıyor : $j=1, \dots, s$.
- v) s nin kesikli olmasının yarattığı sorundan kaınmak amacıyla S birey kamusal mala duydukları ihtiyacın derecesi itibariyle sıralanıyor. Öyle ki 1 no.lu bireyin tercih derecesi en yüksek, s nci bireyin tercih derecesi ise en küçük,
- vi) Kamusal mal Z nin miktarı z , bu kamusal maldan yararlanma derecesi z cinsinden llyor. Örneğın, yararlanma derecesini klpte üyenin geirdiğı süre olarak tanımlarsak, s sabitken, z^j , j nci bireyin klpte geirdiğı süre olmak üzere, üyelerin tümünün geirdiğı süre, $\sum_{j=1}^s z^j$ olup, bu süre toplam Z den büyük olamaz. Ve ortalama yararlanma derecesini $k = \sum_{j=1}^s z^j / Z$ olarak tanımlarsak, bu durumda $0 < k \leq 1$ olmalıdır. Ayrıca, her ye iin $z^j < Z$ kabul edilmektedir. Üyeler yararlanma derecesini değiştirerek Z tüketimini ayarlıyorlar bu sebeple fayda fonksiyonuna giren değişken, z^j oluyor:

³³ W.Oakland, "Congestion Public Goods and Welfare", *Journal of Public Economics*, 1972, nov. , s.339-57; Ng a.g.e. 1973, 1974 ve 1978; Helpmann-Hillman 1977 a.g.e.; A.L.Hillman ve P.L.Swan, "Participation Rules for Profit-Maximizing, Pareto-Efficient and Not-For-Profit Clubs", mimeographed, Nov. 1979; T.Sandler, a.g.e. 1979; E.Berglas ve D.Pines, "Clubs, Local Public Goods and Transportation Models : A Synthesis", *Working Paper No. 32/78*, Foerder Institute for Economic Research Ramat Tel Aviv, Oct. 1978.

³⁴ Sandler – Tschirhart, a.g.e. 1980.

$$U^j(y^j, z^j, c(k)), \quad j = 1, \dots, s,$$

vii) Kalabalıklaşmayı $c(k)$ fonksiyonu temsil etmek üzere, k artınca $c(k)$ artmakta ama $c(k)$ artınca marjinal refah azalmaktadır. Yani, $c(k) > 0$, $U^j_c \leq 0$. Bunun anlamı, kalabalıklaşmanın etkisi teknik açıdan dikkate alınmakta, fakat üyenin “kişisel deneyimine” dayandırılmamaktadır,

viii) Z den yararlanılma dışlanabildiği için üye olmayanların fayda fonksiyonu sadece özel malın fonksiyonu olmaktadır, $V^j(y^j, 0, 0)$, $j=s+1, \dots, S$

ix) Üretim imkanları fonksiyonu $F(Z, Y) = 0$,

x) F ile U ve V bilinen dışbükeylik varsayımlarına uymaktadır.

Tipik bir Pareto-optimalite problemi çözülmektedir. Klübe kabul edilen marjinal s nci üye kişinin refahı, diğer tüm üyelerin refahları sabit alınmak ($U_j = U_0^j$, $j = 1, \dots, s-1$, $V^j = V_0^j$, $j = s+1, \dots, S$) şartıyla, üretim fonksiyonu

kısıtıyla Y yi tanımlayan $Y = \sum_{j=1}^s y^j + \sum_{h=s+1}^S y^h$ denklemi kısıtı altında

ençoklaştırılıyor. Problemin Lagrange fonksiyonu

$$\begin{aligned} \Phi = & U^s + \sum_{j=1}^{s-1} \lambda^j (U^j - U_0^j) + \sum_{h=s+1}^S \lambda^h (V^h - V_0^h) + \sigma F(Z, Y) \\ & + \alpha \left(Y - \sum_{j=1}^s y^j - \sum_{h=s+1}^S y^h \right) \end{aligned} \quad [1.14]$$

olup, bunun değişkenlere göre türevleri alınıp sıfıra eşitlenirse ve çözüm Lagrange katsayılarından arındırılırsa (oranlar alınarak)

$$-(k c_k / Z) \sum_{j=1}^s MRS_{cy}^j = MRT_{zy} \quad [1.15.1]$$

$$-(c_k / Z) \sum_{j=1}^s MRS_{cy}^j = MRS_{zy}^h \quad h=1, \dots, s \quad [1.15.2]$$

$$\left[\frac{U^s}{\partial U^s / \partial y^s} - \frac{\partial V^s}{\partial V^s / \partial y^s} \right] - (y^s - \tilde{y}^s) \geq -(z^s c_k / Z) \sum_{j=1}^s MRS_{cy}^j$$

$0 < s < S$ [1.15.3]

eşitlikleri elde edilir. İlk eşitlik Z'nin temini şartını, ikincisi “kullanım ücreti ” şartını, sonuncusu “üyeliğe kabul” şartını veriyor. İlk iki eşitlik normal bir türev almanın sonucunda bulunmakta, sonuncusu ise, s kesikli bir değişken olduğundan, ilgili toplamların s-1'e ve s' ye göre sonuçları bulunup, aradaki fark alınarak elde edilmektedir. Yukarıdaki eşitliklerin yorumları şu şekilde yapılabilir.

[1.15.1] : Z yi bir birim arttırmanın y cinsinden maliyeti, onun bir birim artması sonucu kalabalıklaşmada meydana gelen azalmanın üyeye getirdiği yine y cinsinden refah artışlarının tartılı toplamına eşit oluncaya dek Z arttırılmalıdır.

[1.15.2] : Yararlanma derecesindeki birim artışın y cinsinden sağladığı yarar, bu artış sonucu ortaya çıkan kalabalıklaşma maliyetindeki y cinsinden artışın tartılı³⁵ toplamına eşit oluncaya dek yararlanma derecesi yükseltilmelidir. Üyelerden marjinal kalabalıklaşma maliyetine eşit “kullanma ücreti” talep edersek, bu ücretin eşitliğin sol tarafına eşit alınması gerekecektir. Her üye kullandığı birim başına aynı ücreti ödemelidir.

[1.15.3] : Sol tarafta (s) ninci kişinin üyeliğe alınışıyla kazanılan net refah artışının sağdaki terimden, yani o kişinin yeni üye olarak tesisten tam yararlanması sonucu ortaya çıkan kalabalıklaşmanın üyelere yüklediği y

³⁵ Bu kez tartılar yararlanma derecesindeki birim artışın kalabalıklaşmaya yaptığı etkiye eşittir.

cinsinden maliyet artışının tartılı toplamından küçük olmaması istenmektedir. Burada net refah sözcüğünü o kişinin üye değilken topluma kazandırdığı refahın indirilmesinden sonraki refah kazanımı anlamında kullandık. Ve refah ölçülürken y nin getirdiği marjinal refah değişmesi esas alınmaktadır. Soldaki ikinci parantez, eğer y ile z ikame mallarsa, s nci kişinin üye olması halinde z ye olan talebindeki artışın y den fedakarlık ederek karşılanacağını belirtmektedir.

Sonuçlar akla yatkın gözükmesine rağmen modelin uygulanışı büyük bir imkansızlık arz ediyor: Kişileri refah fonksiyonuna göre sıralamak için daha pratik bir modeli Hillman-Swan³⁶ önermektedir. Bu modelde refahı ençoklaştırılacak kişi marjinal üye olmayıp, klüpteki herhangi bir üyedir.

Bu imkansızlığa rağmen modelin çözümü bazı önemli bulguları ortaya koymaktadır. Birincisi, üyeler homojen değilse, üye olma aidatı ile tesisten yararlanma ücreti ayrı ayrı ödenmesi gereken katkı payları olarak düşünülmelidir. Uygulamaya baktığımız zaman bu kurala genelde uyulduğu görülür. Örneğin, elektrik, telefon, su, doğal gaz, spor tesisi, bilgisayar ağı gibi yarı kamusal malların işletmeleri buna benzer bir uygulamayı yıllardan beri sürdürmektedirler. Tren, vapur, metro, konser, tiyatro, köprü ve benzeri işletmelerde kullanıcıyı tesisten dışlamak mümkünse de, devlet politikası gereği hizmetin herkese açık tutulması tercih edilmektedir. Buna karşılık, fiyat farklılaşmasına gidilerek, tüketici rantına daha yakın bir bedel toplanmağa çalışılmaktadır. Klüp tipi organizasyonlarda üyeler veya kullanım dereceleri arasında fiyat farklılaşmasına gitmek sıkça kullanılan bir yoldur. Bunun gerekçesini bireysel tercihler arasındaki önemli farklara dayandırmak klasik bir yol haline gelmiş bulunmaktadır.

³⁶ Bkz. Hillman-Swan, 1979, a.g.e.

Üyelerarası tercih farklılıklarının varlığı hem dikkatimizi önemli bir olguya çekerken, hem de kamusal malların fiyatlandırılmasının sadece ekonomik bir baza oturtulmasındaki sakıncaları da gözler önüne sermektedir. Karma klüp konusu tamamen bu olgunun bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Karma klübe taraftar olanlar bulunduğu kadar, karşısında yer alanlara da rastlanılmaktadır. Tabii ki iktisadi zorunluluklar saf kamusal malla yarı kamusal mal arasındaki ayırım çizgisini ikinciler lehine kaydırma yönünde işlemektedir. Örneğin, ölçek tasarruflarını heba etmeme endişesi bazı iktisatçıları karma klüp lehinde oy kullanmağa sevk etmektedir. Oysa, insan hakları ve vatandaşlık hakları gerekçesi türdeş klübe ağırlık kazandırıyor. Kuşku yok ki bu konu devlet halkına neleri ne karşılığında temin etmekle yükümlüdür sorusunu gündeme getirmektedir. Vatandaşın toplum ihtiyaçlarının finansmanına katılması gereği çok eskiden beri benimsenen bir ilke olmasına rağmen, nüfus artışının baskısı ile teknolojik gelişmenin sunduğu imkanlar bu ilkenin pratiğe aktarılmasında ek bazı ilkelerle desteklenmesinin kaçınılmaz olmasına yol açmaktadır.

Klüp çapının tayini sorunu da hararetle tartışılan bir konudur. Ng³⁷ Buchanan'ı temsili bir üyenin net yararını ençoklaştırdığı için eleştirmiş, bunun Pareto optimalite ile bağdaşmadığını öne sürmüştür. Bu eleştiri doğru olmasına rağmen³⁸, benzer bir eleştiriye toplam yararın ençoklaştırılmasına yöneltmek de akla gelebilir. Şöyle ki eğer çok sayıda birbirinin benzeri veya birbirinden farklı klüp kurma yönünde bir düşünce geçerliyse, Ng'nin önerdiği yol da Pareto optimaliteyi sağlamaz.

Oakland potansiyel kullanıcıyı dışlamanın maliyet gerektirdiğini, Z arttıkça bu maliyetin yükseldiğini, ama k arttıkça düştüğünü belirtmiştir. Bazı hallerde dışlama maliyetinin gerçekten yüksek olduğu görülmektedir. O bakımdan Oakland'ın yaklaşımına da değinmek yerinde olacaktır. Bunun bir

³⁷ Bkz. Ng, 1973, 1974, a.g.e.

³⁸ Ancak bir toplamın türevini alırken Leibnitz kuralını Ng 'nin hatalı şekilde uygulaması Helpman-Hillman 1977 tarafından düzeltilmiştir.

yolu, k 'yı $F(.)$ nin bir argümanı haline getirmektedir³⁹. Tabii ki ek bir maliyetin devreye girmesi Z nin optimum miktarını azaltacaktır. Fakat yararlanma derecesi artmalıdır. Klüp çapıyla ilgili tüm ekonomi yaklaşımına ait Sandler-Tschirhart grafiği Şekil 4 de çizilmiştir. Grafiğin çiziminde ortak tesisten her üyenin tam yararlandığı varsayımı yapılmıştır. Kadran I deki net yarar eğrileri NB lerden görüldüğü gibi net yarar maksimum bir noktaya kadar yükseldikten sonra azalmaktadır, çünkü çap sabitken marjinal maliyet artmakta ama marjinal yarar azalmaktadır. Kadran II de üye sayısının artması karşısında net yarar kalabalıklaşma nedeniyle bir tepe noktasından itibaren azalıyor.

Klüp teorisinde önemli yer tutan konulardan biri, kullanım ücretinin Z nin optimal miktarının gerektirdiği finansmanı sağlayıp sağlamadığıdır. Yukarıda kullanım ücretiyle ilgili sonucu [1.15.1] denkleminde kullanırsak Sandler-Tschirhart'ın Finansman Şartını elde ederiz :

$$k(T) = MRT_{zy} ; T = \text{ücret} \quad [1.16]$$

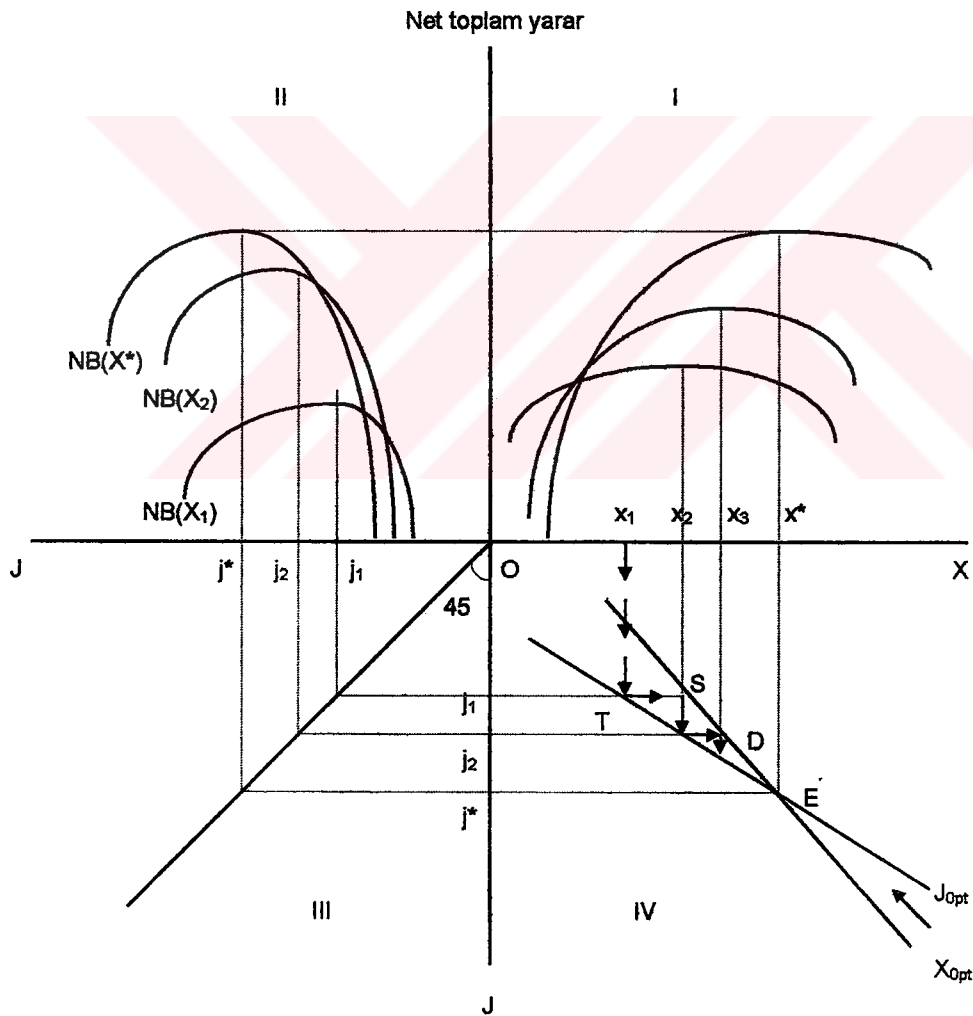
Demek ki tesisten defalarca (k çarpanı) yararlanılacağı dikkate alındığında kullanma ücretinin marjinal maliyeti karşılamağa yeterli olduğu anlaşılıyor. Fakat çok bilinen bir teorik sonuç burada da karşımıza çıkıyor: Ortalama maliyet marjinal maliyetten büyükse, tesisin finansmanı sadece kullanım ücretiyle sağlanamaz.

Bu durumla sabit getiri varsayımından uzaklaştığımız takdirde karşılaşırız. Örneğin, $c(k)$ fonksiyonu yalnızca k nin değil aynı zamanda Z nin de fonksiyonu ise [1.16] yerine

$$(1 - Z_{cz} / k_{ck}) k(T) = MRT_{zy} \quad [1.17]$$

³⁹ Bkz. Oakland, 1972, a.g.e.

yazılmalıdır. Bu durumda $k(T)$ nin yeterli olmadığı, zira soldaki parantezin 1 den küçük olduğu, görülüyor. Finansman açığını kapatmanın bilinen yolları, devlet sübvansiyonu veya sabit bir üyelik aidatı almaktır. Hem aidat, hem kullanma ücreti uygulaması öncelikle azalan ortalama maliyetin egemen olduğu devlet işletmelerinde görülür. Bir zamanlar Marjinal-Maliyet Fiyatlandırması adıyla bilinen bu konu üzerindeki tartışmaları Ruggles⁴⁰ özetlemişti. Aidatın klubün bütçe açığını kapatmağa yeten miktarda olması gerekir. Fakat bu miktarın klube girmeği amaçlayan potansiyel üyeleri ürkütmeyecek bir düzeyde tutulmasına da işaret edilmişti⁴¹.

Şekil 4. Klüp Çapı

⁴⁰ Bkz. Ruggles, 1950, a.g.e.

⁴¹ Bkz. Lewis, 1941, a.g.e.

Ulaştırma hizmetinde klüp yaklaşımının pek pratik olmadığına inanılırdı. Fakat Sherman'ın⁴² bir gözlemi bu konunun tekrar ele alınması gerektiğine işaret etmiştir. Yazar özel ulaştırma hizmetinde müşterinin marjinal maliyete eşit bir fiyat ödediğini ama devlet işletmesinin sunduğu hizmet için ortalama maliyetin kendisinden istendiğini tespit etmiş, bu haksızlığın giderilmesini önermişti. Gidermenin yolu olarak da, klüp teorisinin uygulanmasını düşünmekteydi. Ulaştırma sektörü "trafik sıkışıklığı" sorununa konu bir sektör olduğundan ve yüksek yatırım giderini gerektirdiğinden, bazı yazarlar klüp teorisinin bu alandaki finansman sorununa bir çözüm getireceğini düşünmüşlerdir. Mesela Mohring-Harwitz⁴³ hem karayolu inşaat masrafını, hem de seyahat masrafını içeren bir maliyet fonksiyonu kullanarak şu sonuçlara ulaşmışlardır: i) karayolu inşaat faaliyeti marjinal inşaat maliyetinin kapasite genişletmenin sonucu olarak tasarruf edilen marjinal seyahat maliyetine eşit oluncaya kadar sürdürülmelidir, ii) optimal trafik hacmi o seyahatin sürücüyü yüklediği maliyet seyahatte geçen sürenin sürücü nezdindeki maliyeti artı o sürücünün yarattığı trafik sıkışıklığındaki artışın diğer sürücüleri katlanmak zorunda bıraktığı ek maliyete eşit oluncaya dek arttırılmalıdır. Yazarlar bu ikinci maliyetin seyahat ücretine eşit alınmasını önermişlerdir. Vickrey gibi bazı yazarlar trafik sıkışıklığının muhakkak ortadan kaldırılmasını savunmanın doğru olmadığını öne sürmüşler optimum trafik sıkışıklığı kavramı üzerinde kafa yormuşlardır. Benzer çalışmalar havaalanındaki trafik sıkışıklığı için yapılmış, her havaalanı ayrı bir klüp kabul edilerek yukarıda çözümü verilen modeldekine yakın sonuçlar elde edilmiştir.

Telefon işletmesi karakteri itibariyle klube en yakın olan kuruluştur. Bu hizmetten sağlanan yarar hem arama, hem de aranmayı birlikte kapsayacak şekilde tanımlanır. Hat sıkışıklığı bilinen bir sorun olup, bir üyenin hattı sık sık ve uzun süre meşgul etmesinin diğer üyelerin temin ettiği yararı kısıtladığı

⁴² Bkz. Sherman, 1967, a.g.e.

⁴³ Bkz. Mohring-Harwitz, 1962, a.g.e.

açıktır. Squire⁴⁴ bu alanda [1.15]'deki benzer statik sonuçları elde eden ilk yazardır. Fakat meselenin dinamik formülasyonu daha önemli olup, Rabenau-Stahl⁴⁵ tarafından ele alınmıştır. Ne var ki bu alandaki teknik gelişmeler kapasite yetersizliğini ikinci plana itmiş gözükmemektedir. Buna karşılık, ilk yatırım masrafının astronomik oluşu klüp teorisinin hala yararlı olduğu izlenimini bırakmaktadır.

Klüp teorisinin uygulama alanı bulduğu bir başka örnek, milli parklar özelliği olan büyükçe parklar, ormanlar, dağlık gezinti alanları, yerleşim alanlarından uzaktaki göl ve akarsular ve benzeri yerlerin devletçe işletilmesidir. Bu gibi alanların korunma ihtiyacı ve ilgili masrafın yükselişi bir nevi kalabalıklaşma etkisine yol açmakta, Pareto-etkinlik kriterini uygulama imkanı doğmaktadır.

Klübün kurumsal şekli, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bazı yazarlar⁴⁶ her firmanın başlı başına bir klüp sayıldığı tam rekabetçi modelin çözümünün özel mülkiyet altındaki kooperatif modelin çözümüne denk düştüğünü göstermiştir. Fakat bu sonuç özel kooperatifi dışlamamaktadır. Öyleyse, bazı kamusal mallar özelleştirilirken bir şirketin denetimi altına alınması kadar, bir kooperatife teslim edilmesi de akılda tutulmalıdır. Ancak, kooperatif beşçiliğe yatkın bir örgütlenme ise, şirket altında toplama tercih edilmelidir. Kooperatifin iyi yönetilip yönetilmediği, kuruluş sözleşmesinin hükümlerine bağlı olduğu kadar toplumun hukuksal ve kültürel yapısının da bir fonksiyonudur.

Klüp teorisinin kapsamına giren kuruluşların büyük bir kısmı ekonomide “tekel gücüne sahip” işletmelerdir. Bu sebeple Hillman'ın⁴⁷ karını

⁴⁴ Bkz. Squire, 1973, a.g.e.

⁴⁵ Bkz. Rabenau-Stahl, 1974, a.g.e.

⁴⁶ Mesela, E.Berglas ve D.Pines, “ Clubs, Local Public Goods and Transportation Models : A Synthesis”, Working Paper No. 32/78, Foerder Institute for Economic Research , Ramat, Tel Aviv.

⁴⁷ Bkz. Hillman, 1978, a.g.e.

ençoklaştıran tekel ile kar amacı gütmeyen kooperatifi karşılaştırarak vardığı sonuç ilgi çekicidir: Tekel sosyal refahın azalmasına sebep olur. Fakat müşterileri arasında fiyat ve kalite farklılaşması politikası tatbik eden bir tekelin etkin çözüm ürettiği sonucunu Hillman-Swan⁴⁸ ispatlamışlardır. Öte yanda, Ng⁴⁹ merkezi devlet otoritesine ihtiyaç bulunduğunu göstermeğe çalışmıştır.

Kurumsal yapıyla ilgili tartışmanın bizi kesin bir sonuca götürdüğünü söylemek için henüz olası değildir. En azından, işlem maliyetlerini dikkate almalıyız. Ancak, klübe duyulan gereksinim piyasanın yetersizliğinin veya başarısızlığının bir ürünü olmadığı savunulabilir.

Klüp teorisinin Oyun Teorisi çerçevesinde ele alınışı muhakkak ki teorik bir kazanç sayılmalıdır. Fakat Nash çözümün yetersiz kaldığı görüldüğünden, burada üzerinde durulmayacaktır.

⁴⁸ Bkz. Hillman-Swan, 1979, a.g.m.

⁴⁹ Bkz. Ng, 1973, 1974, a.g.e.

BÖLÜM 2

MEDYAN SEÇMEN TEORİSİ

2.1 Giriş

Refah Teorisine sıkışmış bulunan kamu iktisadı zamanla hem olguların, hemde teorik zorunlulukların zorlamasıyla ya bir biçim ve içerik değişikliğine uğrayacaktı, ya da içeriğinden bir parça koparak o kendi yolunu belirleyecekti. Görünen, ikincisinin gerçekleştiği ve Kamusal Tercihler adı verilen yeni bir disiplinin doğduğudur. Bundan böyle kamu iktisadı geleneksel refah teorisiyle sıkı bağlarını sürdüren bir dal olarak kalacak, kamusal tercihler dalı ise iktisatla siyasetin işbirliği yapabildiği bir alana kayacaktır. Tabii ki kamusal tercihler teorisinde Neoklasik ilkeleri elden geldiğince korumaya çalışan Barnett gibi iktisatçılar çıkmıştır. Fakat örneğin Borooah gibi diğerleri mallara olan arz ve talep yerine “politikalara” olan arz ve talebi esas alarak geçmişten kopma fırsatını kullanmışlardır. Böylece sahnenin baş aktörü artık tüketici olmamakta, yerini seçmene bırakmaktadır. Kuşkusuz, bu yeni disiplinin Neoklasik yaklaşımı tümüyle reddetmesi gerekmemektedir. En azından yüzyıldır Batılı düşünürlerin ruhuna sinmiş olan ilke ve ülküleri bir anda söküp atmak kolay olmasa gerektir. Ancak hemen hatırlatalım ki böylesi bir kopuş salt teorik uzlaşmazlıkların ürünü olmamıştır. Devlet şeklinin giderek “daha federal” bir yapıya yönelmesinin etkisi büyüktür. Çok katmanlı hükümet şeklinin mali ve finansal sorunları farklılaşmakta, kamusal mal kavramı zenginleşmekte, denetim, hatta yargı ve yasama yöntemlerinde önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Şimdi, şu sorular yeni baştan sorulmakta ve farklı yöntemlerle yanıtlanmaktadır: Hangi katmandaki hükümete ne gibi görevler verilmelidir? Her katmandaki hükümetin ana finansman şekilleri nelerdir? Vergileme işlevi değişik katmanlara göre nasıl ayarlanabilir? Değişik katmanlar arasındaki yardım mekanizması ne olmalı, nasıl işletilmelidir? King ve diğerleri kamusal tercihler teorisini bu sorularda

yoğunlaştırmışlardır. İktisatçı bu türden sorulara uygulanabilir yanıtlar bulurken kurumsal altyapı hakkında çok güçlü varsayımlara başvurmaktadır. Öyle ki varsayımsal kurumsal yapının gelişmiş sayılan ülkelerin bir kısmında dahi tam olarak yerleşmediği görülmektedir. Bu durumda modern kamusal tercihler teorisini bu mecraya çekenlerin sunduğu reçeteler Türkiye gibi kalkınmakta olan ülkelerin başlangıçta işine pek yaramamaktadır. Bu genel özetlemeyi terketmeden önce iki noktaya dikkat çekilmesi uygundur. Birincisi, zenginleşen ve karmaşık bir yapıya bürünen her devlet, demokrasi yolunda ciddi ilerleme kaydetmekten kaçınmadığı sürece, çok katmanlı hükümet şekline doğru adım atma zorunluluğunu hissetmektedir. İkincisi, yerleşim yerlerinin dokusunda meydana gelen değişimler devletleri demokrasinin coğrafi boyutuna karşı daha duyarlı hale getirmektedir.

Değinilen kopmada rol oynayan ilk değişimlerden birini 1950lerin başında Arrow gerçekleştirmiştir. Konuyu dar kapsamlı bir tüketici tercihi teorisine hapsetmenin olgularla bağdaşmadığını gören yazarlar arasında meseleyi ilginç bir yöne çekenler Arrow'u izlemişlerdir. Arrow rasyonel tüketici imajından uzaklaşarak rasyonel seçmenin "sosyal" tercihlerini analiz etmiştir. Sosyal tercihi gündeme getirmek amacıyla "sosyal durum" dediği yeni bir kavram üretmiştir. Sosyal durum Refah Teorisindeki tüketicinin karşılaştığı tüm durumlara ek olarak kolektif mallarla ilgili durumları da içerir. Esasında sosyal durum kavramı Refah Teorisinin içinde saklıdır. Zaten yazar seçmenin demokratik bir ortamda partilerden birine oy verirken ve oyunu azçok garantiye almak için toplumdaki çıkar gruplarından birinin üyesi olarak faaliyette bulunurken etkisi altında kaldığı çeşitli faktörlere göre neyi seçmesi durumunda olduğuna az ilgi göstermiş, daha ziyade toplumsal karar sürecinin rasyonel olup olamayacağını araştırmıştır. Arrow teoreminde kişinin muhakkak bir seçme yapması, kararsızlığa düşmemesi şarttır. Toplumsal karar, kişi iradesinin hür bir şekilde ifade edildiği ve dikkate alındığı bir ortamda, kişilerin kararlarının bir şekilde toplulaştırılmış halidir. Bunu sağlamak için yazar "serbest üçlü" adını verdiği bir varsayımı esas almıştır. Ayrıca, tüketici egemenliği ilkesine sadık kalabilmek için bir başka varsayıma

başvurmuştur. Diğer önemli bir varsayım toplumsal kararın tepeden inme ya da diktatörce alınmasını önlemeyi amaçlar. Bu varsayımlar bir yandan rasyonelliği empoze ederken, öte yanda diktatörlüğü ve tepeden inmeliği dışlamaktadır. Fakat yazarın ispatladığı ilginç sonuç, çoğunluk oylaması dahil bir takım makul toplumsal karar alma şekillerinin kaçınılmaz olarak ya tepeden inme, ya da diktatörce bir karar ürettiğidir.

Bu teorem uzun süre zihinleri kurcalamıştır. İmkansızlığı imkansızlığa dönüştürmek isteyen kimi yazarlar Arrow'un varsayımlarını uygun biçimde değiştirmişler ama genel kabul gören bir sonuca varamamışlardır. Rasyonel toplum kendi içinde bir çelişkiyi içermektedir. Black İmkansızlık Teoreminde rol oynayan başlıca etkeni tercihlerin tek tepeli olmamasında aramıştır. Tek tepelilik tercihlerin sıralanmasını etkileyen ortak fakat gizil bir faktörün bulunmasıyla açıklanabilir. Toplum psikolojisini mesela Coombs gibi araştıranlar tek tepeliliği “sosyal gelenekler, görenekler” ya da “orta sınıf bilinci” başlığında göstermeği tercih ederler. Tek tepelilik en iyi toplumsal tercihin medyan seçmenin tercihi olması anlamına gelir. Böylece medyan seçmen teorisine bir geçiş yapılmış olur.

İmkansızlık teoreminden sıyrılmayı amaçlayan yazarlar kurtuluşu medyan seçmen teorisinde aramışlardır. Kamusal malın vergi yoluyla finansman şekline bağlı olarak vergisel fiyat tanımlanabilir. Bu fiyat kamusal malın arz miktarını etkiler. Sadece iki malın (kamusal mal ile özel mal) bulunduğu bir piyasada tüketici fayda analizi gerçekleştirilirse (örneğin, Stiglitz) kamusal mala olan talebin bireyin geliriyle artıp azaldığı kolayca gösterilebilir. Bunun için bütçe kısıtı altında optimizasyonu denemek yeterlidir. Bu durumda tüketicileri yoksul, orta halli ve zengin kümelerine ayırırsak ve bu üç grup tüketicinin kamusal maldan eş marjinal yararı sağladığını varsayarsak, optimal noktada malum marjinal fayda eşittir marjinal maliyet kuralına ulaşırız ki, bunun anlamı

- Pareto etkinliğin hala geçerli olduğudur,

- Çoğunluk oylamasında medyan seçmenin ağırlığını koymasıyla ekonomide gereğinden fazla kamusal mal üretilir.

Demek ki çoğunluk oylaması bu şartlarda Pareto etkin olmaktadır. Tabiatıyla, bu sonucun elde edildiği şartların değişmesi halinde sonuç da değişecektir. Ancak siyaset bilimcisi rekabetin kendi alanında bu değin belirleyici olmasından hoşnut olmuşa benzemiyor. İktisatçının bu teoriyi daha da sağlamlaştırma gayretleri bazı yazarları, ister istemez, siyasal kaynak dağılımının paradigmasına ulaşıldığı kanısına itiyor. Koskoca siyaset tasarımını ve uygulamasını medyan seçmenin avucuna teslim etmekle aradan sıyrılmayı beceren iktisatçının bu kolaycı davranışına karşı tepkilerin büyüdüğü, soruların arttığı gözlemlenmektedir. Ekonometrik çalışmalara gidilerek olguların ne ölçüde medyan seçmen teorisini desteklediği araştırılıyor. Uygulamalarda hemen anlaşılıyor ki politikanın gündemi saptanmadan medyan seçmen teorisini sınamak mümkün değildir. Fakat politik gündemin işin içine girmesi bu teorinin tek başına kendinden bekleneni veremeyeceğinin ilk işareti oluyor. Politik gündemi kim ve nasıl saptar sorusuna siyasal içerikli olmayan bir yanıt arandığında bürokrasi ön plana çıkıyor. Böylece politikacının baş yardımcısı bürokratin davranışlarının analiz edilmesi bir öncelik olarak karşımıza çıkıyor. Bu konuya Bölüm 3 de daha detaylı olarak değinilecektir. Şimdilik, Romer-Resenthal'in şu eleştirisiyle yetinelim : medyan seçmen teorisi henüz metodolojik problemleri atlatabilmiş değildir. Kurumlara yeterli ağırlık verilmemesiyle açıklanan bu durum medyan seçmen teorisinin, ancak bazı küçük yerel şartlarda uygulanabilirlik kazanacağıdır.

Medyan seçmen teorisi epey yapay bir teoridir. Gereksiz bir zorlamanın ürünüdür. Eğer bütün mesele, Arrow teoremini by-pass etmek ise, bunun başka yolları da vardır. Bunlardan birini, görelî tercih yoğunluğu teorisi sunmaktadır. İlgisiz alternatiflerin geçersizliği varsayımını etkisiz hale getirmek için oy ticaretine göz yumulur. Ve tüm alternatifler aynı anda dikkate alınarak karar verilmesi önerilir. Tabii ki oy ticaretinin mümkün olması için

seçmenler belli bir alternatife diğerlerinden daha fazla ihtiyaç duymalıdır. Bu durumda Pareto optimaliteden bile söz edilebilir. Nitekim gelecek bölümde oy ticareti ile beslenen çıkar grupları teorisinin Pareto etkinlik kısılacından da kurtularak daha doyurucu bir çözüm sunduğu gösterilecektir.

Barnett kamusal mal outputunun ölçülmesine yeteri kadar özen gösterilmediği için bazı tuhafıkların ortaya çıktığını vurgulayarak mevcut teorileri bu açıdan eleştirmiştir. Kamusal mala yapılan harcamaların outputun tek başına bir göstergesi olamayacağını örneklerle açıklayan yazar malın kalitesine önem veren ailelerin vergilerle devletin topladığından çok daha ağır bir maliyete katlanmağa razı olduklarını göstermiştir. Hamilton ve Oates gibi diğerleri aynı yoldan yürüyerek mesela eğitim düzeyinin yüksekliğinin üretim maliyetini azaltıcı bir etki yaptığını öne sürmüşlerdir. Gelirdeki artıştan kaynaklanan ikame etkisinin fiyat indirimden kaynaklanan output etkisini aşması halinde ilginç durumlar ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki pek çok yazar hangi malın saf kamusal olduğunu ancak veriler ışığında tayin edebilmektedir. Bu görüşler öncelikle yerel kamusal malların üretimini imkan dahiline sokan ve merkezi hükümetin yerel yönetimlere yaptığı mali transferlerin değerlendirilmesinde işimize yaramaktadır. Bu bağlamda ispatlanan Bradford-Oates Denklik Teoremi bu gibi transferlerin aile bütçesini arttıran sosyal yardımlarla eş etkiye sahip olduğu anlatılmaktadır. Benzer şekilde Sübvansiyon Teoreminde devletçe karşılanan fiyat sübvansiyonunun kişinin ödediği vergide denk bir indirimle aynı etkiyi gösterdiği ispatlanmıştır. Buradan sübvansiyon kriterlerine ulaşmak isteyen yazarlar medyan seçmen kavramından tamamen uzaklaşamadıkları için yeterli bir teorik çatı kuramamışlardır. Buna rağmen kaliteli devlet malından yararlanma amacıyla “o malın yakınında” bulunma ihtiyacını duyan ailelerin ek olarak gizli bir vergiyi devlete ödedikleri gözlemi gibi yaşanan bazı olgulara dikkatimizi çektikleri için meseleyi kavramamıza yardımcı olmuşlardır kanaati hakimdir.

Oy ticaretinin işin içine sokulmasıyla zenginleşen kamusal mallar teorisi aynı zamanda karmaşık sorunları da göğüslemek zorunda kalmıştır. Kişinin

gerçek tercihlerini gizleyerek oylamanın sonucunu değiştirebilmesi , politikacının buna karşı gerçek gündemi hem daha iyi kavransın, hem de gerçek tercihlere hitap etsin diye çok değişik şekillerde halka sunabilmesi ve benzeri incelikler bir taraftan seçmen tercihlerinin doğru biçimde belirlenmesi konusunu ön plana çıkarırken, diğer taraftan siyasal teorilere kayma ihtiyacını güçlendirmiştir. Bu ikinci olay izleyen bölümde incelenecektir. Kişinin gerçek tercihinin doğru anlaşılması hususunda bazı oyunlar ileri sürülmüşse de kilit noktanın devlete duyulan güven olduğu, güveni pekiştirmek üzerinde durulması gerektiği, bunun da sadece iktisatçının yaklaşımıyla temin edilemeyeceği görülmüştür.

2.2 Arrow Teoremi

Seçmen oyunu kullanırken “akla yatkın” bazı ilkelere bağlı kalsa dahi, bireysel oylardan “sosyal tercih” ile ilgili bir sonuca varırken, diğer bir ifadeyle, mikro kararları toplulaştırırken, “çoğunluğun tercihi” her şartta akla aynı niteliklere sahip midir? Bu soruyu araştıran ilk yazar Arrow’u izleyecek olursak¹, “imkansızlık teoremiyle” karşılaşırız.

Seçmenin değişik “sosyal durumları” karşılaştırarak , birini tercih ettiğini düşünüyoruz. Yazarın ifadesiyle ², sosyal durumun en açık ve seçik tanımı şöyle yapılıyor:

“...her bireyin her tür maldan elinde bulundurduğu miktarların, her bireyin arz etmeği düşündüğü emek miktarının, üretken her faaliyete yatırılan her türden üretken kaynağın miktarlarının, belediye hizmetleri ve dikilecek anıtlar gibi çeşitli kollektif faaliyetin miktarlarının...”

yazılı bulunduğu bir liste. Akla gelebilen tüm sosyal durumlar arasında bireyin tercih yapabildiğini ve bunu j bireyi için R_j “sıralayıcı ölçütü” ile ifade

¹ Bkz. K.J.Arrow, **Social Choice and Individual Values**, Wiley, 1951.

² Bkz. a.g.e. s.17.

ediyoruz. x ve y gibi herhangi iki sosyal durum alındığında, R nin şu kurallara uygun biçimde alternatifleri sıraladığını varsayıyoruz :

Kural 1. Bütünleştirilebilirlik (connexity): Ya $x R_j y$ olmalıdır, ya $y R_j x$ veya ikisi de doğru olmalıdır.

Kural 2. Geçişimlilik (transitivity): $x R_j y$ ve $y R_j z$ doğru ise, $x R_j z$ de doğrudur.

Burada $x R y$ şu anlama geliyor : Ya x durumu y ye tercih ediliyor, ya da ikisi arasında fark olmadığı düşünülüyor. Buna göre, R ye matematikte “zayıf sıralama” ölçütü denir. R yi y durumu x durumuna tercih edilmiyor şeklinde yorumlamak da mümkündür. Arrow bireysel R lerin makul bazı koşullara uymasını bekliyor.

Koşul 1. “Tüm alternatifler arasında üç alternatifin oluşturduğu öyle bir S kümesi vardır ki S deki alternatifleri sıralayan mümkün bütün bireysel sıralama ölçütleri $T_1, \dots, T_n$ için, tüm alternatifleri sıralayan ve şu şarta uyan kabul edilebilir bireysel sıralama ölçütleri $R_1, \dots, R_n$ her zaman bulunabilir : Her j için, $x R_j y$ olması ancak ve ancak $x T_j y$, x ve $y \in S$, olması ile mümkündür.

Bu şarta “serbest üçlü” denir. Arrow’a göre sıralama ölçütünün kabul edilebilir olması, ilgili Sosyal Refah Fonksiyonu R nin hem Kural 1, hem de Kural 2 ye uyması anlamına gelir. Bu şartın amacı, tüm sosyal tercihlerin sadece bireysel tercihlerden elde edilebilirliğini” sağlamaktır. Böylece sosyal tercihin akılcılığı³ garanti altına alınmak istenmektedir.

Koşul 2. “ $R_1, \dots, R_n$ ile $R'_1, \dots, R'_n$ bireysel sıralama ölçütleriyle, onlara tekabül eden sosyal sıralama ölçütleri R ve R' verildiğinde, ve ilgili sosyal tercih ilişkilerini P ve P' ile gösterdiğimizizde, her j için bu iki bireysel sıralama ölçütleri arasında şöyle bir bağ bulunmalıdır : x den farklı olan x' ve y' için, $x'R'_j y' \Leftrightarrow x' R_j y' \forall y'; x R_j y' \Rightarrow x R'_j y'$

³ Bkz. a.g.e. s.26 ve s.29.

$\forall y' \text{ ve } x P_j y' \Rightarrow x P_j' y'$. Öyleyse, $x P y \Rightarrow x P' y$.

Koşul 2 “tüketici egemenliği” ilkesinin içeriğinin pek çoğunu kapsar. Sosyal sıralamanın bireysel sıralamalara karşı olumlu bir tepki göstermesi, hiç olmazsa olumsuz tepki göstermemesi gerektiğini⁴ vurgular.

Koşul 3. “ $R_1, \dots, R_n$ ile $R'_1, \dots, R'_n$ bireysel sıralama ölçütleriyle, onlara karşılık gelen sosyal tercih fonksiyonları $C(S)$ ve $C'(S)$ veriliyor. Eğer her j ve tüm $x, y \in S$ için $x R_j y \Leftrightarrow x R'_j y$ ise, o zaman $C(S)$ ile $C'(S)$ arasında bir fark yoktur.”

Burada $C(S)$ ile $C'(S)$ en çok tercih edilen alternatifleri gösteriyor. Bu şarta, yazar, “ilgili bulunmayan alternatiflerin bağımsızlığı” adını veriyor. Ve şu anlama geliyor : Eğer bireyler belirli bir “çevre içinde kaldıklarında” alternatifler arasından birini en çok tercih edilen olarak seçebiliyorlarsa, toplumun seçtiği en iyi alternatifin de çevredekinden başka hiç bir alternatifi dikkate almadan yapılması en doğru olanıdır. Arrow’un bu şarta uymayan bir oylama yöntemi hususunda verdiği⁵ örnek yazarın neyi düşündüğünü açıkça ortaya koyuyor. Diyelim ki üç seçmen var ve dört alternatifi herbirine sıralama numarası (puan) vererek sıralıyor.

Puanlar toplanıyor, en küçük puanı alan toplumun tercihi sayılıyor. İlk seçimde 4 alternatif varken toplumun tercihi x ; ama 2 nci seçimde y mevcut olmasa da, bireylerin diğer alternatifleri sıralaması ilkinden farklı olmamasına rağmen, toplum tercihi bulunamıyor. Arrow insanın henüz farkında olmadığı bir ihtimale göre seçim yapamayacağını, aksi halde Faust mantığına göre davranmış olacağını yazıyor.

Koşul 4. “Sosyal Refah Fonksiyonu tepeden inme olmamalıdır.... Eğer farklı iki alternatif x ile y verildiğinde, akla gelebilen tüm bireysel

⁴ Bkz. a.g.e. s.25.

⁵ Bkz. a.g.e. s.27.

sıralama ölçütleri $R_1, \dots, R_n$ için daima $x R y$ doğru oluyorsa, o sosyal refah fonksiyonuna tepeden inme fonksiyon denir.”⁶

Açıktır ki sosyal refah fonksiyonu tepeden inme olduğunda “ öyle iki x ve y alternatifi bulunabilir ki toplum , bireysel sıralamalar ne olursa olsun , y yi x e hiçbir şekilde

Tablo 1. Ters Bir Örnek

SEÇMEN	İLK SEÇİM Alternatifler				2 NCİ SEÇİM Alternatifler			
	x	y	z	w	x	y	z	w
1	1	2	3	4	1	-	2	3
2	1	2	3	4	1	-	2	3
3	3	4	1	2	3	-	1	2
Puan	5	8	7	10	5	-	5	8

tercih edemeyecektir, yani bazı tercihler tabu haline gelmiş olacaktır.” Öte yanda, tabuların bulunduğu bir ortamda tüketici (ya da seçmen) üstünlüğünden söz etmek mümkün olamaz.

Koşul 5. “Sosyal Refah Fonksiyonu diktatör nitelikte olmamalıdır...Eğer tüm x ve y için bireysel sıralamalara bağlı olmadan daima $x P_j y \Rightarrow x P y$ sonucunu veren bir j bireyi mevcutsa, ona diktatör denir.”

Kuşku yok ki Arrow’un koşulları esasında birer değer hükmü niteliğindedir. Bununla beraber, yazarın belirttiği üzere, seçmenin üstünlüğünü ve akılcılığı temsil eden minimum sayıda varsayımdan öteye geçmemektedir. Bu koşullar altında yazarın ispatladığı şu teorem sosyal tercih konusunda günümüze dek ağırlığını sürdüren bir sonuç olmuştur :

İmkansızlık Teoremi: “Eğer seçmenlerin serbestçe sıralayabilecekleri enaz 3 alternatif varsa, Koşul 2 ile 3 ü sağlayan ve K1 ile K2 özelliklerini

⁶ Arrow, a.g.e. s.28.

gösteren her Sosyal Refah Fonksiyonu ya tepeden inme ya da diktatörce olmak zorundadır.”⁷

Burada ispatını aktarmağa gerek görmediğimiz bu teoremin taşıdığı olumsuz mesaj belki yazarın verdiği⁸ basit bir örnekle netleştirilebilir. Diyelim ki toplumsal karar çoğunluk oyuna göre alınıyor.

Tablo 2 . Sosyal Tercihle Çelişki

SEÇMENLER	ALTERNATİFLER		
1	A	B	C
2	B	C	A
3	C	A	B

Toplum A yı B ye, B yi C ye, ama A yı C ye tercih ederek K2ye uygun karar vermiyor. Blau bu teoremin kendi şartlarında muhakkak doğru olmayabileceğini gösteren bir örnek vermesine ve koşul 1 ile 2 yi biraz güçlendirerek çoğunluk oyuna göre kararı kurtarmak istemesine rağmen, bugüne dek yerleşen genel kanı teoremin hala geçerliliğini koruduğudur. Yine de, Blau’nun örneğini aktarmakta yarar görüyoruz. x, y, z alternatiflerini içeren X kümesi ile sadece w alternatifinden oluşan W kümesini alalım. İki ya da daha çok seçmen bulunsun. Seçmenleri tek kişiden oluşan A ile diğerlerini kapsayan O ile gösterelim. X serbest üçlüyü içersin ve her seçmen w alternatifini ya serbest üçlünden daha ön sıraya veya en son sıraya yerleştirsin. w konusunda A nın yaptığı seçimin tam tersini O yapmak durumunda kalsın. Bu örnek koşulların hepsini sağlamasına rağmen çoğunluk oylamasına izin veriyor. Çünkü tercihlere getirilen kısıtlama monotonluğu sağlayacak kadar sıkı ve A nın X üzerindeki yarı-diktatörlüğü diğer bir bireyin diktatörlüğünü engelliyor.

⁷ Arrow, a.g.e., s.59.

⁸ Arrow, a.g.e., s.3.

Buna karşılık, May'in⁹ geçişimliliği önleyen şartları araştıran çalışması Arrow teoreminden ne şekilde yararlanabileceğimiz hakkında daha net bir resim çizmiştir. Her alternatif esasında, çok boyutlu bir kavramdır diyen May problemi n adet malın m kişiye dağıtımı olarak ortaya koymakta ve her durumu bir vektör ile temsil etmektedir:

$$x = (x_1^1, \dots, x_n^1, \dots, x_1^m, \dots, x_n^m)$$

Benzer bir başka vektörü y ile gösterelim. Eğer meseleye tek bir bireyin gözüyle bakarsak, x ile y arasında tercih yaparken o bireyin sadece x_j^s ile y_j^s yi karşılaştırarak hangisi büyükse onu tercih edeceğini söylemeye bile gerek yoktur. Ne var ki oylamaya sunulan alternatifler arasında birkaç ögesi bakımından fark olması beklenir. Öyle ki x ile y arasındaki tercih bir takım sıralama kümelerinin bir fonksiyonu olacaktır. May buna "tercihleri toplulaştırıcı fonksiyon" adını veriyor. Ancak, bireysel sıralama ölçütlerinin geçişimli olmasına itiraz etmeyen May toplulaştırıcı fonksiyonu için böyle bir kısıtlamaya gitmiyor. Bu çerçevede Arrow'un 5 şartını modele getiren May İmkansızlık teoremini yeniden ispatlamakta ve şu sonuca varmaktadır : Toplulaştırıcı fonksiyonun geçişimli olması imkansızdır. Demek ki alternatifler arası seçim birden çok ölçüte göre yapılırsa, değişik ölçütleri birbirlerine indirgeme yolu yoksa ve aralarında zıtlıklar varsa, toplulaştırıcı ölçütün geçişimli olması mümkün değildir.

May'in sonuçlarından belki en ilgi çeken, sadece iki alternatifin bulunduğu bir halde çoğunluk oylamasının en iyi sosyal karar verme yöntemi olduğudur. Burada "en iyiden" kasıt, şu şartların sağlanmasından ibarettir :

- i. kesin sonuçluluk: Halk oyunu nasıl kullanırsa kullansın, daima bir sonuç elde edilmelidir,

⁹ K.O.May, "A Set of Independent, Necessary and Sufficient Conditions for Simple Majority Vote", *Econometrica*, 1952, s.680-84.

- ii. tarafsızlık: Herhangi iki alternatif arasında karar verilirken sadece o ikisi hakkında ordinal tercihleri bulunan bireylerin kararları etkili olmalıdır,
- iii. şahsi olmamak: Sosyal tercihin belirli bir seçmenin verdiği oya bağlı kalmaması,
- iv. olumlu tepki: A ile B eşit oy almışsa, tek bir seçmenin dahi A dan B ye kayışı B nin kazanması için yeterlidir.

Geçişimlilik konusunda Black'in¹⁰ getirdiği yeni terimin, "tek tepelilik (single-peakedness)", epey rolü olduğu anlaşılmıştır. Mesela Dahl-Lindblom'un¹¹ konudan konuya çoğunluğun bileşimi değiştiği için , "toplum" tercihinin onu oluşturan bireylerin tercihlerinden belki de farklı olduğunu öncelikle varsaymadığımız takdirde, toplumun bir alternatifi diğerine tercih ettiğini iddia etmek zorunda olmadığımızı hatırlatması ve mesela iki kişi A yı B ye, iki kişi B yi C ye ve iki kişi C yi A ya tercih etmişse, söyleyebileceğimiz tek şeyin, çoğunluğun "en iyi" alternatif üzerinde anlaşamadığı olduğunu belirtmesi, incelemeyi derinleştirdiğimiz zaman vurgunun yanlış noktada toplandığına iyi bir örnek olmaktadır.

Yukarıdaki örnekte 3 ncü kişinin tercihinin değiştirdiğimizi düşünelim: C B A. Bu halde toplum B yi C ye, C yi A ya ve B yi A ya tercih ettiği için, sosyal tercih geçişimlilik şartına uygun düşüyor. Buna rağmen çoğunluğun bileşimi sabit kalmıyor. Demek ki problemi doğuran etkeni farklı bir yerde aramalıyız. Farklı bir örnek konuyu şu şekilde açıklanabilir.

Tablo 3. Tek Tepeli Tercihler

SEÇMEN	TOPLUM I	TOPLUM II
1	W X Y Z	W X Y Z
2	X Y W Z	W Z X Y
3	Y Z X W	W Y X Z

¹⁰ D.Black, **Theory of Committees and Elections**, Cambridge University Press, 1958,. Aynı zamanda bkz. "On the Rationale of Group Decision Making", **Journal of Political Economy**, 1948.

¹¹ R.A.Dahl ve C.E.Lindblom, **Politics, Economics and Welfare**, 1953, Harper and Brothers.

Dört alternatiften en iyisi iki ayrı toplumda çoğunluk oyu ile kararlaştırılıyor. Bu tercihleri grafiğe dökelim.

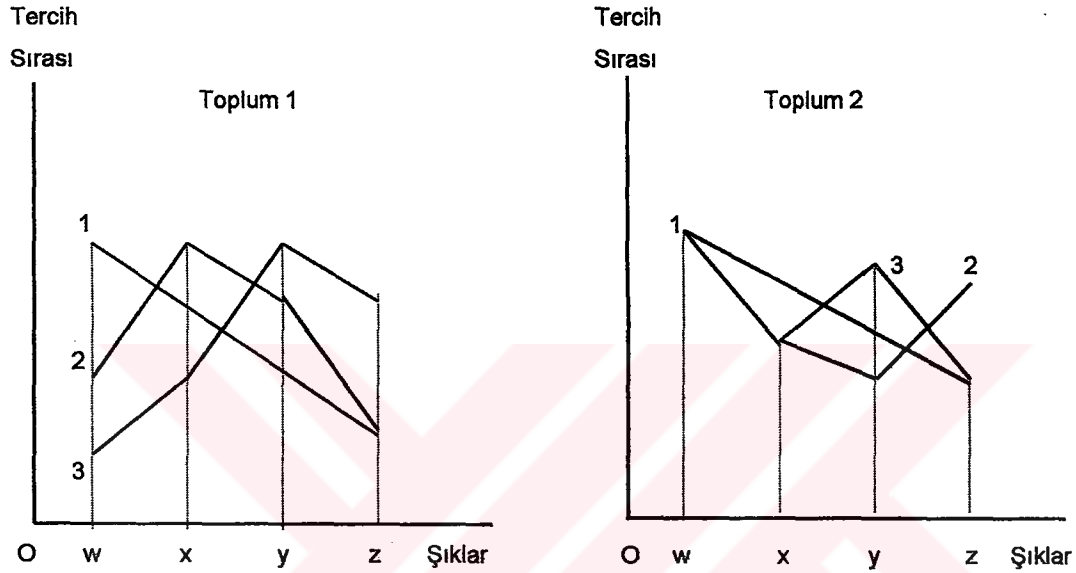
Toplum l'de tercihler tek-tepelilik şartlarına uyarken, diğerinde uymuyor. Tek tepeliliği geometrik olarak tanımlarsak: Alternatifler o şekilde bir düzene sokulabilir ki, bireysel tercihlerin buna göre grafiği çizildiğinde elde edilen eğrilerin hepsinin tek bir tepesi vardır ve bu tepenin her iki yanından yaklaşıldığında tercihler istisnasız olarak yükselir. İspatlanabilir ki tercihler tek tepeli olduğunda Arrow Teoremi değişikliğe uğrar : Geçişimli olan öyle bir toplumsal tercih vardır ki diğer şartları da sağlar. Black'in verdiği ideal örneği ele alırsak:

- m alternatif var,
- Alternatifler ikişer ikişer oylamaya tabi tutuluyor ve çoğunluk oyunu alan kazanıyor,
- En iyisi diğer tüm alternatifler karşısında çoğunluğu kazanan oluyor,
- İkinci iyi , birinci iyi hariç tutulmak kaydıyla , diğer tüm alternatifler karşısında oğunluğu sağlayan oluyor ve bu böylece devam edip gidiyor.

Açıktır ki ikişerlik $m(m-1)/2$ oylama yapılıyor. Mesela 5 kişinin ve 5 alternatifin bulunduğu bir hal için tek tepeli tercihlerin grafiği Şekil 5 de görülüyor. C tüm ikili karşılaştırmalarda çoğunlukça seçildiğinden, Küme II de yer almıyor. Benzer şekilde, D tüm ikili karşılaştırmalarda çoğunluk oyunu kazandığından, Küme III de gözüküyor v.b. Küme I incelendiğinde görülür ki C öyle bir konumda bulunmaktadır ki iki bireyin tercih tepesi onun solunda, ikisinin sağında ve birinin tam C nin üzerinde bulunuyor.

Bunun anlamı, C nin beş bireyin medyan tercih tepesinde bulunduğuudur. Zaten medyan tercih tepesi tanımlanmadan medyan alternatif de

tanımlanamaz. Benzer bir duruma Küme II ve Küme III de rastlıyoruz. Bu durum bizi “medyan seçmen” kavramına götürüyor. Oylama sayısını azaltmanın yolunu yine Black veriyor. Alternatiflerden biri seçilmeli ve diğer bir alternatifle karşılaştırılarak kaybedeni bir daha dikkate almamalıdır.

Şekil 5. Tek Tepelilik

Tablo 4. Beş Kişilik Toplum

SEÇMEN	KÜME I	KÜME II	KÜME III	KÜME IV
1	A B C D E	A B D E	A B E	A E
2	B A C D E	B A D E	B A E	A E
3	C D B E A	D B E A	B E A	E A
4	D C E B A	D E B A	E B A	E A
5	E D C B A	E D B A	E B A	E A

Kazananı geriye kalan bir başka alternatifle karşılaştıralım ve yine kaybedeni artık unutalım. Bu şekilde devam edersek en sonda kalan alternatif “en iyisi” olmalıdır. Böylece oylama sayısı $m-1$ 'e indirilmiş olur.

Buna “ çoğulcu Oylama” (plurality) denmektedir ki 1785 yılında Concorde¹² tarafından ortaya atılmıştır.

Kuşkusuz, medyan seçmen kuralı kişinin gerçek tercihini saklayıp, yanıltıcı bilgi vermemesi halinde doğru işler. Yanıltıcı bilgi aktarma olayı kişiler arasında koalisyon kurulması halinde kendini gösterir. En iyi tercihin diğerlerinin “arasında bir yerde” kalması, seçmenlerin tercihlerinin altında yatan “ortak bir faktörün” bulunduğu izlenimini yaratmaktadır. Böylece tercihlerin bireyselliğinden “sosyalliğine” doğru bir adım atılmış olmaktadır. Bu noktayı sosyo-psikolojik açıdan inceleyen Coombs¹³ “gizil karakteristik” (latent attribute) terimini öne sürmüştür. Herne kadar bu düşüncüyü “orta sınıf bilinci” gibi çok daha kaypak ve iddialı kavramlara uzatmak şart değilse de, sosyal bilimcinin bu nevi kayma eğiliminin önüne kolay kolay geçilememektedir.

Tek tepelilik kavramı Plott¹⁴ ve Mueller¹⁵ tarafından çok boyutlu hallere genişletilmiş olmasına rağmen, pratikte yararlanabileceğimiz ek bir bilgi kazandığımız söylenemez. O bakımdan burada üzerinde daha fazla durulmayacaktır.

Arrow koşullarından belki iktisatçıyı en çok meşgul edeni, ilgisi bulunmayan alternatiften bağımsızlık olmuştur. Burada bağımsızlığı “fark ettirmez” şeklinde yorumlarsak ve varsayımı en uç noktasına kadar genişletirsek, geriye sadece iki alternatif kaldığını görürüz. Bu ise iktisatçının tercihler paftasına atfettiği yorumla uyuşmamaktadır. Çünkü herhangi iki şık arasında tercih yapabilmek için bireyin değişik şıklar arasındaki benzerlikleri

¹² De Concorde, M., *Essai sur l'application de l'analyse la Probabilitie des Decisions Rendues la Pluralist des voix*, Paris , 1785.

¹³ C.H.Coombs, “Psychological Scaling Without A Unit of Measurement”, *Psychological Review*, 1950, s.145-58; “Theory and Methods of Social Measurement”, in D.Katz ve L.Festinger, eds., *Research Methods in the Behavioral Sciences*, 1953.

¹⁴ C.Plott, “A Notion of Equilibrium and Its Possibility Under Majority Rule”, *American Economic Review*, 1967, s.787-806.

¹⁵ D.C.Mueller, *Public Choice II*, Cambridge University Press, 1989..

ve farkları önceden bilmesi gerekir. Birey bu hususta bir “kavrayışa” sahip değilse, herhangi iki şık arasında tercih yapması için yeterli bilgiye de sahip olamayacaktır. Bununla birlikte, her bireyin “erişebileceği” ya da “erişmeyi tahmin ettiği” bir üst sınırın bulunması da makul görünmektedir. Bu doğruysa, alternatifleri “erişilebilir” ve “erişilemez” diye ikiye ayırmakta yarar vardır. Buna rağmen, iktisatçı ile siyasal bilimci arasında bu husustaki görüş farklılığını gidermek henüz sağlanamamıştır. Probleme “enformasyon ekonomisi” açısından yaklaşmanın ne kazandırdığına da ileride değinilecektir.

2.3 Çoğunluk Oylaması Pareto-Etkin midir?

Neoklasik iktisatçının Pareto-etkinliğe tanıdığı öncelik dikkate alındığında çoğunluk oylamasının bu türden bir sonuç üretip üretmediğini araştırmak bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok tepelilik sorunuyla karşılaşmamak için aşağıdaki analizde tek tepeliliğin geçerli olduğu varsayılacaktır.

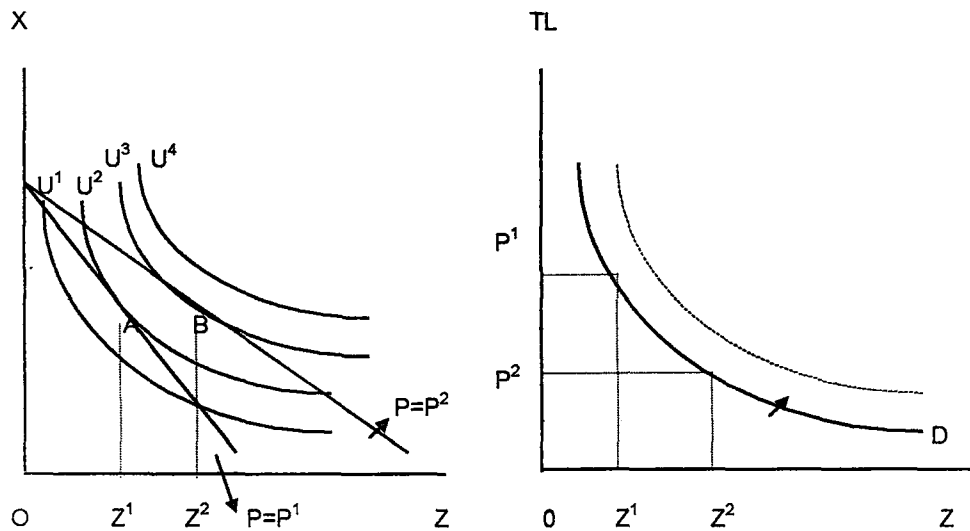
Bu konuda Stiglitz’in¹⁶ çalışmalarını esas alacağız. Kamusal maldan ne miktarda arz edilmesi gerektiğini araştıran yazar sadece kendi çıkarını düşünerek davranan seçmenlerden kurulu bir toplum düşünüyor. Bu toplum kamusal malın üretim ve arz maliyetine belli bir vergilendirme yöntemi çerçevesinde katılıyor. Mesela her seçmen toplam finansmana eşit miktarda katılacaksa, M seçmenin bulunduğu bir durumda 1 TL lik maliyete bir seçmenin yapacağı katkı $1/M$ TL olacaktır. Yazar bu katkı payına “vergisel fiyat” (tax price) diyor. Vergisel fiyatı P_v , kamu malı arz miktarını Z ile gösterirsek bireyin ödeyeceği vergi $P_v.Z$ olmalıdır.

¹⁶ J.E.Stiglitz, *Economics of the Public Sector*, N.N.Norton and Company, 1986.

Problemi basitleştirmek amacıyla yalnızca iki malın bulunduğunu varsayalım: Kamusal mal, özel mal (X). Özel malın piyasa fiyatı P ise, bireyin bütçe kısıtı

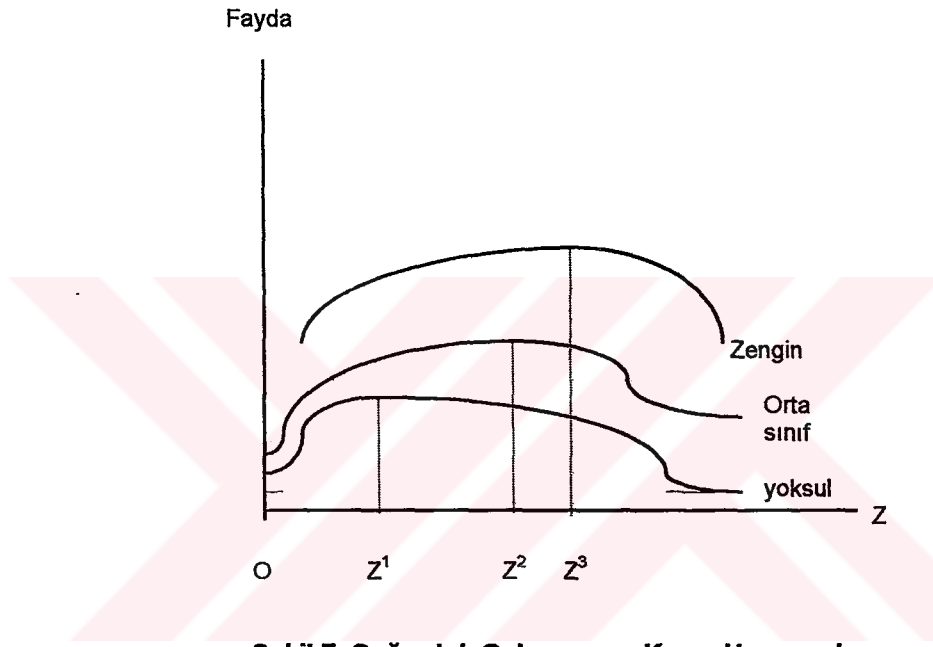
$$Y = P X + P_v Z \quad [1]$$

olacaktır. Kamusal mal bireyin ihtiyacını karşılamada özel maldan farklı bir işlev görmüyorsa, ikisi arasındaki tercihi tipik bir fayda fonksiyonu ile ifade ederiz. Böyle bir fonksiyonun eş-fayda eğrileri orijine göre dışbükey olmalıdır. Böylece geleneksel bir tüketici dengesi problemi kurulmuş oluyor (Şekil 6). Vergisel fiyat P_{v1} ise, birey A noktasında, P_{v2} ise B noktasında dengeye ulaşır. Bu şekilde P_v yi değiştirerek ama geliri sabit tutarak tipik bir Marshallgil talep eğrisi elde edilir. Tabiatıyla, eğer Z normal bir malsa, gelir artınca, talep eğrisi yukarı kayacak Z ye olan talep artacaktır. Demek ki geliri farklı bireylerin Z talepleri de farklıdır. Bireyleri üçe ayıralım : Yoksullar, orta halliler, zenginler. Normalde beklenen, vergisel fiyat sabitken yoksulların talep ettiği Z miktarının, orta hallilerinkinden, orta hallilerinkinin ise zenginlerinkinden daha az olmasıdır.

Şekil 6. Tüketici Dengesi: Özel-Kamu Malları

Şimdi, yoksullara ait şekli alalım ve dikey eksendeki belirli bir noktadan aynı bütçe doğrusu üzerinde kalmak şartıyla sağa doğru hareket edelim. Z arttıkça yoksulun elde ettiği fayda da artacak A noktasında doruğa ulaşacak, sonra azalmağa başlayacaktır. Benzer bir deneyi, sırayla, orta halli ve zengin seçmen üzerinde gerçekleştirirsek, Şekil 7 deki grafikleri elde ederiz. Hemen hatırlatalım ki bu eğriler vergilemenin eşitlikçi olduğu varsayımına dayanıyor.

Şekil 7. Çoğunluk Oylaması ve Kamu Harcamaları

Artık, oylamaya geçebiliriz. Medyan seçmen yöntemine göre yoksulla orta halli birey Z^3 ile Z^2 arasında Z^2 yi, zenginle orta halli birey Z^2 ile Z^1 arasında Z^2 yi tercih edeceklerdir. Acaba Z^2 bu şartlarda Pareto-etkin midir? Yanıt, Z nin marjinal yararının gelir grubuna göre farklı olup olmadığına göre değişir. Eğer üç grup seçmen de Z den aynı marjinal yararı sağlıyorsa, medyan seçmen toplam yararın üçte birini elde ederken, toplam maliyetin de üçte birine katılacağından, marjinal fayda eşittir marjinal maliyet kuralı geçerli olacaktır. Öyleyse, çoğunluk oylaması Pareto-etkindir. Eğer maliyete gelirle orantılı olarak katılmak gerekiyorsa ve medyan seçmenin geliri ortalama gelirin altında ise, onun katılacağı fiyat $1/3$ ün altında kalacak, ama elde ettiği marjinal fayda değişmeyecektir. Bu sebeple, Z nin daha çok arzedilmesi

lehinde oyunu kullanır. Demek ki Z den arzedilen miktar gereğinden fazla olmaktadır. Gelirle orantılı vergileme yerine progresif vergilemeye başvursa idik, Z nin arz fazlalığı daha da artacak idi. Sonuç olarak, medyan seçmen kuralının muhakkak Pareto-etkin olmadığı söylenebilir.

2.4 Medyan Seçmen Teorisi Ve Yerel Kamusal Mallar

Black, Bowen¹⁷ ve Hotelling'in¹⁸ medyan seçmen teorisinin çatısını kurmasından sonra birçok iktisatçı 1960lardan itibaren bu teoriyi geliştirmeğe ve veriler karşısında doğrulamağa çalışmıştır. Bu çalışmaları büyük bir ustalıkla yansıtan Mueller'den¹⁹ yararlanarak aşağıda önemli sayılan bazı konulara değinilecektir.

Söz konusu araştırmalarda iktisatçının baş rolü oynaması bir raslantı olarak düşünülmemelidir. Bu teori sayesinde dev bir sosyo-politik problem tek bir medyan seçmenin problemine dönüştürülerek inanılmayacak bir basitliğe kavuşturulmuş oluyor. Üstelik, iktisatçının rekabetçi sistemi ve rekabet mekanizması politik süreçlerde söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Meselenin bu kadar basitleştirilmesi siyaset bilimcisini tabii ki memnun etmiyor ve ekonometrik çalışmalara elini uzatmamakla bu tepkisini gösteriyor. Bazı yazarlar bu teoriyi siyasal kaynak dağılımının başlangıç paradigması olarak görmeye çalışırken, iktisatçı, teorinin sağlamlaştırılması konusunda olabildiğince gayret gösteriyor. Çevre kirlenmesinden Klevorick-Kramer²⁰, gelirin yeniden dağıtımına Atkinson²¹'in değinmesinin yanısıra, bir başka

¹⁷ H.C.Bowen, "The Interpretation of Voting in the Allocation of Economic Resources", *Quarterly Journal of Economics*, 1943, s.27-49.

¹⁸ H.Hotelling, "Stability in Competition", *Economic Journal*, 1929, s.41-57.

¹⁹ D.C.Mueller, "Public Choice : A Survey", *Journal of Economic Literature*, 1976, s.395-433.

²⁰ A.K.Klevorick ve G.H.Klamer, "Social Choice on Pollution Management", *Journal of Public Economics*, 1973, s. 101-46.

²¹ A.B.Atkinson, "How Progressive Should Income Tax Be?", in M.Parkin, ed., *Essays in Modern Economics*, 1973, Longmans.

iktisatçı Romer²² de bu konu üzerine yoğunlaşmışlardır. Minimum ücret sorunlarından Farber²³ yerel kamusal malların teminine Barlow²⁴, Bradford-Oates²⁵, Lovell²⁶, Stiglitz²⁷ uzanan bir çizgide sayısız uygulamaya gidiliyor.

Medyan seçmen teorisi devletçe sağlanan mallara olan talebin tahmininde hareket noktasını teşkil ediyor. Yeniden seçilme telaşı içinde olan bir hükümetin medyan seçmenin tercihlerini gözardı edemeyeceği inancı siyasal sürecin analizinde talep-çekimli bir yaklaşımın doğmasına yol açıyor. Medyan seçmenin talebi gelirin, devletçe temin edilen malın birimine ödediği (veya ödemeye razı olduğu) fiyatın (vergisel fiyatın) ve bir dizi sosyo-ekonomik göstergelerin fonksiyonu addedilirken, bazı temel sorular üstünkörü bir muameleye tabi tutuluyor. Örneğin, bu medyan seçmen kimdir, devletçe temin edilen malın outputu nasıl tanımlanmalı ve ölçülmelidir, merkezi hükümetin yerel idarelere transfer ettiği fonlar ne şekilde ele alınmalıdır, vergileme vergisel fiyatı nasıl etkiler soruları basit varsayımlarla geçiştirilerek karmaşık ekonometrik yöntemler medyan seçmenin emrine tahsis ediliyor. Romer-Rosenthal²⁸ ele avuca sığmayan medyan seçmen teorisini eleştirel bir gözle değerlendirerek yol göstericilik görevini hakkıyla yerine getirmişlerdir. Uzun süre literatürü işgal eden bu teori günümüzde fazla bir destek bulamamaktadır. O bakımdan yazarların ayrıntılı incelemesini bir iki ana noktada toplamak yeterlidir. Kalabalık ve türdeş olmayan bir nüfusa sahip bir ülkede bu teoriden yararlanılamayacağı noktasında görüş birliği

²² T.Romer, "Individual Welfare, Majority Voting, and the Properties of a Linear Income Tax", **Journal of Public Economics**, 1975, s.163-85.

²³ H.Farber, "Individual Preferences and Union Wage Determination : the case of United Mine Workers", **Journal of Political Economy**, 1978, s.923-42.

²⁴ R.Barlow, "Efficiency Aspects of Local School Finance", **Journal of Political Economy**, 1970,s.1028-40.

²⁵ D.Bradford ve W.Oates, "Towards a Predictive Theory of Intergovernmental Grants", **American Economic Review**, 1971, s.440-448.

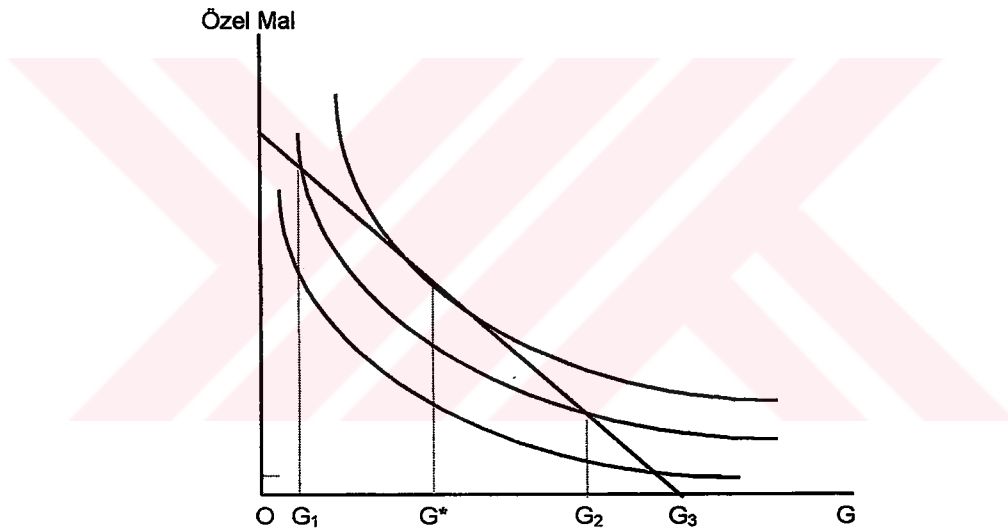
²⁶ M.C.Lovell, "The Collective Allocation of Commodities in a Democratic Society", **Public Choice**, 1975, s.71-92.

²⁷ J.E.Stiglitz, "The Theory of Local Public Goods", in M.Feldstein ve R.Inman, eds., **The Economics of Public Services**, MacMillan, 1977.

²⁸ T.Romer ve H.Rosenthal, "Setters, Reversions and Median Voters : Evidence from School Expenditures Referanda", **GSIA Working Paper**, no.56-78-79, 1979, Carnegie-Mellon University.

bulunduğu görülüyor. Daha ziyade , federal sistemin geçerli olduğu ülkelerle merkeziyetçi yönetimin egemen olmadığı ve halkın sosyo-ekonomik bakımdan derin uçurumlarla bölünmediği yerlerde bu teori ekonometrik testlerden geçirilmiştir. Bu sebeple incelemeyi yerel kamusal mallarla sınırlamakta bir sakınca olmaması gerekir.

Modelde gündem tespitiin önemi vurgulanıyor ve bürokrasinin gündemi saptadığı varsayılıyor. Bürokrasi bütçeyi ençoklaştırmaya çalışıyor. Seçmenlerin enaz %50sinin gündemdeki önerilerden birine oy verdiği düşünülüyor. Modelin işleyişini Şekil 8 yardımıyla anlatacağız.

Şekil 8. Gündem Tespitinin Etkisi

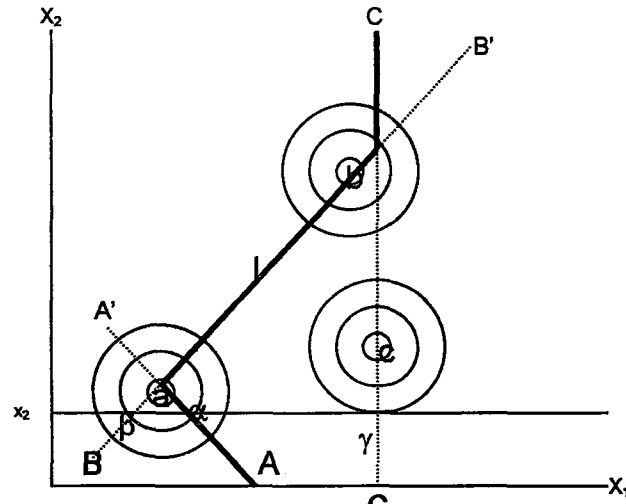
Şekilde medyan seçmenin kayıtsızlık eğrileriyle bütçe doğrusu görülüyor. G^* medyan seçmenin tercih ettiği bütçedir. Eğer gündem G^* yi içeriyorsa, kesinlikle onaylanır. Fakat G^* en büyük bütçe değildir. Eğer gündem G_1 ile G_2 den biraz küçük bir bütçeyi içeriyorsa, medyan seçmenin G_2 ye oy vereceği açıktır. Eğer bürokrat gündeme G_1 yerine sıfır noktasındaki bütçe ile G_3 bütçesini koymuş olsa idi, G_3 ün seçileceği açık idi. Böylece bürokrat gündemi kurnazca tespit ederek medyan seçmen ile bütçe talebi

düşük olanlar dışındakilerin durumunu kötüleştirirken, kendisinin ve diğerlerinin durumunu iyileştirme imkanına sahiptir.

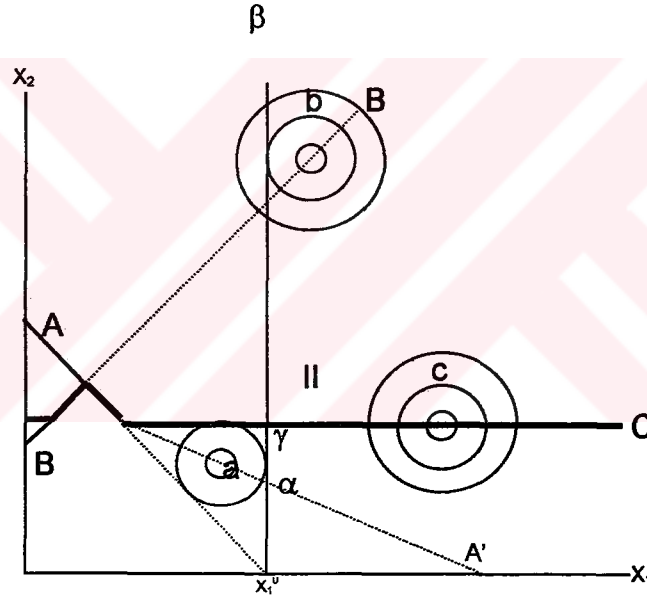
Shepsle²⁹ bu modeli iki ve daha fazla politika boyutu için genelleştirmiştir. Tüm seçmenler bir takım komitelere ayrılmakta, her komite sadece bir tek politikayı oylamaktadır. Gündem açık tutulmakta fakat her komitenin yetki alanına giren bütçe değişikliğinin oylanmasına izin verilmektedir. Ve stratejik oylama dikkate alınmamaktadır.³⁰ Modeli Şekil 9 üzerinde açıklayalım. Modelde üç seçmen (A, B, C) ve iki bütçe alternatifi (x_1 ve x_2) bulunduğunu varsaydık. Şekil 9.1 de x_2 nin düzeyi ekzojen olarak sabit alınırken, Şekil 9.2 de x_1 in düzeyi sabit alınmaktadır. İki şekilde de seçmenlerin kayıtsızlık eğrileri kapalı eğriler olarak çizilmiştir, çünkü bu eğriler 3 boyutlu refah fonksiyonunun (x_1, x_2) düzlemi üzerindeki izdüşümleridir. Seçmenler Şekil 9.1 de sadece x_1 , Şekil 9.2 de ise sadece x_2 hakkındaki tercihlerini açığa vurmaktadır. Seçmenlerin en çok tercih ettiği bütçeleri bulmak için x_1 eksenine, her x_2^0 için ayrı ayrı olmak üzere, paralel çizilmiş, bu paralel düzlemin refah fonksiyonlarına teğet olduğu noktalar tespit edilmiş, bu noktaların (x_1, x_2) düzlemi üzerindeki izdüşümleri olan β , α , γ noktaları bulunmuştur. Bu teğet noktaları seçmenlerin ideal noktası sayılan a, b ve c noktalarına en yakın olanlardır. x_2^0 noktasını kaydırınca söz konusu teğet noktaları AA', BB' ve CC' doğrularını meydana getirir. x_2^0 nin her değeri için medyan seçmenin tercihini – ki A'nın tercihidir bu, zira tercihler tek boyutta tek tepelidirler – kolaylıkla bulabiliriz. Medyan seçmenin kısıtlı optimal tercihlerinin oluşturduğu eğriyi a ile b den geçen kalın çizgi ile gösterdik. (Şekil 9.1).

²⁹ Shepsle, K., "Institutional Arrangements and Equilibrium in Multidimensional Voting Models", *American Journal of Political Science*, 1979, s.27-59.

³⁰ Bu oylamayı dikkate alan bir model için bkz. K.Shepsle ve B.Weingast, "Uncovered Sets and Sophisticated Voting Outcomes with Implications for Agenda Institutions", *American Journal of Political Science*, 1984, s.49-74.

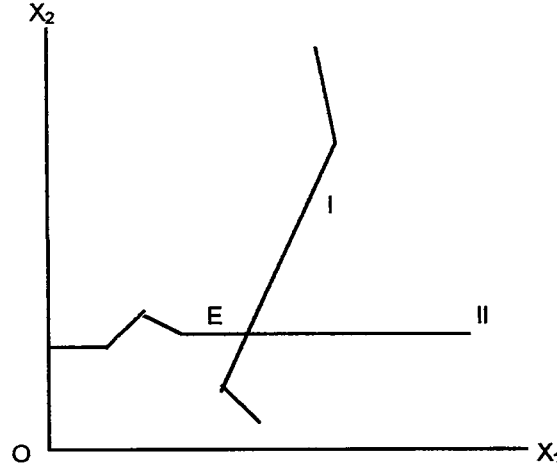
Şekil 9.1 Şiddet Yoğunluklu Modelde Denge: X_2 sabit

Şekil 9.2 Şiddet Yoğunluklu Modelde Denge: X_1 sabit

Dikkat edilirse, x_2^0 dan küçük bütçelerde medyan seçmen A olmakta, çok büyük bütçelerde ise C olmaktadır. O halde, kalın çizgi kırık bir çizgi olmak zorundadır. Benzer bir durum Şekil 9.2 de görülmektedir. Buradaki kalın çizgi C den geçen çoğu yatay olan doğrudur. Şekil 9.3 de ise sadece biraz önce bulduğumuz kalın çizgileri gösterdik. Buna göre her iki komitedeki oylamayı birden kazanan optimal bütçe ilgili kalın çizgilerin kesiştiği E bütçesi

olmalıdır. Bu denge aynı zamanda istikrarlı bir dengedir. Bu analizin kapalı gündeme uzatılmasını Mackay-Weaver'de³¹ buluyoruz.

Şekil 9.3 Genel Denge

Başka yazarlarca³² örnek alınan Bergstrom-Goodman³³ yukarıdaki modeli test etmiştir. Bu amaçla gündemi açık tutmuşlar ve sabit elastikiyetli standart bir loglinear talep fonksiyonu kullanmışlardır:

$$\ln E = c_0 + c_1 \ln Y^m + c_2 \ln \delta + \ln N + \sum \beta X + u$$

E = toplam harcamalar,

Y^m = medyan hanehalkı geliri,

N = nüfus, δ = vergisel fiyat,

X = demografik değişkenler.

³¹ Mackay, R. ve C.Weaver, "Agenda Control by Budget Maximizers in a Multi-bureau Setting", *Public Choice*, 1981, s.447-72; "Commodity Bundling and Agenda Control in the Public Sector", *Quarterly Journal of Economics*, 1983, s.611-36.

³² W.W. Pommerehne ve B.Frey, "Two Approaches to Estimating Public Expenditures", *Public Finance Quarterly*, 1976, s.395-407; W.W. Pommerehne ve F. Schneider, "Fiscal Illusion, Political Institutions, and Local Public Spending", *Kyklos*, 1978, s.381-408 ; R.P. Inman, "Testing Political Economy's As If Proposition : Is the Median Voter Really Decisive? ", *Public Choice*, 1978.

³³ T.C.Bergstrom ve R.P.Goodman, "Private Demands for Public Goods", *American Economic Review*, 1973, s.280-96.

Gelir harcamaları hem doğrudan, hem de vergisel fiyat kanalından dolaylı olarak etkilediğinden, bu ilişkinin monoton sayılması halinde medyan seçmen aynı zamanda medyan gelirin sahibi olmaktadır. Vergisel fiyat medyan değerli konuta ödenen vergi bölü o belediye sınırları içindeki toplam yerel vergi hasılatı oranının belli bir katı kabul edilmiştir. Yazarlar saf kamusal malla yarı kamusal malları birlikte inceleyebilmek için kollektif malın biriminin fiyatını $q N^\gamma$ almışlar, γ ye “kalabalıklaşma katsayısı” adını vermişlerdir. Bu katsayı 1 e eşit olduğunda o mal özel mal olmakta, sıfır halinde ise saf kamusal mal sayılmaktadır. Tabiatıyla, saf kamusal malın bir birimini tüm bireyler aynıanda tüketebilirken, özel malın her birimini sadece bir birey tüketebilmektedir. Regresyonu ABDnin 10 eyaletinde çeşitli kamu harcamaları için denemişler, hemen tüm gelir elastikiyetleri positif, vergi elastikiyetleri negatif çıkmıştır. Peki, bu sonuç medyan seçmenin talep fonksiyonunu elde ettiğimizi mi gösteriyor? Romer-Rosenthal haklı olarak şöyle bir yanılığın vurguluyorlar: c_0 parameteresini bir üst sınır ile kısıtlamadığımız sürece, medyan seçmenin gelirinin birkaç katı gelire sahip olan bir ailenin verileri kullanılmış olsa idi, elastikiyetlerin tahmin edilen değerleri değişmeyecekti ama c_0 daha büyük çıkacaktı. Demek ki bu kadarcık bir eksersizle medyan seçmen hakkında bilgi edindiğimizi söyleyemeyiz. Medyan verilerin kullanıldığı halde uygulanan regresyonların ortalama verilerdekine nazaran daha iyi çıkması umudumuzu arttırıyorsa da, bazı olguları da gözden gizliyor. Örneğin kiracılar genellikle konut sahiplerinden daha az varlıklı olduğundan, medyan gelir sahibi kiracıların oturdukları konutların varlık değerlerinin ev sahipleri için geçerli olan medyan varlık değerinden daha küçük olması beklenir. Bu takdirde regresyonda kullanılan konut varlık değeri kullanılması gerekli değer değildir. Diğer bir eleştiri kalabalıklaşma parametresi tahminlerinin otuz durumdan yirmisinde 1 den anlamlı derecede büyük çıkmasına yöneltmiştir. Beklenmeyen bu olgunun altında, kamusal malın üretiminde etkili olabilen negatif ölçek tasarruflarının yattığını belirten Romer-Rosenthal diğer bir yanılığın hanehalklarının regresyonların uygulandığı tüm belediyelerde “birbirine

benzer olmamasından” kaynaklanabileceğinin üzerinde durmaktadırlar. Eğer belediye nüfusu sosyo-ekonomik özellikler itibariyle bir takım alt gruplara ayrılıyorsa, bu eleştirinin önemi açıkça belli olmaktadır. Hernekadar araştırmayı yürüten yazarlar böyle bir ihtimale karşı savunmalarını yapmışlarsa da, veriler onun da pek geçerli olmadığına işaret etmişlerdir. Şöyle ki:

- Belediye nüfusunu alt kümelere ayırmak için bir kriter seç (mesela, katolik olan ve olmayan),
- Belli bir bölgede belli bir alt kümenin gelir dağılımı başka bir bölgede aynı alt kümenin gelir dağılımının belirli bir katı olsun,
- Bir alt kümenin talebi ile farklı bir alt kümenin talebi arasında sadece b_0 katsayısı ile vergisel fiyat katsayısı bakımından fark bulunmuş olsun,
- Bu durumda vergisel fiyat katsayısı $\beta = \beta_j \beta_h Y^{-1}$ olacaktır : β_j belediyeden belediye değişen bir katsayı, β_h altkümeden altküme değişen bir katsayı, η gelirden gelire değişen katsayı.
- Tüm bölgenin medyan gelirine sahip bir hanehalkı alındığında , toplumda talep edilen medyan mal miktarı o hanehalkının talep ettiği miktarın bir “kayma çarpanıyla” çarpımına eşit olmalıdır. Bu kayma çarpanı sadece altküme oranlarının bir fonksiyonudur.

Bu teorem hazırlanışı itibareyle doğru olmasına rağmen, yazarlar bunu regresyona entegre etmeden, sosyo-ekonomik değişkenler vektörünü kullanıyorlar. Bu teoremi ilk kullanan yazar, Inman’dır. Fakat Inman “kayma çarpanını” tahmin ederken onun 1 e eşit çıkması halinde sanki medyan seçmen olaylara hakimmişçesine harcamaların regresyonda sonuç vereceğini vurguluyor. Ama Inman’ın kullandığı veriler çarpanın tahmini için yeterli gözüküyor. Üstelik, her altkümenin çarpanının 1 e eşit olması gerekmiyor. Nihayet, Inman 58 bölge için altküme oranlarını kullanarak çarpanı tahmin ediyor ve tahminlerini istatistiksel hipotez testlerine tabi tutuyor. Başlangıç hipotezini nadiren reddetme durumunda kaldığından,

Inman medyan seçmen hipotezinin tuttuğuna karar veriyor. Oysa, Romer-Rosenthal aynı sonuca götüren bir başka testi aynı verilere uyguladığında, tam ters bir sonuca ulaşır. Bu çelişki modelin yeterince iyi hazırlanmadığına işaret etmektedir.

Diğer araştırmalarda da benzer yanılgılarla eleştirilerin geçerli olduğunu gösteren Romer-Rosenthal medyan seçmen hipotezinin, Inman'ın siyasal bilimin pabucunu dama attık şeklindeki aşırı tepkisinin tersine, araştırmaların henüz metodolojik sorunları çözemediği, verilerin bu hipotezi desteklemekten uzak kaldığı, kurumlara yeterli rolün tanınmadığı her modelde böyle bir hipotezin havada kalacağı, en iyimser tutumla çok az sayıda ve kapsamı oldukça dar bazı bölgelerde bu haliyle bir işe yarayacağı gerekçeleriyle genel kabul göremeyeceği sonucuna varmışlardır.

Arrow teoreminden kaçınmanın diğer bir yolu, "görelî tercih yoğunluğunu" modele sokarak ilgisi bulunmayan alternatiflerin geçersizliği varsayımını etkisiz bırakmaktır. Bu türden modellere görelî tercih yoğunluğu (PIP) modeli denir. Bu modellerde oy ticaretine izin verilir. Dolayısıyla stratejik oylama gündeme girer. Modelin diğer bir özelliği oylanan tüm alternatiflerin aynı anda dikkate alınmasıdır. Mueller'in³⁴ bir örneğinden yararlanarak model hakkında özet bilgi verelim. Üç (A,B,C) çiftçi var. Üçü de kendi çiftliğine uzanan bir yolun yapılmasını istiyor ve her yolun maliyeti 6000 \$ olup, üçü arasında eşit paylaşılacaktır. B ve C çiftçilerinin bu yolun yapımından elde edecekleri fayda, her biri için, 7000 \$'dır. I no.lu yol yapılırsa, B'nin net kazancı $7000 - 2000 = 5000$ \$, A ile C'nin kaybı 2000 \$'dır. II no.lu yol yapılırsa, C'nin net kazancı $7000 - 2000 = 5000$ \$ olup, diğerlerinin kaybı 2000 \$'dır.

Çoğunluk oylamasına gidilse idi, I ile II kaybedecekti. Fakat oy ticareti B ile C'yi kazançlı çıkaracaktır. Öyleyse, B'nin C'ye teklifi şu olacaktır : Sen I için evet dersen, ben de II için evet derim. Oy ticareti gerçekleşirse hem I,

³⁴ Mueller, D., **Public Choice**, Cambridge University Press, 1979.

hem de II projeleri oylamada kazanmış olurlar. Sosyal yarar sosyal maliyetten her proje için büyük olduğundan, iki projenin birden kazanması Pareto-optimaliteyi sağlar. Fakat bu mutlu son her durumda gerçekleşemez. Çünkü net yararlar başka türlü olsa idi (mesela, 2000 \$) oy ticareti gerçekleşemezdi. Oy ticaretinin mümkün olması için seçmenlerin herbiri belli projeye diğerlerine oranla aşırı bir ihtiyaç duymalıdır. Ayrıca, oy ticareti her zaman Pareto-etkin olmayabilir. Örneğin, her yolun brüt yararı 5000 \$ olsa idi, sosyal maliyet daha yüksek olacaktı, ama B ile C bu kez oy ticaretinden 3000 \$ net kazanç sağlayacağından, yine aynıyollar oylamayı kazanacaktı. Bu son durumda kamusal mal sosyal optimumdan fazla miktarda üretilmiş olmaktadır. Hatta, belli bir Pareto-etkin çözümün varolması bile gerekmebilir. Örneğin, B ile C den biri uzlaşmaya rağmen oylamada hileye başvurursa, oylamanın belli bir sıra içinde yapılması halinde, diğeri aldatıldığını farkedecek, dolayısıyla sözünü tutmayacaktı. Bu halde yine Mahkumun İkilemiyle (prisoner's dilemma) karşılaşırız.³⁵

Yukarıda açıklanan ve Arrow Teoreminin biriki varsayımını yok varsayarak kurulan demokratik modellerde Samuelson Şartının hangi hallerde sağlandığını araştıran yazarlar arasında Bowen , Bergstrom, Barlow ve Kramer³⁶ sayılabilir.

Tablo 5. Yol Yapımında Net Yararlar

Çiftçiler	I	II
A	- 2000 \$	-2000 \$
B	5000 \$	-2000 \$
C	-2000 \$	5000 \$

³⁵ Oy ticareti ile paket halinde oy ticareti (logrolling) hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Becker, G.S., "A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence", *Quarterly Journal of Economics*, 1981, s.371-400; B.Weingast, K.Shepsle ve C.Johnsen, "The Political Economy of Benefits and Costs : a neoclassical approach to distributive politics", *Journal of Political Economy*, 1981, s.642-64.

³⁶ Bowen, H.C., "The Interpretation of Voting in the Allocation of Economic Resources", *Quarterly Journal of Economics*, 1943, s.27-49; Barlow, R., "Efficiency Aspects of Local School Finance", *Journal of Political Economy*, 1970, s.1028-40; Kramer, G.H., "A Dynamical Model of Political Equilibrium", *Journal of Economic Theory*, 1977, s.310-34.

Bowen tek tepelilik halinde Samuelson Şartının sağlandığını ispatladı. Bergstrom daha genel bir model için benzer sonuca ulaştı. Barlow yaş, din ve ırkın talep üzerindeki bileşik etkisinin simetrik olup olmadığını test ederken Samuelson şartının geçerliliğini gösterdi. Kramer ise çok boyutluluk halinde MRP için Pareto-etkinliğin nasıl inceleneceğini araştırdı.

Medyan seçmen konusundaki bilimsel tatminsizliğin sonraki yazarlarda da devam ettiği görülmektedir. Onlardan Barnett'in³⁷ getirdiği eleştiriler olayın bir başka önemli yanıyla ilgisi olması bakımından üzerinde durmağa değer kanısındayız. Meseleye yerel kamusal mala olan talebin tahmini açısından yaklaşan Barnett outputun ölçülmesine hakettiği önemin verilmediğinden yakınmakta, mala yapılan harcamanın temsili bir değişken alınmasının doğurduğu sakıncaları açıkça ortaya dökmektedir. Mesela harcamalar outputun üretilmesinde rol oynayan inputlardan yalnızca biridir; pek çok aile, dikkatimizi eğitimde topladığımızda, çocuğunun iyi yetişmesi uğruna devlet okuluna yapılan harcamalara ek olarak en az o kadar özel harcamaya katlanmaktadır. Bu özel harcamalar alt gruplar itibariyle büyük değişkenlik gösterdiğinden yayınlanmış istatistiklerin yetersiz kalması normaldir. Bu sorun Hamilton³⁸ tarafından incelenmiş ve mevcut çalışmaların ne kadar yetersiz kaldığı ortaya konulmuştur.

Hamilton, Bradford-Malt-Oates³⁹ ve Oates'u⁴⁰ izleyerek, "eğitim düzeyinin" yerel kamusal mallar üretiminde önemli bir input olabileceğini göstermeğe çalışmıştır. Eğitim düzeyinin yüksekliği üretim maliyetini azaltan

³⁷ R.R.Barnett, "Preference Revelation and Public Goods", in P.M.Jackson, **Public and Local Goods**, MacMillan, 1991,

³⁸ B.W.Hamilton, "The Flypaper Effect and Other Anomalies", **Journal of Public Economics**, 1983, s.347-61.

³⁹ D.Bradford, R.Malt ve W.Oates, "The Rising Cost of Local Public Services : Some Evidence and Reflections", **National Tax Journal**, 1969, s. 185-202.

⁴⁰ W.E.Oates, "On the Use of Local Zoning Ordinances to Regulate Population Flows and the Quality of Local Services", in O.Ashenfelter ve W.Oates, eds., **Essays in Labor Market Analysis**, Wiley, 1977; "On Local Finance and the Tiebout Model", **American Economic Review**, 1981, s.93-8.

bir etkiye sahip görüşü eğitim düzeyiyle birlikte aile gelirinin arttığını, yüksek gelirli ailelerde çocuk sayısının azaldığını, böyle ailelerde çocukların eğitimi için daha rasyonel bir yol izlendiğini , suç işleme yüzdesinin düştüğünü, dolayısıyla daha az polis gücüne ihtiyaç hissedildiğini öne sürmektedir. Aile reisinin istikrarlı bir işte çalışmasının, geleneksel değerlere sahip olmasının da maliyeti düşürücü bir etki yarattığı sanılmaktadır. Gelirdeki artıştan kaynaklanan ikame etkisinin fiyat düşüşünden doğan output etkisini aşması halinde “flypaper” etkisinin ortaya çıktığını belirten yazarın bu görüşü başkaları tarafından kısmen doğrulanmıştır.

Barnett ekonometrik bir çalışmaya giden yazarların çoğunun hangi malın saf kamusal mal hangisinin yarı kamusal mal olduğu konusunda kolları sıvamadan önce kesin bir fikre sahip olmadığını, bu işi de verilere yüklediklerini belirtmektedir. Benzer bir eleştiriyi Blunders’de görüyoruz. Yukarıda da değindiğimiz gibi, bu yolu seçenler şu denklemi kullanıyorlar:

$$z_j N^\alpha = z$$

z_j : bireyin tükettiği devletçe sağlanan mal

z : devletçe sağlanan toplam mal miktarı

N : nüfus, α kalabalıklaşma parametresi

Merkezi hükümetten yerel hükümete aktarılan fonların talep fonksiyonundaki fiyat ve gelir terimlerini değiştirdiğini göstermek amacıyla Barnett medyan seçmen problemini, basitleştirici varsayımlar ve sadece saf kamusal malın bulunduğu bir durum için

$$\max u^j(z, x_j) \text{ öyle ki } y_j = x_j + t_j, \sum_j t_j = t$$

şeklinde basitleştiriyor. Burada z kamusal malı, x özel malı, y geliri ve t_j medyan seçmenin yerel devlete ödediği vergiler olup, t toplam vergi

hasılatını gösteriyor. Z nin bir biriminin fiyatı p ise, $pz = t$ olmalıdır. Fakat reel output yerine harcama esas alındığından $p = 1$ bulunur. Esasında, p nin değeri yerel vergi sistemine bağlıdır. Mesela kişi başına sabit vergi alınıyorsa kişinin vergisi $1/n$ olacaktır (n = mükellefler sayısı). Orantısal gelir vergisi için ise, kişi y_j/y ile orantılı vergi verecektir. Kişinin vergi payını s_j ile gösterelim. Z nin bir birimi için vergisel fiyat $s_j p$ ye eşittir. Ve bütçe kısıtı

$$y_j = x_j + (s_j p)z$$

Bu problem çözüldüğünde medyan seçmenin talep fonksiyonu tahmin edilmiş olur:

$$D_j = D(y_j, x_j, z)$$

Tahminde kullanılan gelir değişkeni kişinin merkezi hükümete ödediği vergiler indirildikten sonraki bireysel gelirdir. Pek çok ülkede merkezi devletin çeşitli gerekçelerle (yatay eşitsizliğin azaltılması, dışsallıkların düzeltilmesi, bütçe açığının kapatılması gibi) yerel hükümetlere transferde bulunduğu açıktır. Transferleri Barnett iki gruba ayırıyor: Blok transferler, fiyat transferleri. Blok transfer yerel gelire ilavede bulunmayı hedef alıyor ve

$$pz = t + b$$

denklemleriyle ifade ediliyor. Fiyat transferi yerel hükümetin z yi maliyetinden ucuza "satmasına" ama zararın transferle karşılanmasına yol açtığından

$$(1 - m)pz = t$$

denklemleriyle ifade ediliyor. Blok transfer halinde medyan seçmenin yerel hükümete ödeyeceği vergi

$$t_j = s_j (p_z - b)$$

olurken, fiyat sübvansiyonu halinde

$$t_j = s_j (1 - m)p_z$$

olmaktadır. Son iki denklemi bütçe kısıtına yerleştirirsek

$$y_j + s_j b = x_j + (s_j p)z$$

$$y_j = x_j + (1 - m) (s_j p)z$$

bulunur. Buradan şu sonuçlara ulaşıyor:

Sonuç 1: Denklik Teoremi, Bradford-Oates⁴¹ merkezi devletçe yerel devlete yapılan blok transferin etkinlik ve dağıtsal sonuçları, esasında, bireylerin gelirlerine $s_j b$ miktarlarında gelir transferi yapılmasının toplam etkisine denktir.

Sonuç 2: Sübvansiyon Teoremi merkezi devletçe yerel devlete yapılan fiyat sübvansiyonu kamusal malın vergisel fiyatında denk bir indirimle eş etkiyi gösterir.

Yazar talebin tahmininde Sonuç 1 in rolünü şöyle özetliyor: Ya kullanılan gelir değişkeni $y_j + s_j b$ terimine eşit alınsın, ya da y_j ile $s_j b$ ayrı terimler olarak kullanılıyorsa onların tahmin edilen katsayılarının eşit olması gerektiği hatırlansın. ABD’de gerçekleştirilen ekonometrik araştırmaların denklik teoremini doğrulamadığını belirten yazar, bunun sebeplerini araştırıyor. Hatta $s_j b$ nin katsayısının diğerininkinden epey yüksek olduğu olgusundan hareketle medyan seçmen modelinin terkedilmesini öneriyor.

⁴¹ Bkz. Bradford-Oates, 1971.

Ayrıca, Sonuç 1 ile Sonuç 2 yi karşılaştırarak yazar şu sonuca varıyor: Aktarılan her TL başına, fiyat sübvansiyonu z ye olan talebi blok transferden daha fazla teşvik eder zira hem gelir, hem de ikame etkisine sahiptir. Son önermenin ekonometrik çalışmaları desteklendiği görülmektedir.

Sübvansiyon, genelde, zararı tam karşılamamakta, ancak belirli bir üst sınıra kadar yardımcı olmaktadır. Çoğu zaman, fiyat sübvansiyonu yerel devletin yaptığı harcama toplamına orantılı şekilde ayarlanmaktadır. Diyelim ki söz konusu üst limit z^* dir. Bu durumda medyan seçmenin z ye olan talebini iki farklı fonksiyonla göstermeliyiz:

$$y_j = x_j + (1 - m) (s_j p) z, \quad z \leq z^*$$

$$y_j + m s_j p z^* = x_j + (s_j p) z, \quad z > z^*$$

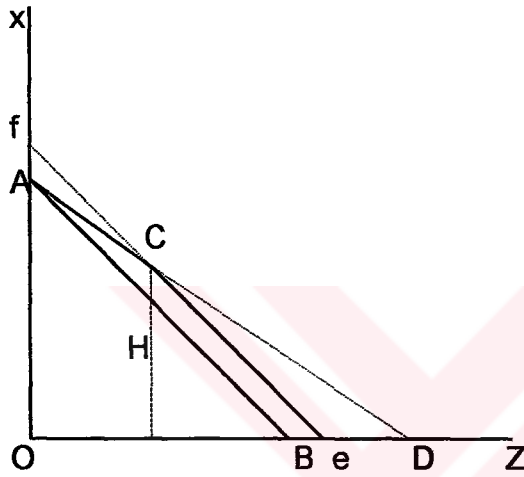
Eğimleri belli noktalarda değişen bu tür denklemlere parçalı (piecewise) linear fonksiyon adı verilir. Bu durumda medyan seçmenin tam geliriyle p fiyatı artık ekzojen alınamazlar. Tahmin yöntemi bu değişikliği gözönünde tutmalıdır.

Yerel hükümetlere yapılan yardım genellikle yukarıda değinilen iki tip transferi birlikte kapsar. Bu durumda yukarıda açıklanan kurallar değişmeyecek, sadece aynı anda uygulamaya sokulacaktır. Sonucu Şekil (10.1) ve (10.2) de gösteren yazar talep tahminiyle ilgili olarak şu uyarıda bulunmaktadır. Şekilde yalnızca bütçe kısıtları çizilmiştir, zira fayda fonksiyonu hakkında yazarın mevcut literatüre eklemeye düşündüğü yeni bir unsur yoktur.

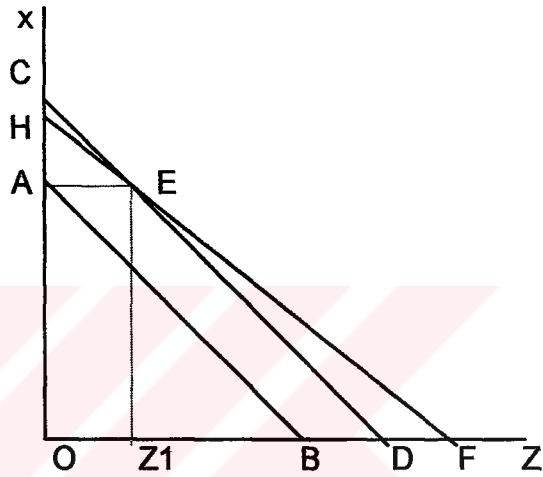
Şeklin çizilişinde şu varsayım yapılmıştır : Yerel hükümet blok halinde bir yardım almakta ve z ye yaptığı *kendi* harcamalarıyla orantılı bir fiyat sübvansiyonuna hak kazanmaktadır. Fiyat sübvansiyonunun başka kriterler esas alınarak verilebileceği hatırlanırsa, kendi sözcüğünün niçin vurgulandığı

daha kolay anlaşılır. AB doğrusu hiçbir transfer yokken, CD doğrusu sadece blok yardım varken, HF doğrusu ayrıca fiyat sübvansiyonu yapılmışken ki bütçe kısıtlarını gösteriyor.

Eğer yerel hükümet z_1 miktarında kamusal mal üretirse, medyan seçmen E noktasında bulunacak, şahsi gelirinin tamamını özel mala haralayabilecektir.

Şekil 10.1 Fiyat Ayarlaması

Şekil 10.2 Fiyat Ayarlaması + Maktu Yardım

Yerel devlet fiyat yardımı alınca z_1 den daha fazla mal üretebilecektir. Bu halde medyan seçmenin geliri OH olmalıdır. Yazar burada şu noktayı ısrarla vurguluyor: Ekonometrik uygulamaların çoğunda medyan seçmenin geliri OH'a değil, Denklik Teoreminin eksik uygulanması sebebiyle OC ye eşit alınıyor. Bu hata fiyat değişmesinden kaynaklanan etkileri dışlıyor.

Fakat fiyat etkisiyle ilgili tartışma henüz sonuçlanmış sayılamaz. Çünkü Stiglitz-Dasgupta'nın daha önce özetlediğimiz analizinin çok benzerini benimseyen Wildasin⁴² vergilerin saptırıcı olması halinde z nin "tam ekonomik fiyatının" "fazladan yükü" içermesi gerektiğini göstermişti. Oysa, Barnett'in biraz yukarıda önerdiği fiyat tam ekonomik fiyattan fazladan yük

⁴² D.Wildasin, "Demand Estimation for Public Goods : Distortionary Taxation and Other Sources of Bias", *Regional Science and Urban Economics*, 1989,s.353-79.

kadar daha küçük bulunuyor. Barnett aradaki farkın realitede gerçekten önemli olup olmadığı hakkında ampirik çalışmalardan kaynaklanan bir bilginin mevcut bulunmadığına işaret ediyor.

Buraya kadar “kapitalizasyon etkisi”ni dikkate almadık. Oysa, kaliteli kamusal mal üretimine özen gösteren pek çok işletmenin son yıllarda karşılaştığı en önemli meselelerden biri, ailelerin o maldan yararlanabilmek için ilgili işletmenin “civarında bulunma” ihtiyacını hissetmeleri nedeniyle ortaya çıkan ve diğer mal ve varlıklara yönelen talepteki artıştır. Mesela kaliteli devlet okulu bazı aileleri okulun bulunduğu semte çekmekte, orada konut edinme veya kiralama harcamasında bu yüzden bir artış olmakta, aileler bu ek gideri sırf çocukları iyi eğitilsin diye yüklendiklerinden eğitim için yerel devlete ödedikleri vergilere ek bir “gizli vergi” ödeme durumunda kalmaktadırlar. Vergisel fiyat bu gizli vergiyi içermediği için ekonometrik talep tahmini hatalı sonuç üretmektedir. Hastahane, park, “temiz havalı ortam” , “ulaşım kolaylığı” ve benzeri kamusal mallar bu gibi fiyat etkisine sahiptir. Dolayısıyla, böyle olayların önem kazandığı yerler büyük kentlerdir.

Şimdiye kadar medyan seçmenin kendi tercihlerini “doğru algıladığını” ve “gerçeğe uygun biçimde yansıttığını” varsaydık. Bunun böyle olmadığı hususunda yazarlar arasında yaygın bir kanı bulunmaktadır. Bu konuyu aşağıda ele alacağız.

2.5 Seçmen Tercihlerinin Doğru Belirlenmesi

Doğrudan veya temsili demokraside çoğunluk oylamasının önemli rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Fakat bu yöntemin ürettiği çözümün bir dengeyi temsil edip etmediği konusunda ortaya konan görüşlerin bir noktada birleşmediği anlaşılmaktadır. Bunun bir sebebi, Mueller’in⁴³ vurguladığı

⁴³ Bkz. Mueller, 1976, a.g.e.

üzere, çoğunluk oylamasının daha ziyade normatif özelliklerine bakılarak değerlendirilmesinde aranmalıdır. Böyle bir yaklaşım gerek çoğunluk oylaması, gerekse medyan seçmen hakkında daha net bir görüntünün ortaya çıkmasına yol açacaktır.

Mueller Downs, Barry⁴⁴ , Rae⁴⁵ ve Taylor'un⁴⁶ görüşlerini başlangıç olarak bir sonuç elde etmeye çalışmıştır. Rae ve Buchanan-Tullock'un yaptığı gibi, seçmen özçıkarcından başka bir şeye aldırış etmeyen egoistik bir karakter olarak düşünölmekte, geleceğın zevkleri ve ekonomik durumu bakımından ne getireceğı hakkında belirsiz bir ortamda yaşamakta, başarısızlığa uğrayacak bir alternatifte taraftar olma şansı ile başarılı olacak bir alternatifte karşı tutum alma şansını asgaride tutacak bir kural bulmağa çalışmaktadır. Rae ile Taylor'un ispatladığı üzere, eğer her alternatif seçmenin edindiğı faydayı eşit miktarda değıştiriyorsa, çoğunluk oylaması bu özelliğē sahip tek kuraldır.

Ne ilginçtir ki azınlıkta kalan bir seçmen kümesinin kamusal bir malın miktarının artırılması ve aynı zamanda onun finansmanına katılması alternatifinden kaybedeceğı yararın yoğunluğı çoğunluğı teşkil eden seçmenlerin aynı alternatif nedeniyle kazanacakları faydadan daha fazla olmaktadır. Çünkü kaybedenler zaten yoksulluğā daha yakın olduklarından, gelirin marjinal faydası daha yüksektir. Zaten böyle olmamış olsa idi, alternatiflerden biri herkesin kazanmasına imkan verecek bir şekilde düzenlenebilmiş olsa idi, o takdirde o alternatif oybirliğı ile kabul edilirdi. Demek ki kamu mallarının üretim ve finansmanı seçmenleri Pareto-optimal noktalardan birini seçmekle karşı karşıya getirmektedir. Tabii ki söz konusu alternatif mesela bir devlet okulunun kurulması ise, seçmen niçin buna itiraz

⁴⁴ B.M.Barry, **Political Argument**, Humanities Press, 1965.

⁴⁵ D.W.Rae, "Decision Rules and Individual Values in Constitutional Choice", **American Political Science Review**, 1969, s.40-56.

⁴⁶ M.J.Taylor, "Proof of a Theorem on Majority Rule", **Behavioral Sciences**, 1969, s.228-31.

etsin gibi bir düşünceyi haklı görmüyor muyuz? Ama bu zaten meselenin normatif olduğunu göstermiyor mu?

Çoğunluk oylamasının geçişimli olmadığını ispatlayan Arrow alternatiflerin ikiye ikiye oya sunulması halinde çoğunluk oylamasının hiçbir sonuç üretmeyeceğini, tam tersine, sonsuza dek süren bir kısır döngü içine gireceğini de göstermişti. Bunun altında yatan faktör araştırıldığında, seçmenlerden birinin tercihinin çok tepeli olmasının bu döngüyü yarattığı anlaşılmıştı. Ve Black tek tepelilik varsayımına dayanarak ünlü medyan seçmen teorisini ispatlamıştı. Plott eğer çoğunluk oylaması tek bir kişi için maksimum sonuç üretiyor fakat çift sayıdaki diğer kişiler bu maksimum etrafında menfaatleri bakımından eşit sayıda dağılıyorsa, o zaman bu oylamanın bir denge kurduğunu göstermişti. Böylece medyan seçmen toplumda denge sağlayan bir konuma yükseltilmişti. Sen⁴⁷ ve Kramer⁴⁸ gibi yazarlar ise, Neoklasik iktisatçının bir türlü kurtulamadığı bir varsayıma - seçmenlerin fayda fonksiyonlarının tıpatıp aynı olduğu - dayanarak tek tepeliliği güçlü bir şekilde savunmaktadırlar.

Fakat bu varsayımların realitede karşılıkları bulunmadığı inancının yaygınlığı sosyal bilimciyi kurtuluşu başka yerde aramaya sevketti. Azınlığın tercihlerinin çok daha "güçlü" olduğu görüşü bilim adamını çareyi "oy ticaretinde (logrolling)" bulmaya yöneltti. Basit bir örnek verelim. Üç seçmen A, B ve C alternatiflerini oylasınlar. Tercihleri öyle ki hiçbir alternatif kazanamıyor. Seçmen 2 C ye karşı, seçmen 3 ise B ye karşı güçlü bir istek duysunlar. B ile C oylamayı birlikte kazanırsa, o iki seçmenin temin edeceği yarar büyük olacağından aralarında anlaşmaya çalışacaklardır. Seçmen 2, B ye olumlu oy kullanır eğer diğer seçmen C ye oyunu verirse. İşte, bu nevi anlaşmalara oy ticareti denmektedir. Tullock⁴⁹ oy ticaretinin kamu

⁴⁷ A.K.Sen, "A Possibility Theorem on Majority Decisions", *Econometrica*, 1974, s.491-99.

⁴⁸ G.H.Kramer, "On a Class of Equilibrium Conditions for Majority Rule", *Econometrica*, 1973, s. 285-97.

⁴⁹ G.Tullock, "Problems of Majority Voting", *Journal of Political Economy*, 1959, s.571-79.

harcamalarında aşırılığa yol açtığını göstermiştir. Ve vergi kaçakçılığını, oran yangınlarını önlemeye, gecekondü yapımını frenlemeye dönük yasa tasarılarının oy ticareti yüzünden nasıl geçersiz kaldığını örnekleriyle anlatan yazarlar, en batta Riker-Brams⁵⁰ olmak üzere, oy ticaretinin tamamen önlenilmesini önermişlerdir. Buna karşılık, oy ticaretinin lehinde tavır alan Tullock , Coleman⁵¹, Haefele⁵² ve Mueller⁵³ gibi yazarlar oylama yönteminin değiştirilmesiyle sorunun giderilebileceğine inanmaktadırlar. Ancak, oy ticareti oylamanın kısır döngüsünden kurtulamaz. Alternatifler ikiye ikiye sunulduğunda oy ticaretini çekici kılan haller, aynı zamanda, kısır döngüye en elverişli haller olarak karşımıza çıkar Park⁵⁴, Bernholz⁵⁵. Mueller⁵⁶ oy ticaretinin “stratejik davranışa” en yatkın yol olduğunu gösterir. Kuşkusuz, oy ticaretinin cereyan ettiği sahne arkası politika manevraları yerine pazarlıklar saydam bir piyasada yapılmış olsa idi, belki durum daha çok benimsenebilir olurdu. Bu durumda oy ticareti pazarında “malın önem ve kalitesine” göre denge fiyatları oluşacaktı. Oylama şeklinde küçük bir değişiklik kısır döngüyü de önlemiş olacaktı. Mesela “puan yöntemine” göre oylama yapılsa idi, her milletvekilinin çeşitli konular arasında dağıtacağı mesela 100 puanı bulunacak, konuların ağırlıklarına göre elini kaldırarak puanlarını dağıtacaktır. Buna rağmen oy ticareti “stratejik tavır almak” sorunundan kurtulamamaktadır. Bu bile, onun aleyhinde yer almamız için yetmektedir,

⁵⁰ W.H.Riker ve S.J.Brams, “The Paradox of Vote Trading”, *American Political Science Review*, 1973, s.1235-47.

⁵¹ J.S.Coleman, “Foundations for a Theory of Collective Decisions”, *American Journal of Sociology*, 1966, s. 615-27; “Political Money”, *American Political Science Review*, 1970, s.1074-87.

⁵² E.T.Haefele, “A Utility Theory of Representative Government”, *American Economic Review*, 1971, s.350-67.

⁵³ D.C.Mueller, “Fiscal Federalism in a Constitutional Democracy”, *Public Policy*, 1971, s.567-93.

⁵⁴ R.E.Park, “The Possibility of a Social Welfare Function : Comment”, *American Economic Review*, 1967, s.1300-4.

⁵⁵ P.Bernholz, “Logrolling, Arrow Paradox and Cyclical Majorities”, *Public Choice*, 1974, s.87-95; “Logrolling, Arrow Paradox and Decision Rules- A Generalization”, *Kyklos*, 1974, s.49-62; “The Paradox of Voting and Logrolling : Are They Logically Equivalent?”, 1974, mimeo.

⁵⁶ D.C.Mueller, “The Possibility of a Social Welfare Function : Comment”, *American Economic Review*, 1967, s.1304-11.

zira denge ve istikrara zarar veriyor. Hile ve desisenin hakim olduğu bir ortamda istikrardan söz etmek mümkün olmasa gerek!

Bu sorunlar temsili demokraside azalmamakta, hatta şiddetlenmektedir. Çünkü araya bu kez "temsilciler" girmekte, onlar da birşeyleri maksimize etmeye çalışacaklardır. Temsili demokraside koalisyon kurma olanağı yükselmekte, işler "komisyonlara" havale edilmekte, her komisyon esasında başlıbaşına bir koalisyon gibi davranmaktadır. Downs bu noktalara dikkatimizi çeken önder iktisatçılardan biridir.

Hemen vurgulayalım ki medyan seçmen teorisi yukarıdaki problemlerden yakasını kurtaramıyor. Eğer adaylar arasındaki görüş farkı yok denecek kadar azsa veya adayların görüşleri seçmenin görüşlerinden çok uzakta kalıyorsa (seçmen ile seçilen birbirine yabancılaşıyorsa), oy kullanmanın bir yararı olmayacaktır. Bu durumda, tercihler tek tepeli olsa dahi, optimal strateji dağılımın medyanına değil, moduna kayar Comanor⁵⁷.

Çok tepelilik geçerliyse, iki adayın optimal stratejileri dağılımın farklı iki moduna yerleşir. Böylece istikrardan eser kalmaz Downs , Davis-Hinick-Ordeshook⁵⁸. Downs ile Tullock⁵⁹ çok tepelilik ve yabancılaşmanın geçerli olduğu hallerde azınlıkların desteğini kazanmak üzere bir adayın pek çok konuda aşırı görüşleri savunabileceğini, böylece medyan görüşün kaybedeceğini iddia ederler. Üstelik, oy ticareti hakim yol haline gelmekte, bu sebeple kısır döngülü oylama alışılan bir olgu olmaktadır. Çok turlu seçimden vazgeçmek dahi bu sonuçları değiştirmemekte zira seçim zamanla yenilenerek yine turlar devreye girmiş olmaktadır.

⁵⁷ W.S.Comanor, "The Median Voter Rule and the Theory of Political Choice", *Journal of Public Economics*, 1976, s.169-77.

⁵⁸ O.A.Davis, M.J.Hinich ve P.C.Ordeshook, "An Expository Development of a Mathematical Model of the Electoral Process", *American Political Science Review*, 1970, s.426-48.

⁵⁹ Downs-Tullock, a.g.e.

Parti sayısının artması bir görüşler yelpazesinin oluşmasına izin verdiği için genellikle kabul edilmeye değer bir yol olarak düşünülür. Fakat merkezin çekiciliğini silmek mümkün olmadığından çok görüşlülükten beklenen istikrar unsuru da işlerlik kazanamamaktadır. Hinich-Ordeshook⁶⁰, Riker'in⁶¹ Oyun Teorisinden yararlanarak çok partili bir sistemin, eninde sonunda, iki partili bir koalisyona yaklaşacağını gösterdiğini hatırlarsak, görüşler yelpazesine fazla umut bağlamamız gerektiğini anlarız. Bu sonuç ilgili siyasal oyunun sıfır toplamı olmasının ve çoğunluk oylamasının zayıflıklarının ürünü olmaktadır. Riker'in kısılacından kurtulmak isteyenler siyaseti konuların ve koalisyonların durmadan yeni baştan biçimlendirildiği dinamik bir süreç olarak göstermeyi denedilerse de, pek başarılı olamamışlardır. Bu hususta Mueller'in verdiği örnek gerçekten ilginçtir: Oyların yarıya yakınının karşı taraf kazandığında heba edileceğini gören bazı kişiler oylamaya sunulan platformun her defasında yeniden tanımlanmasını isteyecekler, her tanımlamada platform maliyetinin giderek daha fazlası karşı tarafa yükletilecek, dolayısıyla karşı tarafın sağladığı çoğunluk giderek azalacak ama hala kazanmaya yetecek, böylece her yeni raund bir öncekinden sadece maliyet bakımından farklılık göstereceğinden Pareto-etkinlik değişmeyecek ancak her raund yeni bir gelir dağılımıyla sonuçlanacak. Bunun anlamı, pozitif toplamı bir oyunla işe başlanılmasına rağmen zamanla sıfır toplamı bir oyunla karşı karşıya kalınıldığıdır. Maliyetin giderek artan bir kısmı karşı tarafa yüklenilemese dahi, aynı sonuç geçerli olmaktadır zira mesela kamusal malın miktarı her raundda arttırılmışsa Tullock'un aşırı harcama tuzağına, her raundda yeni bir maliyet paylaşım yasası öne sürülerek finansman sağlanmaya çalışılırsa, bu sefer de Riker-Brams'ın etkin olmayan oy ticareti tuzağına düşülmüş olunur. Riker'in iki koalisyon tezi dinamik ortamda dahi ihtimal dışı değildir.

⁶⁰ Hinich, M.J. ve P.C.Ordeshook, "Plurality Maximization vs. vote Maximization : A Spatial Analysis with Variable Participation", **American Political Science Review**, Sept. 1970, s.772-91.

⁶¹ Riker, W.H. , **The Theory of Coalitions**, Yale University Press.1962.

Seçmen kamusal malın miktar ve finansmanı hususunda oyunu kullandığı zaman, özel malın piyasasındakinden farklı olarak, istediği sonuca ulaşması sadece kendi kararlarına değil, fakat başkalarının oylarına ve temsili demokraside temsil müessesesinin işleyiş tarzına bağlı kalmaktadır. Bu, özel malla kamusal mal arasında çok önemli bir fark yaratır. Downs, Tullock ve Ordeshook gibi yazarlar bu farklılığın önemini anlatabilmek için şöyle bir kurgu kurarlar. Seçmenin belli bir platforma olan tepkisini maliyete, bireysel tamamlayıcı yararlar ve “kamusal maldan beklenen yarara” bağlı kılan yazarlar, beklenen yararı potansiyel yarar çarpı kazanan tarafın sözünü tutma olasılığı olarak tanımladıktan sonra, bu çarpımın terimlerinin zıt yönde değişmesini gündeme getirerek, çarpımın zamanla küçük sabit bir değere doğru yol aldığını göstermişler, neticede seçmenin tepkisi diğer iki unsurun etkisinde bırakılmıştır. Fakat bireysel yarar zamanla azalırken marjinal maliyet artma eğiliminde olmakta, ve denge iktisatçının sık sık tekrarladığı marjinal maliyet eşittir marjinal yarar noktasında kurulmaktadır. Böylece Tullock’u kesinlikle reddettiği bir sonuçla karşılaşırız : Siyaset ekonominin emrine giriyor. Fakat mesele bu kadarla kalmıyor. Daha ziyade azınlıkları cezbeden ve olasılığı yüksek olan “dar kapsamlı çıkarlar” koalisyonu daha elverişli hale geliyorlar. Genel menfaate hizmet eden projelere gereğinden az harcama yapılırken, dar menfaat aşırı harcamayla ödüllendiriliyor.

2.6 Kamusal Mala Olan Tercihin Doğru Belirlenmesi

Saf kamusal malda Pareto etkinliğe ulaşılması bireysel tercihleri doğru olarak tespit eden bir kollektif yöntemle mümkündür. Yarı kamusal mal söz konusu olduğunda hem piyasa ekonomisinden, hem de kollektif yöntemden istifade etmek akla geliyor. Kollektif yöntem denince aklımıza ilk gelen oylama oluyor. Fakat oylama belli bir bilgi birikimini ve bilgi akışını gerekli kılıyor. Ayrıca, oylama sonucunun sıkı ve efektif bir şekilde denetlenebilmesi,

kuralları bozanın belki de anında cezalandırılması gerekir. Oylama bir kördöğüşü haline geldiği zaman yarardan çok, zarar getiriyor.

Oylamayı ikame eden bir yolu uzun yıllar önce Tiebout'un⁶² önerisinde keşfediyoruz. Tiebout olayı basitleştirmek için şöyle bir senaryo düzenliyor. Toplum coğrafi alana yayılmış bir takım alt toplumlardan oluşuyor. Her alt toplumda bireyler aynı kamusal malı tüketiyorlar. Üstelik, alt toplumlararası etkileşim engellenmiş, diğer bir ifadeyle, dışlama sınırlı ölçüde geçerli. Marjinal maliyeti sıfır olan saf bir kamusal mal alınıyor. Kişinin ev ve iş değiştirme serbestisi sonsuz derecede yüksek bulunuyor. İsterseniz, bu toplum işi gücü olmayan ama geçimini rahatça temin eden rantiyerlerden oluşuyor diyelim. Aynı kamusal mal tüm alt toplumlarda farklı miktarlarda üretilmek isteniyor. Şimdi, kişilere tercihlerine en çok uyan alt toplumu seçmesini ve orada yaşamasını önerelim. Gitsin dolaşsın, beğendiği yerde yaşamını sürdürsün. Hatta 101 adet alt toplum bulunmuş olsun ve bir alt toplum diğerinden kamusal mal miktarı bakımından %1 farklılık göstere. Demek ki kişiler 100 ziyaret sonunda gerçek tercihlerini ortaya çıkaracaklar ve oy hiç kullanmayacaklardır. Sadece, ama sadece, yürüyerek ve gezinerek karar verecekler, yani "ayaklarıyla oylarını ihzar edeceklerdir".

Yazarın hayali dünyasını bizlerin yaşayamadığı apaçık. Yaşayabilen bir ülke var mı, o da çok kuşku. Olsa olsa, uzun vadede bir çözümmüş gibi geliyor insana. Ne var ki o kadar uzun vadede tek bir mal için didinip durmak insan yaşamını çok anlamsız hale getirecektir. Bırakalım gerçekçiliği ve yazarın haklı olduğu şartları inceleyelim. Bu modelde başlangıç şartlarının nasıl oluştuğu pek açık değil. Meğer ki merkezi bir otorite o şartları kararlaştırsın ve kişilere iletсин. Bu da modelin hürriyetçi havasına pek uygun düşmüyor. Peki, ya ikinci bir mal da söz konusu olsa idi? Tercih kombinezonu karesi kadar artacaktı. Ya yüzlerce mal bulunsa idi, tercih yapmak zorunda

⁶² C.M.Tiebout, "A Pure Theory of Local Expenditures", *Journal of Political Economy*, 1956, s.416-24.

kalacağımız milyarlarca şık karşımıza çıkacaktı. Bunun neresi pratik, anlaşılması zor! Belki İsviçre'nin bazı kantonlarında hangi dağbaşı köyünü seçelim gibi bir sorunla karşılaşsak, bu yola başvurabiliriz.

Şimdi, marjinal maliyetin pozitif ve artmakta olduğunu varsayalım. Acaba Tiebout yöntemi Pareto etkinliğe götürür mü? Şöyle düşünelim. Bir birey B alt toplumundan ayrılıp A alt toplumuna geçmek istesin. Katılmak istediği yerde elde edeceği bireysel marjinal fayda olacaktır. Fakat o bireyin girişinin başka etkileri de vardır. Bir kere, malla ilgili toplam maliyet şimdi daha çok insan arasında paylaştırıldığından diğer bireylerin edindiği net marjinal faydada artış olmalıdır. Ayrıca, katıldığı toplumda kalabalıklaşma olacağından eski bireylerin marjinal faydası azalacaktır. O kişinin katılmasının toplumsal yararı bu iki etkinin netleştirilmesiyle ölçülecektir. Ne var ki birey başkaları üzerinde bıraktığı etkiyi ölçerek karar veremez. Sadece öz-çıkarına dönük bir hesap yapmak zorundadır. Demek ki bireysel hesap ile sosyal hesap birbirini tutmayacaktır. Bunun anlamı, Pareto etkinliğinin sağlanamadığıdır.

Kişinin davranışını sorgulayan ve onu doğru yola çekmek isteyen Neoklasik mantığın Pareto-etkin çözüm arayışı burada son bulmamaktadır. Hayal ürünü başka çözümler de önermişlerdir. Clarke⁶³ ve Groves'un⁶⁴ önerdiği ve Clarke-Groves mekanizması denen vergi sistemine bir göz atalım. Bunu 3 temel aşamada ele alacağız:

1. Aşama: Üretilecek kamusal malın maliyeti her bireye belirli bir katılma payı takdir edilerek karşılanıyor.

⁶³ E.H.Clarke, "Multipart Pricing of Public Goods", **Public Choice**, 1971, s.17-33.

⁶⁴ T.Groves, "The Allocation of Resources Under Uncertainty : The Informational and Incentive Roles of Prices and Demands in a Team", **Ph.D.Dissertation**, University of California, 1970.

2. Aşama: Her bireye finansmana hangi yüzde ile katılmayı tercih ettiği soruluyor. Eğer bulunan toplam maliyeti aşıyorsa, o malın üretimine geçiliyor.

3. Aşama: Bireyler üretim kararını etkileme dereceleri bakımından iki kümeye ayrılıyor. Eğer bir kişinin ödemeye razı olduğu fiyat toplama eklenmemiş olsa idi, o üretim kararı alınamayacak idi ise, o kişiyi pivotlar kümesine sokuyoruz. Pivot kümesindeki her bireyden vergi tahsil edeceğimizi açıklıyoruz. Fakat ödeyeceğimiz vergi o kişi hariç olmak üzere diğerlerinin razı olduğu vergilerin toplamı eksi onlara takdir edilen vergilerin toplamına eşit alınıyor.

Bu mekanizmanın gerçek tercihleri niçin tespit ettiği basit bir örnekle anlatılabilir. Üç birey var, takdir edilen vergiler ilk sütunda, ödemeye razı olduğu vergiler 2. sütunda gösteriliyor. 3. sütun 2.den 1. çıkarılarak elde ediliyor. Eğer bu sütundaki sayı eksi ise, o bireyden vergi alınmıyor.

Tablo 6. Clark-Groves Seçimi

KİŞİLER	MALİYET	FİYAT	NET FİYAT	VERGİ
1	100	20	-80	0
2	100	50	-50	0
3	100	250	150	130

Kişi 1 pivot olamaz zira diğer ikisinin net fiyatları toplamı 100 olup, kişi 1 in net fiyatı -80. Eğer kişi 1 in net fiyatı -100 birim veya daha küçük olsa idi, üretimi engelleyebilirdi. Örneğin, tercihini çarpıtarak sıfır gösterse idi, net fiyatı - 100 olacağından pivot haline gelecek, $400-300 = 100$ birim vergi ödeme zorunda kalacaktı. Oysa, ödemeye razı olduğu miktar 20 olduğundan kişi 1 yanlış bilgi aktardığı için cezalandırılmış olacaktı. Aynı sebeple kişi 2 de pivot olamaz. Kişi 3 130 birim vergi ödemesine rağmen bu işten karlı çıkıyor zira ödeyeceği vergi ödemeye razı olduğunun altında kalıyor. Bu kişi gerçek tercihini 250 birimin üstünde bildirmekten hiçbir şey kazanamayacaktır.

Çünkü yine pivot olacak ama ödeyeceği vergi azalmayacaktır. 250 birimin altında bir rakam söylese idi, bu rakam 230 birimin altına indiği takdirde mal üretilmeyecek, pivot hiç yarar sağlamayacaktı. 230 - 250 birim arasında bir rakam söylemesi ne onun pivotluğunu, ne de ödeyeceği vergiyi değiştirmeyecektir. Şu halde, "dürüstlük taktiklerin en iyisidir!" Ancak, pivottan o vergiyi tahsil edemeyiz. Şundan dolayı ki tahsil etmek demek, pivota diğerleri hakkında tam bir bilgi vermek demektir, bu takdirde pivot öneminin farkına varacak ve "stratejik bir daranış" içine girecektir. Bu halde Pareto etkinlik sadece potansiyel olarak söz konusudur, bir türlü kuvveden fiile çıkamamaktadır. Üstelik, kamu malına olan talep vergiden sonraki gelir gözönünde tutularak belirlenir. Demek ki yukarıdaki örnekte kişilerin ödemeye razı olduğu fiyatlar üzerinde gelirin bir rolü bulunmamalıdır. Bunun anlamı, fayda fonksiyonlarının yarı lineer olmasıdır. Ama bu, oldukça kısıtlayıcı bir varsayımdır.

Pareto etkinlik bizi devamlı sorunlarla karşılaştırıyor. Belki en doğrusu, halk oyunu yoklayan bir ankete gitmektir. Bu sefer de yanıtlara akseden çeşitli hata paylarıyla karşılaşyoruz. Kişiler kamusal bir malın temininin kendilerine ne kadar yarar sağlayacağını bilmeyebilirler. Buna enformasyon hatası denir. Kişiye aktarılabilecek her yeni bilgi onun kararının değişmesine yol açabilir. Diyelim ki durmadan yeni bilgiler vererek kişinin kendi gerçek tercihini bulmasına yardımcı olduk. Böylece ödemeye razı olduğu fiyatı yeni bilgiler ışığında kişi her seferinde değiştirdi ve bu bilgilendirme süreci bir noktada sona erdi, kişi kendi kimliğini tanıdı. Fakat bu yol ilk başta ne sorduğumuza sıkı sıkıya bağlı olarak kişiyi görece biçimde aydınlatabilir. Eğer 100 000 TL ile yola çıksa idik, belki 400 000 TL da karar kılacaktık, ama 300 000 TL ile başlasa idik, müzayede 700 000 TL da bitecekti. Peki, kişinin gerçek tercihi hangisidir? Buna da başlangıç hatası deniyor.

İnsanın hata yapmadan yaşaması tabii ki mümkün değildir. Hatalarımızla ve onları düzeltmekle geçer ömrümüz. Ama her hata insana bir

şey öğretmelidir. Sadece insana değil, insanların çoğuna. Ortak öğrenme süreci ortak bir görüşün ortaya çıkmasına amil olur. Ama bunun için ortak bir irade, belki iyi niyet, ve disiplin gereklidir. Kendini disipline sokmayı göze alan bir insan, herşeyden önce, ahlaki ilkelere bağlı bir insandır. Bir ahlak anlayışına sahip olunmadan sadece piyasa taktiklerine güvenerek politika yapılamaz, yapılmamalıdır. Bazı Neoklasik iktisatçıların insanı robot durumuna düşüren mekanik anlayışları Pareto etkinliği gereksiz yere abartılı bir ideal haline getirmiştir.

BÖLÜM 3

KAMU YARARININ ANALİZİ

3.1 Giriş

Buchanan-Tullock'un 1962 de yayınlanan *The Calculus of Consent* eseriyle bir raya oturtulmağa çalışılan kamusal tercihler teorisi en başta Brennan ve Buchanan'ın 1980lerdeki katkıları olmak üzere çeşitli kaynaklardan gelen eklemeler sonucu günümüze değin ilerleme kaydetmiştir. "Mali anayasa" fikrinin doğuşu sözü geçen yazarlara kadar uzanmaktadır. Jackson gibi yazarlar bu teorinin henüz ilkel bir aşamada olduğunu iddia etseler de gelecekteki gelişmelerin bu alanda yer alacağı kuvvetle muhtemeldir.

Bu teorinin ana dallarından olan kamusal finansman, üzerinde çok durulan bir konudur. Ve kamusal finansman özü itibariyle " normatif" bir yaklaşımdır. Ancak bu terim bizi tedirgin etmemelidir. Unutulmamalıdır ki normatif analizin amacı, savlamanın yapısını kavramanın, hatta ona bir yapı kazandırmanın bir yoludur. Savların önceden saptanan bir çerçevede ne gibi sonuçlara götürdüğü bu şekilde incelenebilir. Fakat konusu kamusal politikaları türeten siyasal ve yönetsel karar süreçlerini incelemek olan kamu tercihleri teorisinin de salt normatif düzeyde kalması ne arzulanır, ne de buna gerek duyulur. Normatif kamusal finansman teorisinin dayandığı temel varsayımlardan biri, Pigou'dan bu yana, devleti "kamu yararını " azamiye çıkarmağa çalışan "tanrısal güçte ve niyette" bir diktatörün yönettiğidir. Genel denge modellerinin hemen hepsinde bu varsayıma rastlanır. Fakat Buchanan değişik bir yöntem izleyerek Wicksell ile Lindahl'ı ön plana çıkarmıştır. Buna göre, Buchanan'ın ifadesiyle, özel kesimin kararları bir ekonomi için ne kadar endojen sayılıyorsa, devletin aldığı kararlar da o kadar endojendirler, zira kollektif karar süreçlerinin bir toplamından ibarettirler. Demek ki hükümetler

soyal refahı optimize etmeğe çalışamazlar. Onun yerine, devletin kurumlarını bir takım insanlar yönetir ve işletirler, bu insanlar başka sosyal kurumlarda da bazı roller üstlenmişlerdir ve bu rollerin dayandığı öz çıkarları devletteki görevlerine taşımaktan başka bir şey yapamazlar. Böylece Buchanan “metodolojik bireyselciliği” sahneye sokmuştur. Bu sahnenin aktörleri olan politikacılar, bürokratlar, seçmenler, baskı grupları v.b. karşılıklı etkileşimi güçlü bir takım karmaşık oyunlar oynamaktadırlar.

Buchanan’ın açtığı pencere iktisatla siyasetin birlikte at koşturmasına elverişlidir. Ve bu birliktelik yeni bazı kavramlar da üretmiştir : siyasal konjonktür, siyasal açıdan benimsenebilirlik fonksiyonu, Downs’un azami oy peşindeki politikacı tipi, Niskanen’in bütçeyi optimize eden bürokrat karakteri. Bu yaklaşımda kamu harcamalarıyla kamu gelirlerini birbirinden bağımsızca düşünmek imkansız hale gelir. Çünkü söz konusu bağımsızlık yarardan çok zarar getirir. Zaten mali anayasa adalet, hürriyet ve özgürlük idealleriyle beslenen bir takım politika kurallarından ibarettir. Buchanan’ın *The Limits of Liberty* başlıklı yapıtında bu konular ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Ne yazık ki bu çerçevedeki kararlar “geleceğin taşıdığı belirsizlik” ortamında alınmak durumundadır. Öyleyse söz konusu kurallar hem gayri şahsi olmalı, hem de henüz bilinmeyen durumlarda işimize yaramalıdır. Zaten Rawls’un da arayışı benzer kurallardan başka bir şey değildir. Buna göre toplumu öyle yapılandırmak gerekir ki “cahillik peçesi” altında alınan ve geleceği yönlendiren kararlar topluma bir katkıda bulunsun. Adalet kavramının içeriği böyle bir belirsizlik içinde , istesek de istemesek de, zamanla değişecektir. O bakımdan mutlak ahlaki zorunluluklara aktörlerin bağlanıp saplanması beklenmemelidir. Ne ilginçtir ki bu yola evet diyen yazarlardan bir kısmının hala medyan seçmen nosyonundan zihinlerini kurtaramadıklarına tanık oluyoruz. Fakat Niskanen’in bürokratik karar sürecini içselleştirmesiyle birlikte bu anlamsız gelenekten de kurtulmuş oluruz.

Hiç kuşku yok ki bu yeni yaklaşım eleştiriden uzak değildir. Mesela temsili demokrasiyi yeterince yansıtmadığı düşünülmektedir. Ayrıca, medyan seçmenin etkili olamadığı oylama rejimlerine kapısını pek açık tutmamıştır. Üstelik, oylama rejimini çok boyutlu yaptığımız zaman (ki gelişmiş bir demokrasi ve kültürde hakim olgu budur) çoğunluk oylaması eski önemini epey yitirmektedir. Yeni Marxist ekolün yönelttiği metodolojik eleştiriye de kulak vermemiz doğru olacaktır.

Aşağıda bu yaklaşımla onun eleştirileri tartışılmaktadır. Tartışmada Pareto optimaliteye fazla önem verilmediği görülmektedir. En azından kişinin gerçek tercihlerini açıklaması için ortada ne pazar, ne de dürtüler mevcut olmadığından zaten Pareto optimal noktaya nasıl ulaşılabileceği da bilinmemektedir. Aynı şekilde, medyan seçmenin öneminden kaybetmesini de olumlu bir gelişme olarak görüyoruz. Downs ile Tullock'un iddia ettikleri gibi, çok tepelilik ve yabancılaşmanın geçerli olduğu hallerde azınlıkların desteğini kazanmak üzere bir adayın pek çok konuda aşırı görüşleri savunarak medyan seçmeni gölgede bırakacağı kesindir. Fakat teorinin esaretten kurtulması açısından savunduğumuz bu gelişme acaba "toplumsal istikrar" bakımından aynı derecede savunulabilir mi , incelemeye değer bir sorudur. Ne var ki toplumsal istikrarı kalıplaşmış ve kısıtlanmış bir takım davranış şekillerine indirgemeği yeterli bulmuyoruz. Siyasette bir görüşler yelpazesinin oluşmasını ve partiler yapısının buna ayak uydurmasını ilk bakışta bir çıkış yolu olarak görmek istememize rağmen olguların başka bir dili konuştuğu savıyla karşılaştığımızdan bu konuda acele karar verilmemesi gerekir. Riker çok partili bir sistemin son noktada iki partili bir koalisyona dönüşeceğini Oyun Teorisinden yararlanarak ispatlamıştır. Fakat yazar bu sonucun çoğunluk oylamasının zayıf noktalarına bağımlı kaldığını eklemeyi de ihmal etmemiştir. Öyleyse, toplumsal karar alma sürecinin parametreleriyle oynayarak "daha çok" partili bir sistemin kökleşip işlevsellik kazanması sağlanabilir. İktidarda ya da muhalefette bulunsun, bir partinin halk oylamasına sunduğu programı sıfır toplamli oyun karakterinden kurtarması mümkündür. Bu amaçla parti programı ülke sorunlarının tümünü

kapsayan ve en ayrıntıda dahi çözümler getiren nitelikte olmamalıdır. Zaten gerçek hayat da bu şekilde işlememektedir. Katmanlı karar süreçleri ve pek çok problemin yerinde alınan kararlar sayesinde “halk” tarafından çözüme kavuşturulması bu yönde doğru bir adım teşkil eder gözükmemektedir. Bunun karşısındaki en büyük engel, sanayinin ve ticaretin aşırı ölçüde tekelleşmiş olmasıdır. Tabii ki tekelleri parçalayalım gibisinden bir öneri de savunulamaz Sorun , tekelci çıkarlarla toplumsal menfaat arasında daha sağlam bir köprü kurulmasını gerektiriyor. Ancak böyle köprülerin geleneksel “ulusal” menfaat kavramının sınırlarını aşmak zorunda olduğunu bilmeliyiz. O bakımdan mesela Türk halkının menfaatini daha evrensel bir boyutta düşünmemiz şarttır.

Kaldı ki iki partinin üstün olduğu bir sistemde dahi partiye sadakat, kendini ifade etme serbestisi,görev anlayışı gibi faktörleri dikkate almadan seçmen davranışını analiz etmemiz sakıncalıdır. Unutmayalım ki kişi siyasi spektrumda kendi “genel görüş ve kanısına” en yakın olanına oyunu verir. Böyle bir kanısı bulunmayan seçmenleri “kandırmaktan” başka kısa dönemde yapılabilecek bir şey yoktur. Şu şartla ki kandırmayı bir sanat haline getirip yönetmenin ana eksenini yapmamalıyız.

Bentley’in politikayı çıkar grupları arası rekabete indirgeyen görüşünü gerçeği önemli ölçüde yansıtan bir tutum olarak kabul ediyoruz. Her ne kadar Olson’un “belleşçiler” tezi bu yolun sürekliliğini önleyen bir gerçeği dile getiriyorsa da, çıkar grupları realitesini gözden uzak tutamayız. Bununla birlikte, çıkar grubunu sadece bir iki çok varlıklı sanayicinin tekeline hasredemeyeceğiz açıktır. Potansiyeli bulunan fakat bir türlü devletten destek göremeyen öyle çıkar grupları akla gelebilir ki eğer devlet elini uzatmış olsa idi günümüz sanayi demokrasisi tekellere rağmen daha farklı olmaz mı idi sorusu henüz yanıtlanabilmiş değildir.

Kuşkusuz, kamusal malın üretimi, finansmanı ve dağıtımı salt ekonomik bir süreç değildir. Hatta siyasal yanı ağır basmaktadır. Bu bakımdan çıkar

gruplarının doğrudan eylem konusunu oluşturur. Çıkar grupları ve rant kollama , bazı yazarlarca yüzeysel görünümle addedilseler dahi, ele avuca sığan aktüel kavramlardır. Onlar cinsinden kurulan bir teoriyi ciddiye almakta yarar vardır görüşündeyiz. Nitekim aşağıda bu hususta ayrıntılı açıklamalara yer verilecektir. Ancak Buchanan ve benzerlerine itiraz ettiğimiz konu, bu doğrultudaki bir yaklaşımı aşırı derecede bireyselleştirmiş olmalarıdır. Bunu Neoklasik düşünce kalıplarından kendilerini tam kurtaramamış olmalarına hamlediyoruz. Vurgulanan noktaların yanlış anlaşılması için Neoklasik Ekolün tümüyle gözardı edilmemesi bir hemen eklemeliyim. Bize gerçeğin bir yanını büyük bir hünerle net olarak aktaran bir ekolü reddetmek aklımızdan dahi geçmez. Fakat Neoklasikler yakaladıkları bir özü sonuna kadar izleyerek hep optimizasyonu son durak almakta acele etmişlerdir. Bu görüşümüzü açmak üzere bir sonraki bölümü hazırladık.

3.2 Seçmen – Parti - Çıkar Grubu - Bürokrat ve Politikacı

Öz-çıkarına kilitlenmiş rasyonel bir seçmen seçim sonucunu tek bir oyla değiştiremeyeceğini bile bile niçin oy kullanır sorusu Downs'tan bu yana siyasal davranışı açıklamayı amaçlayan bir teorinin anahtar sorularından biri haline gelmiştir. Seçmenin etki gücünün çok sınırlı olmasına ek olarak, kendi tercihlerinin seçim platformuna olduğu gibi yansıtıldığı bir seçimle de pek karşılaşmaz. Alternatifler politikacı-parti-bürokrat üçlüsü tarafından bir paket halinde önüne sunulur, ona oy vermesi istenir. Üstelik, oyunu verdiği paketi ilgili parti iktidara geldiğinde uygulamaya koyacağı hususunda da bir teminatı yoktur. Demek ki seçmenin problemi, sınırlı bir güç ve seçme imkanını kendi yararına nasıl kullanacağıdır.

Tullock¹, oy kişinin kendi finansal çıkarı hakkında yapılan bir tahminden, bir beklentiden ibarettir , demektedir. Seçmen “oyunu cebine koyarak” bu

¹ G.Tullock, **The Vote Motive**, The Institute of Economic Affairs, 1976.

beklentisini tutturmağa çalışır. Ekonomik sıkıntıların şiddetlendiği dönemlerde seçmenlerin iktidara karşı tutum alması bu hipotezi destekleyen bir olgudur. Fakat Kuzey Amerika ile Avrupadaki politik süreçleri yakından izleyen Lewin² meselenin bu kadarla kalmadığı sonucuna varmıştır. Oy ile öz finansal çıkar arasında yakın bir korelasyon bulunmadığını tespit eden yazar bu durumun birey yerine bireyin bağlı kaldığı siyasal grup alınsa da değişmediğini göstermiştir. Ancak, Reich³ ve Sears⁴ gibi araştırmacılar liberal–muhafazakar görüş farklarının, partiye olan sadakatin ve yabancı azınlıklara duyulan tepkinin kişinin oyunu öz çıkarından çok daha önde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Bu bulgu bazı yazarları Schumpeter'den⁵ beri bilinen bir görüşe çekmiştir. Mesela Brennan-Walsh⁶ seçmenin “kamu yararını güden” bir platforma oyunu kullanması halinde ek bir maliyet yüklenmediğini ama öz çıkarına dolaylı olarak hizmet edeceğini umduğu bir tutum lehinde davranarak enazından “ahlaki bir tatmin” elde ettiğini öne sürmüşlerdir. Bu görüşü Buchanan'ın da desteklediği söylenebilir. Yalnız, kişinin kamu yararından ne anladığı kişiden kişiye değişebilir. Nefret ettiği bir politikacının seçilmemesini kamuya hizmet olarak görebilir. Kaldı ki Mueller'in⁷ şu bulgusu başka araştırmacılarca da doğrulanmış olduğundan Lewin'in görüşü güç kazanmış olmaktadır : ABDdeki bir seçimde seçmenlerin %40'ı kendi mülk vergilerinin artırılması bahasına vergide adaleti savunmuşlardır. Demek ki seçmenin “ideolojik tutumu” şahsi çıkarı kadar oyunu etkilemektedir.

Seçmenin davranışı sanıldığından çok daha karmaşık görünmektedir. Partiye sadakat, kendini ifade etme serbestisi, görev anlayışı gibi faktörler

² L.Lewin, *Self-Interest and Public Interest in Western Politics*, Oxford University Press, 1991.

³ R.B.Reich, ed., *The Power of Public Ideas*, Bellinger, 1988.

⁴ D.O.Sears, R.R.Tyler ve M.A.Harris, “Self-interest vs. Symbolic Politics in Policy Attitudes and Presidential Voting”, *American Political Science Review*, 1980, s.670-84..

⁵ J.A.Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, Allen and Unwin, 1943.

⁶ G.Brennan ve C.Walsh, *Rationality, Individualism and Public Policy*, Australian National University, 1990.

⁷ D.C.Mueller, *Public Choice*, Cambridge University Press, 1989.

dikkate alınmadan seçmeni sadece bir hesap makinasına indirgemek bir teori geliştirmek için yeterli olmamaktadır. Kuşkusuz, seçmenler de kümelenendirilebilir. Öyle ki kimi kümeler “bilgi ve etki alanları” oldukça geniş aktif bir unsur olarak yer alırken, belki halkın çoğu bir seyirci durumuna düşmektedirler. O bakımdan, çıkar grubu kavramını işe yaramaz diye bir kenara atamayız.

Downs siyasal partinin tek amacının “iktidarı kazanmak ve sürdürmek” olduğunu yazmıştı. Bu görüş “oy potansiyelinin maksimizasyonu” fikrinin kaynağı olmuştur. Seçmen politikada neler olup bittiği hakkında yüzeysel bir bilgiye sahiptir. En bilgili olanları dahi ancak birkaç konuda uzmanlaşabilmişlerdir. O bakımdan kişi siyasal spektrumda kendi “genel görüş ve kanısına” en yakın olanına oy verir. Partiye düşen, bu spektrumda oy potansiyeli en yüksek rengi tespit edip platformunu onun gerektirdiği bilgi dağarcığıyla hazırlamaktır. Spektrumun “merkezi” genelde en çok rağbet edilen bir noktadır. Zaten medyan seçmen teorisi de bu gözlemden hareket eder. Eğer merkezdeki seçmenler sağa ve sola doğru kayma eğilimi gösteriyorlarsa, diğer seçmenler etkinliklerini arttırarak uç sağ veya sola kaymayı deneyeceklerdir. Sayılarına bağlı olarak partileri de bu uçlara doğru çekeceklerdir. Ekstreme yönelenler daha aktif olmak zorundadır. Hirschman’a ⁸ eğilirsek, bu tür seçmenlerin parti içinde ipleri ele geçirmeğe çalıştıklarını görürüz. Hatta partinin ideolojisini biçimlendirmede baş rolü oynarlar. Bu olaylar özellikle iki partili sistemlerde (İngiltere, ABD) 3. bir partinin merkezin hatalarından yararlanarak oy potansiyelini arttırmasında önem kazanır.

Downs’un güçlü sezgileri Kıta Avrupasında ne yazık ki pek yararlı olamamaktadır. Mesela eğer Fransız Sosyalist Partisi , İngiliz İşçi Partisi gibi, merkezin gönlünü alan bir program hazırlamayı kabul etmiş olsa idi, Blair’in

⁸ A.Hirschman, **Exit, Voice and Loyalty**, Harvard University Press, 1970.

zaferini katlayabilirdi görüşü öne sürülmektedir. Ve bu hususta Mitterand'ın razı olduğu "köşe dönmece" taktiği bir örnek olarak verilmektedir.

Kıta Avrupası örneğini gözümüzde büyütmemek gerektiğini daha önce değindiğimiz Riker'in ⁹ "iki koalisyona indirgenme" tezinden destek alarak söyleyebiliriz. Ne var ki Laver-Schofield ¹⁰ gibi yazarlar Riker'i mutlak bir referans olarak almamakta, koalisyonun "ideolojileri birbirine yakın" partiler arasında gerçekleştiğini, mekanik bir şekilde iki koalisyon oluşması tezinin kabul edilemeyeceğini göstermişlerdir.

Bununla birlikte, oy potansiyelini ençoklaştırma tezi yabana atılacak bir tez değildir. Nordhaus ¹¹ ve MacRae'nin ¹² ünlü "siyasal konjonktür" teorisi bu çizgiyi izleyen ilginç bir çaba olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, iktidar seçimden hemen önce halkın gözündeki itibarını arttırmak amacıyla vergi kısıntısına gitmekte ya da ekonomik büyümeyi hızlandıran veya yayan bir politikayı başlatmaktadır. Bu tutuma uyan örnekler sergilenmiş olmasına rağmen, Lewin örneklerin azınlıkta kaldığını, genelleştirilmemesi gereğini vurgulamıştır. Ekonomik menfaatin tek başına açıklayıcı bir etken olamayacağı görüşü Avrupalı bilim adamının ruhuna sinmiş gibidir. İngiltere'de Muhafazakar Partinin enflasyonu şişirme konusunda uzun yıllar takındığı tavır karşıt görüşe destek sağlayan bir örnek teşkil etmektedir. Major'un son yıllardaki "kabuğuna çekilmiş tutum değişikliği" dahi İngiliz seçmenlerini ikna etmeğe yetmemiştir. Medyan seçmen teorisinin sergilediği zayıflıklar karşıt görüşün ödün vermesini engelleyen bir faktör olmuştur. Nitekim, alternatif bir yaklaşımı başlatan Dunleavy ¹³ partilerin seçmen karşısında pasif kalmadığını, hatta seçmenin "tercihlerini biçimlendirmede" başlıbaşına önemli bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir. Siyasal

⁹ W.H.Riker, **The Theory of Coalitions**, Yale University Press, 1962.

¹⁰ M.Laver ve N.Schofield, **Multi-Party Government**, Oxford University Press, 1990.

¹¹ W.D.Nordhaus, "The Political Business Cycle", **Review of Economic Studies**, 1975, s.169-90.

¹² D.C.MacRae, "A Political Model of the Business Cycle", **Journal of Political Economy**, 1977, s.239-63.

¹³ P.Dunleavy, **Democracy, Bureaucracy and Public Choice**, Harvester Wheatsheaf, 1991.

davranışı açıklayan bu çeşitli teorilerin varlığı meselenin henüz teorik bir olgunluğa ulaştırılmadığını göstermektedir. Buna rağmen, siyasal konjonktür ve medya seçmen tezlerinin özellikle seçimden hemen önceki davranışları izah etmekte, temkini elden bırakmamak kaydıyla, yararlı olabilecekleri genel bir kanı haline gelmiştir.

Kuşku yok ki tartışmaya bir yön verilebilmesi için çıkar gruplarına ve bürokratlara da değinilmesi gereklidir. Çoğulculardan Bentley¹⁴ tüm politikayı çıkar grupları arasındaki rekabete indirgemişti. O kadar ki partinin kendisi dahi belli bir çıkar grubunun organı olarak görüntülenmişti. Bürokrasi ve hükümet değişik çıkarların sözcülüğü yapan idari ve siyasi “büroların” oluşturduğu bir bütüne dönüştürülmüştü. Fakat Olson’un “bellesçiler” hipotezi çıkar gruplarının sayıca sınırlı kalması gereğine işaret etmesinin ötesinde, böyle bir grubun ilk kuruluşunda hangi etmenlerin rol oynadığı hususunda da bizi kuşkuya sevketmektedir. Olabilir ki bol paralı ve yüksek statülü biri cebinden parayı çıkardıktan sonra bellesçiler etrafında yoğunlaşmakta ve zamanla politikacının da desteğini kazanan grup hayatiyetini devam ettirmektedir. Fakat bu kadar basit bir izahla yetinemeyeceğimizi Moe¹⁵ çıkar gruplarının çöreklandığı ABD’yi inceleyerek gözler önüne sermiştir. Yazar maddi özendiricilerin rolünü inkar etmiyor ama ideolojik ve siyasal motiflerin, dayanışma gibi faktörlerin en az onun kadar etkili olduğunu gösteriyor. Özel çıkarların topluluğun büyümesinde oynadığı rolü kabul ediyorsa da, belli bir gruba katılan her seçmenin o grubun siyasal tercihine göre oyunu kullanmadığını da vurguluyor. Kaldı ki Greenpeace gibi bir çıkar grubunun oluşmasını ve devamını sadece şahsi çıkarla açıklayamayacağımız çok açıktır.

Bir çıkar grubu hem maliyetin büyük kısmını üstlenmiş, hem de yararın çoğunu kendine hasredebilmişse, çevresinde bir takım bellesçiler toplansa

¹⁴ A.F.Bentley, *The Process of Government*, Indiana University Press, 1949.

¹⁵ T.M.Moe, *The Organisation of Interests*, University of Chicago Press, 1980.

dahi örneğin devlet ihalesini kendi çıkarına göre oluşmasını sağlayabilir. Böyle bir grubun bürokrasi ve hükümetteki uzantıları o değin kök salmışlardır ki kamuya yansıtılmayan bilgiler üzerindeki tekel gücünden her zaman istifade edebilir. Zamanla rakip grupların çoğalması ciddi sorunlar yaratırsa da, hiçbir ülkenin ekonomisi bu sayının tahammül sınırını aşmasına izin verecek ölçüde “büyük” değildir.

Gerek maliyetin, gerekse yararların kitleye oldukça yayıldığı bir grup (sosyal sigorta mevzuatının değiştirilmesini savunan dernek gibi) kurulmuşsa, böyle bir konunun savaşçısı artık dernek değil, partinin kendisidir. Grubun faaliyeti partininkinin gölgesinde kalır.

Esas problemler maliyetin yoğunlaşıp menfaatin yaygınlaştığı grup ile, maliyetin yaygınlaşıp menfaatin yoğunlaştığı grupta ortaya çıkar. Maliyeti geniş bir kitleye yayan ama küçük bir grubun nerdeyse tüm yararları kendinde toplamasına yol açan çıkar grupları pratikte en sık rastlanılan türdendir. Örnek olarak, Türkiye’de Avrupa Birliğine katılmayı savunan grup verilebilir. Avrupa Birliğinde dar tarımsal çıkarları savunan topluluk da bu türdendir. ABDde gümrük duvarının indirilip kaldırılmasında etken olan grup da aynı sınıfa sokulabilir. Bu iki sınıfa sokulabilen bir kümelenmenin kolay örgütlenebilir cinsten olması, yeterli finansal kaynağı harekete geçirebilmesi, bilgi ve beceride uzmanlaşması, etkili “silahlara” sahip olması ve “çevre” edinmede başarılı olması şarttır.

Fakat gerekler burada tükenmemektedir. Politikacıyı kendine yaklaştıramayan bir grup bir hiçten ibarettir. Grublarla politikacılar arasında karşılıklı çıkara dayalı bir birlikteliğin oluşması lazımdır. Konuya sadece egoist birey açısından yaklaşırsak, karşılıklı menfaat araçlarının çeşitli olduğunu görürüz : Seçmen desteği taahhüt etmek, kampanyaya finansal destek sağlamak, iktidardan düştüğünde garantili bir iş temin etmek, “ikinci maaş” garantisi vermek, açıkça rüşvet ödemek v.b. ABDde bu gibi grupların

çok yaygın olduğunu McConnell'den¹⁶ öğreniyoruz. Gerçi, kendisi de "küçük" bir grubun yöneticisi olduğunu saklamayan Tullock¹⁷ ABDdeki olayları ufak ufak örneklerle anlatmaktadır.

Ne var ki tüm dünya ABD demek değildir. Avrupa kendine özgü renkleri korumağa çalışan bir kıtadır. Kendine saygısı olan bir İngiliz'in geleneksel hale gelen "devlet dairesi ile doğrudan ilişki kurma" yolu muhakkak rüşvet taşlarıyla döşenmiş bir yol olmamaktadır. Sendika desteğini, iş adamları klubünün kampanya katkısını temin etmek için bazı ödünler verilmesi doğaldır. Önemli olan, ödünün ve karşılığının veriliş tarzı, üst sınırı ve frekansıdır. Bunlara önem vermediğimiz takdirde, 1 TL çalan da hırsızdır 1 Trilyon çalan da, gibisinden kandırmaca gerekçelere kaçtığımızda, devletin varlık sebebini silmiş oluruz.

ABD'ni örnek alsak dahi çıkar gruplarının sereserpe gelişmesini savunmamız için ortada yeterli sebep bulunmamaktadır. Çıkar gruplarını bir piyasa anlayışına sığdırmağa çalışan Buchanan¹⁸ ve Tullock¹⁹ gibi yazarların "rant peşinde koşma" tezi eleştiriden uzak kalmamıştır. Bu konuya 3.3de daha etraflı şekilde değineceğiz.

Bürokratlara gelince, günümüzde geçerli anlayışa bakılırsa, tipik bir bürokrat geliri, statüsü ve tutkuları bakımından şahsi çıkarını en üst düzeyde gözetmeğe çalışan biri olarak görülmektedir. Kuşkusuz, Tullock'un şu gözlemi bürokratin "kamu yararına hizmet ettiği sanılan" pozisyonunu şahsi çıkarına hizmet edecek şekilde kullanarak bilgi saptırmasına kaçmasını ve politik hedeflerle oynayarak onları çarpıtmasını mazur göstermeğe yetmemektedir. Bürokrasinin hiyerarşik yapısı ve tekelci büyüklüğü.

¹⁶ G.McConnell, Private Power and American Democracy, A.A.Knopf, 1966.

¹⁷ G.Tullock, The Economics of Special Privilege and Rent Seeking, Kluwer Academic Publishers, 1989.

¹⁸ J.M.Buchanan, "Post-Reagan Political Economy", in **Reaganomics and After**, Institute of Economic Affairs, 1989.

¹⁹ G.Tullock, **The Politics of Bureacracy**, Public Affairs Press, 1965.

Bürokrasinin genişlemesini açıklamaya çalışan Parkinson Yasası da aşırı mekanik bir yaklaşımın ürünüdür. Hatta Downs'un²⁰ şu düşüncesi de genelliği sağlayacak nitelikte değildir: Devlet bürosunun hedefi, çevresini istikrarlı kılmak ve üyelerine azami menfaati sağlamaktır ve bir kez kuruldu mu onu yoketmek mümkün değildir. Bürokratlar hususunda Niskanen'in²¹ matematiksel olarak oldukça şık teorisi incelenmeğe değer bir teoridir. Yazara göre, devlet bürosunu yöneten kişi açısından büronun angaje olabileceği bütün hedefler o büroya tahsis edilen bütçenin monotonik bir fonksiyonudur. Bütçe ne kadar kabarık olursa, maaşlar da o kadar yüksek olur, büronun toplumdaki imajı da o kadar lehte olur. Büro böylece iş yapabilir hale gelir. Büronun ürettiği hizmet fiyatlandırılmamış bir kamusal maldır ve o büro bu mal hususunda tekel gücüne sahiptir. Üstelik, büro ile siyasal kurum arasında ikili tekel bağı vardır. Daha önemlisi, büronun yaptığı işin etkinlik derecesini ölçmek imkansız denecek kadar zordur. O işle ilgili anlamlı tüm bilgiler yine o büronun denetiminde kalmaktadır. Bu şartlarda büronun yöneticisi politik patronundan önemli derecede "tekel rantı" temin etmeğe gayret edecektir. Bunu sağlamak için büronun ürettiği malın miktarını gereksiz yere arttırmağa çalışacaktır.

Niskanen'in teorisinin atmosferin elverişli bulunduğu dönemlerde ve sadece bazı ülkelerde uygulanabilir olduğu öne sürülmüştür. Ayrıca, bu teoriye uymayan bazı örnekler de verilmektedir. Mesela ABD Hazine Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı nispeten küçük fakat maaşların çok yüksek olduğu bürolardır. Ayrıca, Self²² ABDdeki tüm büroların tekel durumunda olmadığını, hatta bazı büroların faaliyetleri arasında çakışma olduğunu, her birinin kendini ön plana çıkarma gayretkeşliği içinde bulunduğunu bildiriyor. Bürokrasi üzerindeki denetimin "süper bürokratlara" bırakıldığı ve sanıldığı kadar gevşek olmadığı öne sürülen itirazlardan bir başkasıdır. Nihayet, büronun hizmetlerini hassasiyetle ölçen bir yöntemin henüz bulunamadığını

²⁰ A.Downs, *Inside Bureacracy*, Brown, 1967.

²¹ W.A.Niskanen, *Bureaucracy and Representative Government*, Aldine-Atherton, 1971.

²² P.Self, *Administrative Theories and Politics*, 1977, Allen and Unwin.

hatırlarsak, outputun neye göre az ya da fazla olduğu iddia edilecektir, anlaşılamamaktadır. Pareto optimal miktarların kendisi yoruma çok açık bulunduğundan, bu hususta sonu gelmez bir tartışmanın içine itilmenin bir anlamı olmasa gerektir. Ve şu noktayı da unutmamalıyız. Demokratik pek çok ülkede çıkar grupları bürolarda değil, çok daha kompleks “çevrelerde” yoğunlaşmıştır. İngiltere ve İskandinav ülkelerine ek olarak, Fransa’nın ünlü grand corps’u örnek olarak gösterilebilir. İngiltere’de Emret Bakanım (Yes, Minister) televizyon dizisi tamamen bu amaçla hazırlanmış bir programdır. Kaldı ki Wildavsky ²³ gibi yazarlar bürokrasi ile politikacılar arasındaki ilişkilerin perdesini aralarken bürokrasiyi kara bir leke ile damglamamaya özen göstermişlerdir.

ABD’de de dahi bürokrasi kişisel çıkarların emrinde değildir, bürokrat zümrenin menfaatleri etrafında örgütlenmiştir. Kişisel çıkarları odak alan bir teorinin yetersiz kaldığını gören bazı yazarlar farklı bir hareket noktasına yönelmişlerdir. Mesela Peters ²⁴ tek bir modelin tüm ülkelerde geçerli olmadığını görerek beş farklı model önermiştir. İki uç model ABD ile Fransa örnek alınarak tasarlanmıştır. ABD örneğinde olayların mutlak hakimi politikacılar olup, bürokratlar onların emrinde hareket ederler. Fransa örneğinde ise devlet işlerini yürüten bürokrasidir, bu onların ana mesleğidir. Politikacı bürokratin tavsiye ve görüşünü almadan hareket etmemeği tercih eder. Bürokrasinin üstün olduğu sistemde istikrar ve devamlılık gözlenir. Politikacının egemen olduğu sistem kamusal mal miktar ve çeşidini değiştirmede büyük bir esnekliğe sahiptir. Diğer iki model işbirliği ve karşılıklı anlayış üzerine kurulmuştur. Biri ise, derin çıkar çatışmasına sahne olmaktadır.

İktisatçı kamusal malı tanımlarken sanki devletin varlığını unutmuş gibidir. Siyaset bilimcisi ona devletin üç ana fonksiyonunu hatırlatarak

²³ A. Wildavsky, *The Politics of the Budgetary Process*, Brown, 1964.

²⁴ B.C.Peters, “Politicians and Bureaucrats”, in J.E.Lane, ed., *Bureaucracy and Public Choice*, Sage, 1987.

iktisatçının tanımını değiştirmeği amaçlıyor. Devlet düzeni kurup sürdürmek üzere yönetir, gelir ve servetin yeniden dağıtımında rol oynar, mal ve hizmet üretir. Yönetmek uygulanabilirliğini zor kullanmaktan alan kararlar olmaksızın mümkün değildir. Devletin bu kudreti gelir ve servetin yeniden dağıtımında da kendini duyurur. Zaten vergi almak ve sbvansiye etmek sadece vatandaşların rızasına kalmış olsa idi, herhalde tamamen başarısız bir işlev olurdu. Fakat mal ve hizmet üretimi devletin zor kullanmasını gerektirmez. Pek çoğunu zaten özel sektör de üretebilir veya temin edebilirdi. Devletin ilk iki fonksiyonu harcamalardan en az payı alan fonksiyonlardır. Yönetmek devletin en önemli fonksiyonu olmasına rağmen hem hizmetin ölçümünde karşılaşılan glkler, hem de devletin bu hususta çok daha tasarruf zihniyetiyle davranması bteye fazla yük getirmesini önlemektedir.

Buna karşılık, kamusal malların temini ve transferler btenin büyük bir kısmını teşkil ederler. Frey'in ²⁵ belirttiği gibi, kamusal mal piyasasında özel mal piyasasındaki gibi bir denge aramak bu malın siyasal karakterini unutmak anlamına gelir. Kamusal malın bedava sunumu kuşkusuz o mala olan talebin şişmesine yola açar. Buna bir de belleşilik eğilimini eklediniz mi, kamusal mal arzının yetersiz kaldığı görüşüne itilirsiniz. Seçmen o mala attettiği değeri düşük göstererek vergiden kurtulmak ister. Ancak, zamanla halk zenginleştikçe bedeva malı küçümsemeye başlar. Teknolojik gelişme ona bu konuda destek sağlar. Belleşilik de mutlak bir davranış normu sayılamaz. Yerini rant arayışına ve sorumluluğunu mdrık bürokrat fonksiyonlarına terkeder. Böylece kamusal mal arzı hızla genişler. Hatta bir arz fazlalığından şikayet etmeğe başlarız. Seçim döneminin kısalığı halkın gözündeki itibarını korumağa çalışan politikacıyı gösterişe sevkeder. Bu da mal arzının artmasına sebep olur. Bazen üretilen bir malın tam finansmanı birkaç neslin yaşamasıyla imkan dahiline girer. Bu da bte açığını kabartır. Buchanan-Wagner ²⁶ seçmenin acele ödüllere olan tutkusu ve uzun vadeli

²⁵ B.S.Frey, **Democratic Economic Policy**, St.Martin's Press, 1983.

²⁶ J.M.Buchanan ve R.E.Wagner, **Democracy in Deficit**, Academic Press, 1977.

ödeme planlarına karşı duyduğu hoşnutsuzluk sebebiyle politikacılar arası rekabetin bütçe açığı doğurmasını normal karşılarlar. Bu görüşe Tullock, Olson, Niskanen ve Tollison da katılırlar. Seçmenin yeteri kadar bilgili olmayışı bu görüşü güçlendirir.

Farklı görüşlerin ortaya atılışını kuşkuyla karşılanmamalıdır. Unutulmaması gereken 1950'ler ve 60'ların büyümeye alıştığımız yıllar olmasıdır. Oysa, 1970-90'larda durgunluk hüküm sürmektedir. Tasarruf zihniyeti refah devletinden vazgeçme bahasına yayılmaktadır. Son yıllarda ters yönde bir eğilim başgöstermiştir. Kamusal mal arzının kısıtlanması karşısında seçmenler vergi indirimini yeğlemeğe başlamışlardır. Demek ki bir teorinin geçerli olması, içinde bulunulan şartların bir fonksiyonu olmaktadır.

Günümüzde pek çok ülkede devlet okullarına, devlet hastahanelerine ve kaliteli devlet yollarına olan talep fazlalığının en iyi göstergesi , sokaklarda görülen kuyruklardır. Bu durumda arz fazlalığından söz etmek saçmadır. Fakat hizmetin iyi organize edilmemesinden kaynaklanan israflar tabiatıyla meydana gelecektir. Öte yanda, iktisatçının sık sık başvurduğu ayırım, "etkinlik" - "dağıtımsal", birbirinden koparılabilen elemanlara uygulanmamıştır. Bu kavramların siyasal içeriğini görmeden problem birkaç denklemin kesinliğine terkedilemez. Güvenilir bir sonuca varabilmek için meseleyi biraz daha derinliğine incelemek zorundayız. Bu bölümün geri kalan kısmında bu yapılacaktır.

3.3 Stratejik Oylama

Downs'un fayda gelirini seçmenin devletin başarısını değerlendirmede ortak bir payda olarak kullanabileceğini yazmasından sonra kimi iktisatçılar bu kavramı ekonometrik analize uygun bir içeriğe kavuşturmayı denediler. Bir parti iktidara geldiği zaman gerçekten ne yapacaktır sorusuna kişinin kendine göre bir yanıt verdiği düşüncesinden hareketle, iktidardaki partinin cari

dönemdeki “performansının” bu fikrin oluşmasında esas rolü oynadığı kabul edildi. Muhalefetteki parti için karşılaştırılabilir bir ölçüt tanımlamak amacıyla , rasyonel kişinin, “eğer iktidara gelmiş olsa idi, performansı ne olacaktı” sorusuna kafasında hipotetik bir karşılık bulacağı varsayımına bel bağlandı. Fakat seçmenin sınırlı bir bilgiyle bu değerlendirmeyi yapmak durumunda olduğu bilindiğinden, seçmen, eğer iki partiye attığı fayda akımları arasında “yeteri kadar fark” yoksa, hangisinin iktidara gelmesini istediği hususunda kayıtsız kalmalıdır diye düşünüldü. Ve bu farka kişinin “partiler arası fark eşiği” adı verildi.

Butler-Stokes²⁷ performansla ilgili bir fikrin oluşmasında iki farklı konunun ayrı ayrı ele alınmasını önerdi. Birincisine Değere İlişkin Konular (valence issues) diğere Duruma İlişkin Konular (position issues) adını verdi. Değere ilişkin konular evrensel çapta üzerinde görüş birliğinin sağlandığı konular olup, hükümetin bu konulardaki başarısı seçmen tarafından ödüllendirilir, aksi halde cezalandırılır, diye düşünüldü. Örnek olarak da, işsizlik yüzdesi ve büyüme hızı gösterildi. Duruma ilişkin konularda kişiler arasında değerlendirme farkı bulunacağı, devletleştirme ve çalışma şartları gibi konuların iyi birer örnek teşkil edeceği varsayıldı.

Fair²⁸ kişisel faydayı “politik tarafgirlik” ile “herhangi bir performans ölçüsünün” fonksiyonu haline getirdi. Politik tarafgirliğin (ya da partiler arası taraflılık) iki partili bir ortamda seçmenler arasında türdeş dağıldığını varsaydı. Şöyle ki kişi “j” eğer “t” döneminde yapılacak seçimde k partisinin kendisine U_{jt}^k miktarında fayda sağlayacağına inanıyorsa, bu faydayı azami kılan partiye oyunu vereceğinden

$$U_{jt}^k > U_{jt}^s \quad \forall s \neq k$$

²⁷ D.Butler ve D.Stokes, **Political Change in Britain**, MacMillan,1974.

²⁸ R.Fair, “The Effect of Economic Events on Votes for President”, **Review of Economics and Statistics**, 1978, s.159-73.

olmalıdır. Fayda iki unsurun toplamına eşittir. Birincisi “partiye sadakat ya da parti aleyhinde önyargı” gibi siyaset bilimcilerin önem verdiği iktisat dışı faktörler olup, b_j^k ile, ikincisi partinin “performansını” temsil eden ve kişiden kişiye farklılık göstermeyen ve M_t^k değişkeniyle temsil edilen faktörlerdir:

$$U_{jt}^k = b_j^k + M_t^k$$

Sadakat v.b. nin zamanla değişmediği varsayılıyor. Eğer

$$\begin{aligned} b_j^{ks} &= b_j^k - b_j^s \\ b_j^{ks} &< M_t^s - M_t^k \end{aligned}$$

ise, seçmen j oyunu s partisine verir. Fakat b_j^{ks} lerin kişilere göre dağılımı türdeş olduğundan

$$f(b^{ks}) = \begin{cases} \frac{1}{(q^{ks} - r^{ks})} & , r^{ks} < b^{ks} \\ 0 & , \text{aksi durumlarda} \end{cases}$$

yazılabilir. Kişisel birbirlerinden bağımsız olduğu varsayılıyor.

Fiorina²⁹ “her partinin iki seçim arasındaki dönemde o kişiye taahhüt ettiği şahsi faydasındaki artışın” dikkate alınmasını ve “a priori sapmanın cari dönemde o kişinin refahının artmasına veya azalmasına eşit olduğunu” önererek, kişinin bu ikisinin toplamına göre karar verdiğini varsaymıştır. Yukardaki denklemler bu varsayımı yansıtmaktadır.

²⁹ M.Fiorina, “Short-term and Long-term Effects of Economic Conditions on Individual Voting Decisions”, in D.A.Hibbs ve H.Fassbender, eds., *Contemporary Political Economy*, 1981, North-Holland.

Converse ³⁰ “toplumda farklı statüde bulunan kişiler farklı çıkar grubuna ait olduklarından oylarının rengi de farklı olacaktır” görüşünü ileri sürmüştür ve “oylarda bir kutuplaşma meydana geldiğini” iddia etmiştir. Bu kutuplaşmanın “depresyon döneminde şiddetlendiğini, refah döneminde azaldığını” belirten yazar kriz anında iktidardaki partiye rağbetin mutlak olarak azalması gerekmediğini, fakat menfaatini temsil etmediği her partiye olan rağbetin azaldığını yazmaktadır.

Hibbs ³¹ “popüler olmanın kritik eşiği” kavramını ortaya atmıştır. Bu kavramı iki unsurun bileşimi olarak düşünen yazar, bu unsurları şöyle tanımlıyor:

- i) İktidardaki partinin “performansı” ile ana muhalefet partisinin “geçmişteki performansının” karşılaştırılması,
- ii) Görevdeki “idarenin” cari “performansı” ile “geçmişteki tüm idarelerin eski performanslarının” karşılaştırılması.

Bu karşılaştırmaları yaparken birey geçmişini iskonto ederek hesaba katar. Öyle ki yakın geçmişin değeri uzak geçmişinkinden daha yüksektir. Geçmişteki parti ve idarenin performansı ne kadar “kötü” ise, halen iktidardaki partinin performansı o kadar “iyi” olmaktadır. Bu karşılaştırmaların sonucu her değeri alabilir ama gözlemlenemez. Gözlemlenebilen tek şey, kişinin verdiği oyun evet ya da hayır olmasıdır. Öyleyse, gözlemlenemiyen “destek düzeylerini” gözlemlenebilen 0-1 değerlerine indirgeyen bir yöntem bulunmalıdır. İşte, “popüler olmanın kritik eşiği” bu işi yüklenir. Kişinin destek fonksiyonu belirli bir kritik eşiği aşınca kişi evet oyunu verir. Farklı çıkar grupları farklı eşiklere sahip olabilir. Kişi iktidardaki partinin iskontolu performanslarının birikimli toplamını ana muhalefet partisinden geçmişteki

³⁰ P.E. Converse, “The Shifting Role of Class in Political Attitudes and Behaviour”, in E.E. Maccoby, T.M. Newcomb ve E.L. Hartley, eds., *Readings in Social Psychology*, Methuen, 1958.

³¹ D.A. Hibbs, “On the Demand for Economic Outcomes : Macroeconomic Performance and Mass Political Support for British Governments Among Occupational Classes : a dynamic analysis”, *The American Political Science Review*, 1982, s. 259-79.

iskontolu performanslarının birikimli toplamı ile karşılaştırarak o parti hakkındaki değerlemesini sonuçlandırır. Benzer bir karşılaştırmayı idare için gerçekleştirir. Parti ve idarenin birlikte performansını bulurken ağırlıklı ortalama alır. Böylece kişi partileri görelî olarak değerlendirir ve notunu verir. Bu not kişinin durumla ilgili değerlendirmesine eşittir.

Kuşku yok ki Durumla İlgili Not ile Değerle İlgili Notu yukarıdaki gibi birbirinden kesin bir çizgi ile ayırmak pratikte mümkün olmadığı gibi, kişinin de bu nevi hesaplar yapabileceği çok kuşkuludur. Hatta, kişinin kendince yaptığı hesapları bu kadar inceleyebilecek bilimsel bir “beyin okuyucunun” hipotetik olarak dahi tasarlanması gerçek dışıdır. Bu sebeple mevcut verileri bu boyutta yorumlamak büyük hatalara neden olacaktır.

Yukarıda anlatmaya başladığımız Fair modelini tamamlayalım. t döneminde s partisine verilen oyların toplamdaki yüzdesi p_t^s bir olasılık gibi düşünülerek

$$p_t^s = \text{prob} (b^{ks} < M_t^s - M_t^k)$$

$$p_t^s = \prod_{k \neq s} \left(\frac{M_t^s - M_t^k - r^{ks}}{q^{ks} - r^{ks}} \right)$$

Son denklemi yorumlayalım: Parti s 'ye verilen oylar yüzdesi o partinin performansının o parti aleyhindeki tarafgirlikten büyük olma olasılığına eşittir. İki partili durumda her partiye verilen oylar yüzdesini bu formüle göre hesaplayıp aralarındaki farkı bulursak,

$$L_t = p_t^1 - p_t^2 = a + b(M_t^1 - M_t^2)$$

L parti 1 in parti 2 nin önünde bulunma olasılığı olup, partilerin performansları arasındaki farkın doğrusal fonksiyonudur.

Türdeş dağılım siyasal bilimcinin gerçeklerine uygun düşmemektedir. Onun yerine Normal dağılım varsayımı yapılabilir. Bu takdirde logit model daha elverişli olur. Ve L logaritmik olarak hesaplanır. Ek olarak, M yi geçmiş dönemlerin M lerinin otoregresif toplamı olarak yazmak mümkündür:

$$\text{prob}(b^k \leq \varepsilon) \exp(\exp(-\varepsilon))$$

$$\frac{p_t^s}{p_t^k} = \frac{\exp(M_t^s + E(b^s))}{\exp(M_t^k + E(b^k))}$$

$$l_t^{sk} = \log(p_t^s) - \log(p_t^k) = M_t^s - M_t^k - E(b^k)$$

$$M_t^k = (1 - \lambda) \sum_{j=0}^{\infty} \lambda^j m_{t-j}^k$$

Burada lamda bire eşit olduğunda, geçmiş ile bugün eşit olarak değerlemeye girer. Lamdanın tüm partiler için aynı olduğu varsayılıyor. m nin seçmen açısından önemli olan değişkenlerin linear fonksiyonu olduğu varsayılırsa

$$m_t^k = \gamma_t^{k'} x_t^k$$

şu sonuca ulaşılır:

$$L_t^k = (1 - \lambda) \left[\gamma_t^{s'} x_t^s - \gamma_t^{k'} x_t^k - E(b^k) \right] + \lambda L_{t-1}^{sk}$$

Bu son haliyle, eğer N parti bulunduğu düşünülürse, N-1 adet bağımsız tahminde bulunmak gerekir.

Bu model “ekonominin” Değere İlişkin konu addedildiği bir Downs tipi model olup, seçmenin her partiden beklediği bir fayda bulunduğu düşünülür. Beklenen fayda her partinin en son iktidarda iken performansı hakkında edinilen fikir olup , yakın döneme ait performans daha yüksek değer alır.

Performans değişkenleri belli bir yönde değişimi tüm seçmenler bunu mesela “iyi” olarak değerlendirirler. İktidara hiç gelmemiş bir parti hakkında sadakat v.b. gibi kişisel nedenlere dayalı bir politik “tarafgirliğin” varolduğu düşünülür. Muhalefete geçen bir iktidar partisinin kişide yarattığı “ortalama fayda” $\log(100 s/\lambda)$ dönemde tarafgirlik teriminin % s ine yaklaşır. Bu modelin en zayıf yanı, her seçmenin , bağlı olduğu sınıf, mesleki zümre, kültürel köken v.b. gibi etkenleri dikkate almadan, performansı aynı şekilde değerlendirmiş olmasıdır.

Gallup kamuoyu yoklamalarından 1955-77 dönemi için elde edilen veriler kullanılarak ve tüketimdeki % değişme, enflasyon hızı, işsizlik %si, \$/ Sterlin kurundaki değişme ve gelir/harcama vergileri bölü GDP değişkenlerinden oluşan x vektörü kullanılarak İngiltereye uygulanan bu model , Pissarides’in³² “iktidarın ana muhalefet partisine göre önceliği seçimden hemen sonra azalır ama seçimden biraz önce tekrar artar” hipotezini de dikkate almak için bir takım dummy değişkenlerin kullanılmasıyla, bazı olumlu sonuçlar vermiş gözükmektedir :

- Düzgün büyüme halinde, örnek ortalamaları kullanılarak yapılan hesaplamada, “popüler olma oranları” İşçi Partisi iktidarda iken iktidar için %38, Muhafazakar Parti için %47.6, Liberaller için %14.4 olmakta,
- Fakat Muhafazakar Parti iktidarda iken , sırayla, 49. 2 , 36.4 , 14.4 çıkmaktadır.

Demek ki bir parti iktidarda iken popülaritesi azalmaktadır. Sadakat faktörünün tahminleri göstermektedir ki İşçi Partisi lehine ufak bir tarafgirlik geçerlidir. Pissarides varsayımı konusunda ana muhalefet partisi uzun vadede %10 luk bir öncelik almaktadır. Bununla beraber istikrar testleri yeterince umut verici çıkmamıştır.

³² Pissarides, “British Government Popularity and Economic Performance”, *Economic Journal*, 1980.

Modelin aşırı kısıtlayıcı varsayımlarını hafifletmek üzere bazı değişiklikler yapılmış, model tekrar tahmin edilerek testlere tabi tutulmuştur. Burada ilgili modelleri uzun boylu anlatmadan sadece sonuçları vereceğiz:

- i) 1966 genel seçiminin 177 seçim bölgesindeki çapraz kesit verileri kullanıldığında, orta sınıfta kendi evinde oturan seçmenlerle kirada oturan seçmenler arasında pek bir fark bulunamamıştır ve yerel işsizlik haddinin orta sınıf ile alt sınıf arasında farklı değerlendirilmediği anlaşılmıştır; fakat işçi sınıfının İşçi Partisine sadakati orta sınıfın Muhafazakar Partiye sadakatinden daha güçlüdür; ayrıca, işçi sınıfındaki ev sahiplerinin Muhafazakar Partiye kayma olasılığı daha yüksektir.
- ii) 1962-78 zaman serisine göre, kol işçisinin işsizlik haddindeki değişmeye gösterdiği tepki kafa işçisinininkinden çok daha güçlü çıkmıştır.

Bu sonuçlar kısmen akla yatkın görünmesine rağmen meseleyi oldukça sıkı bir cendereye sokmakta ve aşırı gösterişli bir model kullanmaktadırlar. Modelin kurulmasında etken olan varsayımlara operasyonel bir görev yükleyebilmek için “bin dereden su getirmektedirler”. Ve pek çok varsayımın gerçeklerle ilişkisini kurmamışlardır. Nitekim yazarlar model çalışmalarını “siyasal konjonktür” teorisini sınamak amacıyla genişletmeğe çalıştıklarında yukarıda özetlenen ilk modelin yetersizliğini görerek apayrı bir makro modeli geliştirme çabasına girmişlerdir. Nitel verilerin incelenmesinde kullanılan ve yazarların elde ettikleri sonuçları üretebilen çok daha basit yöntemlerin varlığı bizi, yukarıdaki modellerin sırf belli bir teorinin modeli kurulabilir iddiasını kanıtlamak amacıyla geliştirildiği fikrine sevketmektedir. Dolayısıyla olayları daha kapsamlı şekilde ele alan daha basit bir yolun mevcut olduğunu göstermek amacıyla siyaset bilimcisi Self’den ³³ yararlanarak 1980lerdeki İngiltere’nin bir resmini çizmeğe çalışacağız.

³³ P. Self, *Governments by the Market?*, MacMillan, 1993.

3.4 Buchanan ve Anayasalcılık

Bireyselci bir hareket noktasından düşünmeye başlayanlar kendilerini hep aynı muhakeme tarzı içinde buluyorlar, hep aynı tip sonuçlar elde etmekle yetiniyorlar. Bunun iyi örneklerinden birini Buchanan'da görüyoruz. Bu ünlü sosyal bilimci 1962den bu yana iktisatta ve siyasette derin izler bırakacağını tasarladığı kararlı bir faaliyet içinde bulunuyor. Gerek refah teorisinde, gerekse kamusal tercihler teorisinde son yarım yüzyılda ortaya çıkan ve tezimizi bağlarken inceleme durumunda kaldığımız önemli yeni akımların enazından kesişme bölgelerinde Buchanan'ın adı çok geçtiğinden yazarın düşüncelerinin izlediği çizgi temel alınarak anlatılması yararlı olacaktır.

Kamusal Tercih Teorisini Siyasetin İktisadı³⁴ olarak gören yazar, kişinin tercihlerinden "devletin tercihlerini" elde etme gayretini çalışmalarının hemen hepsinde sürdürmüştür. Payesiz mesih olarak vasıflandırdığı³⁵ Black'in, "kişi bir tercihler kümesinden başka bir şey değildir"³⁶ görüşünü benimseyen³⁷ yazar, siyasetin iktisat teorisinin böylece kendiliğinden belirdiğini yazmakta ve kurucu öğelerin, "şirketler, topluluklar, toplumlar veya devletler olmayıp, kişiler" olduğunu³⁸ açıkça belirtmektedir. Kişiden başka bir "entiteye (bütüne)" irade atfedilemeyeceğine inanan yazar, Arrow'un imkansızlık teoremine de hiç şaşırmadığını, eğer bireysel tercihler bir tutarsızlıkla sonuçlanıyorsa, bunun daima toplumsal karara yeğ tutulması gerektiğini³⁹ yazmaktadır.

Çoğunluk oylamasının ideolojik baskısından kurtulmak amacıyla "siyasal anayasanın iktisat teorisini kurmağa" Tullock ile birlikte başladığını ve sonuçta The Calculus of Consent'i ortaya çıkardıklarını; bu kitapta faydayı

³⁴ A.g.e., s.3.

³⁵ a.g.e. 1990, s.29.

³⁶ Buchanan, *Constitutional Economics*, Blackwell, , 1990, s.3.

³⁷ a.g.e., s.3.

³⁸ a.g.e, s.29.

³⁹ D.Black, *Economic Fluctuations of Political Power*, Cambridge University Press, , 1958, giriş.

ençoklaştıran kişinin davranışını esas aldıklarını ama anayasal zorunlulukların “kollektif kararın alınmasında uyulan kurallara” ne şekilde kaynaklık ettiğini araştırmağa başladıklarını⁴⁰ belirtmektedir. Böylece kişisel çıkardan “kamu çıkarına” nasıl geçileceği üzerinde duran yazar, “bu amaçla iskambil oyununu” incelediğini⁴¹ ve şu noktanın anlamlı görüldüğünü yazmaktadır: “Birkaç el sonunda kişinin menfaatinin nerede yatacağı hususundaki belirsizlik, çıkarına bağlı rasyonel bir kişiyi, sonuç ne olursa olsun, adil görünen kuralları veya anayasal düzeni⁴² tercih etmeğe sevkeder.”⁴³ Rawls’un⁴⁴ “adalet hakkaniyettir” tezinin etkisinde kaldığını belirten yazar, “Amerikanın bazı siyasal kurumlarını normatif açıdan savunduklarını, böylece çoğunluk oylamasının anayasal sınırlarını benimsediklerini” yazarak Anayasal Kurallar ile ilgili tezinin ilk tohumlarını vermektedir.

Kuralların önemini uzun uzun anlatan yazar⁴⁵ kuralların neler olduğu konusunda klasik liberalizmin ötesine geçmiyor. Özel mülkiyet hakkı ile ticarete hile ve hurda karıştıranlara karşı korunma hakkı üzerinde duran yazar anayasal kuralların nasıl ortaya çıktığını⁴⁶ dahi bir çırpıda geçirirerek⁴⁷ mevcut kuralların⁴⁸ değiştirilebileceğini yazıyor.⁴⁹

İnsanların hepsi moral açıdan denktir görüşünü tutarlılığın sağlanması için benimsediğini ve bunun sözleşmeye dayalı (contractarian) açıklamanın hareket noktasını teşkil ettiğini belirten yazar, “kişiler, alternatif beklenen

⁴⁰ Buchanan, a.g.e., s.31.

⁴¹ A.g.e., s.31.

⁴² a.g.e., s.34.

⁴³ a.g.e., s.35.

⁴⁴ G.Brennen ve J.M.Buchanan, *The Reason of Rules, Constitutional Political Economy*, Cambridge UP, 1985, s.5.

⁴⁵ Burada anayasal düzenden kanunlar silsilesinin tepesindeki anayasa kastedilmiyor. Siyaset dahil herhangi bir oyunun kurallarının tespit edildiği kuruluş düzeni anlamına geliyor. Yazar anayasayı bir nüve kavram olarak kullanıyor. Buchanan, 1985.

⁴⁶ A.g.e.s.35.

⁴⁷ J.Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard UP, 1971.

⁴⁸ Buchanan, 1985.

⁴⁹ Kuruluş sözleşmesinin nasıl ortaya çıktığını önemsiz bir mesele olarak görüyor. Devlet “sanki” sözleşmeye dayalı olarak kurulmuştur şeklinde meşrulaştırılabilir diye düşünüyor. a.g.e. 1985, s.22

durumları kendileri değerlendirdikleri zaman , oybirliğiyle bir topluluk kurmağa yönelirler. Bu topluluk ,en başta koruyucu (ya da asgari) devletin sağlayacağı hizmetlerle, ikinci olarak makul ölçüde kollektif olan tüketim hizmetlerinin temini olmak üzere, somut bir takım işlevlerin sorumluluğu altına girer.”⁵⁰ cümlesiyle kamusal mallar kavramına adımını atmış oluyor. Fakat devletin “doğal hakların” savunucusu olmadığı gibi, Tanrının iradesini uygulamakla da görevlendirilmediğini vurgulayan yazar , “insanlar bir toplulukta yer almağa karar verirken ne gibi bir yarar elde etmeği umuyorlardı” sorusunu piyasaya atfen yanıtlıyor. Piyasanın da sözleşme üzerine kurulu bir düzen olduğuna inanan yazar 2 bireyli, 2 mallı piyasa ticaret modelinde özel mülkiyet hakkının kutsallığı kuralını ön plana çıkararak, ticaret dengesinin kişinin “maksimum “ olarak değerlendirmesini ortaya çıkardığını iddia ediyor.

Buradan siyasete atlayan yazar siyaseti, “en genel anlamıyla, kişiler arasındaki bir nevi ‘ticaret’ “ olarak betimledikten sonra, bu ticaretin sonucunu, “üzerinde karar kılınan kurallar kümesidir” şeklinde ifade ediyor. Yazarın şu fikri tüm eserlerinde bir anahtar rolünü oynuyor : “ Kişiler birbirlerine insan olarak ve karşısındakinin mülkiyet hakkına saygılı olmak hususunda anlaşmışlardır. Böyle bir ticarete katılan her birey düzenin getireceği menfaatleri elde eder , böylece kendini savunmak için harcaması gereken kaynaklar azalmış olur. Katılan her kişi, karşılıklı olarak, başkalarının şahsından ve mülkünden istifade etme potansiyel hürriyetinden fedakarlıkta bulunur..”⁵¹. Demek ki insan hakları sözleşmeye atılan imzanın ürünüdür. Siyasal düzenin kuralları kişisel eylemin sınırlarını da çizer. Bu sınır aşıldığında kanunlar kanalıyla ceza mekanizması işlemeğe başlar.

Sözleşmenin oybirliğiyle kabulünü esas alan Buchanan temel kurallardan türetilcek eylemsel usullerde artık oybirliğine gerek olmadığını yazar. Böyle bir “sosyal sözleşmenin” nasıl ortaya çıktığını, mevcut bir sözleşmenin nasıl

⁵⁰ J.M.Buchanan, **The Limits of Liberty : Between Anarchy and Leviathan**, The University of Chicago Press, 1975; a.g.e. 1985, s.22.

⁵¹ Buchanan, 1985, s.25.

değiştirilebileceği konusunu yüzeysel şekilde işleyen yazar, oybirliğinin ütopyik bir romantizm olduğunu teslim ederken gerçeğe bir adım atmış oluyor. Bu olumlu adım şu cümlesinde devam ediyor : "...sözleşmeye dayalı sürecin en ideal şeklinde dahi kişiler ayrı ayrı olarak edindikleri farklı değerlerle" masaya oturduklarında "herkese aynı şekilde uygulanacak aynı kural üzerinde anlaşmak zorunda olduğundan basit ticaretle kurulan benzetme artık geçerli olamaz zira mallar bireyler arasında paylaştırılabilir." ⁵²

Malın kamusalığının ve sözleşmeye çok sayıda tarafın katılmasının doğurduğu temel sorunu yazarın, yorumunu pek net olarak yapmadığı bir fikirle savuşturmak istediğini görüyoruz. " Kurallar arasında seçim yapılacağı zaman kişinin menfaatini tanılamak çok daha güçtür....Çünkü kuralın kendisi bir kamusalılık özelliği taşır....ve kural gelecekteki bir sürü dönemde geçerli olacaktır..". Buradan anlaşılacağı gibi, kuralın kabulü belirsizliği de beraberinde getirir. Bu sebeple kurallarda birleşmek daha kolaydır diyen yazar, bu konuyu yarıda bırakmaktadır.

İki kişili iki mallı elma armut ticaretine fazlasıyla bel bağlayan yazar, ne yazık ki, onun ötesine geçmeğe çalışmıyor. Üstelik, hep aynı örneklerle ve eleştirilerle yetiniyor. Yazarın kanımızca en önemli fikirleri Reagan iktidarını değerlendiren yazısında ortaya atılmıştır ⁵³.

Reagan dönemi, Buchanan'a bakılırsa, kurumsal-anayasal bir reformun başlatılacağı bir dönem olması gerekirken, bu fırsatın kaçırılmıştır. Kennedy'nin Camelot ⁵⁴ ve Johnson'un Büyük Toplum romantizmine bir son verilmesi gerektiğini vurgulayan yazar, Reagan sonrası amerikayı şu iki senaryonun karışımı bir geleceğin beklediğini yazıyor : Anayasal sınır tanımayan ve çoğunluk oylamasına dayalı politika, James Madison'un ülküsünün modern şekline dönüş. Ulusal ekonominin yüzyıldır devam

⁵² a.g.e., s.28.

⁵³ Buchanan, "Post-Reagan...", a.g.e. , bölüm 1.

⁵⁴ Kral Arthur'un şövalyeleriyle birlikte hayali bir ülkede yaşadığına dair tarihsel hikaye.

edegelen politizasyonuna dur deme zamanının geldiğine inanan yazar, devletin otoritesine dayanarak kişilerin kar ya da rant kollayıcılarla devleti denetim altına alacağını uman anayasalcılar arasındaki mücadeleyi “siyasetin kendisi” olarak tanımlıyor. Devlet bütçesinin genişletilmesini istediğimiz zaman bir rant peşinde koşan fert gibi davrandığımız iddia ediliyor. Kurumsal-anayasal kuralları sabit kabul eden yazar giderek artan politizasyonu “...ideolojinin sürüklediği siyasal koalisyonların tercihlerine” bağlamazken, sorumluyu “... mevcut kurumlarda kökleşmiş teşvik sisteminin yapısında” arıyor⁵⁵. Kısılması gerekenin cari bütçe harcamaları değil, fakat “...sonsuz uzanan bir gelecekte beklenen kamu harcamalarının bugünkü değeri” olduğu vurgulanıyor. Benzer devlet gelirlerinin de bütçe açığı yaratmamak kaydıyla kısılmasına taraftar olan yazar devlet borcunun gelecek nesillere yükleyeceği ağır yüke artık bir son verilmesi gerektiğine inanıyor.

Politikacılar tekrar seçilmek istediklerinden halkın isteklerine dikkat etmek zorundadır. Halk nasıl ki ticarette kar peşindedir, devletle olan ilişkilerinde de rant kollamayı adet edinmiştir. Bürokrat herşeyden önce bir insandır, “memleketi için” çalışan bürokrata pek rastlanmaz; Tullock’un ve Niskanen’in⁵⁶ karakterize ettiği şekilde davranırlar. Demek ki halk da, bürokrat da ve politikacı da gelirden “kendine kırpmayı” amaçlar. Bunun anlamı, bu aktörlerin oynadığı oyunun işbirlikçi bir oyun olmadığı, tam tersine, negatif toplamlı bir oyun olduğudur. Ve aktörler bu oyunun dışına çıkma serbestisine de sahip değildirler. Bu durumda yapılacak tek şey, oyunun kurallarını değiştirmek, anayasal zorunluluklar getirmektir. İşte, anayasalcılara düşen görev bu olmalıdır. Kongre yapısı itibarıyla bu görevi başarmağa uygun bir ortam teşkil etmemektedir. Fakat Beyaz Saray tüm halkın oylarıyla seçildiğinden reforma daha yatkındır.

⁵⁵ a.g.e., s.4.

⁵⁶ G.Tullock, *The Politics of Bureaucracy*, Public Affairs Press , 1965; A.Niskanen, *Bureaucracy and Representative Government*, Aldine, 1971.

3.5 Rant Kollama

Rant kollama fikri politikada halkın gözlemlediklerini doğru yansıtan bir fikir olarak gözükmüyor. Devlet bütçesinden kaynaklanan tahsislerde kamu harcamalarından daha çok istifade etmek isteyen mükellefler, vatandaşlar veya onların kurduğu koalisyonlar başlıbaşına bir çıkar grubu olarak karşımıza çıkıyor. 1980lerde iktisatçılar ekonomik rantı daha yakından inceleme ihtiyacını duymuşlardır. Rant kollamayı rekabetçi bir faaliyet olarak nitelendirmişler ve marjinal analizi uygulamak istemişlerdir. Stigler'in ⁵⁷ belirttiği üzere, rant kollama değişik şekillerde kendini gösterir : Lobicilik , kampanyanın finansmanına katkı, rüşvet v.b. Amacı, bürokrat ve politikacıları rekabetten yalıtılmış suni bir nedret yaratma konusunda devletin zor kullanma gücünden istifade etmeğe teşvik etmektir. Wilson-Jadlow'un belirttiği gibi⁵⁸ firmalar arası fiyat dışı rekabet olarak gerçekleşir.

Fikir ilk önce Tullock⁵⁹ tarafından ortaya atılmış ama Buchanan'ın yazdığı gibi bu fikrin taşıdığı gelişme potansiyeli zamanında takdir edilememiş, Krueger ⁶⁰ terimin isim babası olmuş, Posner ⁶¹ rant kollamanın maliyetine dikkatimizi çekmiştir.

Rekabetçi rant kollamanın getirdiği kazanç ile yüklediği maliyet incelenirken hipotetik bir deneyden yararlanılır. Tam rekabet dengesi başlangıç alınır ve tekel hali tepeden inme bir şekilde maliyetsizce şemaya oturtulur. Tekelde denge fiyatı yükselecek, output düşecektir. Eski alıcılardan

⁵⁷ G.J.Stigler, "The Theory of Economic Regulation", **Bell Journal of Economics and Management Science**, 1971, Spring, s. 3-21.

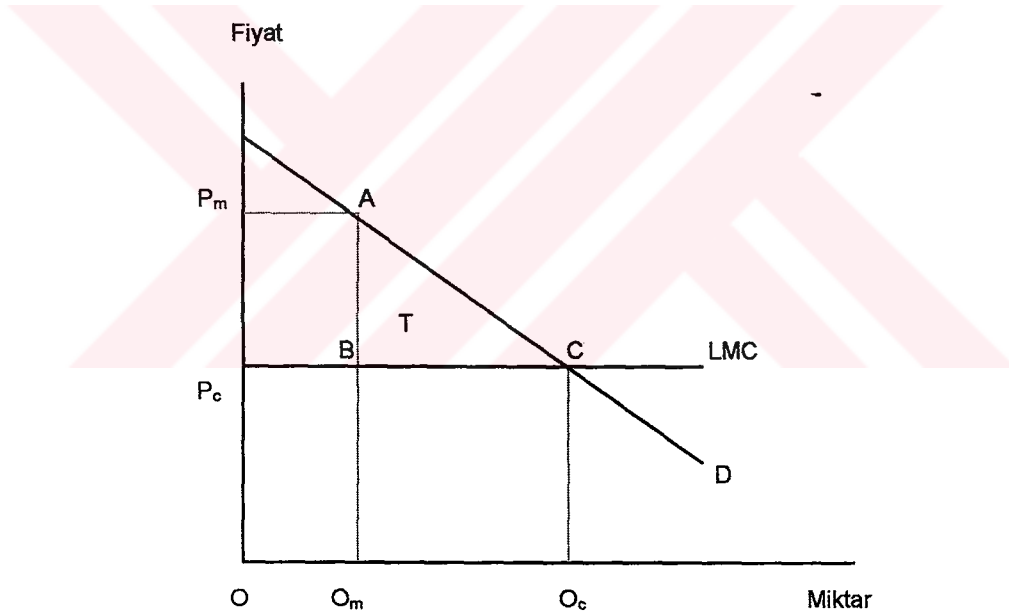
⁵⁸ G.W.Wilson ve J.M.Jadlow, "Competition, Profit Incentives, and Technical Efficiency in the Provision of Nuclear Medicine Services", **Bell Journal of Economics and Management Science**, 1982, Autumn, s.472-82.

⁵⁹ G.Tullock, "The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft", **Western Economic Journal**, 1967, s.224-32.

⁶⁰ A.O.Krueger, "The Political Economy of Rent-Seeking Society", **American Economic Review**, 1974, s. 291-303.

⁶¹ R.A.Posner, "The Social Costs of Monopoly and Regulation", **Journal of Political Economy**, 1975, s.807-27.

bir kısmı yine satın almağa devam edecekler ama daha yüksek fiyat ödeyeceklerdir. Yeni fiyat eksi eski fiyat çarpı yeni miktar tekelin tüketicilere yüklediği maliyet olup, tüketicilerden üreticilere transfer edilen tutarı gösterir. Tüketicilerin kaybettiğini üreticiler kazandığından bu bir sosyal maliyet olarak gösterilmez. Yeni fiyattan satın almayı reddedenler tüketici rantı kadar kaybedeceklerdir. Bu rantı hesaplarken talep eğrisi kullanılır. Şekil 11'deki T alanı kaybedilen tüketici rantını gösterir. Kaybedilen bu rantı kazanan bulunmadığı için T sosyal maliyet olarak düşünülür. Fakat Tullock'un⁶² belirttiği üzere, tekel karının varlığı potansiyel firmaları da bu alana çekeceğinden, onlar da yatırım yapacaklardır. Bu yatırımın bir fırsat maliyeti vardır. Bu fırsat maliyeti başka alanlardaki kaybı gösterdiğinden tekelin sosyal maliyetine dahil edilir.

Şekil 11. Rekabetçi Rant Kullanma

Ne var ki tekelin cezbediği yeni kaynakların fırsat maliyetinin sosyal maliyete eklenmesi literatürde tartışmaya yol açmıştır. Posner⁶³ meseleye

⁶² G.Tullock, "The General Irrelevance of the General Impossibility Theorem", *Quarterly Journal of Economics*, May, 1967.

⁶³ Posner, a.g.e., s. 815-35.

açıklık getirmek üzere yazdığı makalede tekelin sosyal maliyetinin hesaplanması konusunda basit bir model kurmuştur. Modelin varsayımları :

- i. Rekabetçi bir faaliyet olan tekel hakkı elde etmek, dengede, bu amaçla yüklenilen maliyetin tekelden beklenen kara eşit olmasını gerektirir. Demek ki faaliyet alanına yeni tekelleri çezbeden “marjinal içi” (intramarjinal) ek kar imkanı yoktur.
- ii. Tekelin kullandığı inputların uzun vadeli arzı sonsuz elastikiyetlidir.
- iii. Tekeli kurmak için katlanılan maliyetlerin sosyal faydası bulunan yan ürünleri yoktur.

İlk iki varsayım beklenen tekel rantının tamamen sosyal maliyete eşitlenmesini sağlar. Son varsayım ise, tekel maliyetinin sosyal yararını sıfıra eşitler. Rekabetin fiyat dışı olması değinilen eşitlenmeyi garantileyen bir etkidir. Şöyle ki rantın varlığı o dala yeni firmaları çekecek, böylece marjinal maliyet ancak normal kara izin verecek derecede yükselecektir. Bir yandan talep eğrisi, diğer yandan marjinal maliyet eğrisi yukarı kayarak yeni bir denge noktasında kesişecektir. Yeni dengeye ait tüketici rantı artan maliyeti karşılamaya yetmeyecektir. Eğer maliyet sabit kalmamış olsa idi, rantın varlığı tekele input sağlayan sanayilere yeni firmaları çekecekti. Ve bu yeni girenlerin yatırımları sosyal açıdan karşılığı bulunmayan ek bir maliyet teşkil edecekti. Son varsayımın gerçekte bağdaşmadığını Posner kabul etmiştir. Madem ki yeni girenler vardır, onlar enazından hizmetin kalitesini yükselterek ek bir fayda kaynağı yaratmış olurlar. Yasa dışı tekel ek bir problem yaratmaz, yeter ki böyle bir tekelin kaynak maliyeti yerine geçtiği yasal firmaların katlanacağı maliyete eşit olsun⁶⁴. Fakat tekel karının gelecekteki düzeyi hakkındaki belirsizlik bazı sorunlara yol açar. Posner bu sorunları basite indirgeyen ama çok özel şartlar dahilinde doğru olan bir örnek vermiştir.

⁶⁴ G.S.Becker, *Economic Theory*, Knopf , 1971.

Diyelim ki 1 milyon \$ vaadeden bir tekel rantı söz konusudur. 10 firma bu rantı paylaşmak istemektedir. Her birinin kazanma şansı 1/10 olsun. Herbirinden geri almamak kaydıyla 100 bin \$ isteniyor. İhaleyi kazanan bu işten karlı çıkıyor ama hep birden katlandıkları maliyet toplam ranta eşit oluyor. Ancak, firmaların riske karşı kayıtsız kaldığı varsayımı yapılıyor. Bu konuya aşağıda tekrar değinilecektir.

Nihayet, Posner rüşvet halini de ele alıyor. Rüşvet firmadan bürokrata bir transfer olduğundan yeni firmaları sanayiye davet etmeyecektir varsayımı yapılıyor. Ama gerçeklerin böyle olmadığını pek çok ülkeden biliyoruz.

Tekelin sosyal maliyetine eşit tüketici rantını ölçmek için Harberger'in önerdiği "üçgen yöntemine"⁶⁵ başvurulur. Yazarın bu yöntemi kullanarak ABD de 1929 sonrası için yaptığı tahminler tekel maliyetinin GSMH'nin %1 ini aşmadığını göstermiştir. Diğer bazı yazarların benzer tahminleri ise Mundell tarafından kabul edilemez olarak nitelendirilmektedir⁶⁶.

Posner'in belirsizlik hali için verdiği örnek daha sonra rant kollamanın maliyetinin hesaplanmasında standart bir yol olmuştur. Fakat Posner belirsizliği belirlilik eşdeğeri gibi kullanmıştır. Belirsizlik yoksa, sonsuza kadar her yıl R tutarında rant getireceği kesin olan bir tekel faaliyeti varsa, risk dikkate alınmadan hesaplanan getiri oranını r kabul ettiğimizde rantlar akımının bugünkü değeri R / r olacaktır. Posner'e göre riske karşı kayıtsız olan bir firma R / r miktarına kadar maliyet yüklenmeyi kabul etmelidir. Bu durumda tekelin sosyal maliyeti R / r artı kayıp tüketici rantı olmaktadır. Belirsizlik varsa, beklenen tekel karının fiili kardan daha az olacağını işin içine olasılığı katarak anlatmıştır.

⁶⁵ A.C.Harberger, "Monopoly and Resource Allocation", *American Economic Review*, 1954.

⁶⁶ R.A.Mundell, "Review of Jansenn's Free Trade, Protection and Customs Union", *American Economic Review*, 1962.

Jadlow⁶⁷ bu sonucun durumu tam yansıtmadığını, zira bu şekilde rant elde eden bir firmanın tekel durumunu sürdürmek isteyeceğini, dolayısıyla rantın bugünkü değer formülü kullanılarak hesaplanması gerektiğini; rant kollama alanında rekabetin yeterince dikkate alınmadığını ve sadece rekabete katıldığı varsayılan firma sayısı ile yetinildiğini, oysa, rekabete giren firmaların kazanma olasılığının aynı zamanda yatırılan tutarın fonksiyonu olduğunu; rant kollayanlardan birinin kazanması halinde rekabetin sona ermediğini zira bu potansiyel gelire kavuşmak için geride kalan firmaların “gelecek sefere” zihniyetiyle faaliyetlerine devam edeceğini yazmaktadır.

Bu düşüncelerden hareketle Jadlow hesaplamada şu değişiklikleri öneriyor:

- Diyelim ki ihaleyi kazanan firmanın durumunu gelecekte de koruyacağına dair kafasında oluşturduğu subjektif olasılık P dir. Öyleyse, beklenen rant geliri

$$E(PV) = M \sum_{j=1}^{\infty} P^j / (1+r)^j = MP / (1+r-P)$$

M = rant

P nin değeri çeşitli olaylara göre değişir. Mesela tuttuğu partinin yakında iktidara gelmesi, rakip firmanın yolsuzlukla suçlanarak adalete teslim edilmesi v.b.

- Tullock⁶⁸ rant kollamaya marjinal analizi uygularken j rant kollayıcının ihaleyi kazanma olasılığını,

$$p_j \equiv \frac{X_j^a}{\sum_{k=1}^n X_k^a}$$

n = rant kollayanlar sayısı

⁶⁷ J.M.Jadlow, “Monopoly Rent – Seeking under Conditions of Uncertainty”, *Public Choice*, 1985.

⁶⁸ G.Tullock, “Efficient Rent Seeking”, in J.M.Buchanan , R.D.Tollison ve G.Tullock, eds., *Towards a Theory of Rent Seeking Society*, Texas A&M Press , 1980.

a, rant kollamanın marjinal maliyet fonksiyonunun eğimiyle ters orantılı bir katsayı olarak verilmiş ve toplam rantı K ile gösterdiğimizde kişinin optimal yatırımının Kp_j olması gerektiğini ama bu miktar yatırımda fiilen bulunmak istemeyeceğini, onun yerine, marjinal gelirin marjinal maliyete eşit olduğu noktaya kadar yatırım yapacağını göstermişti. Tüm rant kollayıcıların diğerlerinin optimal yatırım miktarını önceden bildiği varsayımı altında kişisel optimal yatırım miktarının

$$I_j = a \left((n-1) / n^2 \right) K$$

olduğunu göstermişti. Jadow bu son denklemde K yerine $E(VP)$ nin kullanılmasını öneriyor:

$$I_j = a \left((n-1) / n^2 \right) MP / (1 + r - P)$$

Bunu n ile çarparsak toplam yatırımı buluruz. Toplam yatırımın M / r ye bölünmesiyle rant kollama oranını elde ederiz. Bu oran rant kollama faaliyetinde rantın maliyete dönüştürülen yüzdesini gösterir. a ile P nin değişik değerleri için bu oranı hesaplayabiliriz.

Rant kollayıcı sayısının kısıtlanmadığı ve rantın bir defada tahsil edildiği halde $P = 1$ olacağından ve marjinal maliyet eğrisi yataylaştıkça a'nın değeri artacağından (1 sayısına doğru) rant kollama oranı giderek yükselecektir. Öyleyse, rant kollama faaliyetinin topluma yüklediği maliyet giderek artacaktır. Diğer hallerde dahi rantın tamamen paylaşılmadığı anlaşılmaktadır. Öyleyse, rant kollama faaliyetinin kurumsal değişiklikler yoluyla frenlenmesinde toplum açısından yarar vardır. Başlıca değişikliklere örnek olarak, rant kollayıcının durumunu yıllarca devam ettireceğine dair güvenini azaltan ihale sistemi, tekel karşıtı yasada kısıtlayıcı değişiklikler, devletin aşırı denetimi altında bulunan bazı işletmelerde serbest piyasa kurallarına daha fazla yer verilmesi, rantın dağıtılmasında baş rolü oynayan bazı idarecilerin zaman zaman başka görevlere atanması gösterilebilir.

Kuşkusuz, Tullock'un belirttiği üzere, rant kollayıcılar arasında "yalancıların" üstün durumda olması yukarıdaki sonuçları değiştirecektir. Bu durumda rant kollama masrafları rantı aşar ve rekabet istikrarlılığını kaybeder. Yapılabilecek tek şey, yalancılığı ödüllendiren bir ihale sisteminden hızla uzaklaşılmasıdır.

P nin düşük tutulması rant kollamanın sosyal maliyetini düşürmektedir. Fakat P yi düşük tutmak için de bazı masraflara girişmek lazımdır. Rant kollama faaliyetinin ömür boyu devam eden bir "sanayi dalı" haline gelmemesi için ihale sürecine belli bir "tarafgirliğin" enjekte edilmesi akla gelebilir⁶⁹. Mesela belirli niteliklere sahip olmak seçilmek için şart koşulabilir. Bu niteliklerin birkaç firmada bulunduğunu bildiğimizden, istediğimiz sonucu elde etmiş oluruz.

Tollison yukarıda anlatılan rant kollama analizinde tüketiciye tamamen pasif bir rol verildiğini yazmıştı⁷⁰. Bu varsayıma katılmadığını belirten yazar gerekçe olarak, "1960'dan beri örgütlenmiş tüketici derneklerinin sayısında" meydana gelen yükselişi göstermişti. Bu eksikliği gidermek için bir yol arayan yazar Peltzman'ın⁷¹ oy potansiyelini en çoklaştırmaya çalışan bürokrat-politikacının fiyat ve karla oynayarak üretici baskısıyla tüketici baskısı arasında denge kurma stratejisini benimsediğini yazmıştı. Tüketici (rasyonel) beklentilerinin de modele girmesi modeli karmaşıktırmakta ve Tollison'un tatmin edici bir çözüm bulduğunu söylemek güçleşmektedir. Yazarın analizi çok özel varsayımlara dayandığından burada daha fazla üzerinde durmayacağız. Fakat bir düşüncemizi yazmadan edemeyeceğiz. Tüketicinin seyirci kalmadığı ve gücünü gösterebildiği bir gelişmeyi doğru buluyoruz. Ne var ki "reklam bombardımanına" uğrayan çağımız tüketicisinin henüz gerçek gücünü gösterebildiğini de kuşkuludur. Kaldı ki işletmelerin yer seçimiyle ilgili hareket serbestisini ne yazık ki tüketici gösterememekte ve teknolojinin

⁶⁹ Tullock, a.g.e. 1980.

⁷⁰ R.D.Tollison, "Rent-Seeking : a survey", *Kyklos*, 1982, s.582.

⁷¹ S.Peltzman, "Pressure Groups and the Pattern of Tariffs", *Journal of Political Economy*, 1976.

gelişmesinde söz hakkı çok kısıtlı kalmaktadır. Politikacı ve bürokrat kesiminde üreticiye tanınan “tarafgirliğin” yüksek olması, tüketici derneklerinin hatalı buldukları veya beğenmedikleri mallar aleyhine propaganda yapmasına getirilen mevzuat kısıtlamaları Tollison’un problemine bir iki formülle el atabilmemizi engellemektedir. Kanımızca, tüketiciyi bir rant kollayıcı olarak devreye sokmak yerine, siyasal süreç içinde sesini duyurma şansını yükselterek, demokrasiyi geliştirerek ona rol vermemiz , hernekadar sayısal sonuçlar elde edemesek de, daha doğru olacaktır.

Ayrıca, ilk fikirleri yine Tullock’da bulduğumuz ⁷² “rekabetçi olmayan rant kollama” bizi Oyun Teorisinin derinliklerine çektiğinden ve tespit edebildiğimiz kadarıyla bu konuda ciddi bir gelişmeye henüz rastlanmadığından burada üzerinde durulmayacaktır.

Tollison’un pozitif teori dediği çıkar grupları teorilerine geçmeden önce rant kollama analizinin babası sayılan Tullock’un bu konuda yazdığı son esere bile göz atmak istiyoruz. Yazar bu eserinde hala açıklık kazanmadığına inandığı semantik bazı noktalar üzerinde durmaktadır. Mesela rant kollama faaliyetinin tanımı hususunda çeşitli örnekler yardımıyla neyin rant kollama sayılmaması gerektiğini anlatmaktadır. Verdiği örnekler özel tekel ile devlet tekeli arasındaki ayırma özen gösterdiğini, rant kollamanın devlet tekelinden kaynaklanma olasılığının yüksek olduğunu gösteriyor. Bu örneklerden birini ele alalım ⁷³.

Rekabete tabi araştırma faaliyeti bir rant kollama mıdır? Bir miktar araştırmacı patent almak amacıyla çalışmaktalar ancak bu alanda tek başına olmadıklarını biliyorlar. Diyelim ki herhangi birinin patenti ilk önce alma olasılığı 1/3 dür. Öyleyse, her araştırmacı patentin gerçek değerinin en çok üçte

⁷² Tollison , a.g.m., s. 585, problemi bir oyun teorisi formatına nasıl sokacağımız hususunda Brennan’ın basit bir örnek verdiğini yazıyor.

⁷³ G.Tullock, *The Economics of Special Privilege and Rent Seeking*, Kluwer Academic Publishers, 1989.

birine kadar araştırmaya yatırım yapmağa hazır olacaktır. Ayrıca, araştırmacılar bulgularını birbirlerinden gizleyecekleri için elde ettikleri sonuçlarda bir miktar dublicasyonun bulunması kaçınılmazdır. Araştırmacıların hepsinin bu alana yatıracakları azami fon patentin değerine eşit olacaktır. Dublicasyonun varlığı outputun maliyetten küçük olduğuna işaret eder. Eğer hangi araştırmacının en iyi olduğunu bilse idik, projeyi ona verir, tekrarlamalardan kurtulur, maliyeti düşürürdük. Şimdi, yazar soruyor : Bunların rant kollama ile ne ilgisi var? Verdiği yanıt, kesinlikle yok, oluyor. Sadece bir benzerlikten söz edilebileceğini belirtiyor. Kaldı ki kimin en iyi olduğunu bilmemiz mümkün olmadığı için fazla maliyeti yüklenmekten başka çaremiz olmadığını vurguluyor. Üstelik, bir kaç araştırmacının aynı faaliyette bulunması sayesinde araştırma faaliyeti hızlanacak, toplumun bundan kazançlı çıkacağını vurgulamaktadır.

Yazar reklam faaliyetinden, turist çekme faaliyetinden v.b. örneklerle süslediği yazısında hep aynı sonuca varıyor. Rant kollama faaliyetine en yakın örnek olarak bir demir-çelik şirketinin devletin yardımıyla Kore'den yapılan ithalatı yasaklatmasını, bunun için kabarık bir para harcamasını, arz yetersizliği nedeniyle doğan fiyat artışının halkın refahını azaltacağını gösteriyor. Rekabetin bir maliyet yüklemesinin kaçınılmaz olduğuna inanan yazar, zaten ABDde rüşvet ve benzeri harcamaların da önemsenmeyecek kadar az olduğunu yazarak, rant kollamanın aleyhindeki atmosferin fazla abartılı olduğunu göstermeye çalışıyor.

Tollison hükümetlerin davranışının iktisatçının reçetesine tam uymadığından yakınlarak⁷⁴ rant kollama teorisinin çıkar grupları teorisinden yararlanmakla test edilebilir hipotezler nasıl üreteceğini araştırmak istiyor. Fakat iktisatçının dogmatik fikrinden bir türlü kendisini kurtaramıyor : Her olaya öz-çıkar penceresinden bakmak. Piyasa ile politika arasındaki temel

⁷⁴ Tollison, a.g.m., s.588.

farkın bireyin karşılaştığı “kısıtlarda” aranması gerektiğini ⁷⁵ vurgulayan yazar meseleyi bir “ana şirket ve onun ticari temsilcisi” formatında ele alınmasını önermektedir. Temsili demokraside seçmenleri ana şirkete, politikacıları ticari temsilcilere (hatta bayiiilere) benzetmekle başlayan yazar, seçimi bir bayii seçme gibi görüyor.

Ne var ki piyasa ile politika arasında temel bazı farklara dikkatimizi çekiyor. Birincisi, seçim “en yüksek fiyatı verene iktidarın satılmasını” garantilemiyor. Taahhütlerin seçmenler arasında nasıl dağıtıldığını bilmeden çoğunluk oylamasının hangi sonucu vereceğini kestiremiyoruz. İkinci fark, “seçmenler iktidar üzerindeki mülkiyet hakkını tasfiye etme imkanına sahip değiller”⁷⁶ noktasında yatıyor. Üretim başlamadan seçmen politikacıya bu hakkını satarak işin içinden sıyrılamıyor. Aksi halde, aldatılma ihtimali yüksek ve bir dahaki seçimde hakkını geri alma imkanına sahiptir. Üçüncüsü, politikacıyı iktidara getirirken seçmen tek bir konuda verdiği taahhüde bakmıyor, pek çok konudaki görüş ve davranışını birlikte değerlendiriyor. Oysa, mal alıp satarken (ya da bayi ile sözleşme yaparken) malı (sözleşmeyi) kısımlarına ayırarak pazarlık yapma olanağı var. Bu farklar nedeniyle malın arzını ve maliyetini ayarlayarak marjinal dengeyi tutturmak mümkün görünmüyor. O bakımdan, kendi haline bırakıldığında Pareto etkinliğin sağlanma şansı zayıf görünüyor. Buna rağmen, rant kollama mantığından istifade edebileceğimizi, politikacının yitirdiği oylar cinsinden katlandığı marjinal maliyeti seçmenlerin kazandığı rant cinsinden marjinal faydaya eşitleyerek etkinliğe yaklaşabileceği vurgulanmaktadır. Ancak, bu düşünüş aşırı bir zihinsel zorlamanın ürünü olmaktadır.

Diyelim ki onaylanmayan bu düşünüşe bir an için itibar ettik ve bizi nereye kadar götüreceğini görmeye çalıştık. Konu eninde sonunda “servet

⁷⁵ Bu ana temanın Buchanan’ı yeni bir iktisat teorisi ortaya atmağa sevkettiğini görüyoruz, bkz. J.M.Buchanan, *The Economics and the Ethics of Constitutional Order*, The University of Michigan Press , 1991.

⁷⁶ Tollison a.g.m., s.594

transferine” gelip dayandığından, kollektif kararı etkilemenin maliyetini ele alalım. Yazara göre, transfer peşinde koşan seçmen iki tür maliyetle karşılaşır. Birincisine “bilgi edinme ve örgütlenme” maliyeti diyebiliriz. Kişi herşeyden önce uygulanacak politikanın kendi servetinde bırakacağı etkiyi ölçmeye çalışacaktır. Bu ise “diğerlerinin” kimler olduğunu tespit etmemize ve diğerlerini “kazananlar” ile “kaybedenler” olarak ayırdığımızda onların kimlerden oluştuğunu bilmemize bağlıdır. Hemen belirtelim ki bu ayırım oldukça muğlak olup, seçmenleri sınıflandırmada çok yetersiz kalmaktadır. Fakat yazar bu ayırımı bir ilk fikir olarak ortaya atmakta ve üzerinde pek durmamaktadır. Dikkate alınması gerekli diğer bir nokta, yazara göre, bu tür maliyetin “batık bir masraf” olmasıdır. Veya bir “kuruluş masraflarına” benzetilebilir. İşletmenin faaliyeti sırasında amorti edilecek ama marjinal maliyeti etkilemeyecektir. Maliyeti yüklenen bir nevi “mukayeseli üstünlük” temin edecek, yüklenmeyenler “bedavacılıkla” yetineceklerdir. Demek ki bedavacılık sorununu çözmeden bu doğrultuda ilerlemek doğru olmayacaktır. İkinci tür maliyet “bedavacılığın yüklediği” maliyettir. Çeşitli lobcilik pratikleriyle bedavacılık bir ölçüde engellenebildiğinden bu faaliyetlere harcanan paralar bu tür maliyetin hesaplanmasında kullanılır.

Çıkar grupları teorisinde güçlüklerin kolayca üstesinden gelinemediği alan, grubun ve koalisyonun oluşturulması, zamanla bir istikrar sağlanması ve maliyetle yararın konu olduğu değişiklikler karşısında optimizasyon probleminde meydana gelen değişimleri matematiksel bir forma sokmakta karşımıza çıkar. Bu hususta iki farklı teorik yaklaşımın denendiğini görüyoruz. Birincisine Tollison “kapıp alıkoyma (capture)” adını veriyor ⁷⁷. Buna göre, grubun peşinde koştuğu çıkar (lar) bir avuç lobici tarafından bedavacılığa imkan vermeyecek şekilde kapalı tutulabiliyor. Bu modelde rant kollama teorisi daha kolay uygulanma imkanı buluyor. Fakat dar kapsamlı gruplar seçmenlerin çok büyük bir kısmını dikkate almamağa yol açıyor. İkincisi,

⁷⁷ Tollison a.g.m., s.591

Stigler'in⁷⁸ "mevzuat" teorisi olup, milletvekilinin çıkar grubunun her politikaya attığı "değerleme sayısına" göre oy topladığı bir modeldir. Bu sayılar her politikanın ilgili grubun üyelerinin elde edeceği net yararların bugünkü değeri alınarak bulunuyor. Çeşitli politikaların hepsi aynı önemde olmadığından, milletvekilinin kazanması birkaç konudaki tutumuna bağlı kalıyor. Bu sayılar çıkar grubunun "mevzuat talebini" temsil ediyor. Farklı çıkar grupları aynı milletvekilini talep edebiliyor. Ancak, yazarın aşırı "iktisatçılığı" anlamlı sonuçlar elde etmesini engelliyor.

Kapıp alıkoyma teorisinin verilerce doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek üzere bazı ampirik çalışmalara girişilmiştir. Amacımız tam kapsamlı bir ekonometrik değerlendirme vermek olmadığından sadece bir ikisini özetlemekle yetineceğiz. Marvel-Ray⁷⁹ "yoğunlaşmış (concentrated) sanayi dallarında gümrük vergisi yükü daha yüksektir" sonucuna ulaşmıştır. Fakat yazarlar bu faydayı kazanmak için katlanılan maliyeti ölçmemişlerdir. Becker⁸⁰ ABD eyaletlerinde dışçı çıkar gruplarını incelemiş ve "eğer başka bir eyalette edinilen dışçılık sertifikasını bir eyalet yönetimi geçerli saymazsa, dışçılar bundan kazanmaktadır" sonucuna varmıştır. Bu kazancın yerel çıkar grubunun güçlü olması ve yerel halkın az bilgili olması ölçüsünde arttığını göstermişlerdir. Fakat gerek Stigler'in, gerekse Peltzman'ın teorilerinde firma politikacı ayırımı yapılmadığından, bu sonucun o teorileri doğrulamadığını iddia etmek mümkün değildir. Lefler⁸¹ AMA'nın (American Medical Association) tıp dalında uyguladığı kısıtlayıcı pratiklerin tıp eğitime kazandırdığı net yararı ölçmüşler ve "AMAnın uyguladığı arz kısıtlayıcı pratiklerin sonucu olan kartel kazancının ufak ama pozitif olduğunu" görmüşlerdir. Ancak, kullandıkları model parametre değişikliklerine çok duyarlıdır. Schwert⁸² ABD menkul borsalarının tekeldi politikadan ne

⁷⁸ G.J.Stigler, "The Sizes of Legislatures", *Journal of Legal Studies*, 1976.

⁷⁹ H.P.Marvel ve E.J.Ray, "The Kennedy Round", *American Economic Review*, 1983.

⁸⁰ G.S.Becker, "The Public Interest Theory Revisited", *Public Choice*, 1986.

⁸¹ K.B.Lefler, "Physician Licensure", *Journal of Law and Economics*, 1978.

⁸² G.W.Schwert, "Public Regulation of National Securities Exchanges", *Bell Journal of Economics*, 1981.

kazandıklarını ölçmek üzere borsada edinilen bir “yer (seat)” için ödenen bedelleri kullanmış ve “...kazançtan ziyade kayıp söz konusudur.O kadar ki 1934 tarihli Borsalar Komisyon Yasasında öngörülen %50 indirim hiç bir zaman tekrar kazanılamamıştır.Ancak 1967 sonrasında devletin düzenleyici yetkisine getirilen limitler borsa yer fiyatlarında bir azalmaya yol açmıştır” olgularını dile getirmiştir. Maloney-McCormick⁸³ ABDde pamuk tozunun kontrolü ile ilgili mevzuatın New York borsasına kayıtlı büyük tekstil firmalarının hisse senedi fiyatlarında artış doğurduğunu göstermişlerdir. Beck-Connoly⁸⁴ Kanada ekonomisinde 12 yıllık sürede “olay incelemesi” yöntemini kullanarak devletçe düzenlemenin hisse senedi sahiplerinin kazandığı getiriyi yükseltip yükseltmediğini araştırmışlardır. Anlamli bulunan 30 olayda “ hisse senedi net getirisinin sıfırdan farklı olduğu hipotezi reddedilmemiştir”.

Sculy⁸⁵ kanımızca daha dikkat çeken bir araştırma gerçekleştirmiştir. 1900-88 döneminde ABD’de gerek federal, gerekse yerel hükümetlerin bütçe harcamalarını inceleyerek rekabetçi rant kollama teorisini sınamıştır. Onar yıllık devreleri esas alarak ve harcamaları bir takım ana gruplara ayırarak şu varsayımlar altında bazı regresyonları deneyerek anlamlı sonuçlara ulaşmıştır:

Varsayım 1 bir ara dönemden diğerine her bütçe kategorisindeki tutarda meydana gelen değişme çıkar gruplarının faaliyetleri sonucu gerçekleşmiştir,

Varsayım 2 bu grupların bağladıkları reel kaynaklar rekabetçi rant kollama teorisine göre net yarar sıfır olduğundan V1deki tutarlara eşittir,

Varsayım 3 GNP’nin yüzdesi olarak marjinal rantın yol açtığı sosyal kayıp:

⁸³ M.T.Maloney ve R.E.McCormick, “A Positive Theory of Environmental Quality Regulation”, *Journal of Legal Studies*, 1982

⁸⁴ R.L.Beck ve J.M.Connoly, “Some Empirical Evidence of Rent-Seeking”, *Public Choice*, 1996.

⁸⁵ G.W.Sculy, “Rent-Seeking in US Government Budgets, 1900-88”, *Public Choice*, 1991.

$$W(t) = R(t) / (GNP(t) / GNP(t-1))$$

$$R(t) = 0.5 \sum_j |B(t)_j - B(t-1)_j|$$

Yazar rant kollamanın “gelir etkisi” ile “ikame etkisini” tefrik ediyor. Kamu harcamalarında bir dönemden diğerine olan artışı gelir etkisi olarak tanımlıyor ve gelir etkisi sabitken belirli tip harcamada diğerleri aleyhine meydana gelen değişikliğe ikame etkisi adını veriyor. Yazar modelindeki iki hataya değiniyor. Birincisi, harcamaların hepsinin rant sayılması rantı olduğundan yüksek tahmin etmeye yol açıyorken, harcama kategorileri itibariyle bütçenin sınıflandırılmasında çok ince detaya kadar gidilememesi rantı olduğundan daha düşük gösteriyor. Bu iki hatanın birbirini giderdiğine inanan yazar şu sonuçlara varıyor:

- i. Federal düzeyde, sosyal israf giderek artmaktadır : 1900-17 %2.2, 1923-29 %4.8, 1960-69 %18.3, 1970-79 %13.9, 1980-89 %18.8.
- ii. 1960-88 de federal marjinal ranttaki her %5.6 lık artış reel büyüme hızında %1 azalışa yol açmıştır.
- iii. Federal düzeydeki rant kollama yerel düzeydeki rant kollamadan daima daha fazla bir sosyal maliyet yüklemiştir.
- iv. Rant kollamanın yerel düzeydeki sosyal maliyeti de zamanla büyük bir artma eğilimine girmiştir.

İncelenen dönemde ABD Anayasasında saydamlığı arttırıcı ve vergi yükünü daha geniş kitlelere yayıcı değişiklikler olmuş, marjinal vergi hadleri yükseltilmiştir. Fakat 1946 Tam İstihdam Yasası bütçe açığını kurumsallaştırmış, kollanan rantın finansmanı bu şekilde gerçekleştirilmiştir. Federal devletin rant kollayıcıların uğrağı haline gelmesinin altında, imkanların büyüklüğü ve siyasal görkemini yatmaktadır.

3.6 Niskanen ve Doğrudan Demokrasi

Medyan seçmen teorisini anlatırken kurumsal yapının o teoriyi geçersiz kılacak sorunlar çıkardığından söz etmiştik. Bürokrasiyi “büroların” bileşimi kabul eden Niskanen⁸⁶ her büronun harcamayı ençoklaştırmaya ve tekel gücünü korumaya çalıştığını öne sürmüştür. Bürokratlarla politikacılar arasındaki bağları şimdilik bir yana bırakıp, bürokratların seçimle göreve gelmemiş kişiler olduğunu hatırlarsak, bürokrasinin icra organı vasıtasıyla ya da doğrudan seçmenlere sunduğu harcama projelerinin seçmen açısından ya kabul et, ya da statükoya razı ol şeklinde düşünüleceğini söyleyebiliriz. Grafiğe sığdırma amacıyla bir kamu malı z , bir de özel mal x bulunduğunu varsayalım.

Romer-Rosenthal’in⁸⁷ analizini esas alırsak, kişinin fayda fonksiyonu $u^j(x^j, f^j(E))$, yarı konkav ve azalmayan bir fonksiyondur, kollektif tüketim harcamaları fonksiyonu $z = f^j(E)$ artan ve zayıf konkav bir fonksiyondur, Alternatif harcama planı reddedildiğinde statükoyu temsil eden harcama (x^j, E) dir.

Verili bir vergi yapısı için statükonun alternatifler kümesine ait her noktada $x^j \leq T^j(E)$, (T fonksiyonu verginin kişiler arasında nasıl dağıtıldığına bağlıdır ve artmayan zayıf konkavdır).

E sabitken, faydanın ençoklaştırılması $x^j = T^j(E)$ olmasını gerektirir. Statükonun alternatiflerini $A^j = (x^j, E)$, $x^j = T^j(E)$ ile gösterelim. Alternatifin sağladığı fayda $V^j(E) = u^j(T^j(E), E)$, alternatif vergi yapısı ile statükonunki aynı ise $q^j \in A^j$ yazıyoruz.

şimdi statükoyu q^j alalım: Eğer $V^j(E) \geq u^j(q^j)$ ise alternatifte evet oyu verilir.

⁸⁶ W.A.Niskanen, *Bureaucracy and Representative Government*, 1971, Aldine-Atherton; “Bureaucrats and Politicians”, *Journal of Law and Economics*, 1975.

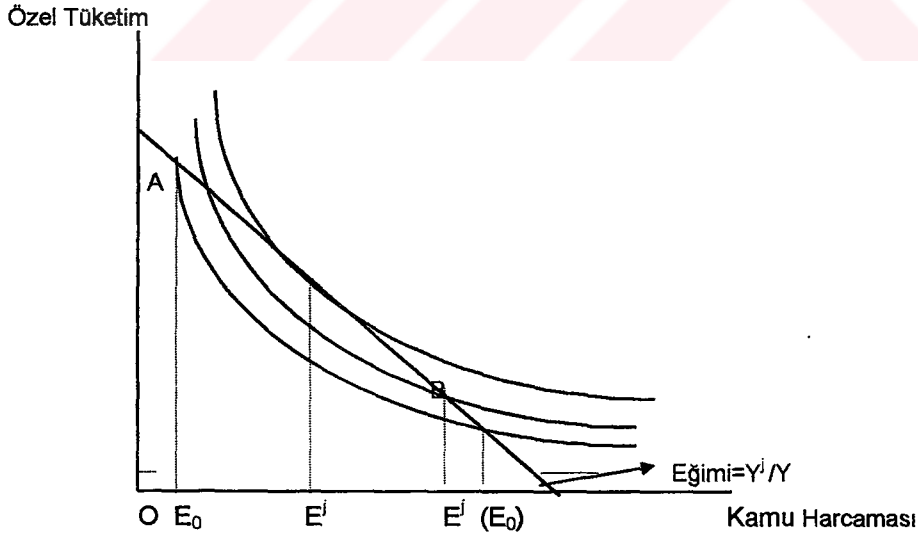
⁸⁷ T.Romer ve H.Rosenthal, “Political Resource Allocation, Controlled Agendas and the Status Quo”, *Public Choice*, 1978 ; “Setters, Reversions and Median Voters”, *GSIA Working Paper*, 56-78-79, Carnegie-Mellon University, 1979.

Bu şartlar altında modeli Şekil 12’de gösterebiliriz. Statükoyu q_0 ile gösterirsek, seçmen E_1 ile E_4 arasındaki her harcama planını onaylar. Eğer farklı bir statüko, mesela q_1 , almış olsa idik. seçmen E_2 ile E_3 arasındaki harcamaları onaylayacaktı. Ama q_3 için onaylayacağı alternatif bulunmayacaktı.

E verilmişken, seçmen onu onaylıyorsa $b_j(E)=1$, onaylamıyorsa $b_j(E)=0$ olsun. Buna göre bürokratin problemi:

$$\max E \text{ öyle ki } \sum_j b_j(E) > 0.5 n$$

şeklinde ortaya konulabilir. Son eşitsizlik çoğunluk oyunu aldığını gösteriyor. Şekilde E^* medyan seçmenin en çok tercih ettiği harcamayı gösterebilir. Bürokrat için medyan seçmenin tercih ettiği harcama planı seçebileceği en kötü plandır. Eğer E_1 statüko ise, bürokrat halkın önüne iki alternatif çıkarır : E_1 ile E_3 . Medyan seçmen dahil çoğunluk E_3 alternatifine evet diyecektir.

Şekil 12. Seçmenin Tercihi ve Kamu Harcaması

Romer-Rosenthal bu modeli ABDdeki bazı eyaletlerdeki eğitim harcamalarına uygulamıştır. Bu harcamalar eskiden beri referandumla kararlaştırılıyordu. Devlet okulları idaresi harcama planlarını hazırlıyor ve velilerin de katıldığı bir grubun oyuna sunuyordu. Böylece seçmenle idareci arasında direkt bir temas sağlanıyordu. Statüko harcaması bazı normalara göre uzun yıllar önce hesaplanmış bir temele göre belirleniyordu. Alternatif harcama planı bunda artış getiriyor ama ek maliyete katılımı gerektiriyordu.

Niskanen modelinin en zayıf yanı, bürokratlar arasındaki rekabeti parlamentonun kabul edip etmediği sorusunu açık bırakmasıdır. Her büro diğerlerine “farkettirmeden” kendi bütçesinin parlamentodan geçmesine çalışacaktır. Bu ise bürolar arası rekabeti değil teşvik etmek, zayıflatır. Üstelik, devlet bütçesi gibi yüzlerce harcama kaleminden meydana gelen bir plan hakkında seçmenin fikir oluşturması oldukça güçtür. Ancak yerel idarelerde belki bir teşvik aracı olarak kullanılabilir.

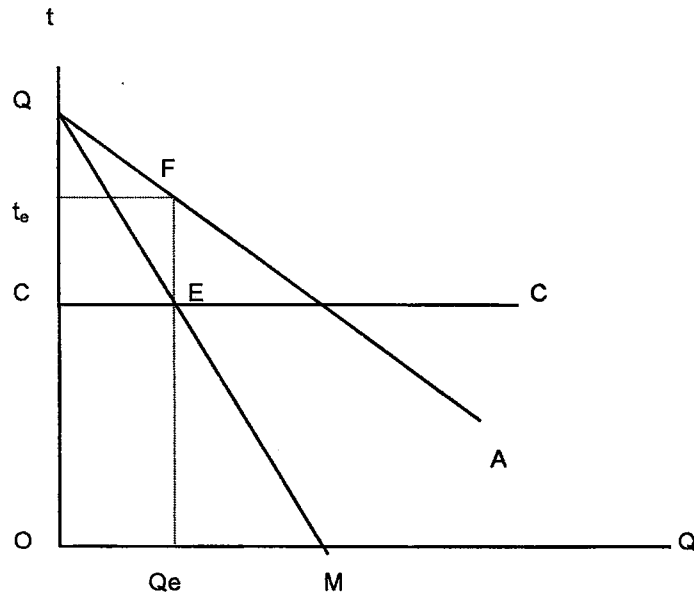
Yerel kamusal hizmetlere olan talebin tahmin edilmesinde medyan seçmen teorisinin yetersiz kaldığını daha önce göstermiştik. Bunun başlıca nedeni, seçmenlerin tam bilgili olduğunun ve mali yanılğı bulunmadığının varsayılmasıdır. Ek olarak, bürokratların ve diğer çıkar gruplarının siyasal gücünün yok varsayılmasının da etkili olduğu bir sebep olarak öne sürülmüştü. Niskanen’in “bürokrasi teorisinin” bu açığı kapatıp kapatamayacağını araştıranlar, başta Romer-Rosenthal olmak üzere, benzer ekonometrik denemelere giriştiler. Romer-Rosenthal Niskanen’in tezinin küçük eyaletlerde yürürlükte olan doğrudan demokrasi halinde eğitim harcamaları için nasıl modelleştirilebileceğini gösterdi. Gonzalez-Mehay⁸⁸ yerel devlette temsili demokrasi halinde genel harcamalara uygulanabilen bir model geliştirdi.

⁸⁸ R.A.Gonzalez ve S.L.Mehay, “Bureacracy and the Divisibility of Local Public Output”, **Public Choice**, 1985.

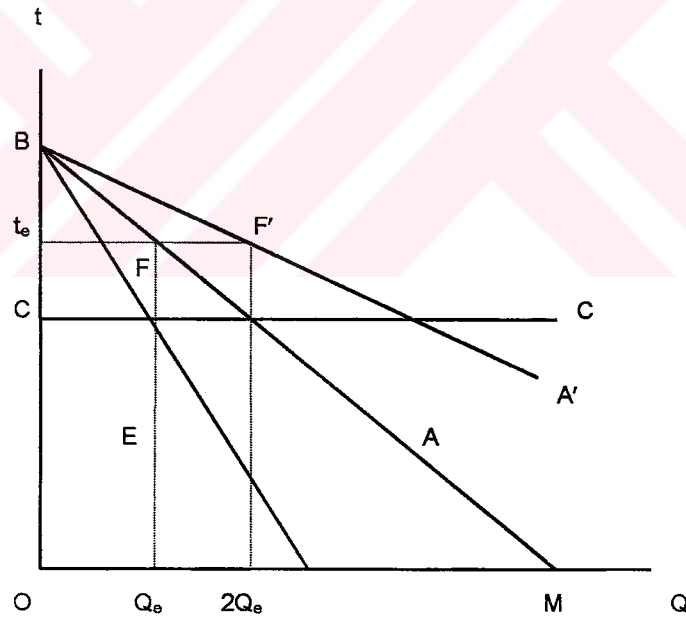
Gonzalez-Mehay'a göre, belediyelerin sağladığı hizmetlere olan yerel talep “vergisel fiyatın” azalan fonksiyonu olduğundan belediyeler tekel durumundadır. Belediyenin bu gücü etkin bir şekilde kullanabilmesi seçmenlerin yerel hükümet üzerinde siyasal etkilerini kullanabilme imkanına bağlıdır. Fakat malum sebeplerle seçmenler tam etkili olamamaktadırlar. Buna rağmen, yazarlar seçmenlerin belediyenin tekel gücü üzerinde etkili olmadığını varsaymışlardır. Seçmenler belediyece planlanan bir yerel “ouputu (Q)” kabullenirler, karşılığında bir “vergi yükü (T)” altına girerler. Öyleyse, vergisel fiyat $t = T / Q$ olmalıdır. Eğer t yi kişilerin tercihlerine göre farklılaştırabilirse belediye fiyat farklılaştırması yapabilen özel bir tekelden farksız hale gelir. Bu durumda halkın talebi “ya hepsini, ya da hiçbirini” şeklinde olur. Ve halkın talebini “ortalama fayda” en iyi temsil eder. Niskanen tezi outputun ençoklaştırılmasını gerekli kılar. Fakat bunun anlamı, belediyenin maliyeti minimuma indirmesidir. Oysa, belediye faaliyetleri hakkındaki mevcut bilgiler⁸⁹ belediyenin bu kadar etkin olmadığını göstermektedir. Belki daha iyi bir hipotez, belediyenin belli bir output için elde edebildiği vergi hasılatı eksi o outputu üretmek için gerekli minimum maliyeti maksimize etmesidir. Bu maksimizasyonun mümkün olması için tüketici rantı pozitif olmalıdır. Modelin grafiği Şekil 13'de görülmüyor. Denge değerleri Q_e ve t_e , vergi hasılatı $O_t FQ_e$ dikdörtgeninin alanına, denge harcaması $OCEQ_e$ alanına, belediyece saptanan bütçe CBE alanına eşittir.

Nüfus artınca talep ne kadar artar? Ortalama bireyin tercihleri değişmemişse, yanıt belediye hizmetinin bölünebilirliğine göre değişecektir. Tam bölünebilir ise, talep eğrisi B noktası sabit kalarak nüfus artış yüzdesiyle orantılı olarak yukarı kayacaktır. Hiç bölünemez ise, M noktası sabit kalarak

⁸⁹ Bu hususta bkz. R.Ahlbrandt, “Efficiency in the Provision of Fire Service”, **Public Choice**, 1973, s. 1-15 ; T.Borcherding, **Budgets and Bureaucrats**, Duke University Press, 1977; J.Bennett ve T.Johnson, “Tax Reduction Without a Sacrifice”, **Public Finance Quarterly**, ”, 1980, Oct.

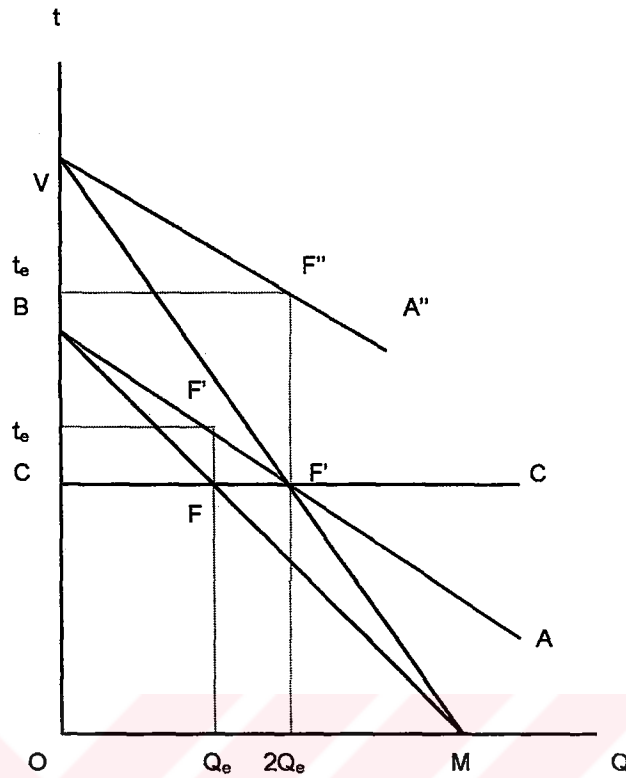

Şekil 13. Yerel Bütçe Dengesi

Şekil 14.1. Nüfus İki Katına Çıkınca Talep: Özel Mal

nüfus artış yüzdesiyle orantılı biçimde yukarı kayacaktır (Şekil 14.1 ve 14.2). Mesela nüfus iki katına çıkarsa toplam harcama iki katından daha fazlasına çıkar.

Şekil 14.2. Nüfus İki Katına Çıkınca Talep: Kamu Mali

Yarı kamusal mal için model genişletilirse :

- Nüfus P , kişi başına output q , ortalama bireyin marjinal fayda fonksiyonu $f(q) > 0$, $f_q \leq 0$ ve $Q = q p^a$, $0 \leq a \leq 1$ alalım.
- Belediyenin takdir ettiği vergi halkın elde ettiği toplam faydaya eşit olsun

$$T = P \int_0^q f(x) dx$$

- Belediyece kararlaştırılan bütçe = $B = T - C(Q)$
 $C(Q)$ = gerekli toplam maliyet
- Bütçeyi maksimize eden Q seçilirse

$$f(q) = C_q P^{a-1}$$

bulunur. Bu denklemin P ye göre türevini alalım:

$$dq/dP = (aC_{qq}qP^{2a}/P + (a-1)C_qP^a/P) / (Pf_q - C_{qq}P^{2a})$$

Payda optimizasyonun 2.derece şartı nedeniyle negatiftir.

- Şimdi, T nin P ye göre türevini alalım ve T nin harcamaya eşit olduğu dikkate alınırsa

$$dT/dP = \int_0^q f(x) dx + P f dq/ dP$$

Son denklemi P / T ile çarparsak T nin nüfusa göre elastikiyetini buluruz:

$$\psi = 1 + \left[\frac{P f}{\int f(x) dx} \frac{dq}{dP} \right]$$

Demek ki elastikiyetin işareti dq/dP nin işaretine bağlıdır. C nin 2 nci türevini sıfır alırsak,

$a = 0$ için $dq/dP > 0$ olacağından elastikiyet 1 den büyüktür

$a = 1$ için $dq/dP < 0$ olacağından elastikiyet 1 e eşittir

yarı kamusal mal için elastikiyet yine 1 den büyük olur.

Verilerden elastikiyeti tahmin edersek, belediye hizmetinin ne tür bir mal olduğunu bulabiliriz.

- Bu amaçla;

$$\ln E = \ln A + \alpha \ln P + \sum \beta_j X_j$$

denklemini kullanabiliriz. X değişkenleri için ortalama hanehalkı geliri, nüfus yoğunluğu, nüfus artış yüzdesi, kişi başına hükümetler arası yardım, medyan yaş grubunu alan yazarlar çeşitli belediyelere ait veriler kullanarak parametreleri tahmin etmişlerdir.

Belediyeler itibariyle kesit verileri toplam harcama, polis teşkilatı harcamaları, yangın teşkilatı harcamaları ve park ve benzeri dinlence harcamaları için ayrı ayrı regresyona sokulmuştur. Elde edilen sonuçları özetlersek :

- Katsayı tahminleri çoğunluk itibariyle beklenen şekilde çıkmıştır,
- Elastikiyet tahminleri Inman'ın⁹⁰ verdiği medyan seçmen modellerindeki tahminlere oldukça yakın çıkmıştır,
- Merkezi devletten transferlerin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, fakat transferler gruplandırılmadığı için fiyat etkisi ölçülememiştir,
- Nüfus yoğunluğunun katsayısı negatif bulunduğundan belediye sınırları dahilinde kalabalıklaşmanın giderek arttığı sonucuna varılmıştır; diğer bir ifadeyle, ölçek tasarruflarından yararlanma imkanı kalmamış gibidir.
- Nüfus artış katsayısının negatif bulunması belediye harcama planlarının nüfus artışını geriden izlediğini göstermektedir,
- Nüfus elastikiyetlerinin hepsi sıfırdan büyük olmasına rağmen dinlence harcamaları haricinde 1 den büyük testini geçememiştir; demek ki belediye hizmetleri yarı kamusal bir mal olup, özel mala oldukça yakındır. Bu modelin Bergstrom-Goodman⁹¹ modelindeki bir uyarıyı dikkate aldığı görülmektedir: Kalabalıklaşma katsayısının nüfus yoğunluğuyla korele olmaktadır.

3.7 Kamu Harcamalarının Bir Açıklaması

Kamu sektörünün büyümesini açıklarken değişik başlangıç noktalarından hareket etmemiz mümkündür⁹². Fakat Mueller'in⁹³ de teslim ettiği gibi, bazı önemli noktaları gözden uzak tutmamalıyız. Mesela Buchanan, Brennan v.b. yazarların benimsediği "siyasal piyasa" yaklaşımı aşırı bireyselci ve politik propaganda kokan bir yaklaşım olduğu için tezimizde öncelik vermedik. Hemen belirtelim ki yazarlar devletin "etkinliğe bağlı kaynak tahsisi" tezine

⁹⁰ R.P.Inman, "The Fiscal Performance of Local Governments", in P.Mieszkowski ve M.Straszheim, eds., **Current Issues in Urban Economics**, J.Hopkins University Press, 1979.

⁹¹ T.C.Bergstrom ve R.P.Goodman, "Private Demands for Public Goods", **American Economic Review**, 1973.

⁹² C.Hood, "A public Management for all Seasons", **Public Administration**, 1991.

⁹³ D.C.Mueller, **Public Choice II**, Cambridge UP, 1989, s.320-47..

pek itiraz eder görünmemektedir. Hiç olmazsa bu noktada yazarlarla aynı görüşü paylaştığımızı açıkça yazabiliriz. Anlaşmazlık, devletin “gelir ve servetin yeniden dağıtım” işlevinde kendini gösteriyor. Aynı yazarlar ya bu işlevi zaman içinde dondurarak giderek önemsizleştirilmesini istiyorlar, ya da daha başından itibaren büyük çapta kısıntıya uğratılmasını bekliyorlar. Ve gelecek hükümetleri de bağlayan bir “anayasal reform” öneriyorlar. Hükümeti disiplin altına sokan yasal bir rejime kimsenin itirazı bulunmaması gerekir. Fakat bunun sınırları, şekli ve geçerlilik süresi gibi konularda mutlakiyetçi bir tutum takınmamıza gerek olmadığı kanısındayız.

Diğer ve bizim de benimsediğimiz yaklaşım, değişen sosyal ihtiyaçlar karşısında vatandaşların gösterdiği rasyonel tepkiyi esas alarak devletin büyümesini değerlendirmektir. Bu yorum güçlü çıkar gruplarına, politikacılara ve bürokratlara zamanla açılan bazı özel fırsatların ne varlığını reddediyor, ne de onlardan yararlanılmayı yasaklıyor. Fakat bunu bir “sapma” olarak görerek, boyutunun kurumlar, kurallar ve ahlaki standartlar tarafından belirleneceğini iddia ediyor. Bu hususta inceden inceye denge hesapları yapmak yerine, moral etkenleri dikkate alan bir yasallık anlayışına bağlı kalınmasını talep ediyor. Ve devletin kendi hatalarını düzeltebileceğine duyduğu güveni vurguluyor. Devletin etkinlik gerekçesiyle doğan işlevinin yeniden dağıtım gerekçesiyle olandan kesin bir şekilde ayrılamayacağını düşündüğümüzden, Pareto optimalite hesaplarına kılı kırk yararcasına dalmanın ne pratik, ne de teorik bir yararı olacağına inanıyoruz. Kamu kesiminin büyüklüğü amacı ve yolu genellikle benimsenen, yerleşik kamu yararına dönük taleplerle, ekonominin özel kesimle kamu kesimi arasındaki paylaşımı hususunda bilgili bir kamuoyunca desteklenen kriterler esas alınarak kararlaştırılmalıdır. Devlet ile özelin birbirini destekleyen büyük güçler olduğunu hatırlamak zorundayız. Ve devletin daima “tarafsız” davranması gerektiğini vurgulamak durumundayız.

Bu görüşler çerçevesinde kamu sektörünün büyüklüğü ve büyümesiyle ilgili şu temel noktalara değinmek istiyoruz. Bir kere, teknolojik gelişme

otomasyonu ve üretkenlik artışının eğitilmiş işgücüne kaymasını ısrarla teşvik ettiğinden zamanla açığa çıkan işgücüne piyasa yeterli iş imkanı yaratamamakta, devlete bu konuda kaçınamayacağı bir görev düşmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasının koşullarınca belirlenen Tam İstihdam politikasını günümüzde her devlet sürdürme iktidarında değildir. Fakat çeşitli örneklerle belgelendiği üzere, devlet üzerine düşeni de yapmamaktadır. Fazla işgücünün bir kısmı tabiatıyla özellikle yeni sivrilmekte olan hizmet sektörüne kayacaktır. Bu ayarlamamanın önüne geçilmesi akla dahi gelemez. Ancak, devlet başta kentsel altyapı olmak üzere ekonomik ve sosyal altyapının gerek onarım, gerekse genişletilmesi ve geliştirilmesi sebebiyle yenileştirilmesi ve kurulmasına daha fazla ağırlık vermek durumundadır. Ayrıca, eğitim ve sağlık alanlarında kaynak yetersizliği acil bir sorun olarak kendini duyurmaktadır. Devletin bu alanlarda ülkenin geleceğine hizmet etmesi kadar doğal bir istek olamaz. Bu işi özel kesimle uyum içinde gerçekleştirmesi tercih edilmelidir. Çocuk, yaşlı, hasta ve özürllülere tahsis edilen kaynakların komik derecede küçük kaldığı reddedilemeyecek bir gerçektir. Devlet bu alanda da yol göstericilik işlevini devreye sokabilir. Çevre kirlenmesi, hatta tahribi, çağımızın devlete yüklediği en acil işlerin yoğunlaştığı ve gelecekte varolmamızın sigortası sayılan bir alandır. Devletin bu alanda çok yaya kaldığı görülmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerde işsizliğin belki başlıca kaynağı, aşırı nüfus artışıdır. Bu hususta başarılı örnekler veren ülkelerle karşılaşıyoruz. Devlet bu konuya ağırlığını koymadığı takdirde biraz önce sayılan işlerin hiçbir değeri kalmayacaktır. Su almakta olan çatlak bir gemiyi su kovalarıyla kurtaramayız. Kuşkusuz, devlet bu işlerin gerektirdiği finansal yükü bir şekilde karşılayacaktır. Vergi, para basma, iç ve dış borçlanma bilinen yollardır. Fakat para basma ve borçlanma palyatif yöntemler olup, geçici bir tampon işlevi görürler. Büyüyen ve modernleşen bir ekonominin finans ihtiyacı temelde artan vergi yüküyle karşılanmalıdır. Bunun olağanüstü bir yük teşkil etmemesi için merkezi hükümetle yerel hükümetler arasında daha sıkı bir işbirliği kurulmalı, bazı devlet hizmetleri makul bir bedel karşılığında kullanıcıya sunulmalıdır. Devlet arzettiği her malı bedava satar ilkesi geçmişte kalmıştır.

Sosyal güvenlik sistemi piyasaya terkedilemez. Ama piyasa devleti tamamlayabilir. Özellikle genel sağlık sigortası buna elverişlidir. Ne var ki devlet bu alanda yaptığı yatırımların çok geçmeden işe yaramaz duruma gelmesine gözyumamaz. Tesislerini ve hizmetini durmadan yenilemek durumundadır. Bu nedenle, özel sektörle arasında doğacak rekabeti gözde büyütölmemelidir. Bu alan dışsalılıklara o kadar elverişli bir alandır ki yararların tümünü özel sektöre kaptırmanın hiçbir gerekçesi bulunamaz. Araştırmanın çok önem kazandığı bu alan zaten dışsalılıkların devlet sınırlarını aşmasıyla tanınır. Eğer sağlık hizmeti gereğı gibi üretilmiş olsa idi, devletle özeline rekabetine bile gerek kalmazdı. Bu kadar idealist olmamızı engelleyen maliyet sorunları vardır. Buna rağmen, mevcut şartların iyileştirilebileceğine inanıyoruz. Öte yanda, işsizlik sigortası gibi harcamaların çalışana kısa süreli ve kısmi bir rahatlık sağlamasıyla yetinmek zorundayız. Uzun süredir büyümeyi unutmuş bir ekonomide işsizlik sigortası başlıbaşına bir sektör haline gelir. Bu halde sorumluluk sigortanın değil, büyüyemeyen ekonominindir. Bununla birlikte, bu harcamada kısıntı yapmaktan başka çıkar yol kalmayabilir.

Devlete yüklenen maliyetler ekonominin dış rekabet gücüyle çelişebilir. Fakat dış rekabeti yalnızca spekülative bir kazanç kapısı olarak görmenin bu çelişkiyi şiddetlendirdiğini biliyoruz. Eğer yapabileceğimiz tek şey, rant ekonomisiyle halkın küçük bir kısmını zenginleştirmekten ibaretse, zaten yukarıdaki görüşlere gerek kalmamaktadır. Reel ekonomi ile rant ekonomisini eşanlı olarak gitmemesi durumunda, fazla öngörölü olunamayacağı bellidir.

BÖLÜM 4

KAMU YARARININ FARKLI BİR YORUMU

4.1 Thatcher Döneminde Politika

İngiltere’de Muhafazakar Parti 1979 seçimini kazandığı sırada Batı önemli bazı değişmelere sahne olmaktaydı. Devlet sektörüyle piyasa arasındaki dengenin artık değişmesi zamanı geldiğine dair oluşan genel kanı bu işin ancak bir “siyasal müteşebbislik” sayesinde başarılabileceğini empoze etmekteydi. Konsensüs politikasının değiştirilmesi güçlü bir liderliğin ve ideoloji değişikliğinin sağlanmasıyla mümkün olacaktı. Thatcher kurtarıcı rolünü benimserken muhakkak ki bir ideolojiye sahipti. Daha ziyade “kendi inançlarından” kaynaklandığını defalarca tekrarladığı bu ideoloji uzun zamandan beri Batı’ya sinmiş “Keynesgil Refah Devleti” anlayışından daha güçlü olmak zorundaydı. Yerleşik ideoloji devletin etki alanını epey genişletmiş, piyasanın yetersizlikleri görüşünden yararlanarak devlet müdahalesini hemen her alana uzatmıştı. Tam istihdam garantisi ile büyümenin meyvelerini daha adil paylaşma sözü Batı devletlerini kaldıramayacakları bir yükün altına sokmuştu. Köklü yerleşik ideolojiyi gözden düşürmek çok zor bir işti. “Müteşebbis kültürünün” çökmekte olduğu gibi Smithvari bir savı geniş kitlelere kabul ettirmeden, “sosyal adaletin” bir aldatmaca olduğunu herkesin gözü önünde ispatlamadan yol almak mümkün görünmüyordu. Orta sınıfın “yoksulluk” konusundaki suçluluk duygusunu alabora etmeği hedefleyen Minogue¹ onu, “savunulması imkansız hasta bir tutku” olarak takdim etmekteydi. 1970lerin acı tecrübesi stagflasyon işsizlik sigortası ve benzeri gelirlerdeki aşırı artışla birleştiğinde büyüme canlılığını yitirmekte olan bir ekonomide insanları devlet harcamalarının epey azaltılması fikrine itmekte idi. Başbakan Callaghan dahi “bundan böyle

¹ K.Minogue ve M.Biddis, eds., *Thatcherism*, MacMillan, 1987.

işsizliğe sırtımızı dayararak yolumuza müsrif gibi devam etmemiz mümkün görünmemektedir” demektedir.

Yeni ideoloji “bireyselcilikle” “sosyal muhafazakarlığın” bir sentezi olmaktaydı. Muhafazakarlık öncelikle seks, suç, çocuk düşürme, esrar gibi konularda yoğunlaştırıldı. İşçi Partisinin yerel konseylerine saldıran Thatcher “aile değerlerini ve erdemlerini” bir silah olarak kullanmıştı. Vatanseverlik duygusu ve dinsel inançlar yeni ideolojinin temel direkleri haline getirildi. Fakat bu hamlenin karşısına o sırada cereyan etmekte olan bazı köklü değişimler çıkıyordu. Nüfusun yerleşim dokusu inanılmaz bir hareketliliğe konu oluyor, serbest piyasa dürtüsü olabildiğince yayılıyor, ailenin sağladığı istikrar yer yer erimeğe yüz tutuyordu. Geleneksel Viktorya Ahlakı giderek hafızalardan silinmekteydi. Falkland macerası dahi başbakana özlediği sosyal bilinci sağlayamamıştı. Fakat zamkın tutması şarttı. Nitekim işin kolayına yön değiştirildi ve ırkçılık temelinde bir azınlık düşmanlığının serpilmesine göz yumuldu.

Thatcher bir başbakandan ziyade, büyük bir şirketin yönetim kurulu başkanının enerjisi ve kararlılığı ile davranmaktaydı. Lordlar Kamarası kendisine anayasal engeller çıkaramıyor, kendine bağlı bakanları atamakta beis görmüyordu. Temsilciler Meclisinde garantilediği üstünlük Sarayı bile temkinli olmağa itmişti. Önemli kararları bakanlar kurulunda değil, ad hoc komitelerde aldırırmaktaydı. Uzun süredir kamu harcamalarının yükünü kaldırmış fakat yararlarından tam istifade edememiş olan tüketiciler ve mükellefler gibi çıkar gruplarının atıl özlemlerini canlandırmanın zamanı gelmişti. Ne var ki bu kadar geniş tabanlı zümreler içinde menfaatleri keskin şekilde farklılaşmış çeşitli alt zümreler bulunuyor, ortak paydanın tesisi büyük sorunlar içeriyordu. Mesleğe dayalı kümelenmeler kolay çözümleri gündem dışı bırakmaktaydı. İşsizlik korkusu geniş kitleleri etkisi altına almış, insanlarda bir nevi “vatan ve insanlık için” duygusunu kökleştirmişti. Halk arasında işsizliğin kolay bir çaresi bulunamaz inancı yerleşmiş, önceki

iktidarların sığınağı olan bu inanç yeni iktidarın yararlanabileceği bir kaynak teşkil etmekteydi. Öte yanda, 1970lerin şahlanan enflasyonu sabit gelirli bıkırmış, insanlar enflasyonla işsizlik arasında şaşkınlıkla gidip gelmekten usanmışlardı. Gelirinde beklenen artışı bulamayan kişi devlete ödediği verginin artık ağır bir yük teşkil ettiği düşüncesine saplanmaktaydı. Niçin enflasyon sorusuna aklına uyan bir karşılık bulamayan halk “enflasyonun babası devlettir” fikrine bağlanıyordu. Başbakan için bu, kaçırılmaz bir fırsattı. Devleti hedef göstererek amaçladığı reformlara başlayabilirdi. Devlet verimli özel yatırımları kovuyor, onun yerine verimsiz kamu harcamalarını ikame ediyordu. Devlet piyasaya müdahale ederek daha geniş bir kitlenin iş bulmasına olanak veren görece fiyatları çarpıtıyordu. Devlet iş ahlakını baltalıyor, kişinin kendi çabasıyla daha fazla gelir kazanmasını önlüyordu. Öyleyse, reçete kendiliğinden ortaya çıkmıştı.

Thatcher'ın stratejisi danışmanı Pirie'nin² Mikropolitika kitabında açıkça anlatılmıştır. Anahatlarıyla özetlersek:

- i. Özelleştirme: Millileştirilmiş sanayi işletmelerinde çalışanlara bol keseden emeklilik ve sermayeye katılma imkanları yaratmak ve bu işletmelerin özel mülkiyete geçişini teşvik etmek.
- ii. Konutlandırma : Devlete ait konutları kiracılarına elverişli şartlar üzerinden satarak devlete şükran duygusu taşıyan bir seçmen kütlesi yaratmak.
- iii. Sağlık ve eğitim : Devlet kesiminde rekabeti hakim kılmak ve özel girişimler için vergi kolaylıkları sağlamak.
- iv. Diğer hizmetler : Taşeronluk kanalından kamu hizmetlerini özel kesime gördürmek.

Başbakan dar kapsamlı çıkar topluluklarını karşısına almaktan hiç çekinmedi. Onları enflasyonu hızlandırmak ve devlet bütçesini talan etmek

² M.Pirie, *Micropolitics*, Wildewoodhouse, 1988.

hususunda sert şekilde suçladı. Devlette istihdam edilen mavi yakalı işçilerin dayanışma derneklerini, öğretmenleri, sosyal hizmette çalışanları, sivil hizmetteki sendikaları, İngiliz Tıp Derneğini ve diğerlerini eleştiri yağmuruna tuttu. Madenciler grevindeki katı tutumu başbakana kolay bir başarı sağladı. Hukukçuların kurduğu çeşitli dernekleri tekelcilikle itham etti. İngiliz Sanayi Konfederasyonu bile başbakanı görememekten yakındılar. Kliseyi marksist taktikler yuvası durumuna düşürdü. Kudretli devlet zihniyetini ısrarla savunan başbakan esasında totaliter bir lider olmağı hayal etmiyordu. Ama muhteşem kudret İngiltere gibi olgun ve demokratik bir sanayi ülkesinde dahi kendi yolunu çizmekten vazgeçemezdi.

Başbakan kamu harcamalarını reel olarak kısmak için para arzını sıkı bir çember içine almağa başladı. Fakat dünya çapında ağır resesyon karşısına dikildi. Monetarist çevrelerin kraldan fazla kralcı tutumları işleri daha da zorlaştırdı. Yasalara bağlı taahhütler bir çırpıda yok varsayılmazdı. Ve 1982-83 de İngiliz kamu harcamaları rekor bir düzeye yükseldi: %46.75. Kuzey Denizi petrolü beklenenin tam ters etkiyi gösterdi: İmalat sanayinin küçülmesi. Ekonominin canlandırılması kaçınılmazdı. Ama başbakan enflasyonla mücadelede sarsılmaz bir inanca sahipti. Ve dediğini gerçekleştirdi. 1986 ya kadar enflasyon hızla düşürülmüş, büyüme OECDnin gerisinde kalmamış, vergi geliri epey yükseltilmiş, kamu kesimi borçlanma gereği dizginlenmiş, ancak işsizlik ayyuka çıkmıştı.

Kamu harcamaları seçici bir yaklaşımla kırılmış, özelleştirme ve konutlandırma beklenenin altında ama tatmin edici sonuçlar vermişti. 1983 seçimi başbakanın daha fazla direktmesine imkan vermemişti. Kaldı ki yola çıktığı zamandaki görüşleri edindiği tecrübeler ışığında değişmeğe başlamıştı. Parasal kontrollerle yetinmenin ne büyük bir hata olduğunu itiraf etmekteydi. Yüksek faiz hadleri beraberinde sürünen kurları getiriyordu. Bu da, ekonominin dış rekabet gücünü baltalıyordu. Avrupa Birliğinde yeni piyasalar edinme şansı yüksek bir ülke için pek arzu edilen bir tablo değildi

bu. Kaldı ki daha fazla inada da gerek yoktu. Reel kamu harcamaları Thatcher öncesi dönemde yılda ortalama %4.4 artmışken, başbakanın dirayeti sayesinde bu rakam 1983-87 de %1.6 ya indirilmişti.

1987 seçimi İngilterede 3. dönemin başlangıcı oldu. Şimdi artık amaç, kamu harcamalarını olabildiğince bastırmak değil, yıllık ortalama artışının daha büyük payının verimsiz harcamalara gitmesini önlemektir. Kuzey Denizi petrolü yüzlerini güldürmeğe başlamış, küçük bir bütçe oyunuyla özelleştirme potansiyel gelirlerini "negatif harcama" olarak göstermişlerdi. Oyun tuttu ve 1987-88 de PSBR kağıt üzerinde sıfırlandı. Bu olumlu ortam Lawson'a gelir vergisini %25e indirme cesaretini verdi. Gelir vergisinden kaybedilen, dolaylı vergilerin ve sosyal sigorta katkılarının yükseltilmesiyle telafi edildi. Tabiatıyla gelir bölüşümü üst gelir dilimlerinin lehinde seyretmekteydi. Fakat sorunlar bitmiyor, hatta tarih tekerrür edercesine davranıyordu. Lawson bütçesi dış açığın artmasına ve enflasyonun başgöstermesine yol açtı. Kamu harcama artışı frenlenmesine rağmen kamu harcamalarının yurtiçi hasıladaki payı 9 yıl öncesindeki düzeyinde asılı kalmıştı. Ne var ki vergi gelirinin payı arttığından bütçe açık yerine, fazla vermeğe başlamıştı.

Peki, başbakanın bunca uğraşısı, tabii ki boşa gitmiş sayılamazsa da, neden daha iyi bir toplum yaratamamıştı? Sebepleri üç başlıkta toplayanlar şöyle sıralıyorlardı:

- i) Büyümenin yeterli olmayışı bütçeye ek yükler getirdi. Piyasaya yönelim perdeyi yırtmağa kafi gelmemiş, yayılma etkisi düşük gelirliilere kadar uzanamamıştı. İmalat sanayiinde verim artışı olmuş, fakat sanayinin tabanındaki daralma total etkinin büyüklüğünü sınırlamıştı. O kadar ki imalat mallarının ihracatı eskiden dış fazla verirken, şimdi açık vermeğe başlamıştı.

- ii) Yeni harcama gerekleri ortaya çıktı. Thatcher dış güvenlik harcamasını sabit tuttu ama iç güvenlik harcamasını çok artırdı. Özelleştirme de maliyet yükledi. Grevler de bir yük getirdi.
- iii) İşsizlik sigortası gelirleri, kısıntıya rağmen gerilemedi. İş üzerinde eğitime verilen önem kendi maliyetini beraberinde getirdi. Emekli sayısı gittikçe arttı. Emek yoğun kamu hizmetlerinin maliyeti daha hızlı artmağa başladı. Ya bürokratlar devletin sırtındaki kamburu maharetle gizlemeği beceriyorlardı ya da sanıldığı kadar büyük bir kambur zaten mevcut değildi.

Çıkar grupları savı belki zayıf değildi, fakat başbakanın elde ettiği zafer de küçümsenemezdi . Her ne ise, devlet harcamalarının aşırılığı konusundaki görüşlerin değiştirilmesi gereği kendini şiddetle duyurmaktaydı. Zaten vergi reformu düşük gelirli hoşnut etmemişti. Vergi indirimlerinin üçte ikisi geliri yüksek %20'nin cebine gitmişti. En yoksul 6 milyon kişinin payına düşen sadece %8 idi. Bu durum 1988 bütçesinde daha da eşitsiz hale getirilmişti. Mesela yerel vergiler yerine "kelle" vergisinin ihdası Lord ile dilenciye aynı vergiyi ödeme durumunda bırakıyordu. Bu aşırı özenti başbakanın düşüşünün tohumlarını ekti. Kamu harcamalarından aslan payını tarım elde etti. Üç milyon işsiz yol açtığı sigorta ödemelerindeki artış başbakanı bile hayrete düşürmüştü. Genel idare artıştan büyük pay alanlar arasındaydı. Sendikal faaliyete getirilen yasaklar kayıtlı üye sayısında 2.8 milyon azalmaya sebep olmuştu. 1992 de işçilerin sadece %38'i sendikalı idi, oysa Thatcher öncesinde 1979 da %59 idi. Sanayileşme sonrası kayma İngiltere'de imalat sanayiinin kan kaybetmesi karşılığında düşük ücretli hizmet sektörünün kalabalıklaşmasıyla sonuçlandı.

Eskiden beri İngiltere'de sürdürülen aşırı yoksulluğun devletçe hafifletilmesi politikası 1986 da aniden değişikliğe uğratıldı. Daraltılmış ve sabit bir "sosyal fon"dan yapılan "acil yardım" kisvesine bürünen refah devleti sosyal yardımı halkın bir kısmını sokağa döktü. Avrupa Birliğinin bölgesel

yardımları devlet bütçesindeki benzer transferlerde eşit miktar kısıntıya gidilerek dengelendi. Bölgesel özel yatırımı özendirici önlemler alındı ise de, bunun işsizlere pek bir faydası dokunmadı. Güneye iş bulmağa koşan işsizler kiralardan yüksekliği karşısında devletten bekledikleri yardımı bulamadılar. Tiebout hipotezi tersine işlemeye başladı. Yoksulluğun yükselen sesi 1990larda daha güçlü işitilmekte idi.

İktisatçılar özelleştirmenin ekonomik etkinliği arttıracığını düşünürler. Ama politikacıların güttüğü hedefler bambaşkadır. Thatcher dönemindeki özelleştirme başarısının sembolü olarak gösterilir. Neredeyse devletin satmadığı bir tek başbakanlık binası kalmıştı. Başbakanın danışmanlarından Letwin bu konuda pragmatik bir tavır takındığını yazar. Hazineye gelir temini, bulabildiği ilk gerekçeydi. Bir diğeri, hisse senedi sahiplerindeki artışa bağlı olarak “halk tipi kapitalizmi” teşvik etmektir. İşin tuhaf tarafı, bu garip kapitalizmi geçerli kılmak için hisse senedinin piyasa fiyatını düşük tutmanız gerekirse, devlet hazinesi bundan kaybetmeyecek miydi?

Özelleştirilen her tesisin satışı öncesinde titiz ve gösterişli bir hazırlık safahatı gözlenir. Özelleştirilecek işletme alıcının beklentilerine uygun düşmelidir. Kağıt üzerindeki şişirilmiş açıklar alelacele kapatılır, fazla istihdam kırılır, vergi kolaylıkları sağlanır, işletmenin o güne kadar edindiği piyasa canlı tutulur, astronomik ücretli danışmanlara bir sürü rasyonalizasyon dökümanları hazırlatılır, borsa hareketleri yakından izlenerek güdümlendirilir, batık borçlar defterden silinir, işletmeyi süslemek için bir takım küçük yatırımlara girilir ve daha bir sürü faaliyet hızla sonuçlandırılır. Ama iş pazarlığı gelip dayandı mı, şeffaflıktan eser kalmaz. Artık medyadaki söylentilere itibar etmekten başka çareniz kalmamıştır. Nasıl olsa rakibin biri çıkacak, foyaları bir bir ortaya dökülecektir. Özelleştirmenin en büyük düşmanı sosyalistler değil, yerleşik ticari menfaatlerdir. Rekabette denge oturmuş bir piyasa paylaşım menüsüne dokunulmadan sağlanamaz. O bakımdan özelleştirilen her iyi işletme bir başka benzer işletmenin de özelleştirilmesini

özendirir. Fakat başbakan zıt menfaatler arasındaki dengeyi bozmamanın ustası olduğunu ispatlamıştır. Satılan işletmelerin eski çalışanlarına hediye kabilinden dağıtılan menfaatler sendikaların olaya karşı çıkmasını ustaca önlemiştir. Thatcher'in özelleştirme başarısı İngiliz halkına bir şey daha öğretmiştir : İsteseydi, devlet de başarılı olabilirdi.

Özelleştirmenin reklamı yapılırken sık sık tekrarlanan bir hikaye vardır. Bu sayede ülkedeki tekel baskısı azalacaktır, diye savunulur. Bunun gerçekleştiği tek bir ülke dahi örnek gösterilemez. Nitekim Thatcher İngiliz Gaz ve İngiliz Havayolları gibi işletmelerin tekelci gücünü azaltan hiçbir önlem almamıştır. İngiliz Telekom ve Merkezi Elektrik Üretim şirketi bir iki parçaya ayrılmışsa da, bunun altında tekelleşmeyi hafifletmek değil, uluslararası çekişmeler yatmaktadır. Demek ki refah devletinin kırılmasına dayanak teşkil eden "rekabeti yaymak ve güçlendirmenin" yorumu ders kitaplarındaki gibi yapılmamalıdır.

Özelleştirme hazineye kazandırır tezi de pek doğru değildir. İngiltere'de satılan işletmeler piyasa değerinin kağıt üzerinde %35 altında elden çıkarılmıştır. Üstelik, özelleştirme sonrası iştahı kabaran borsa bundan epey kazanmış, hisse fiyatları birkaç katına yükselmiş, ilk sahipler hisselerini satarak köşeyi dönmüş, herkes mutlu bir şekilde bu reformu sırtlamıştır. Şurası kesindir ki refah teorisinin tüm kriterlerine vurulduğunda İngiliz özelleştirme reformu "kazananların kaybedenlere sus payı vererek memnun bırakacağı" tarzda gerçekleştirilmiştir. Hatta özelleştirme sonrası aşırı tekelci rantı doğmasın diye yarı kamusal kurullar oluşturulmuş, yeni fiyatların tespiti bazı kurallara bağlanmıştır. Kaybeden bulunmadığına göre şikayet etmeğe de hakkımız yoktur diye düşünebiliriz. Ne var ki İngiltere'de özelleştirmeye gösterilen özeni kendi ülkemizde bulacağımızdan emin değiliz. Türkiye'de özelleştirilen bazı tekel konumundaki işletmelerin son aylarda devreye soktuğu habersizce fiyat "zamları" sadece enflasyona ayak uydurmaya bağlanamaz. Thatcher'in enflasyonu dizginleyebilme mucizesi Türkiye'de bir

“tanrı vergisi”ne dönüşmeden güvenimizin geri geleceğini sanmıyoruz. Kaldı ki İngiltere’de tekelci işletmelerin özelleştirilmesi başka bir itirazla karşılaşmıştır. Devletin denetim yükü ortadan kalkmamış, tersine artmıştır. Ayrıca, özelleştirme kamu yatırımını frenlemiştir.

Özelleştirme hakkında iyi ya da kötü, yazılacak çok şey bulunabilir. Fakat önemli olan nokta, özelleştirmenin herşeyden önce ideolojik bir trend olduğunun kavranılmasıdır.

20. yüzyılın ikinci yarısı kamu harcamalarının artış trendini canlı tutan olaylarla doludur. Ne Thatcher, ne de Reagan bunu engelleyebilmişlerdir. Hernekadar tek sorumlu değilse de, savunma harcamaları yangına dökülen benzin gibidir. Fakat 20. yüzyıl savunma harcamalarının kısılmasını henüz uygulanabilir bir çare olarak benimsemeye hazır gözüküyor. Buchanan’ın yazdığı gibi, “...bu yüzyılın karakteristik niteliği kamu sektörünün hacim ve kapsam bakımından genişlemesiyle birlikte yetkinin merkezi hükümette yoğunlaşmasıdır. ABD bu özelliği paylaşan tek ülke değildir. 20. yüzyılın özelliği devletin her yerde büyümesidir.”

4.2 Çıkar Grublarıyla İlgili Bazı Düşünceler

Çıkar gruplarının demokratik toplumun ortak ve önemli bir siyasal ve ekonomik özelliği olduğu reddedilemeyen bir gerçektir. Bütün mesele, bu fikre işlevsellik kazandırma gayretinde ortaya çıkmaktadır. Koyu iktisatçılar alışageldikleri kısıtlı optimazasyon yaklaşımından fedakarlık etmeğe yanaşmamakta, yapay ve gerçeklerle bağdaştırılması imkansız ek kısıtlarla modellerini şekillendirmeğe çalışmaktadırlar. Ancak bu şekilde test edilebilir hipotezler elde edebilmektedirler. Devletin siyasal teorisiyle ilgili daha geleneksel bir yaklaşımı bir sonraki alt bölümde incelemeden önce iktisatçı

ve siyasetçi sentezi çıkar grubu yaklaşımının yukarıda değinilmemiş bazı yanlarının burada gözden geçirilmesinde yarar vardır.

Hemen belirtelim ki çıkar grubu teorisini temsili demokraside ve parlamenter rejimin geçerli olduğu ülkelerde , uluslararası çevre de dikkate alınmak şartıyla, test edilebilir hipotezler üreten tutarlı bir modele dönüştürmek henüz mümkün olamamıştır. Bürokrat, seçmen, parlamento ve çıkar gruplarından oluşan aktörlerin davranışını yönlendiren faktörler konusunda anlamlı bazı görüşler ortaya atılmış olmasına rağmen onlar arasındaki karşılıklı etkileşimi dinamik bir süreç içinde formüle etmek kolay olmamıştır. Yukarıda verilen modeller sanki bütçe kararları anında uygulanıyormuş izlenimini bırakmaktadır. Şimdi özetlenecek model bu varsayımdan bir ölçüde kurtulmağa çalışmaktadır.

Borge-Sorensen³ Norveç'in bazı belediyelerinde "genç nüfusun" hızla artmakta olduğunu, bunun yarattığı dinamizmin sorunların tanımlanması ve çözümünde büyük güçlüklerle yol açtığını, yerel yönetimin sorunlar karşısındaki tepkisinin çok ağır ve sorun biriktirici olduğunu belirtmektedir. Bu dinamik öğeler hariç tutulursa, yazarlar standart bir çıkar grupları teorisinin Norveç'teki yerel yönetim şartlarına uydurulmuş bir modelini kullanıyorlar. Çıkar grupları arasındaki çetin mücadelenin kısmen bölge içi ittifaklardan (mesela, belediye çalışanları ve işçi sendikaları) destek aldığını, kısmen de bölge dışı müttefiklerden (mesela ulusal öğretmenler sendikası) güç kazandığını belirten yazarlar, yerel konseyde her partinin belli oranlarda temsil edildiğini ve bunun yerel sorunların tanım ve çözümünde bir çeşit koalisyon meydana getirdiğini böylece bir uzlaşma oluştuğunu yazıyorlar.

Fakat iktidardaki parti bu uzlaşmaya rağmen tercihlerini az çok dikte ettirme gücüne sahip çünkü yerel bütçenin büyük kısmı merkezi hükümetten gelen transferlerle finanse edilmektedir.

³ L.E.Borge ve R.Sorenson, "Local Government Service Production", **Public Choice**, 1995.

Değişik seçmen grupları kendi etki alanlarını sağlamlaştırmaya çalışırken nüfus pramidine gençlerin oturması ve onlar arasındaki rekabet yerel kamu hizmetlerine olan talepteki değişmeyi yönlendiriyor. Norveç'in bu koşullarına uygun modelleri Craig-Inman⁴, Renaud-Van Winden⁵ ve kendileri⁶ geliştirdiğini belirten yazarlar, bu modelin şu özelliklerine dikkatimizi çekiyorlar:

- Merkezi hükümetten transferler yerel gelirin, yerel yaş dağılımının, yerel nüfus yoğunluğunun göz önünde tutulduğu bir formüle göre dağıtıldığını o nedenle yerel harcama planından bağımsız olduğunu,
- Bütçenin ekzojen olması yerel halkın kamusal mal ile özel mal arasında yaptığı tercihin sınırının dışarıdan tayin edildiğini,
- Yerel halka sadece yerel kamusal hizmetin türleri arasında seçme yapma serbestisinin kaldığını, demek ki yerel talebin miktar kısıtlamasına tabi bir talep olduğunu,
- Yerel kamu hizmetine olan talebin, gelir ve fiyat değişkenleri dışında çıkar gruplarının etkisini temsil eden bir vektörün, sosyo-demografik özellikleri temsil eden bir başka vektörün ve kişi başına özel tüketimin fonksiyonu kabul edildiğini,
- Kişi başına özel tüketimin yerel kamu hizmetlerinin "birbirinden ayrılamaz (non-separability) oluşunun yaratacağı etkiyi üzerinde toplaması için modele katıldığını,
- Yerel sosyo-demografik değişkenlerin yerel yönetimler arasında hizmet türüyle ilgili olarak mevcut bulunan öncelikler konusundaki sıralama farklarını dikkate almak için düşünüldüğünü, söylemektedirler.

⁴ S.Craig ve R.P.Inman, "Education, Welfare and the New Federalism", in H.Rosen, **Studies in the State and the Local Public Finance**, Univ. Of Chicago Press, 1985.

⁵ P.Renaud ve F.van Winden, "Behaviour and Budegetary Autonomy of Local Governments", **European Journal of Political Economy**, 1991.

⁶ L.E.Borge ve J.Rattso, Demographic Shift, Relative Cost and the Allocation of the Local Public Consumption in Norway, mimeo. 1993

Modelin geriye kalan iki önemli özelliğini yazalım:

- i) harcamaları verilerini fiyat ve miktar bileşenlerine ayırmak mümkün olmadığı için fiyatların ayrı birer değişken olarak modele girmedikini, buna rağmen “adaptasyon ataletini” ve “harcama elastikiyetlerini” tahmin etme imkanının mevcut olduğu,
- ii) modelin dinamikleştirilmesinde “artışsal (incremental) yöntem” başvuruluyor.

Artışsal yöntemde aralarında rasyonel seçme yapılacak alternatifler tam kapsamlı olarak tayin edilmiyor, onun yerine, mevcut durumdan sadece marjinal olarak farklı bulunan alternatifler arasında seçme yapıldığı düşünülüyor⁷. Belediye geçmiş dönemlerden arta kalan taahhütleri tamamlamak zorunda ise, bu birikim dönemden döneme bir ataletin göstergesi oluyor. Ayrıca, merkezi hükümetin de belediye üzerinde bazı talepleri vardır. Belediye bu ikisine ek olarak bütçesine dönemden döneme belli bir artışla yansıyan yerel halkın ek talepleriyle karşılaşılıyor. Bütçedeki artış bu üçünün toplamı haline geliyor. Ve , daha önce gördüğümüz gibi, statükonun bütçe üzerindeki ağırlığı daima fazla olmaktadır. Bütçenin yapısı bu faktörlerin etkisiyle zaman içinde belli bir değişkenlik göstermektedir. Literatürde bütçe dinamizmini içeren model sayısı oldukça azdır. İstisnalardan biri olan Ehrenberg modelinde⁸ kısa vade ile uzun vade ayrımı yapılmakta ve Stone-Geary fayda fonksiyonundaki geçimlik ücretin geçen yılki tahsise bağlı olduğu varsayılmaktadır. Fakat bu yol çok ender hallerde sonuç veren bir yoldur. Bir başka yolu Dunne, Pissarides ve Smith⁹ deniyorlar. Cari harcamaların bir kısmı şu anda fayda yaratmayan geçmiş dönemlerde başlamış işlerin tamamlanmasına gidiyor. Borge-Rattso

⁷ Bu yöntem hakkında bkz. A. Wildavsky, **The Politics of the Budgetary Process**, 1964, Little Brown; O.A.Davies, M.A.H.Dempster ve A. Wildavsky, “A Theory of the Budgetary Process”, **American Political Science Review**, 1986, s.347-96.

⁸ R.G.Ehrenberg, “The Demand for State and Local Government Employees”, **American Economic Review**, 1973.

⁹ J.P.Dunne , P.Pissarides ve R.P.Smith, “Needs, Costs and Bureaucracy”, **Economic Journal**, 1984.

modelinde ise bu iş atalet katsayısına yüklenmiş olup, bu katsayının belediyeler arasında değişiklik göstermesi katsayının tahmini için uygun verileri üretmiş oluyor. Böylece atalet katsayısı “ayarlama maliyetinin” fonksiyonu haline geliyor. Ayarlama maliyeti arzu edilen bütçe tahsisıyla fiilen uygulanan tahsis arasındaki farkın açıklamasını üstleniyor. Bu varsayımın ekonometrik şeklini Griliches’in¹⁰ 2.dereceden maliyet fonksiyonunda görüyoruz:

$$C_t = \sum (A_{it} - A_{it}^*)^2 + \mu_1 \sum (A_{it} - A_{it-1}^*)^2$$

Birinci terim arzu edilen ile gerçekleşen arasındaki farkın yarattığı maliyettir. İkinci terim ise, ayarlama maliyetini gösteriyor. Fakat bunun yorumu konusunda görüş birliği bulunmuyor zira ayarlama maliyetinin problemin kısıtları içinde yer alması gerekiyor. Fiili miktarlar fayda kaybı ile ayarlama maliyeti arasında marjinal bir dengeleme yapılarak belirlendiğinden, C nin A lara göre optimize edilmesi gerekiyor . Böylece,

$$A_{it} - A_{it-1}^* = (1/1 + \mu_1)(A_{it} - A_{it-1}^*)$$

bulunur ki buradan $\mu_1 = h$ (çıkar grubu değişkeni) yazılabilir.

Ancak, bu yol oldukça dolaylı ve her dönemde test edilmesi zorunlu yeni bir varsayımın eklenmesini gerektirdiğinden, kanımızca, sonuçta neyi ölçtüğümüz pek anlaşılamıyor. Bizce, daha kestirme bir yol, bütçe projelerinin gecikme sebeplerini analiz ederek, arzdan kaynaklanan bazı maliyetleri optimizasyon işlemine sokmadan modelin kalıcı bir unsuru haline getirmektir. Bu kalıcılık açıklanırken kuşku yok ki çıkar gruplarının etkileri dikkate alınacaktır. Kaldı ki mesela geçen yıl yapımına başlanmış bir tesise bu yıl yapılan harcamaların fayda yaratmadığını iddia ediyorsak, proje

¹⁰ Z.Griliches, “Distributional Lags : a survey”, *Econometrica*, 1967.

tamamlanıncaya dek fayda yaratmayan maliyet üstleniyoruz demektir. Bu durumda optimizasyonda direktmekte kararlıysak, fayda fonksiyonunun dönemler arası bir karakterde olması şarttır. O zaman da kamu hizmetlerine attığımız ayrılamazlık hipotezi bazı sorunlar doğuracaktır. Kanımızca, en doğru yol hayali bir optimizasyondan vazgeçmek olmalıdır.

Yazarlar çıkar gruplarının siyasal süreçteki etkilerini netleştirmenin çok güç bir iş olduğunu kabul ediyorlar¹¹. Lobiciliğin, kampanya katkılarının, enformasyon fonksiyonunun v.b. karmaşık etkilerini bir iki formüle sığdırmak mümkün değildir. Bu husustaki değişik yaklaşımların suni varsayımlara kaçması bu güçlüğün en yakın göstergesidir. Yine yazarların belirttikleri gibi anket bilgilerinden yararlanmadan bu zorluğun üstesinden gelinemeyeceği herkesçe kabul edilmektedir. Kaldı ki çıkar grubunun her faaliyeti muhakkak bir sonuç üretmiyor. Siyasal baskının hangi şartlarda kendini duyuran bir dereceye ulaştığı, ölçülebilir olup olmadığı doğru dürüst tartışılmadan bu hususta bir karara ulaşmak sakıncalı olacaktır.

Bununla beraber bu ve benzeri ekonometrik denemelerin gerçekten bize öğreteceği bir şeyler var mıdır sorusunu deşmek yanlış bir seçim değildir. Yazarların ekonometrik bulgularına bir göz gezdirelim. Kullandıkları regresyon denklemi

$$A_{jt}^* = \alpha_{j0} + \alpha_{j1} \log Y_t + \alpha_{j2} \log I_t + \alpha_{j3} Z_t + \alpha_{j4} \text{POL}$$

POL : Baskı grupları, eğitim sağlık altyapı kültür ve çocuk parkları alanlarında

$$\text{POL} = (\text{INT}_1, \dots, \text{INT}_6)$$

¹¹ Dunne-Pissarides-Smith, a.g.m., s.142.

$$\mu_1 = \beta_{10} + \sum_2^6 \beta_{1j} INT_j + \sum_2^4 \delta_{1j} INT_j CL_{jt} + \sum_5^6 \gamma_{1j} INT_j D_j$$

CL_{jt} = j çıkar grubunun göreceli hacmi

D_j = j sektörü büyürken 1 olan dummy değişken

Alternatif bir baskı grupları alt modeli

$POL = (MED_2, \dots, MED_6)$

MED_j = j sektörüne medya kanalından baskı

$$\mu_1 = \beta_{20} + \sum_2^6 \beta_{2j} MED_j + \sum_2^4 \delta_{2j} MED_j CL_{jt} + \sum_5^6 \gamma_{2j} MED_j D_j$$

Bulgular belediyelerin başladıkları işin ancak ortalama %11.5'ni o yıl bitirebildiklerini, atalet katsayısının yüksek olduğunu gösteriyor. Baskı gruplarının amaçlarına bir dereceye kadar ulaştığı bulgusuna yer veriliyorsa da, baskı grubuna rağmen projelerin arzu edilen yönde seyretmediği haller de önem arz ediyor. Baskı grubunun daha ziyade büyüyen sektörde etkili olduğu varsayımı doğrulanmıyor.

4.3 Kamu Yararı Ve Devlet

Buchanan "kamu yararını" İsa'nın hiç bulunamayan "yemek kabına" benzetmişti. Ve devlet şemsiyesi altında bu kabın aranmasını "organsal canavarlık" olarak betimlemişti. Thatcher, "... bireyler fiziksel olarak vardır ama toplum denen şey nerede?" diye sorarken Buchanan'a gönülden katılıyordu.

Kamu yararı deyiminin tarihine bakıldığında bu görüşe katılan başkalarının da bulunduğu görülür. Başlangıçta kamu menfaati, devletin

idamesi başka türlü kullanılmış olsa idi kötüye kullanıldığı kolayca iddia edilecek olan ekstrem önlemleri haklı çıkarır cümlesinin taşıdığı anlamda kullanılmıştır. Bu sözcük pragmatik anlamla da yüklenmiştir : Devletin yaptığı her şey haklıdır. Kuşkusuz bu yorumu otoriter rasyonalizasyon olarak görmeliyiz. Sosyal bir kötülüğü düzeltmek isteyen sosyal reformcular “sosyal iyilik” deyimini tercih etmişlerdir : Geniş bir kitlece benimsenen bir inanç veya ahlaksal bir ilke. Siyasal sistemi salt kişisel çıkarlar arasında kendiliğinden oluşan uyuma dayandırmak isteyen eski faydacıların bu ülküsüne inanan Buchanan ve benzerleri öz-çıkâr ve piyasa kavramlarıyla kamu menfaatine ulaşamadıklarını anlayınca “...genel menfaati paylaşılan bir moral norm..”¹² olarak kabullenmek durumunda kalmışlardır. Buchanan ve arkadaşları anayasalcılığı yeterince analiz etmemekte, onu dar bir kalıba sıkıştırmaya çalışmaktadır. İhmal ettikleri nokta, anayasaların da zamanla değişikliğe uğradıklarıdır. Mutlak bir norm arayışı içinde olmaları bireysel hürriyet kavramıyla bağdaşmamaktadır. Eğer insan sadece bir bireysel egoist olsa idi, o zaman devlete ne gerek kalırdı? Oysa, Buchanan’ın , topluma olmasa da, devlete duyduğu ihtiyaç apaçıktır.

Siyasal inançlarımız tercihlerimizin estetik yanını oluşturmaz. Her norm gibi, sosyal ortamda öğrenilirler ve kuşaktan kuşağa devredilirler. Ayrıca, devamlı bir değişmeye konu olurlar, sabit değildirler. Doktrinleştirilmeyen siyasal değerler uygulama kaabiliyetini kaybederler. Rasyonel kişinin ahlaki normlardan azade olması gerekmez. Rasyonel kişi belirsizliğin karanlığından yakasını kurtaramaz. Sadece bir beklenen değer almakla bu sorun çözülemez. Hepimizin belli bir ideolojiye ihtiyacı vardır. Ahlaki normlar, belirsizlik ve ideoloji siyaset oyununun hammaddeleleridir.

Rasyonel egoist siyaset oyununda yerini aldığında şahsi çıkarını kollamak için çeşitli politik fırsatlarla karşılaşır. Bu fırsatları nasıl

¹² G.Brennan ve J.M.Buchanan , **The Reason of Rules, Constitutional Political Economy**, Cambridge University Press, 1985, s.146-47.

kullanacağına karar verirken sabit bir yasaya bağlı kalmakla yetinemez. Siyaset hayatının kurallarını, yapısını ve normlarını dikkate alır. Bunlar ise şahsi hakların daha genel bir kamuoyunda nasıl yankılandığına bağlıdır.

Politik motivasyonlar sadece kişisel faktörlere bağlı değildir. Ayrıca toplumsal kimlikler de rol oynar. Birey toplumsal kişiliğini kazanırken korunma, rahatını temin ve bir amaca bağlanma dürtülerinin etkisi altındadır. Toplumumuza sadakat bireyin kendi çıkarının farkında olduğunun işaretidir. Bu kavrayış sempati veya antipati gibi kişisel duygulardan daha az önemli olmamaktadır. Zaten sadakatimizi gösterdiğimiz anda hareketimizi sınırlayan politik limitlere göre davranıyoruzdur. Sadakatimizi saldırganca gösterebiliriz. Fakat bu davranış demokratik sayılabilir mi?

Batı toplumlarında kök salan politik yabancılaşma ve umursamazlık partilerin sözlerini tutmamalarından veya birbirlerinden pek farklı olmamalarından kaynaklanabilir. Muhafazakarlar bu durumu normal karşılamaktadırlar. Ancak umursamazlık yayıldığı ölçüde demokrasinin geri çekildiği görülmektedir.

Siyasetin piyasadan daha iyi olması gerekmez. Ama ona mecburuzdur! Siyasete adımıımızı attığımız anda “kamu yararı” ile yüzyüze geliriz. Kamu menfaatini dar kapsamda görmemeliyiz. Devletin empoze ettiği her şey, kamu menfaatiyle uyumlayabilir. Aksi halde karşı duracağımız bir ideoloji kalmazdı ortada. Ve kamu menfaati muhakkak üzerinde oybirliğinin sağlandığı bir durum da değildir. Çoğunluk oylamasının hikmeti burada kendini gösterir. Fakat bu tür oylamanın teknik tuzaklarının zamanla dogma üretmenin kaynağı olmaması için insanoğlu karar mekanizmasını oldukça zenginleştirmiş, basit bir çoğunluk oylamasıyla yetinmemiştir.

Hürriyet, devlet aleyhine edebiyat yapmanın her zaman stoktaki kozudur. Sakın, kişinin hürriyetini eleştirdiğimiz sanılmasın. Tam tersine, hürriyeti onu anlamadan, onu yaşamadan bir koz olarak kullananları

eleştiriyoruz. Genel olarak, karar mekanizması ne kadar az merkeziyetçi olursa, kişisel hürriyetlerin garantisi o kadar sağlam olur. Fakat devlete düşen bazı kararların kişiye aktarılmasında uygulama güçlükleriyle karşılaşılır. Eğer her birey haklarını yanında taşıdığı silahla çözmeye kalkışsaydı, kaos olurdu? Kişiye aktaracağımıza piyasaya aktarmayı tercih ederiz. Piyasanın gayri şahsi olmasını bekleriz. Otomatik dengeler kurabileceğine inanırız. Öğretici ve katılımlı bir süreç olduğunu düşünürüz. Ama ya tekellerin hakim olduğu piyasa gerçekten böyle midir? Bilgiyi edinme ve kullanmanın mükemmel olmadığı toplumlarda piyasa başka bir totaliter rejimin baş mimarı olur.

Devletin zor kullanma gücü ile kişinin özgürlükleri arasında huzur ve istikrarı teminat altına alan bir denge sağlayamadığımız sürece ikisinden de söz etmek imkansız hale gelir. Piyasa tek başına bu işi başaramadığını asırlardan beri ispatlamıştır. Yüzyıllar öncesinin içi boş kalıplarına geri dönmek rasyonalite ile bağdaştırılamaz. Eğer piyasa devlet içinde devlet konumuna yükselmiş ve zor kullanma hakkına göz dikmişse, o ülkenin yapabileceği tek bir şey kalmıştır: Piyasayı kabul edenlerle etmeyenleri birbirinden koparak ayrı devletler kurması. Buchanan gibi yazarların bir türlü kavrayamadıkları bir gerçek vardır: Kişi sadece mallar arasında tercih yapma hürriyetine sahip değildir, kullanacağı başka bir imkan kalmayınca devletini de seçebilmelidir.

Bu noktada Berlin'in¹³ "pozitif" özgürlük ile "negatif" özgürlük arasında gözettiği fark önem kazanır. Negatif özgürlük bireyin kararlarını ve eylemini kısıtlayan hiçbir dış engelin bulunmadığı bir halde onun arzu ettiği gibi davranma serbestisidir. Pozitif özgürlük ise, karşılaştığı kısıtlamalar dahilinde seçim yapabilmesidir. Aşırı özgürlükçüler hürriyeti negatif özgürlükle özdeşleştirip, devleti dışarıdan olaya katılan bir zorba olarak gösterirler. Ve piyasanın zor kullanmadığını ve sadece gönüllü katılımı işlerlik kazandığını

¹³ I.Berlin, *Four Essays on Liberty*, Oxford University Press, 1969

hayal ederler. Kaldı ki zorlama kavramı kullanılış şeklinden bağımsızca yorumlanamaz. Demokratik bir toplumda devletin zor kullanma şekilleri de bir çerçeve içine oturtulmuştur. Kamu menfaatini korumayı amaçlamayan ve bunun böyle olduğuna dair şeffaf ve yasal bir denetim mekanizmasınca onay verilemeyen bir zor kullanmaya demokraside yer yoktur. Ne yazık ki demokrasi kağıt üzerinde tasarlanan şemaya harfiyen uyularak gerçekleşmemektedir. Fakat yaşamın kendisinin bir mücadele olduğunu tekrarlamaya gerek bile duymuyoruz. Yeter ki bu mücadelenin uygarca yapılmasına zemin hazırlanmış olsun. Eşitlikçiler sadece fırsat eşitliğiyle yetinmezler, sonuçların da eşit olmasını garanti altına almak isterler. Oysa, Meritokratlar kişiye eşit karar ve hareket fırsatlarının devlet yardımıyla yaratılmasını yeterli bulurlar. Bu iki felsefe çağlar boyu süregelmiştir.

Kişisel özgürlüklerin kökeni doğal haklar savında aranmalıdır. Bu savı geliştiren Hobbes, Locke ve Rousseau günümüz Virginia Ekolüne önderlik etmektedir. Fakat kişisel özgürlükler sosyal adalet süzgecinden geçirilmeden bir anlam ifade etmez. Mutlak bir anlamları mevcut değildir. Mülkiyet hakkı dahi tek başına yaşayan biri için bir anlam ifade edemez, bir toplumun üyesi olduğumuz anda yorumu yapılabilir. Kaldı ki Locke'un kendisi dahi mülkiyet hakkını kısıtlayan şartlar üzerinde durmuştur. Unutmayalım ki o devirde piyasa "küçüklerin" rekabet ettiği bir ortamdı. Locke günümüzde yaşasa idi mülkiyet hakkını bizim anladığımızdan farklı bir şekilde yorumlamayacaktı. Ne ilginçtir ki Locke aynı zamanda "değerin emek teorisini" savunan bir aydıındı.

Ekonomik özgürlükler için daha iyi bir kaynak, Kant'ın ünlü "amaçlar krallığıdır". Hümanist düşüncenin sahip çıktığı bu ilkeye göre, her insan diğerlerinin saygı ve ilgisine eşit şekilde hak kazanmalıdır. Demek ki çağdaş demokrasinin her vatandaşın aynı anayasal ve siyasal haklara sahip olması gereğini Kant'a kadar uzatmak mümkündür. Peki, bu eşitlik ekonomik haklara da uygulanmalı mıdır? Bir kere, eşitliği mutlak anlamda yorumlayamayacağımız çok açıktır zira pratik değildir. Görelî bir kavram.

olarak eşitlik istek ve arzuları konu almamalıdır, aksi halde çözümü imkansız sorunlar batağına dalarız. “Temel ihtiyaçlar” esas alındığında her vatandaşın eşit haklara sahip olmasını savunmak kolaylaşır. Bütün mesele, bu listenin hazırlanmasında ortaya çıkmaktadır. Tabii ki kişi, özel bazı koşullar haricinde, ihtiyaçlarının teminine katkıda bulunmadan ölene kadar temel ihtiyaçlarını devletten karşılama özgürlüğüne sahip olamaz. Devlet bireyin sığınağı olmamalıdır. Özelleştirme bu yanıla topluma birşeyler kazandırabiliyorsa “devletçiliğin” karşısına dikilebilir. Sorunlar bu gibi kavramların kendisinde yatmamaktadır, uygar bir kültür ve kişiliğin topluma hakim kılınmamasında aranmalıdır. Fakat bu da devletin görevleri arasında yer alır. Devleti donmuş ve sabit bir takım hakların bekçisi durumuna düşürmeye kimsenin hakkı ve yetkisi bulunmamalıdır. Devlet, herşeyden önce, bireyin toplumsal kişiliğini kazanma mücadelesinin somut bir belgesidir.

Bu tezlerin felsefi kökenini Green¹⁴ ve Hobhouse’da buluyoruz. Koyu bir liberal olan Green devletin görevini kişiye eğitim, barınma ve fiziksel çevre kanalından daha geniş ve geliştirilmiş olanaklar hazırlamak olarak görmüştür. Bu belki Hegel’in etkisiyle ölküsel bir devlet anlayışına kayışı simgeleyebilir. Ne var ki onları izleyen Keynes ile Marshall¹⁵ tezlerini daha gerçekçi şekilde ortaya atmışlardır. Keynes’i tarihe gömmek modern devletin geleneksel felsefi bağlarını koparıp, heba etmek anlamına gelecektir. Ve bunu Virginia ekolünün ABDde dahi başarabileceğine inanmıyoruz.

Piyasa modeli siyasetin ve devletin normatif teorisine temel teşkil edemez. Bürokratin “kamu görevine” yer vermediği gibi, politikacının “sosyal sorumluluğunu” da gözardı etmektedir. “Sorumluluğunu müdrik” vatandaş mali olarak ödüllendirmenin tek yolu, onu bir rant kollayıcı durumuna indirgemek olmamalıdır. Eğer devlet etkinle etkinsizi, doğruyla yanlış ve haklı ile haksızı ayırtetmekten acizse, bunun sorumluluğunu bireye

¹⁴ T.H.Green, “Lectures”, in R.Nettleship, ed., *The Collected Works of T.H.Green*, vol.2, Longmans Green, 1890.

¹⁵ T.H.Marshall, *Sociology at the Crossroads*, Heineman, 1963.

yüklememelidir. Ve unutmamalıyız ki siyasal özgürlükler piyasanın rekabete konu özgürlüklerinden farklıdır. Düşünce özgürlüğüne sahip olmak için vatandaş olmak yeterlidir. Fakat o özgürlükten yararlanmayı uzun süre ihmal etmişsek, piyasa zaten bizi cezalandıracaktır.

4.4 Özelleştirme-İktidar Dönüşümü ve Kamu Yaranı: Türkiye Üzerine Bir Gözlem

Çalışmamızın bu bölümünde Türkiye’de yaklaşık olarak son yirmi yıldır devam etmekte olan bir tartışmayı ele alıp irdelleyecek ve sonuçlarının neler olduğu/olacağını belirlemeye çalışacağız. Burada sadece ekonomik konularla sınırlı kalmadan, yönetim, siyaset ve toplumsal yapı ile ilgili olarak da vurgulamalar yapılacaktır.

Bu tartışma öz olarak kamu - özel sektör bağlamında, genel olarak da devlet ve iktidarın bölüşümü başka bir ifadeyle de dönüşümü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Türkiye’yi yönetenler ekonomik, siyasal ve sosyal alanda her zaman dış dünyadaki gelişmeleri ve oluşumları referans almışlardır. Ekonomik konularda ve politikalarda da durum farklı olmamıştır. Örneğin, Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında, piyasa ekonomisi ve özel sektöre dayalı bir gelişme modeli hemen benimsenmiş, ancak gerek 1929 krizi, gerekse Bolşevik ihtilali ve merkezi plana dayalı kalkınma tercihleri bizim ekonomik yaklaşımlarımızda hemen etkisini göstermiştir. Bu yaklaşım-kısa süren DP iktidarını ayrı tutarsak ki durum orada da farklı değildir- 1980’lere kadar devam etmiştir. Özetle izlenecek ekonomik stratejiler ve uygulanacak kalkınma modellerinde hep dış ülkelerdeki gelişmelerden etkilendiğini görmekteyiz.

1970’lere gelinceye kadar iktisatçılar gerekse ekonomik karar alıcıları ve uygulayıcıları, reel üretim ve istihdamdaki dalgalanmaların nedenleri ve giderilme yolları konusunda geçerli araçlara sahiptirler. Ancak bu yıllarda

başlayan, yüksek enflasyonla yüksek işsizliğin aynı anda yaşanması (stagflasyon) ve bu dengesizliğin ortadan kaldırılmasında başarısız kalınması, yeni politika değişikliklerini beraberinde getirmiştir. Nedir bunlar? Teorik detaya girmeden, kısaca; talep yönlü politikalar terkedilerek, arz yönlü iktisat politikalarının ağırlık kazandığı bir süreç olarak tanımlayabiliriz.

İktisat literatüründe “Yeni Sağ” olarak adlandırılan uygulamada da “Reaganomics” ve “Thatcherizm” olarak ortaya çıkan bu politikaların temel önermesi; “Kamu yöneticilerinin belli bir noktadan sonra kendi kişisel çıkarlarını, kamu yararının üzerinde tutma eğilimlerinin kaçınılmaz olduğudur.” Bu durumda ne yapılmalı? Kamu sektörü küçültülmeli, kamunun kaynak dağılımını bozucu etkilerinin yanı sıra israf etmesinin önüne de bu şekilde geçilmelidir.

Genel anlamda bu tartışma liberalizm, küreselleşme, piyasaların entegrasyonu, sınırların kalkması gibi sıkça duyduğumuz kavramlar etrafında sürdü ve sürmektedir.

Daha önce vurguladığımız gibi, bu tartışmaların Türkiye üzerinde etkisinin oluşması uzun sürmedi. Türkiye ekonomisinde 1980’lerden sonra “24 Ocak kararları” olarak bilinen uygulamalarda ekonomik yapıda bir takım radikal kararların alındığını görmekteyiz. Bu yaklaşım, genel olarak piyasa ekonomisinin şartlarının sağlanması, piyasaların liberalleşmesi ve KİT’lerin özelleştirilmesi gibi uygulamalarda kendini göstermiştir.

Türkiye’de bu çerçevede ciddi mânâda terminolojik (kavramsal) hatalar yapıldığını görmekteyiz. Öyle ki ülkemizde aydınından en sade vatandaşına kadar bir kişi aynı anda liberal, milliyetçi, muhafazakâr ve demokrat olduğunu söyleyebilmektedir. Bu olgu kısa sürede toplum kesimlerine yayılmakta ve genel kabul görmektedir. Ancak bu dört kavramın bir arada bulunmasında ve uygulanmasında teorik imkânsızlıklar vardır. Çünkü

düşünce hayatının tarihsel gelişimi içinde bu kavramların çıkış noktaları, uygulama alanları ve yaklaşımları birbirinden farklıdır.

4.4.1 Özelleştirme ve İktidar Dönüşümü

Özelleştirme gerek teoride, gerekse uygulamada tam olarak açıklığa kavuşturulamamış bir kavramdır. Bunun temel nedeni, özelleştirmenin bir çok bilim dalının doğrudan ilgi alanına girmesidir. Bu ise yapılan bilimsel tanımlamalarda farklılıkların oluşması sonucunu vermektedir. Örneğin ekonomi bilimi açısından özelleştirme; devletin ekonomik faaliyetlerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Daha dar anlamda ise, devletin ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirdiği KİT'lerin, özel sektöre devridir. Buna karşılık hukuk bilimi açısından özelleştirme KİT'lerin yönetiminin özel sektöre devridir. Dolayısıyla hukuk bilimi yönünden “Yönetimin Özelleştirilmesi”, ekonomi bilimi açısından ise; “Mülkiyetin Özelleştirilmesi” önem kazanmaktadır.

Özelleştirme; milli ekonomi içindeki kamu ekonomisinin rolü ve fonksiyonlarını azaltacak, piyasa ekonomisine işlerlik kazandıracak uygulamaları içermektedir. Özelleştirmenin sosyal rasyoneli ise; sermaye mülkiyetinin tabana yayılmasını sağlamaktır.

Özelleştirme; bir “**ekonomik itikad**” olarak toplumsal yapımızın içine yerleşmiş bulunmaktadır. Öyle ki siyasi kirlenmeyi ortadan kaldıracak bireysel fayda ve refahla birlikte sorumluluk artacak, kamu açıkları ortadan kalkacaktır. Bütün bu argümanlara karşılık uygulamada 1980'lerden bu tarafa kamu kesiminin ekonomi içindeki payı artmakta, bireysel sorumluluk azalmakta, toplumsal sorumluluk ise çökmektedir.

Sonuçta ülke kaynakları ve devasa kuruluşları aracı kurumlar marifetiyle ve de uluslararası finans merkezlerinin Türkiye içindeki

uzantılarının etkili “lobi” faaliyetleri kanalıyla satılmaktadır. Ülke kaynakları, % 20 şerli oranlarda bölünerek, taşeronlara satılmakta veya kiraya verilmektedir. POAŞ ve TEAŞ’da bu yapılmıştır. TEAŞ’ın santrallerini yirmi yıllığına satın alan firmaların her birisinin bir veya birden fazla yabancı ortağı vardır. Burada yapılmak istenen **“Türkiye Cumhuriyeti Devletini mülksüzleştirmektir.”**

Dünyada ekonomik açıdan mevcut olan eşitsizlikler, birçok ülkede kamu kesimi krizini derinleştirmiştir. Bu anlamda özelleştirme faaliyetinin tanımlanabilmesi için başka bir gelişmeyi de gözden uzak tutmamak gerekir. Bu Euro-dolar’ların uluslararası sınır tanımayan bir duruma gelmesidir.

Bu çok uluslu şirketlerin sürekli yayılma arzusu, devletin döviz hareketlerine, sermaye hareketlerine ve ekonomiye getirdiği düzenlemelerin sınırlarına çarptılar. özellikle bazı sektörler kamu mülkiyetinin sınırlarıyla karşı karşıya geldiler. Dolayısıyla şöyle bir tablo ortaya çıktı. Devlet finansal anlamda krize girmiş durumda, mali problemler nedeniyle alt yapı, sanayi, eğitim-sağlık gibi kamu hizmetlerine yatırım yapmak imkânsız hale gelmiştir. Diğer yönden yabancı sermayenin genişleme ihtiyacı var ve çok uluslu şirketler dünyanın globalleşmesini istemektedirler. Ve bu iki olgu uluslararası banka sisteminin çökmemesi şeklinde kesin ihtiyaç ile birleşiyor.

Türkiye’de özelleştirme; etkinlik sağlamak, geliri tabana yaymak veya “kamu kesimi aşırı büyüdü, bunu küçültmemiz gerekir” gibi gerekçelerle yapılmamaktadır. Aksine birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Dünya Bankası ve İMF tarafından empoze edilmiştir ve edilmektedir. Buradaki amaç, tamamen global kârlar, piyasalar ve çok uluslu şirketlerin yayılmaları ile ilgilidir.

Bugün bölünmeden önceki adıyla TEK (Türkiye Elektrik Kurumu)’de ihtiyaçtan % 30 fazla personel bulunmaktadır. Buna karşılık Türkiye’de elektrik hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ancak

burada bir sorun ortaya çıkmaktadır: Kaynak problemi...Bütçesinin ancak % 10-11'ini yatırıma ayırabilen bir ülke için yatırım yapma imkânı ortadan kalkmaktadır. İşte bu noktada Dünya bankası devreye girmektedir. Ancak farklı bir amaca yönelik olarak Dünya Bankası 1944'de kurulduğunda, böyle durumlar için kurulmuştu. Amaç; sermaye fazlası ülkelerdeki sermayenin bu tür yatırımlara ihtiyacı olan ülkelere aktarılmasıydı. Ve aslında Dünya Bankası'nın aktardığı kredilerin % 15'i enerji sektörü içindir. Ancak 1993'te Dünya Bankası politika değişikliği yaptı. Kredi vermeyi iki şarta bağladı. Bunlar; özelleştirme ve elektrik fiyatlarındaki sübvansiyonun kaldırılması. Türkiye'de bunlara harfiyen uymuştur. Elektrik santralleri ihalelerinden gelen "pis kokularda" bu ülkenin içsel bir problemi ve bir "etik" sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.1.1 Özelleştirme İçin Bir Örnek

Türkiye'de yapılan ve yapılacak olan özelleştirmeler içinde stratejik sektörler arasında yer alan elektrik santrallerinin satılması ayrı bir öneme sahiptir. Bunun yanı sıra PETKİM, POAŞ, Limanlar, Telekom ve Tüpraş'ın da özelleştirmeleri yapılmıştır veya yapılacaktır. TEAŞ'ın yanı sıra adı geçen diğer kuruluşların özelleştirilmesi yukarıda değindiğimiz **"Devletin mülksüzleştirilmesi"** sürecine hız katacaktır. Karar otoritesi tercihini belirlemiştir. Öyle ki, Özelleştirme İdaresi Başkanı; "Ekonomide stratejik sektör diye bir kavramın olmadığını, bunların da pekâlâ özel sektöre verilebileceğini, bunların da vatan evlatları olduğu"nu söylemektedir!..

Bu nedenle çalışmamızın bu bölümünde TEAŞ'ın özelleştirilmesini örnek olay olarak, rakamlar ve veriler doğrultusunda adı geçen **"vatan evlatlarının"** nasıl bir satışı gerçekleştirdiklerini ortaya koymaya çalışacağız.

Tablo 7. TEAŞ'ın Özelleştirilen 12 Termik Santrali İle İlgili Değerlendirme

Termik Santrallerin Toplam Kurulu Gücü (MW)	6.723.000
Toplam Kurulu Elektrik Enerjisi İçindeki Payı (%)	32
Termik Santrallerin 1996 Yılı Toplam Elektrik Üretimi (kwh)	35.063.500.000
Termik Santrallerin Toplam Kuruluş Maliyetleri (US \$)	7.305.750.000
TEAŞ'ın 12 Santralden 1996 Yılı Kârı (US \$)	758.451.500
TEAŞ'ın 12 Termik Santralden 20 Yıllık Kârı (US \$)	15.169.030.000
Devredilen Termik Santraller İçin İlan Edilen 20 Yıllık Devir Bedeli (US \$)	1.660.000.000
Devir Bedelinin TEAŞ'ın 20 Yıllık Gelir Bedeli'ni Karşılama Oranı (%)	11
Kaynak : Enerji Bakanlığı ve TES-İŞ istatistiklerinden derlenmiştir.	

Tablo 7 ve 8'deki verilerden elde edilecek sonuçların yorumuna girmeden önce bir özet yapmamız gerekirse,

- Termik santralin işletme hakkı 20 yıllığına devir bedeli 1.2 milyar dolardır.
- Bu 10 santralin yıllık net kâr toplamı 507 milyon dolardır.
- Devlet 1.2 milyar doları iki yıl beklemeden kendisi kazanacakken, santralleri 20 yıllığına devretmiştir.
- Bir başka ifadeyle 2 yıllık kârı peşin alabilmek için 18 yıllık kârdan vazgeçmektedir
- Elde edilecek gelir, 1.2 milyar dolar iken, vazgeçilen gelir yaklaşık 8.9 milyar dolardır.
- 10 santralin toplam devir bedeliyle ancak Çatalağzı B ve Çayırhan gibi çok küçük santraller kurulabilir.
- Elektriğin kilovatının TEAŞ'dandaha fazla maliyete üreteceklerini söyleyen bu firmalar, sonuçta satış fiyatını da artıracaklardır. Bu durum elektriğe tüketicinin ödeceği bedelin artması anlamına gelmektedir. Öyleyse özelleştirme sonucu, rekabet dolayısıyla "fiyatların düşeceği" fikri tamamen aldatmacadır.
- Bu santralleri alan firmaların, bu santrallere ne kadar yatırım yapacakları belirsizdir, bilinmemektedir. Sadece devletin üstlendiği 2 milyar dolarlık planlanmış bir yatırım vardır.

**Tablo 8. İşletme Hakkı 20 Yıllığına Devredilecek 10 Termik Santralle İlgili Bazı Bilgiler
(Hamidabad ve Ambarlı Hariç)**

Termik Santraller	Kurulu Gücü (mw)	Bugünkü Fiyatlarla Kuruluş Maliyeti (1.000 \$)	TEAŞ'ın Ortalama Enerji Maliyeti (Cent/Kwh)	TEAŞ'ın Ortalama K3r (Kwh Başına Cent)	TEAŞ'ın Ortalama Yıllık Kârı (1.000US \$)	TEAŞ'ın Ortalama 20 Yıllık Kârı (1.000 US \$)	20 Yıllık Devir Bedeli (1.000 US \$)	Alan Firma	TEKLİF (Cent)
Çatalağzı B	300	450.000	2.20	2.50	43.687	873.750	75.000	KORONA	3.71
Çayırhan	300	450.000	2.20	2.50	37.500	750.000	85.000	PARK	4.31
Kangal	300	450.000	2.20	2.50	47.750	915.000	75.000	KOÇ- Demir Export NRG PEA- BONY	2.62
Kemerköy	630	945.000	2.20	2.50	30.600	612.000	150.000	Bayındır- Mimag- National Power- Pacifcorp	2.59
Orhaneli	210	315.000	2.20	2.50	28.612	572.250	90.000	SÜZER	2.19
Soma A	44	66.000	2.20	2.50	6.787	135.750	15.000	SÜZER	4.39
Soma B	990	1.485.000	2.20	2.50	139.312	2.786.250	240.000	SÜZER	3.1
Tunç Bilek	429	643.500	2.20	2.50	41.625	832.500	100.000	TEMTAŞ	4.46
Yatağan	630	945.000	2.20	2.50	76.312	1.526.250	160.000	Bayındır- Mimag- N.Power- Pacifcorp	2.4
Yeniköy	420	630.000	2.20	2.50	57.225	1.144.500	100.000	Bayındır ve Diğerleri	2.4

Kaynak: Enerji Bakanlığı ve TES-İŞ istatistiklerinden derlenmiştir.

- Yenileme ve modernizasyonun yapılacağına yönelik bir yaklaşımı göremediğimize göre;bu bu santraller 20 yıl sonra teknik ömürlerini tamamladıktan sonra ne olacağı da bilinmemektedir.
- Üzerinde durulması gereken bir diğer konu da bu santrallerde çalışanların iş güvenliği ve sosyal güvenlik haklarının ne olacağıdır. Bu konuda da belirsizlik vardır.
- Bu santrallerde çalışanların aşırı gürültüden dolayı - ki bu, araştırma ve gözlemlerle belirlenmiştir - onda yedisinin kulağı duymamakta, onda yedisinin çocuğu olmamaktadır.

Sonuç olarak, belki çok da içaçııcı olmayan bir tablo ortaya çıkmaktadır. Ancak Türkiye’de yapılan özelleştirme uygulamalarının **“fotoğrafı”** budur. Yoksa özelleştirmeyi sadece bir kamu kuruluşunun özel sektöre devri olarak düşünürseniz sonuç çıkmamaktadır.

Bugün için ülkemizde özelleştirme gerek; **“Devleti kuşatma ve mülksüzleştirme”**, gerekse; **“iktidar dönüşümünü”** sağlama aracı olarak, aynen bir **“tetikçi”** görevi görmektedir. Bu ülkede **“Savunma konsepti”** belirleyenler, esas tehdidin özelleştirme uygulamalarının ekonomik ve sosyal sonuçlarından geleceğini görmelidirler. **Devleti küçültmek, devleti satmak demek değildir.**

4.4.1.2 İktidar Dönüşümü Ve Devlet

Türkiye’de 1980’lerden sonra uygulanan ekonomik politikaların önemli iki etkisi, ekonomik ve sosyal hayatta görülmektedir. Sosyal yapıda fertler üzerindeki etkisini gözlemlediğimizde; sadece kârını maksimize etmeyi amaçlayan, her davranışında Fayda/Maliyet analizi yapan bir birey tipinin ortaya çıktığını görmekteyiz.

İkinci etkisi ise; piyasanın parasallaşmasıdır. Ne demektir bu? Her değer, her hareketin, kısaca herşeyin parayla ölçüldüğü bir ekonomik ve sosyal süreç. Piyasa parasallaştıkça birçok şeyin anlamı değişmektedir. Örneğin; hoca-öğrenci, karı-koca, amir-memur, son tahlilde de devlet-birey arasındaki ilişki farklılaşmaktadır. Bütün mal ve hizmetler metalaşmakta, adeta **“paranız var ise itibarınız vardır”** olgusu toplumsal yapı içinde süratle yayılmaktadır.

Bu sürecin hızlı yaşandığı toplumlarda **“iktidar dönüşümü”** nün ortaya çıkması ve yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Bugün Türkiye’de

ekonomik, sosyal ve siyasal yapıda yaşanan bunalımın temelinde bu dönüşümün sancıları yatmaktadır.

Bu iktidar dönüşümünün ipuçlarını elde etmek ve de bu olgunun gerçekleşmesindeki süreci iyi anlamak için, iki prototipin incelenmesi gerekir. Koç ve Sabancı. Her ikisi de özel sektörün istihdam, üretim ve yarattıkları katma değer açısından önde gelenlerindendir. Kısacası her ikisi de sektör olmuşlardır.

Koç'un biyografisine bakıldığında 1950'li yıllarda CHP üyesidir. O dönemin iktidarının kendisine, bu partiden istifa etmesi için uzun süre baskı yaptığını görmekteyiz. Ford ile yapacağı ortak yatırım engellemektedir. Bütün bu baskılara karşı Koç'da, Sabancı'da yakın yıllarda gördüğümüz karşı çıkışları ve **"diklenmeleri"** görememekteyiz. Örneğin Sabancı, zaman zaman karar otoritelerine ve kamu yöneticisine *".... Siz yiyicisiniz, Sadece yediniz, başka bir şey yapmadınız."* türünden açıklamalarını sıkça görmekteyiz. Birinde bir kabullenme, sessiz kalma var, diğesinde karşı çıkma, radikal açıklamaları gündeme getirme olgusu vardır.

Kısaca ele aldığımız bu örnek olay, Türkiye'de kamu-özel sektör dengesi, genelde de devlet-iş adamı ilişkisinin zaman içinde değiştiğini göstermesi açısından ilginçtir. Devlet özel sektörü 1980'lere kadar el altından desteklemesine rağmen, diğer taraftan kamuoyuna güvenilmez, kuşku duyulması gereken kişiler olarak sunmuştur. Kredi, teşvik, kota, yatırım indirimi gibi yollarla da sürekli baskı altında tutabilmiştir. Ne zamana kadar? Miladi bir tarih belirlemek istenirse, buna TÜSİAD'ın ilanlı protestosunu söyleyebiliriz. Ancak bu süreç 80'lerden sonra hızlanmıştır. Özellikle de 1989 Kambiyo rejiminin **"32 Sayılı Karar"** ile libere edilmesiyle üst noktalara varmıştır. Bu ve benzeri uygulamalarla Türk özel sektörünün devlete bağımlı olması olgusu ortadan kalkmıştır. Çünkü kaynak ihtiyacını, kredi sıkışıklığını dış piyasalardan kolayca sağlayabilmektedir. Buna bir de kamunun iç borçlanma politikası da eklenince, hareket alanı genişlemekte, bazı küçük

engeller de kolayca aşılmaktadır. Kısaca; devlet ile olan **“göbek bağı”** artık kesilmiştir. Sabancı’nın ekonomik ve siyasi konularda radikal sayılabilecek çıkışları yapabilme rahatlığı, bunlardan kaynaklanmaktadır.

Devlet kapital inisiyatifini elinden kaçırmıştır veya kaybetmek üzeredir. Bunun arkasından siyasi inisiyatifin terk edilmesi gelecektir. Bu da kaçınılmazdır. Bunun belirtileri de görülmektedir. Nasıl mı?

Başkanlık sistemi ve TBMM’nin görev ve fonksiyonlarında istenen değişiklikler yapılarak. Ne yapılmak isteniyor? TBMM tamamen bir **“temsilciler meclisi”** konumuna indirgenecek, sadece yasamayla ilgili görevleri yapacak ve kendini tadil edecektir. Hükümeti, yani **“karar organını”** belirleme yetkisi olmayacak bir meclis istenmektedir. Siyaset; bugün bile varlığı kuşku götürmeyen kapital inisiyatifini elinde bulunduran **“lobi”**lerin eline geçecektir. Ülkede yeni çıkar birliktelikleri kurulacak ve kendini yenileyerek devam edip gidecektir. Yapılmak istenen budur.

SONUÇ

Kamu harcamalarının disiplin altına alınması en az yüzyıldır düşünürleri uğraştıran bir sorundur. 20. Yüzyılın belirgin özelliklerinden biri toplumun kaynaklarının alternatif kullanım yerleri arasındaki dağıtımında devletin ağırlığı gittikçe artan bir rol üstlendiğidir. Bu trend sadece gelişmiş sanayi devletlerinde değil, gelişmekte olan ülkelerde de açıkça kendini göstermektedir. Devlet mal ve hizmetleri doğrudan sağlamakta, gelirin yeniden dağıtımda aktif rol oynamakta, ekonomik hayatı düzenleyen, hatta yöneten, konumunu sürdürmektedir. Devletin bu görevini yerine getirirken piyasa ile ne ölçüde bağdaştığı, sınırlarının ne olması gerektiği, bir ekonomik kurum olarak güçlü ve zayıf yanlarının neler olduğu gibi sorular Hobbes, Rousseau, Mills, Keynes, Condorcet, Wicksell ve Schumpeter gibi düşünürler tarafından tartışılmış, doğal haklar felsefesinin egemen olduğu devirde devletin şu üç temel görevi üzerinde fikir birliğine varılmıştır : toplumu şiddet ve istilaya karşı korumak, adaletin temini, kamu yararına bayındırlık ve benzeri faaliyetlerde bulunmak ve ilgili kamu kuruluşlarını yönetmek.

Hobbes'un devamlı sosyal çatışmanın kaçınılmazlığını vurgulayan hipotetik dünyasından uzaklaşmak istiyorsak devlete mülkiyet haklarının korunmasını sağlayan ve ticaretin getireceği yararlardan mülkiyet sahibinin istifade etmesini garantileyen bir işbirlikçi görevi yükleyen Nozick-Buchanan tipi bir asgari devlet anlayışında birleşmemiz gerekir inancı Faydacı (utilitarian) çevrelerin uzun süredenberi savundukları bir tutum olagelmıştır. Bu tutumun adil bir sonuç yaratmayabileceği anlaşıldığından bu yana Pareto-optimalite kuralının "daha adil" bir sonuçla bağdaştırılmasının yolları üzerinde durulmuş, devletin kökeninde zorun yattığı bir mekanizma yardımıyla vergi toplama ve transfer yapma yetkisini kullanmaktan kaçınamayacağı görülmüştür.

Samuelson “salt kamusal mal” kavramını geliştirip, Pareto etkinlik ölçütünü böyle bir mal için genişlettiği zaman görülmüştür ki , eğer o mal pek çok kişiye yarar sağlıyorsa, piyasa kamusal malın toplum ihtiyacına yeten miktarda üretimini sağlayamamaktadır. Kamusal malın birkaç kişi tarafından tüketimi onun başkaları tarafından tüketimini dışlayamıyorsa o malın bir fiyatla satılması halinde “bedavacılar” ortaya çıkacaktır.

Fakat Tiebout bu sonucu sorgulamış, malın temininin birbirleriyle rekabet halinde bulunan yerel hükümetlerce gerçekleştirilmesi durumunda kamusal malın dahi piyasa tarafından etkin bir şekilde sağlanabileceğini öne sürmüştür. Ancak yazarın bu düşüncesinin doğruluğu bireylerin ikamet yerlerini serbestçe seçebilmelerine ve yerel kamusal maldan yararlanmanın “kalabalıklaşma”ya (congestion) konu olmasına bağlıdır. Salt kamusal mal kullanmadaki sıkışıklıktan etkilenmediği için Tiebout savı Samuelson’un eleştirisi sayılamaz. Ne var ki yazar yerel kamusal mallara dikkatimizi çekmekle önemli bir adım atmıştır.

Demsetz kamusal mala olan bireysel talepler arasında fark bulunmadığı ve firmaların kişinin talebinin mahiyeti hakkında doğru bilgiye sahip bulunduğu bir hal için piyasanın salt kamusal malı etkin biçimde üreteceğini öne sürmüştü de, piyasanın talep yapıları farklı kullanıcılar arasında fiyat farklılaşmasına bu şartlarda gidememesi nedeniyle Samuelson teoremi doğruluğundan bir şey kaybetmemiştir.

Piyasanın salt kamusal malda gösterdiği başarısızlığı diğer bazı hallerde de tekrarladığı Oakland ve Baumol-Oates gibi çeşitli yazarlar tarafından ispatlanmıştır. Dupuit, Hotelling, Harberger, Baumol ve Willig gibi yazarlar üretimi ölçeğe artan getiriye tabi mallarda ortalama maliyetin marjinal maliyeti epey aşması nedeniyle Pareto-etkinliğin sağlanmadığını göstermişlerdir. Özellikle piyasaya girişin engellenemediği hallerde mevcut firmanın potansiyel rakipleri ürkütmek için fiyatını Ramsey Fiyatı denen düzeye indirmeleri halinde fiyatın marjinal maliyetten uzaklaşacağı

anlaşılmıştır. Çok çeşit mal üreten firmalarda mallar arası sübvansiyona kaçan bir firmanın bu davranışı Pareto-etkinlik kuralını ihlal etmektedir. Bu son hale “kapsam tasarrufları” (economies of scope) adı verilir. Ölçek ya da kapsam tasarruflarının varlığı halinde piyasanın başarılı olması için firmanın tüm taleplerin yapısı hakkında önceden bilgi sahibi olması şarttır. Pareto etkinlik tüm tüketicilerin malın nitelikleri hakkında tam ve güvenilir bilgiye sahip olmalarını şart koşar. Oysa gerçek hayatta bu şartın ne kadar gerisinde kaldığımız bilinmektedir. Piyasa bu eksikliğini bazı önlemlerle (satış sözleşmesi, firma ünvanı, garanti belgesi, malın kullanımına ilişkin öğretici seanslar, tüketiciyi koruma dernekleri, ulusal teknik standartlar, diğer sertifikasyon şekilleri) gidermeğe çalışsa da malın sertisikasyonunun kendisi bir kamusal mal olduğundan, piyasa yine başarısız kalmağa mahkumdur. Bilgi yetersizliği (simetrik olmayan bilgi) ve ölçeğe artan getiri özellikle emek piyasasında kendini duyurur. Normal karşılanan doğal işsizlik bir yana bırakılırsa, piyasanın irade dışı işsizlik sorununu çözemediği tartışma götürmeyen bir olgudur. Bunun başlıca sebebi, piyasanın işbirlikçi nitelikte olmamasıdır. İşte, devlet bu eksikliği giderebilen bir kurum olarak düşünülmektedir. Toparlarsak, buraya kadar değinilen piyasanın başarısızlığı örnekleri işbirliği eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan Mahpusun İkilemi modeli (Prisoner’s Dilemma) tüm bu halleri açıklamaya yeterlidir.

Devlet taraflar arasında işbirliğini tarafsızca geliştiren bir kurum olarak düşünüldüğü zaman akla ilk gelen soru, bu işlevini nasıl yerine getireceğidir. Olson kollektif davranıştan yarar bekleyen bir grubun bulunması halinde böyle bir grubun gönüllü olarak kurulacağını, dolayısıyla salt kamusal malı üreteceğini öne sürmüştür. Fakat bu görüş grup büyüklüğünün artmasıyla birlikte bedavacıların ortaya çıkışını engellemeğe yetmemektedir. Daha önemlisi, üretilen outputun miktarı Pareto optimal olamamaktadır.

Olson’un şemasında eksik olan nokta, yürürlüğe sokulabilen kollektif bir kararın mevcut bulunmamasıdır. Wicksell ve daha sonra Lindahl böyle bir kararın oybirliğiyle elde edilebileceğini göstermeğe çalışmışlardır. Devletin bir

piyasa gibi davranacağını düşünen yazarlar herkesin yarar sağlayacağı bir devlet faaliyetinin finansmanına bireyin gerçek tercihinine uygun olarak yapacağı katkıyı serbestçe belirliyebilmesinin mümkün olduğunu, bu amaçla birbirini izliyen bir seri oylama yardımıyla herkesin ne miktar kamusal mal için ne ölçüde maliyete katılmayı düşündüğünün ortaya çıkarılabileceğini, böylece katılanların talep şiddetleri farklı olduğu sürece talebi yüksek olanların katılma payının artacağını ama düşük olanların azalacağını , fakat kamu harcama paylarının ters yönde değişeceğini savunmuşlardır. Bir seri pazarlık sonucunda Pareto etkin çözüme ulaşmak mümkün görünüyorsa da talebi düşük olanlara tanınan veto hakkı nedeniyle talebi yüksek olanların gerçek tercihlerini gizleyerek karşı taraftan gözükmeleri (yalan söylemeleri) yolu açık olduğundan, sonuçta Pareto etkin çözümde karar kılamayacaklardır.

Demek ki bireyleri gerçek tercihlerini açıklamaya teşvik eden ve gönüllü katılımı esas alan bir yöntem mevcut değildir. Bu durumda akla acaba zorlayıcı mekanizmalar yardımıyla Pareto etkinliğin sağlanıp, sağlanamayacağı sorusu gelmektedir. Böyle bir mekanizma ya demokratiktir, ya da dikta rejimine tabidir. Demokratik mekanizma her bireyin tercihlerinin dikkate alınmasını sağlar ama sonuçta herkes en çok tercih ettiği alternatifte ulaşmayabilir. Dikta rejimi ise sadece bir tek bireyin tercihini dikkate alır. Öyleyse, şu sorunun yanıtlanmasını istiyoruz : piyasanın yetersiz kaldığı bir alanda toplum kaynaklarını etkin olarak dağıtacak demokratik bir kollektif tercih yöntemi bulunabilir mi? Demokratik olmasını istiyoruz, zira piyasaya en yakın görünen yol odur.

İlk yanıt Arrow'da buluyoruz. Bazı akla yatkın şartlar altında demokratik bir çözüm ne yazık ki mevcut değildir. Bu durumda Arrow'un 5 şartını hafifletmekten başka çıkar yol kalmamaktadır. Toplumsal tercih teoriklerini son 30 yıldır uğraştıran kilit mesele bundan ibarettir. Fakat araştırmalar bunun da mümkün olmadığını göstermiştir. Mesela Pareto etkinlikten vazgeçersek , bireysel sıralamalar ne olursa olsun, kollektif tercih mekanizması alternatifleri gerektiği gibi sıralayamamaktadır. Benzer şekilde,

rasyonellikten feragat ettiğimizde, örneğin “tercih geçişimliliğinde” ısrar ederken “kayıtsızlık geçişimliliğini” terkedersek, Gibbard kolektif kararın oligarşik olduğunu ispatlamıştır. Veya Blair-Polak’ın ispatladığı üzere, rasyonalite yerine “devrevi olmama” (acyclicity) şartını ikame ettiğimizde tek bir kişi sonucu veto etme gücünde olabilmektedir. İlgisi bulunmayan alternatiflerin bağımsızlığı şartını hafiflettiğimizde problem çözülmekte, bu kez oylama yöntemine hile karıştırma kapısı açılmaktadır.

Bu olumsuz manzara karşısında düşüncelerimizi şu iki nokta etrafında toplamaktan başka çaremiz kalmıyor:

Birincisi, dikta rejimini benimsemek: İnsan olarak gurur duyduğumuz bazı malum özlemlerimizi tamamen yitirmemek istiyorsak, diktatörün “halkının menfaatini kollayan” biri olmasını istemeliyiz. Böyle bir diktatör, eğer bulunabilirse, çoğunluğun tercihlerini bir ölçüde dikkate alarak sonuçtan pek çok kişinin memnun kalmasını isteyecektir. Mesela, Lange-Lerner sosyalist planı böyle biri olarak düşünülür. Ancak bu türden bir diktatörün dahi halkının kafasının içindeki okumak gibi bir yeteneği bulunmalıdır. Acaba bu bilgileri elde etmenin bir yolu var mıdır?

Malinvaud, Dréze ve de la Valle Poussin MDP adı verilen bir yöntem önerdiler. Buna göre, kamusal bir mala 1 TL lık ek harcama yapılması için bireylerden ne miktar katkıda bulunacakları soruluyor, alınan yanıtlar (ki marjinal ikame hadlerine eşittir) değerlendirilerek eğer MRSlerin toplamı 1 den büyükse maldan daha fazla üretiliyor. Fakat bireylerin ödeyeceği vergiler karşı tarafın MRS si eksi kendi MRS si eksi 1 farkının yarısı kabul ediliyor . Oysa, değinilen toplam 1 den küçükse, mala yapılan harcamada kısıntıya gidiliyor ve kişilere eski vergilerinden iade yapılıyor. Eğer bireyler gerçek MRS lerini açığa vururlarsa, bu yol herkesin kazanmasını sağladığından Pareto etkinliğe toplumu ulaştırıyor. Peki, bireyler gerçek tercihlerini her şartta açıklama eğiliminde midir? Ne yazık ki yalan söylemeyi ödüllendirmekten kurtulamıyoruz.

Vickrey-Groves-Clark mekanizmasında doğruyu söyleyen ödüllendirildiğinden ve yalan söyleyen cezalandırıldığından karmaşık bir vergi sistemini gerekli kılıyor. Buna rağmen Pareto etkinlik sağlanmış oluyor. Ne var ki bireyin özel mala olan talebi hiçbir şekilde dikkate alınmıyor. Hatta sahip olduğumuz servet ya da gelirin de kamusal mala olan talebimizi değiştirmesi imkanı bulunmuyor. Nihayet, bireylerin hepsinin net yarar elde edeceğini teminat altına alamıyoruz. Bu da bütçede fazlaya yol açabiliyor.

Demek ki iyi kalpli diktatör bile Pareto optimaliteye yanaşamıyor. Üstelik iyi diktatörün adil olması için bir sebep bulunmuyor. Yine de, piyasa mekanizmasından daha üstün bir sonuç elde edildiği iddia edilebilir. Öyleyse, diktatörün iyi kalpli olmasını ve adil davranmasını sağlayabilirsek elimizde hiç olmazsa savunulabilecek bir tez bulunacaktır. Peki, bunu nasıl başaracağız? Bu hususta başlıca üç öneri üzerinde durulmaktadır.

Birincisi çoğunluk oylamasına dayanan çözümlerdir. Bu konuda May'in şu ek varsayımlara dayalı kollektif karar önerisinin sadece çoğunluk oylaması sonucunda geçerli olacağı ispatlanmıştır: karar süreci sadece sıralamaları içermeli, onların kime ait olduğunu dikkate almamalıdır; böylece iki kişinin tercihleri arasında takas imkan dahiline girmektedir. Buna kime ait olduğu belli olmama beliti (A) denir.

Tarafsızlık beliti : iki alternatifi karşılaştırırken sadece o ikisinin özellikleri kararımızı etkilemelidir.

Pozitif ilişki beliti : bir alternatif diğerine tercih edilmişken veya bu iki alternatif arasında tercih yapılamazken bireylerden biri tercihini değiştirip ilk alternatifi tercih eder hale gelmişse, ilk alternatif herkesçe tercih edilen alternatif sayılmalıdır.

May çoğunluk oylamasının muhakkak rasyonel olmayabileceğini gösterdik. Bu nedenle kısır döngüden kurtulma şansının zayıf olduğunu

gördük. Kısır döngüden kurtulmak için ortak bir kültüre sahip olma nedeniyle bireysel tercihler arasında tek tepelilik adı verilen görünmez bir bağın mevcut olması gerektiğini yazdık. Ve seçmenlerin tercih paftasının içbükey olması halinde linear veya konkav bütçe kısıtı da geçerliyse, tek tepeliliğin kural olduğunu gösterdik. Fakat karşılaştırılan alternatifleri tek bir boyuta indirgemenin mümkün olmaması tek tepeliliği gündem dışında bırakacağından, May yöntemi işe yaramayacaktır.

Son durumda , Plott'un belirttiği gibi, eğer seçmenler arasında belli bir simetri varsa, Condorcet çözümü hala geçerliliğini korumaktadır. Fakat gerçek hayatta karşılaştığımız oylamalarda genellikle çok boyutluluk ve çok konululuk hakim olmaktadır. Böyle ise, Condorcet çözümünden medet umamayız. Bu durumda bile Tullock'un iddia ettiği gibi seçmen sayısı arttıkça kısır döngü ihtimali azalır inancını korursak, Pareto etkinliği sağlama kapısı aralanmasına rağmen, McKelvey'in sunduğu ispat bu kapının da kapalı olduğunu göstermiştir.

Ancak kime oy hakkının tanındığı, statüko ile karşılaştırılacak alternatiflerin hangileri olduğu konusunda bir ön tespitin varlığı, oylamaya sunulan teklifin ne gibi bir modifikasyona tabi tutulacağı gibi noktalara ilgili makul bazı şartlar getirilmesi halinde Medyan Seçmenin oylamayı kazanacağını Black'in ispatlaması üzerine çoğunluk oylaması yöntemini kurtarma şansı doğmuştur. Romer-Rosenthal gündem tespiti konusunu işleyerek çok boyutlu bir oylamanın nasıl tek boyutlu hale getirileceğini tartışmışlardır. Böylece bürokrasiyi gündemi kendi çıkarını azamileştirecek şekilde tespit etme gücünde gören Niskanen'in görüşleri tartışmayı yönlendirmeğe başlamıştır. Medyan seçmen teorisi vasıtasıyla tek tepeliliğin tekrar önem kazanmasıyla sonuçlanan çalışmalar umutları tekrar kamçılammış, Bowen, Bergstrom-Goodman, Shepsle ve Inman'ın gayretleri bu gelişime önemli katkılarda bulunmuşlardır. Mesela Shepsle çok boyutlu bir konuyu herbiri tek bir boyutu hakkında karar verme yetkisinde bulunan çok sayıda komisyonun gerçekleştirdiği oylamalara bölüştürünce, gündem

tespitinin ne kadar önemli bir husus olduğu daha bir açıklıkla ortaya çıkmıştır. Ne var ki hala yanıtlanamayan bir soru ortada durmaktadır : oylamanın kurumsal yapısını değiştirmekle Condorcet dengesine ulaşmak her zaman mümkün müdür? Bu soruyu deşen Riker'in de gösterdiği gibi, kurumlar gizlenmiş tercihlerden başka bir şey değildir, eğer tercihlerin kendisi dengeden yoksunsa, kurumsal oyunlarla optimal sonuca ulaşamaz.

İkincisi, tercih yoğunluğunu esas alan süreçlerdir. Seçmenin tercihinin görelî şiddetine yer veren oylamaya tercih yoğunluğuna dayalı oylama adı verilir. Seçmen oyunun alınıp satılmasına izin veren bu gibi oylamalar oy ticareti, rüşvet ve çıkar grupları başlığında incelenir. Bazı şartlarda Pareto optimal çözümü yakalayan bu yöntemin her zaman bunu başaramadığını Riker-Brams ispatlamıştır. Daha önemlisi, oy ticaretine konu bir oylamada dengenin varlığı sorun olmaktadır, çünkü sahtekarlık önlenememektedir. Bunu önlemek için oy ticaretine konu olan tüm tekliflerin aynı anda oylamaya sokulması (logrolling) akla gelmektedir. Becker, Shepsle ve Johnson'un araştırmaları göstermiştir ki seçmenlerin farklı çıkar gruplarına dağıtımını belirleyen demokratik yollar bulunmadığı ve her seçmenin Cournot-Nash stratejini benimsemesi sağlanamadığı takdirde paket halinde oy ticareti meseleye bir çözüm getirememektedir.

Yukarıda tartışılan demokratik yolların Pareto optimaliteyle çakışması bazı özel şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Bowen, Bergsstrom ve Barlow'u' ispatladığı üzere, medyan seçmen dengesinin Samuelson'u' şartlarıyla uyuşması için enazından ortalama seçmen ile medyan seçmenin çakışması şarttır. Buchanan-Tullock ve Becker'in paket halinde oy ticaretiyle ilgili olumlu kanaatine rağmen, gerçek tercihini gizleme becerisini gösteren oy tüccarlarının işbirlikçi bir çözümü yaratabilmesi zor görünmektedir. Hatta kanun yapma faaliyetini bir takım anayasal kısıtlarla çevrelese dahi bu sonuç değişmemektedir. Buchanan'ın anayasal kısıtlamalı bütçe politikası kağıt üzerinde kalmaktan öteye geçememektedir. Oy ticaretinin egemen olduğu hallerde kamusal mal gereğinden fazla üretilmekte, reel kaynaklar

böylece heba edilmektedir. Kanun koyucu ve bürokrat “en yüksek bedeli verene” kanun paketini “satsa” dahi, rant kollama tekелci bir uygulamanın ötesine geçememekte, kaynaklar israf edilmektedir. Krueger Hindistan Türkiye gibi ülkelerde rant kollamanın yüklediği ek maliyetin GNP nin %15 ine kadar yükseldiğini göstermiştir.

Buraya kadar devletin adaleti tesis etme görevini ihmal ettik. Ahlakî kurallara göre adil olmayan bir gelir dağılımına yol açan piyasa mekanizmasının alternatifi olarak devleti düşünmek isteyenler (mesela, Rawls) devletin zordan kaynaklanan gücünü vergileme ve transfer işlemlerinde kullanarak daha adil bir paylaşımı sağlamak isterler. Gelirin yeniden paylaşımını sıfır toplamı oyuna benzetenler bu oyunun istikrarsız olduğunu vurgularlar, çünkü karşı taraftan rüşvetle kendi tarafına adam çekme imkanı daima vardır. Bu yaklaşımda istikrar daima dışarıdan bir müdahale ile sağlanmaktadır. Bu oyuna demokratik yoldan bir çözüm kazandırma düşüncesi çoğunluk oylamasına güvenirlir. Fakat gelir aktarımında herkesin birleştiği bir oyunun pratik hiçbir anlamı bulunmamaktadır. O bakımdan pazarlıklara, uzlaşmaya ve koalisyona yer veren işbirlikçi çözüm üzerinde durulmalıdır. Üstelik, yeniden dağıtım politikalarının hemen hepsi çok boyutlu olup, tek tepelilik ancak bir zorlama ile probleme kazandırılabilir. Riker-Ordeshook ve Nagel’in ispatladığı gibi, iki partili bir oyuna dönüşen gelirin yeniden dağıtımını oyununda iki tarafa da tehdit şansı tanınmakta, bireyler sadece üyesi bulunduğu koalisyon kanalından isteklerini iletmekte, von Neumann-Morgenstern fayda fonksiyonu iki taraf için de geçerli olmakta ve oyunun kuralları sadece Shepley Değeri için geçerli sayılmaktadır. Böyle bir oyunda dağıtılan şey, “fayda eşdeğerleri” olmamakta, sadece parasal değer dağıtımda rol oynamaktadır. Oyunun işleyişi Aumann-Kurz modelini esas alır. Bu modelde marjinal vergi haddi %50 yi geçmek durumundadır. Oysa gerçek hayatta bu kadar yüksek vergi hadlerine pek rastlanmamaktadır. Gardner bu modeli bu olguyu gözönünde tutarak daha da geliştirmiştir. Bu modellerin en zayıf tarafı, koalisyonun nasıl gerçekleştirildiğini izah edememesidir.

Piyasa ile devleti biraraya getirdiğimiz zaman aklımızı kurcalayan sorulardan biri, zamanla şartlardaki değişme karşısında devletin nasıl bir tepki göstermesi gerektiğidir. Başlıbaşına bir kurum olan devlet değişime kolay ayak uyduramamakta, zamanla kendini savunma içgüdüsüne kapılmaktadır. Devlet, ancak yapısı değişince değişebilmekte, bu da köklü reformları gündeme getirmektedir. Devletin yapısını belirleyen faktörler arasında kamusal malın üretim teknolojisi ve kamusal karar alma süreci ön planda gelir.

Devletin performansını normatif ölçütler çerçevesinde değerlendirmek dahi başlıbaşına zor bir iştir. Teknoloji devletin kontrol edebileceği kaynakların azami limitini tayin eder. Devletin kurumsal yapısı ise anayasal kurallar çerçevesinde dağıtım kararlarının nasıl alınacağını ve uygulanacağını belirler. Oylama ile yasaklar ve teşvikler devletin kurumsal yapısı kapsamında ele alınır. Devlet de, aynen piyasa gibi, başarısız olabilir. Fakat başarısız bulunan bir devletin yapısını değiştirmek için hükümetin dışında meşruluk kazanan bir kuruma ihtiyaç vardır. İşte, yargı organı ile anayasada halkın isteği doğrultusunda değişiklik yapma imkanı bu türden kurumlardır. Yargının kanun koyucudan ve yürütme organından bağımsız olması bu bakımdan önemlidir. Fakat meselerin can alıcı noktası, yargının neye dayanarak karar vereceğidir. Çünkü yüksek yargı organına sadece anayasal ilkelerin geçerliliğini sınamak değil, sosyal içerikli meselelerde bağımsızca fikir yürütmek yetkisi de verilmektedir. Yargının getirdiği yorumlar çoğu zaman kanun koyucuyu da bağlar. Landes-Posner, Mueller, Brennan-Buchanan ve Horowitz gibi yazarlar bu konuyu araştırmışlardır. Avrupa Birliğinde yargıya tanınan yetkiler ticarete yorum yapmasına müsaittir.

Siyasal filozoflardan esinlenerek devletin başlıca görevlerini etkinlik, adalet ve özgürlük olarak sıralarsak tipik bir iktisatçının zevkleri, teknolojiyi ve başlangıç servetini sabit tutma varsayımı altında farklı kurumsal yapıların başarı şansını tartışabiliriz. Fakat bizi aşırı iktisatçılığa iten bu yaklaşımın yerine hümanist düşüncenin babası sayılan Kant'a uzanmayı öneriyoruz.

Eşitliği görelî bir kavram kabul eden ve temel ihtiyaçlardan kesinlikle ödün vermeyen yazarları tutuyoruz. Devleti bireyin toplumsal kişiliğini kazanma mücadelesinin somut bir belgesi olarak algılıyor, piyasa modelinin devletin normatif teorisine temel teşkil edemeyeceğini düşünüyoruz. Politikacının sosyal sorumluluğunu unutan bir düşüncenin karşısındayız. Özelleştirmeyi devleti soymak olarak görmüyor, zamanla devletin sinesinde barınan parazitlerden arınma olarak algılıyor.

KAYNAKÇA

- AHLBRANDT, R., 1973, "Efficiency in the Provision of Fire Service", **Public Choice**, s.1-15.
- ALLEN, L., R.C.AMACHER ve R.D.TOLLISON., 1974, "The Economic Thory of Clubs : A Geometric Exposition", **Public Finance**.
- ARROW, K.J., 1963, **Social Choice and Individual Values**, J.Wiley.
- .1970, **Essays in the Theory of Risk-Bearing**, North-Holland.
- ATKINSON, A.B. ve STERN, N.H., 1974, "Pigou, Taxation and Public Goods", **Review of Economic Studies**, s.119-28.
- ATKINSON, A.B., 1973, "How Progressive Should Income Tax Be?", in M.Parkin, ed., **Essays in Modern Economics**, Longmans.
- BALU, J.H., 1957, "The Existence of Social Welfare Functions", **Econometrica**, s.302-13.
- BARLOW, R., 1970, "Efficiency Aspects of Local School Finance", **Journal of Political Economy**, s.1028-40.
- BARNETT, R.R., 1991, "Preference Revelation and Public Goods".
- BARRY, B.M., 1965, **Political Argument**, Humanities Press.
- BECK, R.L. ve CONNOLY, J.M., 1996, "Some Empirical Evidence on Rent-Seeking", **Public Choice**, s.19-33.
- BECKER, G.S. , 1971, **Economic Theory**, Knopf .
- . 1981, "A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence", **Quarterly Journal of Economics**, s.371-400; Becker, G.S., 1986, "The Public Interest Theory Revisited : a new test of Peltzman's theory of regulation", **Public Choice**, s. 223-34.
- BENNETT , J. ve JOHNSON, T., 1980, "Tax Reduction Without a Sacrifice", **Public Finance Quarterly**, oct.
- BENTLEY, A.F., 1949, **The Process of Government**, Indiana University Press.
- BERGLAS, E. ve D.PINES ., 1978, "Clubs, Local Public Goods and Transportation Models : A Synthesis", **Working Paper No. 32/78**, Foerder Institute for Economic Research Ramat Tel Aviv, Oct.

- BERGSTROM, T. ve GOODMAN, R., 1973, "Private Demand for Public Goods", **American Economic Review**, s.280-96.
- BERLIN, SIR I., 1969, **Four Essays on Liberty**, Oxford University Press.
- BERNHOLZ, P., 1974, "Logrolling, Arrow Paradox and Cyclical Majorities", **Public Choice**, s.87-95.
- BERNHOLZ, P., 1974, "Logrolling, Arrow Paradox and Decision Rules- A Generalization", **Kyklos**, s.49-62.
- . 1974, "The Paradox of Voting and Logrolling : Are They Logically Equivalent?", mimeo.
- BLACK, D., 1948, "On the Rationale of Group Decision Making", **Journal of Political Economy**.
- . 1958, **Economic Fluctuations of Political Power**, Cambridge University Press.
- . LACK, D., 1958, **Theory of Committees and Elections**, Cambridge University Press.
- BERGSTROM, J.H., "A Note on Efficient Taxation", **Journal of Political Economy**, , s.187-91.
- . 1973 "When Does Majority Rule Supply Public Good Efficiency?", **Scandinavian Journal of Economics**, 1979, s.216-26.
- BERGSTROM, T.C. ve GOODMAN, R., 1973, "Private Demands for Public Goods", **American Economic Review**, s.280-96.
- BORCHERDING, T. ve DEACON, R.T., 1972, "The Demand for Services Non-Federal Governments", **American Economic Review**, s.891-901.
- BORCHERDING, T., 1977, **Budgets and Bureaucrats**, Duke University Press.
- BORGE , L-E. ve RATTSO , J., 1993., **Demographic Shift, Relative Costs and the Allocation of the Local Public Consumption in Norway**, mimeo., Dep.of Economics. University of Trondheim,
- BORGE, LARS-ERIK ve SORENSEN, R., 1995, "Local Government Service Production : The Politics of Allocative Sluggishness", **Public Choice**, s.135-57.
- BOROOAH, V.K. ve VAN DER PLOEG, F., 1984, **Political Aspects Of The Economy**, Cambridge University Press.

- BOWEN, H.C., 1943, "The Interpretation of Voting in the Allocation of Economic Resources", **Quarterly Journal of Economics**, s.27-49.
- BRADFORD, D. ve OATES, W., 1971, "Towards a Predictive Theory of Intergovernmental Grants", **American Economic Review**, s.440-448.
- BRADFORD, D., MALT R., ve OATES, W., 1969, "The Rising Cost of Local Public Services : Some Evidence and Reflections", **National Tax Journal**, s. 185-202.
- BRENNAN, G. ve BUCHANAN, J.M., 1985, **The Reason of Rules**, Constitutional Political Economy, Cambridge University Press
- BRENNAN, G., ve WALSH, C., 1990, **Rationality, Individualism and Public Policy**, Australian National University.
- BUCHANAN , J.M., TOLLISON, R.D. ve TULLOCK, G., 1980, **Towards a Theory of the Rent-Seeking Society**, Texas A and M Press.
- BUCHANAN , J.M. ve WAGNER, R.E., 1977, **Democracy in Deficit**, Academic Press.
- BUCHANAN, J.M. ve TULLOCK, G., 1962, **The Calculus of Consent : Logical Foundations of Constitutional Democracy**, University of Michigan Press.
- BUCHANAN, J.M., 1965 "An Economic Theory of Clubs", **Economica**,
- . 1975, **The Limits of Liberty : Between Anarchy and Leviathan**, The University of Chicago Press.
- . 1989, "Post-Reagan Political Economy", in **Reaganomics and After**, Institute of Economic Affairs.
- . 1990, **Constitutional Economics**, Blackwell,
- . 1991, **The Economics and the Ethics of Constitutional Order**, The University of Michigan Press.
- BUTLER , D. ve STOKES, D., 1974 , **Political Change in Britain**, MacMillan.
- CLARKE, E.H., 1971, "Multipart Pricing of Public Goods", **Public Choice**, s.17-33.
- COLEMAN, J.S., 1966, "Foundations for a Theory of Collective Decisions", **American Journal of Sociology**, s. 615-27.

- .1970, "Political Money", **American Political Science Review**, s.1074-87.
- COMANOR, W.S. , 1976, "The Median Voter Rule and the Theory of Political Choice", **Journal of Public Economics**, s.169-77.
- CONVERSE, P.E., 1958, "The Shifting Role of Class in Political Attitudes and Behaviour", şu eserin içinde, E.E.Maccoby, T.M.Newcomb ve E.L.Hartley, eds., **Readings in Social Psychology**, Methuen.
- CRAIG , S. ve INMAN, R.P., 1985, "Education, Welfare and the New Federalism : State Budgeting in a Federalist Public Economy", şu eser içinde, H.Rosen, **Studies in the State and Local Public Finance**, University of Chicago Press.
- COOMBS, C.H., 1950, "Psychological Scaling Without A Unit of Measurement", **Psychological Review**, s.145-58
- . 1953, "Theory and Methods of Social Measurement", şu eserin içinde, D.Katz ve L.Festinger, eds., **Research Methods in the Behavioral Sciences**, 1953.
- . 1950, "Psychological Scaling Without A Unit of Measurement", **Psychological Review**.
- CORNES, R. ve SANDLER, T., 1983, "On Commons and Tragedies", **The American Economic Review**, Sep.
- DAHL, R.A. ve C.E.LINDBLOM., 1953, **Politics, Economics and Welfare**, Harper and Brothers.
- DAVIES, O.A., DEMPSTER , M.A.H. ve WILDAVSKY, A., 1986, "A Theory of the Budgetary Process", **American Political Science Review**, s.347-96.
- DAVIES, O.A., HINICH, M.J. ve ORDESHOOK, P.C., 1970, "An Expository Development of a Mathematical Model of the Electoral Process", **American Political Science Review**, s.426-48.
- DE CONCORDET, M., 1785, *Essai sur l'application de l'analyse la Probabilit  des Dcisions Rendues la Pluralist des voix*, Paris ,
- DE SERPA, A.C., 1977, "A Theory of Discriminatory Clubs", **Scottish Journal of Political Economy**, Feb.
- . 1978, "Congestion, Pollution and Impure Public Goods", **Public Finance**.

- DIAMOND , P.A. MIRRLEES, J.A., 1971, " Optimal Taxation and Public Production", **American Economic Review**, March ve June.
- DOWNS, A., 1957, **An Economic Theory of Democracy**, Harper and Row.
- . 1967, **Inside Bureacracy**, Brown.
- DUNLEAVY, P., 1991, **Democracy, Bureaucracy and Public Choice**, Harvester Wheatsheaf.
- DUNNE, J.P. , PASSARIDES , P. ve SMITH, R.P. , 1984, "Needs, Costs and Bureaucracy : The Allocation of Public Consumption in the UK", **Economic Journal**, s. 1-15.
- EHRENBERG, R.G., 1973, "The Demand for State and Local Government Employees", **American Economic Review**, s.366-79.
- ELLICKSON, B., 1973, "A Generalization of the Pure Theory of Public Goods", **American Economic Review**, June
- FAIR, R. , 1978, "The Effect of Economic Events on Votes for President", **Review of Economics and Statistics**, s.159-73.
- FARBER, H., 1978, "Individual Preferences and Union Wage Determination : the case of United Mine Workers", **Journal of Political Economy**, s.923-42.
- FIORINA, M., 1981, "Short-term and Long-term Effects of Economic Conditions on Individual Voting Decisions", şu eserin içinde, D.A.Hibbs ve H.Fassbender, eds., **Contemporary Political Economy**, 1981, North-Holland.
- FREEMAN, A.M. ve R.H.HAVEMAN, 1977, "Congestion, Quality Deteriotaion, and Heterogeneous Tastes", **Journal of Public Economics**, Oct.
- FREY, B.S., 1983, **Democratic Economic Policy**, St.Martin's Press.
- GONZALEZ , R.A. ve MEHAY, S.L., 1985, "Bureaucracy and the divisibility of local public output", **Public Choice**, s.89-101.
- GRAMLICH, E.M., 1977, "Intergovernmental Grants : A Review of the Empirical Literature", şu eser içinde, W.E.Oates, ed., **The Political Economy of Fiscal Federalism**, D.C.Heath.
- GREEN, T.H., 1890, "Lectures on the Principles of Political Obligation", in R.Nettleship, ed., **Collected Works of T.H.Green**, vol.2, Longmans Green.

- GRILICHES, Z., 1967, "Distributed Lags : A Survey", **Econometrica**, s.16-49.
- GROVES, T., 1970, "The Allocation of Resources Under Uncertainty : the Informational and Incentive Roles of Prices and Demands in a Team", **Ph.D.Dissertation**, University of California.
- HAEFELE, E.T., 1971, "A Utility Theory of Representative Government", **American Economic Review**, s.350-67.
- HAMILTON, B.W., 1983, "The Flypaper Effect and Other Anomalies", **Journal of Public Economics**, s.347-61.
- . 1986, "The Flypaper Effect and the Deadweight Loss from Taxation", **Journal of Urban Economics**, s.148-55.
- HARBERGER, A.C., 1954, "Monopoly and Resource Allocation", **American Economic Review**, s.77-87.
- HELPMAN, E. ve A.L.HILLMAN., 1977, "Two Remarks on Optimal Club Size", **Economica**, August
- . "On Optimal Club Size", **Working Paper No.91**, Foerder Institute for Economic Research, Ramat Tel Aviv, 1976.
- HIBBS, D.A., 1982, "On the Demand for Economic Outcomes : Macroeconomic Performance and Mass Political Support for British Governments Among Occupational Classes : a dynamic analysis", **The American Political Science Review**, s.259-79.
- HILLMAN , A.L., 1978, "The Theory of Clubs : A Technological Formulation", *şu eserini (inde : A.Sandmo, ed.,* **Essays in Public Economics : The Kiryat Anavim Papers**, Lexington Books.
- . 1978, "Symmetries and Asymmetries between public good equilibria", **Public Finance**, s.269-79.
- HILLMAN, A.L., ve P.L.SWAN, 1979, "Participation Rules for Profit-Maximizing, Pareto-Efficient and Not-For-Profit Clubs", **mimeographed**, Nov.
- HINICH, M.J. VE P.C.ORDESHOOK, 1970, "Plurality Maximization vs. vote Maximization : A Spatial Analysis with Variable Participation", **American Political Science Review**, Sept. s.772-91.
- HIRSCHMAN, A., 1970, **Exit, Voice and Loyalty**, Harvard University Press.
- HOOD, C., 1991, "A Public Management for All Seasons", **Public Administration**, s.21-39.

HOTELLING, H., 1929, "Stability in Competition", **Economic Journal**, s.41-57.

JADLOW, J.M., 1985, "Monopoly Rent-Seeking Under Conditions of Uncertainty", **Public Choice**, s.73-87.

INMAN R.P. ,1978, "Testing Political Economy's As If Proposition : Is the Median Voter Really Decisive?" (**Public Choice**.).

———. 1979, "The Fiscal Performance of Local Governments : An Interpretative Review", şu eserin içinde, P.Mieszkowski ve M.Straszheim, eds., **Current Issues in Urban Economics**, J.Hopkins University Press.

———. 1987, "Markets, Governments, and the New Political Economy", şu eserin içinde, A.J.Auerbach ve M.S.Feldstein, eds., **Handbook of Public Economics**, North-Holland.

JOHANSSON, PER-OLOV, 1991, **An Introduction to Modern Welfare Economics**, Cambridge University Press.

KING, D.N., 1984, **Fiscal Tiers : The Economics of Multi-Level Government**, Allen and Unwin.

———. 1991, "Developments in the Theory of Fiscal Federalism", şu eserin içinde D.N.King ve G.Pola, eds., **Local Government Finance in Theory and Practice**, Routledge.

KLEVORICK , A.K.ve KLAMER, G.H., 1973, "Social Choice on Pollution Management", **Journal of Public Economics**, s. 101-46.

KHIGHT, F.H., 1924, "Some Fallacies in the Interpretation of Social Cost", **Quarterly Journal of Economics**, Aug. s.582-606.

KRAMER, G.H., 1973, "On a Class of Equilibrium Conditions for Majority Rule", **Econometrica**, s. 285-97.

———. 1977, "A Dynamical Model of Political Equilibrium", **Journal of Economic Theory**, s.310-34.

KRUEGER, A.O., 1974, "The Political Economy of Rent-Seeking Society", **American Economic Review**, s. 291-303

LAVER , M. ve SCHOFIELD, N., 1990, **Multi-Party Government**, Oxford University Press.

LEFLER, K.B., 1978, "Physician Licensure : Competition and Monopoly in American Medicine", **Journal of Law and Economics**, s.165-86.

- LEWIN, L., 1991, **Self-Interest and Public Interest in Western Politics**, Oxford University Press.
- . 1941, "The Two-Part Tariff", **Economica**, s.249-70.
- LIJPHART, A., 1984, **Democracies : Patterns of Majoritarian and Consensus Government in 21 Countries**, Yale University Press.
- LINDAHL, E., 1919, **Die Gerechtigkeit in der Besteuerung**, Lund,
- LINDBECK, A., 1977, **The Political Economy of the New Left : An Outsider's View**, Harper and Row.
- LOVELL, M.C., 1975, "The Collective Allocation of Commodities in a Democratic Society", **Public Choice**, s.71-92.
- MACCOBY, E.E., NEWCOMB, T.M. ve HARTLEY, E.L., EDS., **Readings in Social Psychology**, Methuen.
- MACKAY, R. VE C.WEAVER, 1981, "Agenda Control by Budget Maximizers in a Multi-bureau Setting", **Public Choice**, s.447-72;
- .1983, "Commodity Bundling and Agenda Control in the Public Sector", **Quarterly Journal of Economics**, s.611-36.
- MACRAE, D.C., 1977, "A Political Model of the Business Cycle", **Journal of Political Economy**, s.239-63.
- MALONEY, M.T., ve MCCORMICK, R.E., 1982, "A Positive Theory of Environmental Quality Regulation", **Journal of Legal Studies**, s.99-124.
- MARGOLIS, H., 1982, **Selfishness, Altruism and Rationality**, Cambridge University Press.
- MARSHALL, T.H., 1963, **Sociology at the Crossroads**, Heineman.
- MARVEL, H.P. ve RAY, E.J., 1983, "The Kennedy Round : Evidence on the Regulation of International Trade in the United States", **American Economic Review**, s. 190-7.
- MAY, K.O., 1952, "A Set of Independent, Necessary and Sufficient Conditions for Simple Majority Vote", **Econometrica**, s.680-4.
- MCCONNELL, G., 1966, **Private Power and American Democracy**, A.A.Knopf.

- MCGUIRE, M., 1972, "Private Good Clubs and Public Good Clubs : Economic Models of Group Formation", **Swedish Journal of Economics**, march, s.84-99.
- MINOGUE, K. ve BİDDİS, M., EDS., 1987, **Thatcherism**, MacMillan.
- MITCHELL, R. ve CARSON, R.T., 1989, **Using Surveys to Value Public Goods : The Contingent Valuation Method**, Resources for the Future.
- MOE, T.M. , 1980, **The Organisation of Interests**, University of Chicago Press.
- MOHRING , H. ve HARWITZ, M., 1962, **Highway Benefits : An Analytical Framework**, Northwestern University Press.
- MUELLER, D.C., 1967, "The Possibility of a Social Welfare Function : Comment", **American Economic Review**, 1304-11.
- .1971, "Fiscal Federalism in a Constitutional Democracy", **Public Policy**, s.567-93.
- .1976, "Public Choice : A Survey", **Journal of Economic Literature**, s.395-433.
- MUELLER, D.C., 1979, **Public Choice**, Cambridge University Press.
- .1989, **Public Choice II**, Cambridge University Press.
- MUNDELL, R.A., 1962, "Review of Jansenn's Free Trade, Protection and Customs Union", **American Economic Review**, s. 621-2.
- NG , Y.K., 1973, "The Economic Theory of Clubs : Pareto Optimality Conditions", **Economica**, s.291-8.
- . 1974, "The Economic Theory of Clubs : Optimal Tax/Subsidy", **Economica**, s.308-21.
- .1978, "Optimal Club Size : A Reply", **Economica**, Nov.
- NG , Y.K. ve WEISSER, M., 1974, "Optimal Pricing with a Budget Constraint - The Case of the Two-Part Tariff", **Review of Economic Studies**, s.337-45.
- NISKANEN, W.A., 1971, **Bureaucracy and Representative Government**, Aldine-Atherton.
- . 1975, "Bureaucrats and Politicians", **Journal of Law and Economics**, s.617-43.

- NORDHAUS, W.D., 1975, "The Political Business Cycle", **Review of Economic Studies**, s.169-90.
- OAKLAND, W.H., 1972, "Congestion, Public Goods and Welfare", **Journal of Public Economics**, s.339-57.
- .1974, "Public Goods, Perfect Competition, and Underproduction", **Journal of Political Economy**, s.927-39.
- OATES, W.E., 1977, "On the Use of Local Zoning Ordinances to Regulate Population Flows and the Quality of Local Services", şu eserin içinde, O.Ashenfelter ve W.Oates, eds., **Essays in Labor Market Analysis**, Wiley; 1981, "On Local Finance and the Tiebout Model", **American Economic Review**, s.93-8.
- OLSON, M., 1965, **The Logic of Collective Action : Public Goods and the Theory of Groups**, Harvard University Press.
- PARK, R.E., 1967, "The Possibility of a Social Welfare Function : Comment", **American Economic Review**, s.1300-4.
- PAULY, M., 1970, "Optimality, Public Goods and Local Governments : A General Theoretical Analysis", **Journal of Political Economy**, Fall
- PELTZMAN, S., 1976, "Pressure Groups and the Pattern of Tariffs", **Journal of Political Economy**, s.757-78.
- PETERS, B.C., 1987, "Politicians and Bureaucrats", şu eserin içinde, J.E.Lane, ed., **Bureaucracy and Public Choice**, Sage.
- PIGOU, A.C., 1920, **The Economics of Welfare**, MacMillan,.
- . 1947, **A Study in Public Finance**, Macmillan.
- PIRIE, M., 1988, **Micropolitics**, Wildwood House..
- PISSARIDES, C.A., 1980, "British Government Popularity and Economic Performance", **Economic Journal**, s.569-81.
- PLOTT, C., 1967, "A Notion of Equilibrium and Its Possibility Under Majority Rule", **American Economic Review**, s.787-806.
- POMMEREHNE, W.W. ve B.FREY., 1976, "Two Approaches to Estimating Public Expenditures", **Public Finance Quarterly**,
- POMMEREHNE, W.W. ve SCHNEIDER, F., 1983, "Does Government in a Representative Democracy Follow a Majority of Voters' Preferences? : An Empirical Examination", şu eserin içinde, H.Hanusch, ed., **Anatomy of Government Deficiencies**, Springer-Verlag.

POSNER, R.A., 1975, "The Social Costs of Monopoly and Regulation", **Journal of Political Economy**, s.807-27 .

RABENAU B.VON ve STAHL, K., 1974, "Dynamic Aspects of Public Goods : A Further Analysis of the Telephone System", **Bell Journal of Economics**, Autumn, s.651-669.

RAE, D.W., 1969, "Decision Rules and Individual Values in Constitutional Choice", **American Political Science Review**, s.40-56.

RAWLS, J., 1971, **A Theory of Justice**, Harvard University Press

REICH, R.B., ED., 1988, **The Power of Public Ideas**, Bellinger.

RENAUD , P. ve WINDEN, F.VAN., 1991, "Behaviour and Budgetary Autonomy of Local Governments : A Multi-level model Applied to the Netherlands", **European Journal of Political Economy**, s.547-77.

RIKER , W.H. ve BRAMS, S.J., 1973, "The Paradox of Vote Trading", **American Political Science Review**, s.1235-47.

RIKER, W.H. , 1962, **The Theory of Coalitions**, Yale University Press.

ROMER, T. ve ROSENTHAL, H., 1979, "Setters, Reversions and Median Voters : Evidence from School Expenditures Referanda", **GSIA Working Paper 56-78-79**, Carnegie-Mellon University.

———.1978, "Political Resource Allocation, Controlled Agendas, and the Status Quo", **Public Choice**, s.27-43

———.1979, "Bureaucrats versus Voters : On the Political Economy of Resource Allocation By Direct Democracy", **Quarterly Journal of Economics**, s.563-87.

———.1979, "Setters, Reversions and Median Voters : Evidence from School Expenditures Referanda", **GSIA Working Paper 56-78-79**, Carnegie-Mellon University.

ROMER, T., 1975, "Individual Welfare, Majority Voting, and the Properties of a Linear Income Tax", **Journal of Public Economics**, s.163-85.

RUGGLES, N., 1950, "Recent Developments in the Theory of Marginal Cost Pricing", **Review of Economic Studies**, s.107-26.

SAMUELSON, P.A., 1954, "The Pure Theory of Public Expenditure", **The Review of Economics and Statistics**, Nov. , s.387-9.

———.1955, "Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure", **The Review of Economics and Statistics**, Nov., s.350-6.

- SANDLER, T., 1979, "A Theory of Intergenerational Clubs", **mimeograf**,
- SANDLER, T. ve TSCHIRHART, J.T., 1980, "The Economic Theory of Clubs : An Evaluative Survey", **Journal of Economic Literature** , Dec., s.1481-1521.
- SHELLING, T., 1969, "Models of Segregation", **American Economic Review**, May, s.488-93.
- SCHUMPETER, J.A., 1943, **Capitalism, Socialism and Democracy**, Allen and Unwin.
- SCHWERT, G.W., 1981, "Public Regulation of National Securities Exchanges : a test of the capture hypothesis", **Bell Journal of Economics**, s.128-50.
- SCULY, G.W., 1991, "Rent-Seeking in US Government Budgets, 1900-88", **Public Choice**, s.99-106.
- SEARS, D.O., TYLER, R.R. ve HARRIS, M.A., 1980, "Self-interest vs. Symbolic Politics in Policy Attitudes and Presidential Voting", **American Political Science Review**, s.670-84.
- SELF, P., 1977, **Administrative Theories and Politics**, Allen and Unwin.
- . 1993, **Government by the Market?**, MacMillan.
- SEN, A.K., "A Possibility Theorem on Majority Decisions", **Econometrica**, s.491-99.
- SHERMAN, R., 1967, "Club Subscriptions for Public Transport Passengers", **Journal of Transportation Economic Policy**, Sept. s.806-17.
- SQUIRE, L., 1973, "Some Aspects of Optimal Pricing for Telecommunications", **Bell Journal of Economics**, autumn, s.515-25.
- STIGLER, G.J., 1971, "The Theory of Economic Regulation", **Bell Journal of Economics and Management Science**, Spring, s. 3-21
- . 1976, "The Sizes of Legislatures", **Journal of Legal Studies**, s.17-34.
- STIGLITZ, J.E. ve DASGUPTA, P., 1971, "Differential Taxation, Public Goods, and Economic Efficiency", **Review of Economic Studies**, s.151-74.
- STIGLITZ, J.E., 1977, "The Theory of Local Public Goods", in M.Feldstein ve R.Inman, eds., **The Economics of Public Services**, MacMillan.

- . 1986, *Economics of the Public Sector*, N.N.Norton and Company.
- TAYLOR, M.J., 1969, "Proof of a Theorem on Majority Rule", *Behavioral Sciences*, s.228-31.
- TIEBOUT, C.M., 1956, "A Pure Theory of Local Expenditures", *Journal of Political Economy*, s.416-24.
- TOLLISON, R.D., 1982, "Rent-Seeking : A Survey", *Kyklos*, s.575-602.
- TULLOCK, G., 1959, "Problems of Majority Voting", *Journal of Political Economy*, s.571-79.
- . 1965, *The Politics of Bureacracy*, Public Affairs Press.
- . 1967, "The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft", *Western Economic Journal*, s.224-32.
- . 1976, *The Vote Motive*, Institute of Economic Affairs.
- . 1980, "Efficient Rent Seeking", şu kitapta, J.M.Buchanan, R.D.Tollison ve G.Tullock, *Toward a Theory of the Rent Seeking Society*, Texas A&M University Press.
- . 1959, "Problems of Majority Voting", *Journal of Political Economy*.
- . 1988, *Wealth, Poverty and Politics*, Basil Blackwell.
- . 1989, *The Economics of Special Privilage and Rent Seeking*, Kluwer Academic Publishers.
- WEINGAST, B., K.SHEPSLE ve C.JOHNSEN, 1981, "The Political Economy of Benefits and Costs : a neoclassical approach to distributive politics", *Journal of Political Economy*, s.642-64.
- WILDASIN, D., 1987, "The Demand for Public Goods in the Presence of Tax Exporting", *National Tax Journal*, s.591-601.
- . 1989, "Demand Estimation for Public Goods : Distortionary Taxation and Other Sources of Bias", *Regional Science and Urban Economics*, s.353-79.
- WILDAVSKY, A., 1964, *The Politics of the Budgetary Process*, Little Brown.
- WILSON, G.W. ve JADLOW, J.M., 1982, "Competition, Profit Incentives, and Technical Efficiency in the Provision of Nuclear Medicine Services", *Bell Journal of Economics and Management Science*, Autumn, s.472-82.

WISEMAN , J. , 1957, "The Theory of Public Utility Price - An Empty Box",
Oxford Economic Papers, Feb., s.56-74.

